АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ИНСТИТУТ С МУЗЕЙ – БАН

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ОТКРИТИЯ И РАЗКОПКИ през 2005 г.

XLV НАЦИОНАЛНА АРХЕОЛОГИЧЕСКА КОНФЕРЕНЦИЯ

София
2006

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ:

н.с. д-р Христо Попов (главен редактор)
н.с. д-р Красимир Ников
н.с. д-р Таня Христова
н.с. д-р Виктория Петрова
Марлена Кръстева
н.с. Анастасия Чолакова
н.с. Петър Димитров

ОТГОВОРЕН РЕДАКТОР НА ТОМА

н.с. Петър Димитров

В тома са включени само резюмета, представени на редакционната колегия в предварително установения срок

СЪДЪРЖАНИЕ

I.ПРАИСТОРИЯ……..27

Я. Бояджиев
ОБЕКТ “ЧАВДАРОВА ЧЕШМА” – СИМЕОНОВГРАД 27

В. Вандова, Р. Спасов
АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ В С. ПИПЕРКОВ ЧИФЛИК, КЮСТЕНДИЛСКО 28

Г. Ганецовски
АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА РАННОНЕОЛИТНОТО СЕЛИЩЕ В М. ВАЛОГА (ДОЛНИТЕ ЛЪКИ) КРАЙ СЕЛО ОХОДЕН 29

П. Георгиева
РАЗКОПКИ НА КОЗАРЕВА МОГИЛА, ОБЩИНА ПОМОРИЕ 30

П. Георгиева, М. Гюзелев
РАЗКОПКИ НА НЕКРОПОЛ ДО КОЗАРЕВА МОГИЛА, ОБЩИНА ПОМОРИЕ 31

В. Гергов
АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ПРАИСТОРИЧЕСКОТО СЕЛИЩЕ В М. СТРАЖИЦА ПРИ С. ЛЕПИЦА, ПЛЕВЕНСКО 32

В. Гергов, М. Валентинова
СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ В ДЕВЕТАШКАТА ПЕЩЕРА 33

М. Гребска-Кулова
СОНДАЖНИ ПРОУЧВАНИЯ НА РАННОНЕОЛИТНОТО СЕЛИЩЕ ПРИ С. ИЛИНДЕНЦИ, М. МАСОВЕЦ 35

Н. Еленски, П. Лещаков
СОНДАЖНИ ПРОУЧВАНИЯ НА РАННОНЕОЛИТНОТО СЕЛИЩЕ ДЖУЛЮНИЦА-СМЪРДЕШ, ВЕЛИКОТЪРНОВСКО 36

С. Иванова
СОНДАЖНО ПРОУЧВАНЕ В ПЕЩЕРАТА ВЕЛКОВА ДУПКА – РАЙОНА НА ХИЖА “ОРФЕЙ”, ЗАПАДНИ РОДОПИ 39

П. Калчев
СОНДАЖНИ ПРОУЧВАНИЯ НА СЕЛИЩНАТА МОГИЛА ПРИ ОКРЪЖНА БОЛНИЦА, СТАРА ЗАГОРА 40

П. Калчев
АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ ПРИ СТАРОЗАГОРСКИТЕ МИНЕРАЛНИ БАНИ 41

К. Лещаков, В. Петрова и Н. Тодорова
СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА РАННОНЕОЛИТНО СЕЛИЩЕ ЯБЪЛКОВО 41

В. Николов, Л. Перничева, М. Лихардус-Итен, Ж.-П. Демул, М. Гребска-Кулова, И. Кулов
АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ПРАИСТОРИЧЕСКОТО СЕЛИЩЕ КОВАЧЕВО, САНДАНСКО 43

В. Николов, Д. Андреева, Е. Анастасова
РАЗКОПКИ НА ТЕЛ КАПИТАН ДИМИТРИЕВО, ПЕЩЕРСКО 45

В. Николов, В. Петрова, Е. Анастасова
СОНДАЖНИ РАЗКОПКИ НА ТЕЛ ПРОВАДИЯ-СОЛНИЦАТА 48

В. Николов, Щ. Хилер, Ф. Ланг, Т. Кънчева
ТЕЛ КАРАНОВО: БЪЛГАРО-АВСТРИЙСКАТА ЕКСПЕДИЦИЯ 49

В. Николов, Д. Андреева, Е. Анастасова
АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ТЕЛ КРЪН, КАЗАНЛЪШКО 51

Н. Сираков, Ж.-Л. Гуадели
РАЗКОПКИ В ПЕЩЕРА КОЗАРНИКА, РАНЕН-КЪСЕН ПАЛЕОЛИТ 54

Н. Сираков, Ж.-Л. Гуадели, К. Ферие
ДОПЪЛВАЩИ СТРАТИГРАФСКИ НАБЛЮДЕНИЯ НА РАЗРЕЗИ ОТ ПРЕДИШНИ РАЗКОПКИ (1988-1994 г.) В ПЕЩЕРАТА ТЕМНАТА, ПРИ КАРЛУКОВО 58

Н. Сираков, С. Иванова, И. Крумов
СОНДАЖНО ПРОУЧВАНЕ В ПЕЩЕРАТА РЕДАКА 2 59

В. Славчев
ПРОУЧВАНЕ НА СЕЛИЩНА МОГИЛА КАЛЕТО В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ЛЕВСКИ, ОБЩИНА СУВОРОВО, ОБЛАСТ ВАРНА 60

В. Славчев
ПРОУЧВАНЕ НА МНОГОСЛОЙНО СЕЛИЩЕ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ЯГНИЛО, ОБЩИНА ВЕТРИНО, ОБЛАСТ ВАРНА 61

С. Чохаджиев, А. Чохаджиев
АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА СЕЛИЩНАТА МОГИЛА КРАЙ СЕЛО ХОТНИЦА 61

С. Чохаджиев, С. Венелинова
АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ХАЛКОЛИТЕН НЕКРОПОЛ В М. ГОРЛОМОВА КОРИЯ КРАЙ ГРАД СМЯДОВО 62

II. ТРАКИЙСКА АРХЕОЛОГИЯ 64

Д. Агре
ПРОУЧВАНИЯ НА ДВЕ МОГИЛИ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. МАЛОМИРОВО-ЗЛАТИНИЦА, ЕЛХОВСКА ОБЩИНА, ЯМБОЛСКИ ОКРЪГ 64

Д. Агре, Д. Дичев
ПРОУЧВАНИЯ НА ДОЛМЕН И ДВЕ МОГИЛИ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. БЕЛЕВРЕН, ОБЩИНА СРЕДЕЦ 66

Д. Агре, Д. Момчилов
ПРОУЧВАНИЯ НА ДВЕ МОГИЛИ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. КРУМОВО ГРАДИЩЕ, ОБЩИНА КАРНОБАТ 69

Д. Агре, Д. Дичев
СПАСИТЕЛНИ ПРОУЧВАНИЯ В РАМКИТЕ НА СЕРВИТУТА НА ЖЕЛЕЗОПЪТНАТА ЛИНИЯ ПЛОВДИВ – СВИЛЕНГРАД – ТУРСКА/ГРЪЦКА ГРАНИЦА НА ОБЕКТ №6, НАМИРАЩ СЕ В М. ГЕРЕНА, ЗАПАДНО ОТ ГАРА СКОБЕЛЕВО, ОБЩ. ДИМИТРОВГРАД 70

Д. Агре, Г. Абдулов
ПРОУЧВАНИЯ НА МОГИЛЕН НЕКРОПОЛ МЕЖДУ СЕЛАТА СВОБОДА И СМИЛЕЦ, ОБЩИНА СТРЕЛЧА 73

С. Александров
СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА НАДГРОБНА МОГИЛА (ОБЕКТ 25) ГР. ЛЮБИМЕЦ, М. ИЗЮРСКИТЕ ЧУКИ 74

Г. Атанасов
АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ ПРОВЕДЕНИ В ТРАКИЙСКИ МОГИЛЕН НЕКРОПОЛ КРАЙ С. ЛОВЕЦ 76

С. Бакърджиев, И. Илиев
СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА НАДГРОБНА МОГИЛА В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ИРЕЧЕКОВО, ОБЩИНА СТРАЛДЖА, ОБЛАСТ ЯМБОЛ 76

А. Божкова, П. Делев
СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ “НАДГРОБНИ МОГИЛИ” В М. ГЕРЕНИТЕ (ВАНЧОВИ ЧУКИ) ПРИ ГР. СИМЕОНОВГРАД (ОБЕКТ №19 ПО ТРАСЕТО НА ЖП ЛИНИЯТА ПЛОВДИВ-СВИЛЕНГРАД) 78

Б. Бориславов
АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ТРАКИЙСКИ КУЛТОВ КОМПЛЕКС “СЕМЕРЧЕТО”, С. ДОСИТЕЕВО, ОБЩ. ХАРМАНЛИ 79

Б. Бориславов
АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ “МОГИЛА №1”, В М. СЕМЕРЧЕТО С. ДОСИТЕЕВО, ОБЩ. ХАРМАНЛИ 81

Б. Бориславов
СОНДАЖНИ ПРОУЧВАНИЯ НА СЕЛИЩЕ ОТ КЪСНОБРОНЗОВАТА ЕПОХА В М. ДЛЪГИТЕ БЛАТА В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ОРЯХОВЕЦ, ОБЩИНА БАНИТЕ 82

М. Валентинова
СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА МОГИЛА В М. БАНУНЯ, С. БЕЖАНОВО, ЛОВЕШКО 85

К. Велков, В. Игнатов, Т. Кънчева-Русева
СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА НАДГРОБНАТА ЗЛАТА МОГИЛА В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. СЪДИЕВО, ОБЩИНА НОВА ЗАГОРА 87

К. Велков, Т. Кънчева-Русева, В. Игнатов
СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА НАДГРОБНА МОГИЛА В М. ЛАГУНА, ЮЖНО ОТ ГР. ТВЪРДИЦА 88

Р. Георгиева, К. Ников, Д. Момчилов
РАЗКОПКИ НА “ГЯУРСКАТА МОГИЛА” КРАЙ КАРНОБАТ 89

Д. Гергова, Т. Кънчева-Русева, Д. Генов, Х. Камуро, Т. Секине, Ю. Дои
ПРОУЧВАНИЯ НА СЕЛИЩНАТА МОГИЛА ПРИ С. ДЯДОВО, НОВОЗАГОРСКО 92

Д. Гергова, Г. Атанасов
ТРАКИЙСКО СКАЛНО СВЕТИЛИЩЕ ПРИ С. СТРЕЛКОВО, СИЛИСТРЕНСКО 93

А. Гоцев
СПАСИТЕЛНИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ ОТ I ХИЛ. ПР. Н. Е. В М. ГЕБЕЛИКА, С. ПОПОВИЦА, ОБЛАСТ ПЛОВДИВ 94

А. Гоцев, Л. Радин
СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ТРАКИЙСКО СВЕТИЛИЩЕ ОТ КЪСНОЖЕЛЯЗНАТА ЕПОХА В ЧАШАТА НА ЯЗОВИР “ЯДЕНИЦА”, ОБЩИНА БЕЛОВО, ОБЛАСТ ПАЗАРДЖИК 96

А. Гоцев, Д. Катинчарова, Г. Лазов, В. Танева, Л. Домарадска, Й. Юрукова, В. Коларова, Н. Ангелов, Я. Боузек, И. Мусил, З. Арчибалд
ПРОУЧВАНИЯ НА ЕМПОРИОН ПИСТИРОС 98

А. Гоцев, В. Марков
СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ В ЧАШАТА НА ЯЗОВИР “ЦАНКОВ КАМЪК”, ОБЩИНА ДЕВИН 105

Д. Дамянов
НАДГРОБНИ МОГИЛИ В М. ДРУБОЛОВА МОГИЛА, В ЗЕМЛИЩЕТО НА ГР. СМОЛЯН 106

М. Даскалов, Н. Козарев
ОБЕКТ №8 ПО ТРАСЕТО НА ПЪТ II-86 (РУДОЗЕМ – КСАНТИ) ЗЕМЛИЩЕ НА С. ЧЕПИНЦИ, ОБЩИНА РУДОЗЕМ) 107

П. Делев, Я. Иванов
СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ “АНТИЧНА КУПОЛНА ГРОБНИЦА“ В МЕСТНОСТТА МИШКОВА НИВА КРАЙ ГР. МАЛКО ТЪРНОВО, БУРГАСКА ОБЛАСТ 108

Д. Дичев
ПРОУЧВАНЕ НА ДОЛМЕН НАМИРАЩ СЕ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ГОЛЯМ ДЕРВЕНТ, ОБЩИНА ЕЛХОВО 110

В. Игнатов, Т. Кънчева-Русева, К. Велков
ПРОУЧВАНИЯ НА НАДГРОБНА МОГИЛА В М. ЮРЕНЯ, С. ЕЛЕНОВО, НОВОЗАГОРСКО 112

Д. Катинчарова
ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ “ГОЛЯМ КОСОМАН” КРАЙ С. ДЕБРАЩИЦА 114

Д. Катинчарова
ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ “СВ. ИЛИЯ” КРАЙ ВЕЛИНГРАД 115

К. Кисьов
ПРОУЧВАНИЯ НА “МУРТАДЖИЕВА МОГИЛА” КРАЙ БРЕЗОВО 116

К. Кисьов
ТЕРЕННИ ОБХОЖДАНИЯ И СОНДАЖНИ ПРОУЧВАНИЯ В ЗЕМЛИЩЕТО НА ВЕЛИНГРАД 118

К. Кисьов
ТРАКИЙСКИ СЕЛИЩЕН ЦЕНТЪР ОТ КЛАСИЧЕСКАТА ЕПОХА КРАЙ С. ВАСИЛ ЛЕВСКИ, ОБЩИНА КАРЛОВО 120

К. Кисьов, Е. Божинова
ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ НА ВРЪХ ДРАГОЙНА, С. БУКОВО, ОБЩ. ПЪРВОМАЙ 122

Г. Китов, И. Петров, Д. Димитрова
РАЗКОПКИ В АЛЕКСАНДРОВО 127

Г. Китов, Д. Димитрова, Е. Димитрова
ДОЛИНА НА ТРАКИЙСКИТЕ ЦАРЕ 128

М. Кръстева, А. Тонев
АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ В ДВОРА НА ПЕЩЕРСКИ МАНАСТИР 130

И. Кулов, М. Стефанович
ПРОУЧВАНИЯ НА ПОСТРОЙКА ОТ КЪСНАТА БРОНЗОВА ЕПОХА В М. КРЪСТО, КРАЙ С. ПОКРОВНИК, ОБЩИНА БЛАГОЕВГРАД 131

Т. Кънчева-Русева, В. Игнатов, К. Велков, К. Господинов
СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ №24 ПО ЖП ЛИНИЯ ПЛОВДИВ – СВИЛЕНГРАД, ШИХАНОВ БРЯГ, ГР. ХАРМАНЛИ 133

К. Лещаков
ОБЕКТИ 10/11 ВОДЕНИЦА, СТАР МОСТ И ХАН ПО ТРАСЕТО НА ПЪТЯ РУДОЗЕМ – КСАНТИ 134

К. Лещаков
СЕЛИЩНА МОГИЛА “ХИМИТЛИЯТА” В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. СОКОЛ, НОВОЗАГОРСКО 136

К. Лещаков
СПАСИТЕЛНИТЕ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ “ЧЬОРКВАТА” ПРИ МАХАЛА МИМИЕВСКА, С. ЧЕПИНЦИ 137

М. Маджаров, Д. Танчева, Т. Тачихара
АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ КРАЙ С. КРЪСТЕВИЧ, ОБЩИНА ХИСАРЯ 138

Г. Нехризов
СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА ТРАКИЙСКОТО СВЕТИЛИЩЕ “АДА ТЕПЕ” 140

Г. Нехризов, С. Илиев
СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА НАДГРОБНА МОГИЛА С ДОЛМЕНИ ПРИ С. ВАСКОВО, ОБЩИНА ЛЮБИМЕЦ 142

Г. Нехризов, М. Валентинова
СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА ЯМНО СВЕТИЛИЩЕ ОТ ЖЕЛЯЗНАТА ЕПОХА И СЕЛИЩЕ ОТ РАННАТА БРОНЗОВА ЕПОХА ПРИ ГР. СВИЛЕНГРАД 144

Г. Нехризов, Д. Ненова
СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА ТРАКИЙСКИ ОБЕКТ ПРИ С. СКАЛАК, ОБЩ. КРУМОВГРАД 146

И. Панайотов, С. Александров, А. Георгиева
МОГИЛЕН НЕКРОПОЛ ПРИ С. КРУМ, ОБЩИНА ДИМИТРОВГРАД, ОБЛАСТ ХАСКОВО, ОБЕКТ №11 ПО ОВОС, КМ 225.500 – 225.600, ДОГОВОР №1012 МЕЖДУ АИМ – БАН И НК “ЖИ” 149

В. Паунова
ПРОУЧВАНЕ НА МОГИЛЕН НЕКРОПОЛ В С. СТАРО СЕЛО, РАДОМИРСКО, М. “РАВНИЩЕТО” 150

Х. Попов
СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА ЯМНО ПОЛЕ ОТ ЖЕЛЯЗНАТА ЕПОХА ПРИ С. КАПИТАН АНДРЕЕВО (ОБЕКТ №27, КМ 312+300 – 312+700 ПО ТРАСЕТО НА ЖП ЛИНИЯТА ПЛОВДИВ – КАПИТАН АНДРЕЕВО) 151

Х. Попов, С. Илиев
АНТИЧНИ РУДНИ РАЗРАБОТКИ, ЗАПАДЕН СКЛОН НА АДА ТЕПЕ 154

Х. Попов, С. Илиев
СОНДАЖНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ВЪЛЧЕ ПОЛЕ, ОБЩИНА ЛЮБИМЕЦ 156

Т. Стоянов, Ж. Михайлова, К. Ников
ПРОУЧВАНИЯ НА ТРАКИЙСКИ ГРАДСКИ УКРЕПЕН ЦЕНТЪР (ВОДНА ЦЕНТРАЛА) В ИАР “СБОРЯНОВО” 159

Н. Тонков
ГЕОФИЗИЧНИ ПРОУЧВАНИЯ НА ТРАКИЙСКИ НАДГРОБНИ МОГИЛИ 162

М. Тонкова, В. Георгиева
ЯМНО СВЕТИЛИЩЕ ОТ КЪСНОЖЕЛЯЗНАТА ЕПОХА И РАННОСРЕДНОВЕКОВЕН ЕЗИЧЕСКИ КОЛЕКТИВЕН ГРОБ В ЦЕНТЪРА НА С. ГЛЕДАЧЕВО, ОБЕКТ “ДВОРА”, ОБЩИНА РАДНЕВО 164

М. Тонкова, Р. Миков
ЯМНО СВЕТИЛИЩЕ ОТ V – НАЧАЛОТО НА III В. ПР. ХР. В М. КАРАБЮЛЮК ПРИ С. ЯБЪЛКОВО (ОБЕКТ №9, КМ 222.050 – 223.570 ПО ОВОС НА ЖП ЛИНИЯТА ПЛОВДИВ – СВИЛЕНГРАД) 166

И. Христов
СОНДАЖНО ПРОУЧВАНЕ НА ТРАКИЙСКО УКРЕПЛЕНИЕ НА ВРЪХ КОЗИ ГРАМАДИ В СЪЩИНСКА СРЕДНА ГОРА – ЕКСПЕДИЦИЯ “КОЗИ ГРАМАДИ – 2005” 168

И. Христов
ЕКСПЕДИЦИЯ “КОЗИ ГРАМАДИ – 2005” (ЕТАП ПРОУЧВАНЕ НА ТРАКИЙСКА ЦАРСКА РЕЗИДЕНЦИЯ) 171

М. Христов
ПРОУЧВАНИЯ НА МОГИЛЕН НЕКРОПОЛ ОТ РБЕ В М. БАЛИНОВ ГОРУН ДО С. ДЪБЕНЕ, КАРЛОВСКО 173

Т. Христова
СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ 12А ПО ТРАСЕТО НА ЖП ЛИНИЯТА ПЛОВДИВ-СВИЛЕНГРАД 176

III. АНТИЧНА АРХЕОЛОГИЯ 177

С. Александров
СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ СЕВЕРОЗАПАДНО ОТ С. ПОМОЩНИК, ОБЩИНА ГЪЛЪБОВО, В РАЙОНА НА КОМПЛЕКС “МАРИЦА-ИЗТОК” 177

Д. Антонов, Н. Торбов
ПРОУЧВАНИЯ НА КЪСНОАНТИЧНА ПЪТНА СТАНЦИЯ В М. АНИЩЕ ПРИ ГР. БЕЛОГРАДЧИК 177

Г. Атанасов, С. Стойчев, Н. Неделчев
ПРОУЧВАНИЯ НА ТРАКО-РИМСКО СВЕТИЛИЩЕ В М. БАБАНОВ КРАЙ С. МАДАРА, ОБЩИНА ШУМЕН 179

Г. Атанасов, С. Стойчев, Ю. Йоргов
ПРОУЧВАНИЯ НА ТРАКО-РИМСКИ НЕКРОПОЛ КРАЙ С. ПЕТ МОГИЛИ, ОБЩИНА НИКОЛА КОЗЛЕВО 179

Г. Атанасов, Д. Боева, Н. Руссев
ПРОУЧВАНЕ НА РАННОХРИСТИЯНСКА БАЗИЛИКА В ДУРОСТОРУМ-СИЛИСТРА 180

П. Балабанов
РАЗКОПКИ НА НАДГРОБНА МОГИЛА – ОБЕКТ 04 (“ХЕЛИКОН”) КРАЙ АНТИЧНИЯ ГРАД ДЕУЛТУМ 181

Ю. Божинова
КЪСНОАНТИЧНА СГРАДА В М. ГРАДИЩЕ ПРИ С. ДРЕНКОВО, ОБЩИНА БЛАГОЕВГРАД 183

Л. Вагалински
РАЗКОПКИ ПО ФОРТИФИКАЦИЯТА НА РИМСКАТА КОЛОНИЯ ДЕУЛТУМ (С. ДЕБЕЛТ, ОБЩИНА СРЕДЕЦ) 184

Л. Вагалински
АНТИЧЕН ПРОИЗВОДСТВЕН ЦЕНТЪР ЗА ГЛИНЕНИ СЪДОВЕ И ВАР КРАЙ С. КРИВИНА, РУСЕНСКО 186

Ж. Величков
AMPHITHEATRUM SERDICENSE – АМФИТЕАТЪРЪТ НА СЕРДИКА 187

П. Владкова
NOVAE – СЕКТОР VIII А (СГРАДА EXTRA MUROS) 192

В. Върбанов, Д. Драгоев, Д. Иванов
СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ТЕРИТОРИЯТА НА РИМСКИЯ КАСТЕЛ СЕКСАГИНТА ПРИСТА В РУСЕ 193

Е. Генчева, П. Дичек, Т. Сарновски, А. Биернацки
ПРОУЧВАНИЯ НА БЪЛГАРО-ПОЛСКАТА ЕКСПЕДИЦИЯ В РИМСКИЯ ВОЕНЕН ЛАГЕР И РАННОВИЗАНТИЙСКИ ГРАД НОВЕ КРАЙ СВИЩОВ 196

Л. Гетов, К. Рабаджиев, В. Ханджийска
ПРОУЧВАНИЯ В НАР "КАБИЛЕ", СЕКТОР V, КВАРТАЛ 40 – ЕЛИНИСТИЧЕСКА СГРАДА НА ИЗТОК ОТ КЪСНОРИМСКИЯ ХОРЕУМ 201

П. Делев
СОНДАЖ НА ЦЕНТРАЛНИЯ ВРЪХ НА МАСИВА "ЗАЙЧИ ВРЪХ" НАД АНТИЧНИЯ ГРАД КАБИЛЕ 203

В. Динчев, В. Кацарова, Д. Антонов, Х. Кузов, З. Димитров, Н. Тонков, М. Христов
ПРОУЧВАНИЯ В М. ГЕРМЕТО ПРИ С. ГОЛИЦА (ОБЩИНА ДОЛНИ ЧИФЛИК, ОБЛАСТ ВАРНА).....204

В. Динчев, И. Топалилов, А. Манев
ПРОУЧВАНЕ ПО ТРАСЕТО НА ЖП ЛИНИЯТА ПЛОВДИВ – СВИЛЕНГРАД В РАЙОНА НА С. ВИНИЦА (ОБЩИНА ПЪРВОМАЙ, ОБЛАСТ ПЛОВДИВ) 206

И. Дончева
АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА НЕКРОПОЛА В М. ПОД СЕЛО В ГР. ОПАКА, ТЪРГОВИЩКО 207

И. Дончева, О. Александров, М. Георгиев, С. Станев, Н. Русев
ПРОУЧВАНИЯ НА КЪСНОАНТИЧНАТА КРЕПОСТ “КОВАЧЕВСКО КАЛЕ” 209

Р. Иванов, В. Бараков
ПРОУЧВАНИЯ НА СВЕТИЛИЩЕ НА ТРАКИЙСКИЯ КОННИК КРАЙ ТРЯВНА 210

Г. Кабакчиева, С. Лазарова
ПРОУЧВАНИЯ В УЛПИЯ ЕСКУС 212

П. Кияшкина, С. Димова
ПРОУЧВАНИЯ В АНТИЧНИЯ НЕКРОПОЛ НА МЕСАМБРИЯ 213

Б. Колева, Г. Кацаров
СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА ЗАПАДНИЯ СКЛОН НА НЕБЕТТЕПЕ В ПЛОВДИВ 215

К. Костова, Е. Дочева, М. Манолова–Войкова
ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ “АНТИЧЕН ГРАД”, ПОДОБЕКТ 02 “КЪСНОАНТИЧНА БАНЯ” В НАР “ДЕУЛТУМ-ДЕБЕЛТ”, ОБЩИНА СРЕДЕЦ 217

М. Кръстева, А. Тонев
СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА УПИ 5078 ОТ НЕКРОПОЛА НА АПОЛОНИЯ.....218

Х. Кузов, В. Плетньов, К. Соколова
СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА УЛ. “ЦАР КАЛОЯН” №12 ВЪВ ВАРНА 219

Х. Кузов, К. Соколова
ПРОУЧВАНИЯ НА ТЕРИТОРИЯТА НА БОТАНИЧЕСКАТА ГРАДИНА – ВАРНА КЪМ БИОЛОГИЧЕСКИЯ ФАКУЛТЕТ НА СУ “СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ” 222

И. Лазаренко
СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ПОДМОГИЛНО ГРОБНО СЪОРЪЖЕНИЕ ОТ ЕЛИНИСТИЧЕСКИЯ НЕКРОПОЛ ПРИ С. БОЖУРЕЦ, ОБЩИНА КАВАРНА 223

И. Лазаренко
СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА ТРАКИЙСКО ПОДМОГИЛНО ГРОБНО СЪОРЪЖЕНИЕ ДО С. БАНОВО, ОБЩИНА СУВОРОВО, ОБЛАСТ ВАРНА 225

Л. Лазаров
ПРОУЧВАНИЯ НА ВРЪХ ГОЛЯМА АРКОВНА 227

Л. Лазаров
СПАСИТЕЛНО ПРОУЧВАНЕ НА РАЗБИТО ОТ ИМАНЯРИ ПОМЕЩЕНИЕ ИЗТОЧНО ОТ С. ПАРТИЗАНИ, ОБЩИНА ДЪЛГОПОЛ 228

С. Лазарова
ПРОУЧВАНИЯ НА КЪСНОРИМСКА СГРАДА В М. СЕЛИЩЕТО ПРИ С. СУХАЧЕ, ОБЩИНА ЧЕРВЕН БРЯГ 229

И. Лозанов
ПРОУЧВАНИЯ В НАР “КАБИЛЕ”. СЕКТОР II, КВАРТАЛИ 26 И 27 (КЪСНОРИМСКИ КАСТЕЛ) 231

М. Маджаров, Д. Танчева, Т. Тачихара
ПРОУЧВАНИЯ НА КЪСНОРИМСКИ БАЛНЕОКОМПЛЕКС В ДИОКЛЕЦИАНОПОЛ (ХИСАРЯ) 233

М. Маджаров, Д. Танчева, Т. Тачихара
СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ В ДИОКЛЕЦИАНОПОЛ (ХИСАРЯ) – КВ. 33 И КВ. 34 234

М. Мартинова
СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА УЛ. “КНЯЗ АЛЕКСАНДЪР I” И УЛ. “ОТЕЦ ПАИСИЙ” – ТЪРГОВСКИ ЦЕНТЪР В ПЛОВДИВ 235

С. Машов, Д. Аврамова
ПРОУЧВАНИЯ В НАР “АВГУСТЕ” ПРИ С. ХЪРЛЕЦ, ОБЩИНА КОЗЛУДУЙ 237

А. Минчев, В. Плетньов
СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА УЛ. “ХАН КРУМ” №22 ВЪВ ВАРНА 239

А. Минчев, Х. Кузов
СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ КРАЙ С. ОСЕНОВО, ВАРНЕНСКО 240

Д. Недев
СПАСИТЕЛНИ ПРОУЧВАНИЯ В СТАРАТА ЧАСТ НА СОЗОПОЛ 240

Д. Недев, К. Панайотова
СПАСИТЕЛНИ ПРОУЧВАНИЯ НА НЕКРОПОЛА НА АПОЛОНИЯ 241

К. Панайотова, Д. Недев, К. Ников, М. Гюзелев
СПАСИТЕЛНИ ПРОУЧВАНИЯ НА НЕКРОПОЛА НА АПОЛОНИЯ 242

В. Петков, С. Петрова, А. Ковачев
ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ “ЕПИСКОПСКА БАЗИЛИКА” В ГР. САНДАНСКИ 246

В. Петков, С. Петрова
ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ “ЕПИСКОПСКА БАЗИЛИКА” ПРИ С. МИКРЕВО 247

К. Порожанов, А. Салкин, А. Стоев
АКУСТИЧНО-ГЕОДЕЗИЧНО ПРОУЧВАНЕ И АРХЕОЛОГИЧЕСКО РАЗУЗНАВАНЕ В АКВАТОРИЯТА НА ГР. КАВАРНА И АРХЕОАСТРОНОМИЧЕСКО ИЗСЛЕДВАНЕ НА СКАЛНО-ИЗСЕЧЕНО СВЕТИЛИЩЕ В М. ЯЙЛАТА 248

К. Рабаджиев, И. Лозанов
СОНДАЖНИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ №4 ПО ТРАСЕТО НА АМ “ЛЮЛИН” В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ГОЛЕМО БУЧИНО, ПЕРНИШКА ОБЛАСТ 251

Г. Радославова, Г. Дзанев
ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТИ “СГРАДА VIII” И “РАННОСРЕДНОВЕКОВЕН КОМПЛЕКС” ОТ ГРАДОУСТРОЙСТВЕНИЯ ПЛАН НА АБРИТУС 253

А. Салкин, П. Георгиев
ПОДВОДНА АРХЕОЛОГИЧЕСКА ЕКСПЕДИЦИЯ – “КАВАРНА – 2005” 254

А. Салкин, Д. Добрев
ПРОУЧВАНЕ НА СКАЛНИ ПЕЩЕРИ-ГРОБНИЦИ В АР “ЯЙЛАТА” 255

И. Сотиров, Й. Гатев
ПРОУЧВАНИЯ НА НОС “ЧИРАКМАН”, АНТИЧНИЯ БИЗОНЕ 255

Л. Стайкова-Александрова, В. Генадиева, И. Стайкова
ПРОУЧВАНИЯ НА УЛ. “МОРИЦ ЛЕВИ” №1 (3) В КЮСТЕНДИЛ 258

Л. Стайкова-Александрова, И. Стайкова
ПРОУЧВАНИЯ НА УЛ. “ХАН КРУМ” №6 В КЮСТЕНДИЛ 259

Ж. Танкова, И. Топалилов
СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА УЛ. “АЛ. ПУШКИН” №4 В ПЛОВДИВ 260

С. Торбатов
ПРОУЧВАНЕ НА СКАЛНИЯ КОМПЛЕКС “ВОДНА – ТЪМНО” КРАЙ С. ТАБАЧКА, ОБЩИНА ИВАНОВО, РУСЕНСКА ОБЛАСТ 262

С. Торбатов
СПАСИТЕЛНО ПРОУЧВАНЕ НА КЪСНОАНТИЧНА И СРЕДНОВЕКОВНА КРЕПОСТ “ОСТРИЯ ВРЪХ” КРАЙ С. ОВЧЕПОЛЦИ, ПАЗАРДЖИШКО 264

С. Торбатов, Г. Ганецовски
ПРОУЧВАНИЯ НА МНОГОСЛОЕН ОБЕКТ “КАЛЕТО” КРАЙ МЕЗДРА 265

Н. Торбов
СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА АНТИЧНО СЕЛИЩЕ В ОКОЛНОСТИТЕ НА С. ПАВОЛЧЕ, ВРАЧАНСКО 268

Б. Тотев
СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В М. КАМЪНАКА ПРИ С. РОГАЧЕВО, ОБЩИНА БАЛЧИК 269

И. Христов, М. Камишева
ПРОПУЧВАНИЯ НА РИМСКИЯ КАСТЕЛ СОСТРА ПРИ С. ЛОМЕЦ, ТРОЯНСКО 270

Д. Янков
ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ УПИ III-1685, КВ. 25 ОТ РЕГУЛАЦИОННИЯ ПЛАН НА СТАРА ЗАГОРА – АР “АВГУСТА ТРАЯНА-ВЕРЕЯ-СТАРА ЗАГОРА” 273

Д. Янков, М. Камишева
ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ УПИ II-3333-3334, КВ. 68, УЛ. “С. СИЛОВ” №81-83 ОТ РЕГУЛАЦИОННИЯ ПЛАН НА СТАРА ЗАГОРА – “КРЕПОСТНИ СТЕНИ” В АР “АВГУСТА ТРАЯНА-ВЕРЕЯ-СТАРА ЗАГОРА” 275

Д. Янков, М. Камишева
ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ УПИ VII-3154, КВ. 69а, УЛ. “Х. Д. АСЕНОВ/“ГЕН. СТОЛЕТОВ” ОТ РЕГУЛАЦИОННИЯ ПЛАН НА СТАРА ЗАГОРА – “КРЕПОСТНА СТЕНА С ПРАВОЪГЪЛНА КУЛА” В АР “АВГУСТА ТРАЯНА-ВЕРЕЯ-СТАРА ЗАГОРА” 278

IV. СРЕДНОВЕКОВНА АРХЕОЛОГИЯ 281

Ж. Аладжов
ПРОУЧВАНИЯ НА ПРЕСЛАВСКАТА ПАТРИАРШИЯ – ЮГ 281

Ж. Аладжов
ПРОУЧВАНИЯ НА КАРНОБАТСКАТА КРЕПОСТ МАРКЕЛИ 282

Ж. Аладжов
ОБЕКТ №12 (МАРИНОВ МОСТ) ПО ПЪТНОТО ТРАСЕ НА “ПЪТ II-86 РУДОЗЕМ – КСАНТИ” 283

Й. Алексиев
ПРОУЧВАНИЯ НА СРЕДНОВЕКОВНА ЦЪРКВА ПРИ С. ГОРСКО НОВО СЕЛО, ОБЩИНА ЗЛАТАРИЦА.....284

С. Ангелова, Р. Колева, Б. Думанов, Ч. Кирилов, В. Пенчев
ПРОУЧВАНИЯ В НААР “ДУРОСТОРУМ-ДРЪСТЪР-СИЛИСТРА” 288

К. Апостолов
ПРОУЧВАНИЯ НА СРЕДНОВЕКОВЕН НЕКРОПОЛ КРАЙ ГРАД ОМУРТАГ 290

Т. Балабанов, К. Стоева
ПРОУЧВАНИЯ ВЪВ ВЪТРЕШНИЯТ ГРАД НА ВЕЛИКИ ПРЕСЛАВ 292

Т. Балабанов, К. Стоева
ПРОУЧВАНИЯ НА “МАНАСТИРЧЕТО” ПОД ВРЪХ КАРАБУРУН – В ОКОЛНОСТИТЕ НА ВЕЛИКИ ПРЕСЛАВ 293

Т. Балабанов, К. Стоева
ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ “ГОТСКИ ЕПИСКОПСКИ ЦЕНТЪР” В АУЛА НА ХАН ОМУРТАГ, ДО С. ХАН КРУМ 295

Х. Басамаков
ПРОУЧВАНИЯ НА СЕВЕРОИЗТОЧНАТА КРЕПОСТНА КУЛА В ПОДНОЖИЕТО НА ФЕОДАЛНИЯ ЗАМЪК НА АСЕНОВА КРЕПОСТ 297

С. Бонев
СГРАДА С ПОРТИК В ЮЖНАТА ЧАСТ НА ДВОРЦОВИЯ ЦЕНТЪР НА ВЕЛИКИ ПРЕСЛАВ 299

С. Бонев, С. Дончева
СТАРОБЪЛГАРСКИ ПРОИЗВОДСТВЕН ЦЕНТЪР ЗА МЕТАЛОПЛАСТИКА ПРИ НОВОСЕЛ, ШУМЕНСКО 300

Б. Борисов
КОМПЛЕКС ОТ РАННОХРИСТИЯНСКИ БАЗИЛИКИ И НЕКРОПОЛИ В М. СЕЛИЩЕТО КРАЙ С. ПОЛСКИ ГРАДЕЦ, В КОМПЛЕКСА “МАРИЦА-ИЗТОК” 303

М. Ваклинова, И. Щерева, С. Горянова, М. Манолова-Войкова, П. Димитров
ПРОУЧВАНИЯ НА ВЛАДЕТЕЛСКАТА ЦЪРКВА ВЪВ ВЕЛИКИ ПРЕСЛАВ 305

Р. Василев
ЦЪРКВА В М. ТУЗЛАТА В ЮГОИЗТОЧНИЯ ЪГЪЛ НА ВЪНШНИЯ ГРАД НА ПЛИСКА 308

С. Витлянов, К. Константинов
ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ №41 ВЪВ ВЪНШНИЯ ГРАД ПЛИСКА 310

П. Георгиев, Р. Василев
РАННО (ДЪРВЕНО) УКРЕПЛЕНИЕ НА ВЪТРЕШНИЯ ГРАД НА ПЛИСКА 311

П. Георгиев, С. Иванов
ВЪТРЕШНО ЗЕМЛЕНО УКРЕПЛЕНИЕ НА ПЛИСКА 313

П. Георгиев, Р. Василев
ГОЛЯМО (ВЪНШНО) ЗЕМЛЕНО УКРЕПЛЕНИЕ НА ПЛИСКА 314

С. Горянова
РАННОВИЗАНТИЙСКА И СРЕДНОВЕКОВНА КРЕПОСТ ПРОВАТОН-ОВЕЧ 315

М. Даскалов
ПРОУЧВАНИЯ НА КРЕПОСТТА РИМСКОТО КАЛЕ КРАЙ ГР. КОТЕЛ 317

И. Джамбов, Г. Митрев, П. Калоферова
ПРОУЧВАНИЯ В М. ЦЪРКВИЩЕ И ТЕРЕННИ ОБХОЖДАНИЯ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ИСКРА, ОБЩИНА ПЪРВОМАЙ 319

И. Джамбов, М. Деянова
ПРОУЧВАНИЯ НА КРЕПОСТТА “ХИСАРЛЪКА” КРАЙ С. АНЕВО, ОБЩИНА СОПОТ 322

И. Джамбов, Г. Митрев, П. Калоферова
ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ “СВ. АТАНАС” В С. НОВАКОВО, ОБЩИНА АСЕНОВГРАД 323

Я. Димитров, Х. Стоянова
ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ “ПЛИСКА – ЮГОИЗТОЧНА ПЕРИФЕРИЯ НА ВЪТРЕШНИЯ ГРАД” 324

Я. Димитров, И. Кънев
ХРИСТИЯНСКИ НЕКРОПОЛИ ОТ КРАЯ НА X-XI В. ПРЕД СТЕНИТЕ НА КАМЕННАТА КРЕПОСТ В ПЛИСКА 326

Я. Димитров, М. Инкова
ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ №92 ВЪВ ВЪНШНИЯ ГРАД НА ПЛИСКА 327

Л. Дончева-Петкова, К. Константинов
ПРОУЧВАНИЯ В ЮЖНИЯ СЕКТОР НА ЗАПАДНАТА КРЕПОСТНА СТЕНА НА ПЛИСКА 328

Л. Дончева-Петкова, К. Апостолов
ПРОУЧВАНИЯ НА БИРИТУАЛНИЯ НЕКРОПОЛ ПРИ БАЛЧИК 329

Б. Думанов
СРЕДНОВЕКОВНА КРЕПОСТ ПРИ С. ГОРНО НОВО СЕЛО, ОБЩИНА БРАТЯ ДАСКАЛОВИ 331

Е. Евтимова
ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ 12 – СРЕДНОВЕКОВНО СЕЛИЩЕ В М. КЕРАМЛЪКА, ЗЕМЛИЩЕТО НА С. КРУМ, ОБЩИНА ДИМИТРОВГРАД ПО ТРАСЕТО НА ЖП ЛИНИЯТА ПЛОВДИВ – СВИЛЕНГРАД ОТ КМ 225+853, 205 ДО КМ 226+300 333

В. Кацарова
СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА КЪСНОСРЕДНОВЕКОВЕН НЕКРОПОЛ ПРИ С. СКАЛАК, ОБЩИНА КРУМОВГРАД 335

Ц. Комитова
ПРОУЧВАНИЯ НА ТЕРЕН ЗА НОВО СТРОИТЕЛСТВО В ПАРЦЕЛ IV, КВ. 9, ИМОТ №137 – ААР МЕЛНИК 337

А. Конаклиев
РАННОВИЗАНТИЙСКА И КЪСНОСРЕДНОВЕКОВНА КРЕПОСТ В М. ПАРКА КРАЙ ТЪРГОВИЩЕ 339

А. Конаклиев
АРХЕОЛОГИЧЕСКИ СОНДАЖИ В МЮСЮЛМАНСКИ НЕКРОПОЛ ПРИ С. БОЖУРКА, ОБЩИНА ТЪРГОВИЩЕ 341

Г. Майсторски, П. Славов, Д. Иванова
ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ “ИЗТОЧНА КРЕПОСТНА СТЕНА – ВЪНШЕН ГРАД”, ВЕЛИКИ ПРЕСЛАВ, М. Я З А 343

К. Меламед
СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ №9 ПО ЖП ЛИНИЯ ПЛОВДИВ – СВИЛЕНГРАД – ГРАНИЦА. СРЕДНОВЕКОВНО СЕЛИЩЕ ОТ XI-XII ВЕК КРАЙ С. ЯБЪЛКОВО, ОБЩИНА ДИМИТРОВГРАД 346

Т. Михайлова
ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ “АДМИНИСТРАТИВНА СГРАДА” В ПРЕСЛАВ 348

Д. Момчилов, К. Костова
ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ “ЕРКЕСИЯ”, ПОДОБЕКТ 05 В НАР “ДЕУЛТУМ-ДЕБЕЛТ” 349

В. Нешева, Ц. Комитова, О. Миланова, З. Коркутова
ПРОУЧВАНИЯ НА МАНАСТИРА “СВ. БОГОРОДИЦА ПАНТАНАСА” В ГР. МЕЛНИК 350

М. Николаева, Р. Василев
ПРОУЧВАНИЯ НА ГОЛЯМОТО КАЛЕ КРАЙ ЗАВЕТ, ИСПЕРИХСКО 351

Д. Овчаров, А. Конаклиев, С. Дончева
РАЗКОПКИ В СЕВЕРОИЗТОЧНАТА ЧАСТ НА ПРЕСЛАВСКАТА ПАТРИАРШИЯ 353

Н. Овчаров, Д. Коджаманова
ПРОУЧВАНИЯ НА СКАЛЕН ГРАД ПЕРПЕРИКОН 355

Н. Овчаров, Д. Коджаманова, З. Димитров
ПРОУЧВАНИЯ НА ЕЗИЧЕСКОТО СВЕТИЛИЩЕ И СРЕДНОВЕКОВНОТО ИМЕНИЕ ПРИ С. ТАТУЛ, МОМЧИЛГРАДСКО 356

Е. Пенчева, М. Николаева
ПРОУЧВАНИЯ В М. ПЕТРОВА НИВА, ИАР “СБОРЯНОВО” 357

Б. Петрунова
ПРОУЧВАНИЯ НА НОС КАЛИАКРА 359

Б. Петрунова
ПРОУЧВАНИЯ НА КРЕПОСТТА ЛЮТИЦА ДО ИВАЙЛОВГРАД 360

Б. Петрунова
ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ №20 – СЕЛИЩЕ И НЕКРОПОЛ ПРИ КВАРТАЛ ЗЛАТИ ДОЛ НА СИМЕОНОВГРАД 361

Б. Петрунова
ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ №13, ПЪТ II-86 “РУДОЗЕМ – КСАНТИ”, 132+075 – 132+110 362

В. Плетньов, П. Георгиев, Х. Кузов, А. Стефанова
КЪСНОАНТИЧНА И СРЕДНОВЕКОВНА КРЕПОСТ “КАСТРИЦИ”, РЕЗИДЕНЦИЯ “ЕВКСИНОГРАД” – ВАРНА 363

К. Попконстантинов, Р. Костова
ПРОУЧВАНИЯ НА МАНАСТИР НА ЧЪРГУБИЛЯ МОСТИЧ – ВЕЛИКИ ПРЕСЛАВ 365

К. Попконстантинов, В. Плетньов, Р. Костова
СРЕДНОВЕКОВЕН КНЯЖЕСКИ МАНАСТИР В М. “КАРААЧ ТЕКЕ” – ВАРНА.....367

Р. Рашев, Я. Димитров, С. Иванов
ПРОУЧВАНИЯ В ДВОРЦОВ КОМПЛЕКС – ПЛИСКА 370

Р. Рашев, С. Станилов, Я. Димитров, М. Инкова, И. Кънев, Х. Стоянова, С. Иванов
ПЛИСКА – ЗАПАД 371

Р. Рашев, Г. Атанасов, С. Стойчев, Ю. Йоргов
РАННОСРЕДНОВЕКОВЕН МОГИЛЕН КОМПЛЕКС ПРИ КАБИЮК, ОБЩИНА ШУМЕН 374

Р. Рашев, С. Дончева, Т. Тихов
СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА НЕКРОПОЛ В ГР. ШУМЕН, КВАРТАЛ ДИВДЯДОВО 375

М. Робов, К. Дочев
ПРОУЧВАНИЯ НА ВЕЛИКАТА ЛАВРА “СВ. ЧЕТИРИДЕСЕТ МЪЧЕНИЦИ” – СЕКТОР ЗАПАД, ЮЖЕН УЧАСТЪК 376

М. Робов, К. Дочев
ПРОУЧВАНИЯ НА ВЕЛИКАТА ЛАВРА “СВ. ЧЕТИРИДЕСЕТ МЪЧЕНИЦИ” (СЕВЕРЕН ДВОР НА МАНАСТИРА) 376

Р. Спасов, Д. Грозданов, В. Вандова, Г. Дянкова, Р. Стоянова
СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ В ААР “ПАУТАЛИЯ-ВЕЛБЪЖД-КЮСТЕНДИЛ” НА УЛ. “М. ЛЕВИ” №5 378

С. Станилов, Я. Димитров, В. Григоров, М. Инкова
ПРОУЧВАНИЯ НА ТАЙНИ ХОДНИЦИ В ПЛИСКА, ВЪН ОТ ЦИТАДЕЛАТА 379

Х. Стоянова
ПРОУЧВАНИЯ НА ПЛИСКА – "СЕВЕРОИЗТОЧЕН СЕКТОР НА ВЪТРЕШНИЯ ГРАД" 380

К. Тотев, Е. Дерменджиев, П. Караилиев
ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ "НЕКРОПОЛ В СЕВЕРНАТА ПОЛОВИНА НА МАНАСТИРСКИЯ ДВОР НА ЦЪРКВАТА "СВ. 40 МЪЧЕНИЦИ" 381

К. Тотев, Е. Дерменджиев, П. Караилиев
ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ "ЦЪРКВА "СВ. 40 МЪЧЕНИЦИ" – ЗАПАД, СЕВЕРЕН СЕКТОР" 383

В. Хаджиангелов
ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ "ШИШМАНОВО КАЛЕ", ГР.САМОКОВ 384

V. ТЕРЕННИ ОБХОЖДАНИЯ 387

А. Аладжов
ТЕРЕННИ ОБХОЖДАНИЯ В РАЙОНИТЕ НА С. ТРИГРАД, МУГЛА, ЯГОДИНА, БЕДЕН, ГРОХОТНО И ТЕШЕЛ, ОБЩИНА ДЕВИН 387

Е. Божинова
ТЕРЕННИ ОБХОЖДАНИЯ С ЦЕЛ ИЗДИРВАНЕ НА АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ОБЕКТИ В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА ДРАГОЙНОВО, БУКОВО, ИСКРА, БРЯГОВО И ЕЗЕРОВО, ОБЩИНА ПЪРВОМАЙ 389

Б. Бориславов
ТЕРЕННИ ОБХОЖДАНИЯ НА ТЕРИТОРИЯТА НА ОБЩИНА БАНИТЕ, СМОЛЯНСКА ОБЛАСТ 390

М. Гребска-Кулова, И. Кулов, Ц. Комитова, М. Андонова
ТЕРЕННИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ОБХОЖДАНИЯ В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА ПОКРОВНИК, МОЩАНЕЦ И СЕЛИЩЕ, ОБЩИНА БЛАГОЕВГРАД 391

М. Деянова
ТЕРЕННИ ОБХОЖДАНИЯ В ЗЕМЛИЩАТА НА ГР. КАРЛОВО, С. ИГАНОВО, С. КУРТОВО, ОБЩИНА КАРЛОВО 392

И. Кулов, М. Кулова, Ю. Божинова, Ц. Комитова, М. Андонова, Е. Кадурина, И. Тантилов
ТЕРЕННО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ОБХОЖДАНЕ В ЗЕМЛИЩЕТО НА ГР. РАЗЛОГ 393

П. Лещаков
ТЕРЕННИ ОБХОЖДАНИЯ С ЦЕЛ ИЗДИРВАНЕ НА АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ОБЕКТИ НА ЛЕВИЯ БРЯГ НА РЕКА РОСИЦА И НЕЙНИТЕ ПРИТОЦИ В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА АГАТОВО, ГРАДИЩЕ И КРАМОЛИН 394

М. Маджаров, Д. Дамянов, Н. Бояджиев
ТЕРЕННИ ОБХОЖДАНИЯ В РАДЮВА ПЛАНИНА (РОДОПИТЕ) 395

Г. Митрев, С. Иванов
ТЕРЕННИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ОБХОЖДАНИЯ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. КОЛАРОВО, ОБЩИНА ПЕТРИЧ 396

Г. Нехризов
ИЗДИРВАНЕ НА АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ОБЕКТИ НА ТЕРИТОРИЯТА НА ОБЩИНА КИРКОВО 398

С. Терзийска-Игнатова
ТЕРЕННО ОБХОЖДАНЕ В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА ОВЧЕПОЛЦИ И РОСЕН, ОБЛАСТ ПАЗАРДЖИК 400

С. Терзийска-Игнатова
ТЕРЕННО ИЗДИРВАНЕ НА АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ОБЕКТИ ПО ТРАСЕ НА РАЗПРЕДЕЛИТЕЛЕН ГАЗОПРОВОД В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ГОВЕДАРЕ, ОБЩИНА ПАЗАРДЖИК 401

I. ПРАИСТОРИЯ

ОБЕКТ "ЧАВДАРОВА ЧЕШМА" – СИМЕОНОВГРАД

Явор Бояджиев

Обектът се намира в източните покрайнини на гр. Симеоновград, в кв. Златидол, от северната страна на железопътната линия Пловдив-Свиленград (№16 по трасето на ЖП линията Свиленград-Пловдив, км 256+400 – 256+680). Разположен е на първата незаливна тераса на десния бряг на древното корито на р. Марица.

В западния край на речната тераса (т. нар. при първите разкопки на могила I), бяха направени два профила с дължина 30 м и 15 м и три сондажа с площ 16 м^2, 15 м^2 и 24 м^2.

Културният пласт е с дебелина около 1,00-1,10 м. До дълбочина 0,50 м той е разрушен и силно разбъркан. От една страна това се дължи на многобройните, дълбоки и гъсто разположени ями от ранножелязната до средновековната епоха, които са извадили на повърхността най-ранните материали (така, че сега най-отгоре се открива основно керамика от късния неолит, на по-голяма дълбочина раннохалколитни материали, а под тях - керамика и находки от ранножелязната епоха), а от друга – в резултат на многовековната обработка на земята. Разбъркания слой е наситен с керамични фрагменти от късния неолит – култура Караново III.

Установиха се горели подове на три сгради, като при едната от тях, на височина до 0,15 м, е запазена част от южната стена. Тя е била с дебелина 0,20 м и изградена чрез плетено-колова конструкция. От външното лице личат 5 последователни замазки, като дебелината на всяка от тях е по 1 мм. Бяха проучени и две ями от тази епоха. Обмазани са с добре пречистена жълта глина и имат няколко етапа на запълване.

Откритите сгради са построени върху подложка от сивозелена глина с дебелина 0,15-0,20 м. И в трите сондажа личи и по-ранно ниво на експлоатация. То дава основание да се приеме, че селището има два строителни хоризонта от етапа Караново III. Останките от жилищата обаче до голяма степен са унищожени от многобройни ями от по-късни епохи, предимно от ранножелязната, но също така и от античността и средновековието. Ямите са с диаметър между 1,50 и 2 м и са дълбоки до 1,50 м.

Керамичният материал се отнася основно към култура Караново III, като застъпва типичните за периода форми: паници на високи крачета с удебелено от вътреш-

ната страна устие, често украсено с канелюри или врязани линии; кани и чаши с вертикални дръжки с издатък; гърнета, украсени с ноктовиден орнамент в различни варианти. Бяха открити и фрагменти керамика от ранния халколит (култура Марица) – първа половина на V хил. пр. Хр. Източно от селището от късния неолит се намира и селище от ранния неолит, от което в проучения терен се установиха единични фрагменти.

Керамиката от ранножелязната епоха е представена от паници, чаши и кантаросовидни съдове, амфоровидни съдове и хранилища. Преобладава канелираната украса – коси, хоризонтални и вертикални канелюри с различна ширина, дълбочина и оформление на ръба, разположени по устието, шията, горната част на тялото и по дръжките на съдовете от трапезната керамика. Срещат се и релефни ръбове, нанасяни по тялото и дръжките, както и единични екземпляри с есовиден орнамент.

От находките най-многобройни са кремъчните артефакти. Следващи по брой са "моделите на житни зърна" – 27 броя. Откриха се и фрагменти от култови масички, женска антропоморфна фигурка, каменни оръдия на труда, тежести за тъкачен стан и др.

Седем сондажа с размери 20 х 1,50 м бяха заложени и северно от речната тераса. В тях не бяха установени регулярен културен пласт, както и археологически структури.

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ В С. ПИПЕРКОВ ЧИФЛИК, КЮСТЕНДИЛСКО

Веселина Вандова, Румен Спасов

През есента на 2005 г. продължиха археологическите проучванията при с. Пиперков чифлик, община Кюстендил.

Разкопките се проведоха на площ от 89,5 м^2. Изследван е участък, разположен на 1 м западно от проучената през 2004 г. площ. Проучването започна в три квадрата – Р, С и Н, с размери 5 х 5 м. Впоследствие беше заложен още един непълен квадрат I. В границите на изследвания терен, културният пласт не е изчерпан до стерилна основа. Горният хумусен слой има дебелина 0,20-0,30 м. Съдържа фрагменти от керамични съдове от неолитната, бронзовата, ранносредновековната и възрожденската епохи. След неговото изчерпване, в квадрати Н и I работата беше съсредоточена върху проучването на ранното средновековие. В тези квадрати частично са изследвани две

вкопани жилища от ранносредновековната епоха, а в квадрат С – няколко ями от същия период.

В квадрати Р и О, под хумуса следва слой тъмнокафява пръст (в горната част до сиво-черна), съдържаща материали от неолитната, късната бронзова и ранносредновековната епохи. От дълбочина 0,60-0,65 м започва пласт с материали от ранния неолит.

В квадрат Р беше частично проучена вкопана структура, която продължава в южна посока извън рамките на проучваната площ. Намерените в нейните граници фрагменти от керамични съдове се отнасят към тъмнорисувания етап на ранния неолит. Допроучването и уточняването на характера на вкопаната структура предстоят.

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА РАННОНЕОЛИТНОТО СЕЛИЩЕ В М. ВАЛОГА (ДОЛНИТЕ ЛЪКИ) КРАЙ СЕЛО ОХОДЕН

Георги Ганецовски

Проучванията на раннонеолитното селище в м. Валога край с. Оходен са реализирани през периода 20.06.2005 – 30.07.2005 г. и представляват последния (трети) етап на тригодишния проект към НФНИ – МОН. Разкопките са извършени от екип в състав Георги Ганецовски – ръководител, д-р Радка Узунова и д-р Елена Маринова. Научен консултант на изследванията е чл.-кор. проф. Х. Тодорова.

През 2005 г. проучванията бяха съсредоточени в три участъка: структури 2 и 3 и южната периферия на обекта, условно наречена Заешкото. В участъка на структура 2 завърши проучването на раннонеолитното гробно съоръжение. Беше установена още една голяма дупка от колона, попадаща в редица с колоните разчистени през 2004 г. Изясни се, че основата на структура 2 представлява издълбан в жълтия глинест льос жлеб. Той е дълбок около 0,25-0,30 м от нивото на древния терен и представлява силно издължен, неправилен овал. Северната му част е пресечена от редица от три колони с диаметри между 0,40-0,50 м. Те са подредени перпендикулярно на жлеба, в линия с посока И-З и са запълнени с тъмнокафява пръст, съдържаща отухлени глинени мазилки, керамика, кремъчни артефакти и житни зърна. Южната част на вкопания жлеб завършва с гробна яма със скелет, положен в поза хокер, с лице обърнато на изток. Общата площ на структурата е около12 м^2. Теренните наблюдения и получените материали доказват, че структура 2 не е жилище, а представлява по-скоро съоръжение със сакрални функции, изградено заради погребението и ритуалите свързани с

него. По данните от радиовъглеродния анализ от проученото през 2004 г. жилище (структура 1), а именно 5710±40 cal BC, както и по идентичните археологически материали можем да отнесем в този хронологически период и датировката на структура 2.

На около 35 м северозападно от структура 2 е разположена т. нар. структура 3, която беше разкопана на площ от 60 м^2. Въпреки откритите керамика и многобройни находки от кремъчни и каменни артефакти (микролити тип "трапец", сегменти, ядра, тесли и брадви), в проучваната площ не бяха установени архитектурни следи от структурата. Вероятно сме попаднали на дворно пространство или участък, непосредствено до търсената структура.

В южната периферия на обекта, условно наречена Заешкото, локализирахме находище на силицитни разновидности (кремъчна суровина) и 22 ями за добив на кремък. Проучванията на две от тях установиха, че в процеса на добив и оформяне на изработките е използуван огън. От двете изработки са добити 581 кремъчни артефакта. Това са характерни отломъци, люспи; натурални късове, фрагменти и конкреции, повечето от които с опити за експлоатация, пластинки, ядра, ретуширани отломъци, стъргалки, стъргала, оръдия с ретуширани вдлъбнатини и пробои. Регистрирани бяха малък брой керамични фрагменти, чиито характеристики са идентични с керамичните комплекси от структурите в селището. Този факт, технологията използувана при обработката на кремъчните артефакти, тяхната типология, аналогичните суровини и липсата на по-късни материали, позволяват двата обекта да бъдат определени като едновременни.

Проучваните структури в м. Валога, както и ямите за изработки в южната периферия на селището се отнасят към втората фаза на култура Протостарчево. Паралели на предметите от материалната култура откриваме в редица селища от Източна Сърбия. Това са Дивостин I, Змайевац, Доня Браневина, Падина и Лепенски вир IIIa.

РАЗКОПКИ НА КОЗАРЕВА МОГИЛА, ОБЩИНА ПОМОРИЕ

Петя Георгиева

Беше проучен малък участък от най-горния, горял строителен хоризонт от късния енеолит. Под пласт от ситно натрошени горели мазилки бяха намерени фрагменти от орнаментирано зърнохранилище и други по малки съдове. Те лежаха върху по-едри парчета от други горели деструкции от стени. Някои от тях бяха с една огладена страна и отпечатъци от пръти от другата, а други – с две огладени лица, без арматура от

дърво. Под тях се разкри пласт от други натрошени и цели съдове и парчета от горели стени. След вдигането им се достигна до пода на проучвания участък от сграда. На пода също имаше няколко съда, каменни тесли и брадва и една голяма топка от глина, направена от множество други малки, измесвани с ръце парчета, приготвена за формуване на съдове. Всичко е горяло при пожар с висока температура, вследствие на което керамичните предмети и деструкциите от стените са с оранжево-червено оцветяване. Проученият участък е близо до изследваната през предишния сезон грънчарска пещ. Това, както и вида на находките дава основание да се предполага, че проучваното съоръжение е част от склада или сушилнята на грънчарската работилница.

РАЗКОПКИ НА НЕКРОПОЛ ДО КОЗАРЕВА МОГИЛА, ОБЩИНА ПОМОРИЕ

Петя Георгиева, Мартин Гюзелев

Обектът беше открит през 2005 г. от екипа на археологическите разкопки на Козарева могила. При проведените спасителни разкопки бяха открити два частично запазени in situ гроба. Позиция на скелетите – по гръб със свити в коленете крака. При единия бяха намерени 13 костени гъбовидни предмета с дупчици за нанизване в по-тънкия край и малки бучици червена охра. При другия скелет беше открит фрагмент от предмет, изработен от тънка тръбна кост, вероятно на птица, перфориран на едно място. Двата гроба са намерени близо един до друг. Най-вероятната датировка, на базата на аналогии на погребалния обряд, е IV хил. пр. Хр. Освен тези два гроба, на повърхността бяха намерени човешки кости и материали от различни епохи. Сред тях – фрагменти керамика от ранния и късния енеолит, бронзова монета на Филип II, кантарос, покрит с черен фирнис, фрагменти римска керамика, ранносредновековна керамика (I хил.).

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ПРАИСТОРИЧЕСКОТО СЕЛИЩЕ В М. СТРАЖИЦА ПРИ С. ЛЕПИЦА, ПЛЕВЕНСКО

Венцислав Гергов

Целта на спасителните разкопки, проведени през 2005 г., е проучване на пещерата Мечата дупка и скалната площадка пред нея и изясняване хронологията и периодизацията на културните пластове на праисторическото селище в м. Стражица.

Беше разчистен входа на пещерата и се прокопа тунел с дължина 21 м, ширина 1,2 м и височина 2 м. Достигната бе пещерна зала с дължина 35 м, ширина 26 м и височина 2,65 м. При прокопаването на тунела и в самата зала не открихме следи от човешка дейност. Варовиковата скала, в която е разположена пещерата е порьозна и в пещерата тече вода от тавана. Липсата на вентилация и повишената влажност правят пещерата Мечата дупка необитаема. Изследването в дълбочина на същата беше преустановено.

За проучването на скалната площадка пред пещерата заложихме шест сондажа. Достигнахме дълбочина от 0,80 до 1,20 м. На скалната площадка пред пещерата не се откриват следи от човешка дейност. За изясняване стратиграфията и датировката на културните пластове на хълма Стражица заложихме пет сондажа с размери 5 х 5 м. В тях бяха регистрирани четири културни хоризонта.

I строителен хоризонт. Разположен е непосредствено върху скалата, от която е образуван хълма. Отнесен е към ранния халколит – култура Градешница с характерната керамика с геометрична украса. В квадрати II и III компактно се разкриват керамични фрагменти от ранния халколит със сивокафяв до сивочерен цвят. Откритите на място фрагменти от съдове-хранилища, паници, купи, чаши и други находки свидетелстват, че след напускане на жилището, животът на хълма Стражица е прекъснал за дълго време. Целият I хоризонт на ранния халколит е покрит с хиатусен слой от 0,22 м сивочерна пръст, което го превръща в затворен комплекс.

II строителен хоризонт. Той е разположен върху хиатуса, покриващ I хоризонт. Отнесен е към късния халколит на етнокултурния комплекс Криводол-Сълкуца-Бубани. Горелите мазилки от суперструкциите на жилищата с отпечатъци от колове не дават възможност на този етап от проучванията да се изясни начина на градеж на жилищата, планировката и вътрешната уредба. Наблюденията показват, че няма приемственост при вграждане на жилищата между I и II хоризонт. Това се обяснява както с големия хронологически отрязък, в който са съществували отделните селища, така и с различната им културна принадлежност.

Откритата керамика се отнася към Криводол-Сълкуца-Бубани. Тя намира паралели с редица синхронни обекти, разположени на близки разстояния – м. Пипра и Редутите при с. Телиш. Характерна е липсата на графитни и пастозни бои. Откриват се питоси, купи, паници, характерните биконични чаши с две вертикални симетрично разположени дръжки, врязани и набодени орнаменти. Откриха се кремъчни артефакти, ядра и отцепи, свидетелство, че обработката е ставала на място, тежести от вертикален стан, керамична тапа за пещ и значителен брой медни оръдия. Плоският костен идол с обеци, изработени от медна пластина, допълва тази колекция.

III строителен хоризонт. Разположен е непосредствено върху деструкциите на II хоризонт. Между тях не е установен стратиграфски хиатус. Такъв личи при сравняване на находките и керамиката. Тя е характерна за началото на ранната бронзова епоха, т. нар. преходен период, култура Телиш IV-Сълкуца IV. Откриха се две дръжки от типа "шайбенхенкел". Малката площ не позволява на този етап от проучванията да получим точна информация за III хоризонт.

IV строителен хоризонт. Отнася се към раннобронзавата епоха. Хоризонтът има дебелина 0,20 м. Точната датировка на този етап от проучванията се затруднява от малкото проучена площ и смесване на находки от РБЕ II и РБЕ III. Керамиката е характерна за култура Магура-Коцофени и прехода към Глина III-Шнекенберг. Интерес представляват паниците с Т-образно устие, украсени с мрежест орнамент, чашите тип Юнаците, купите със завит навътре ръб на устието, релефните ръбове и израстъци, купите и чаши с излизащи над ръба на устието дръжки. Откритият в този хоризонт меден връх на стрела е интересен по форма и няма паралели. Керамичната плочка с цилиндрични вдлъбвания наподобява част от звездна карта. Тя допълва мнението, че на хълма Стражица вероятно е имало древна обсерватория.

СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ В ДЕВЕТАШКАТА ПЕЩЕРА

Венцислав Гергов, Мая Валентинова

През 2005 год. продължи работата в сондаж I, разположен под първия отвор на тавана непосредствено до северната стена на пещерата.

VI строителен хоризонт. Отнесен е към късния халколит. Установена е част от жилище, чиято западна стена е запазена на 0,25 м над подовото ниво. Нейната основа е изградена от варовикови камъни, взети от пещерата. Подът на жилището е подреден с плоски варовикови камъни, след което е запълнен с глина. За северна стена

на жилището е служела стената на пещта. Откритите основи на пещи в VI и по-горните хоризонти свидетелстват, че разкритото жилище е имало едноскатен покрив. Северната стена на пещерата е била използвана като най-висока част на едноскатния покрив. Това решение на покривната конструкция е наложено от естествените дадености – да се отведе водата от дъждовете, проникващи от отвора на пещерата. Жилището е загинало при пожар, документиран от голямото количество горели мазилки, пепел и въглени. Находките свидетелстват, че то е било напуснато внезапно. Открити бяха колективни находки от кремъчни ножове и връх за копие, кремъчни ядра, пластини. На пода на жилището беше открит керамичен обущарски калъп за изработка на лява обувка с дължина 19,5 см, ширина 7,8 см и височина 15,1 см. Керамиката датира от късния халколит – култура КСБ. Тя е фрагментирана и представя различни по форма съдове: паници, купи, чаши, гърнета. Те са украсени с боя, графит, врязани и набодени орнаменти и барботина.

VII строителен хоризонт. Между VI и VII строителни хоризонти няма доловим стратиграфски хиатус. След премахване на плоските варовикови камъни, сложени за подравняване и изолация на пода на VI хоризонт, бе разкрита горната част на VII хоризонт. Цялата проучена площ е покрита с калцитна кора с дебелина 1 см. Върху така направената основа равномерно са поставени керамични фрагменти, които образуват т.нар. "керамичен килим". Той е служел, за да изолира влагата на пода. С течение на времето, след разрушаването на жилището, върху подовото ниво се е инфилтрирала вода от тавана на пещерата и горните хоризонти. Варовиковите частици, носени от водата, се утаявали на пода на жилището и това е довело до образуването на калцитна кора, компактно и здраво свързала керамичния килим. Керамиката е характерна за късния халколит. Има редица особености, които я свързват с ранния халколит. Малката площ на разкопките не може да отговори на въпроса дали VII хоризонт се отнася към средния халколит.

VIII строителен хоризонт. Разположен е под VII строителен хоризонт. Няма доловим стратиграфски хиатус. Жилището от VIII хоризонт е било опожарено. Цветът на пръстта е кафяв, с въглени и следи от горели дървета. Беше установена част от западната стена на жилището, трасирана от дупки от колове с диаметър 8 см. Разкри се пещ с кръгла форма и диаметър 87 см. Направена е върху подиум, изграден от варовикови камъни в основата, малки речни камъни и полиран по механичен начин глинен под. Откритата керамика датира от ранния халколит – култура Градешница с характерната за епохата украса.

СОНДАЖНИ ПРОУЧВАНИЯ НА РАННОНЕОЛИТНОТО СЕЛИЩЕ ПРИ С. ИЛИНДЕНЦИ, М. МАСОВЕЦ

Малгожата Гребска-Кулова

Сондажните проучвания бяха проведени от 11 до 20 октомври 2005 г. с финансови средства от община Струмяни. В проучванията взе участие Силвия Ценова, уредник на Музейна сбирка в с. Струмяни.

Продължи проучването на сондаж 2, започнат през 2004 г. Той е с размери 2 х 5 м и е ориентиран по посоките на света. Намира се на около 100 м източно от сондаж 1, проучен през 2004 г.

В резултат на проучванията се установи, че културният пласт в тази част на селището достига 0,80 м, а заедно с вкопаванията стига до 1,40 м.

Сондаж 2 показа доста големи различия в сравнение със сондаж 1 по отношение на дебелината на културния пласт и откритията там материал. И в тази част са регистрирани редица вкопани структури, предимно дупки от колове и ями. Една от тях – структура 34, частично засегната от този сондаж представлява нерегулярно вкопаване, което постепенно слиза в дълбочина в източната му периферия. То е дълбоко 0,40 м от нивото на материка и е с ширина 1,50 м. Дължината му не е известна, тъй като продължава в западна посока. Пълнежът му се състои от пластове светла глина, разделени с по-дебели пластове тъмна пръст. В южната му периферия е регистрирана редица дупки от колове с диаметър 0,50 м.

Керамиката, намерена в сондаж 2 е много фрагментирана и небрежно направена. Малкото диагностични фрагменти ясно показват наличие на два периода:

– финала на ранния неолит с бяло рисувана керамика. Няколко фрагмента с бяла рисунка са намерени в една яма – стр. 30. Рисунката е с много лошо качество и личи много слабо.

– среден/късен неолит тип Долна Рибница с наличие на тъмна излъскана керамика и набоден орнамент от два реда кръгли набождания.

Намерени са няколко фрагмента покрити с битум. Подобен начин на третиране на повърхността на съда е познат от Ковачево. Там за пръв път се появява в края на ранния неолит.

Тези данни дават основание да се приеме, че сондаж 2 представлява по-късна фаза на развитие на ранния неолит, отколкото сондаж 1. Фактът, че тук има структури, които категорично се отнасят към следващия период – среден/късен неолит показва, че селището се е развивало в източна посока.

Намерени са 4 находки: фрагмент от дръжка на костена лъжичка, рог със загладена повърхност и 2 кръгли плочки от стена на съд, пробити по средата.

СОНДАЖНИ ПРОУЧВАНИЯ НА РАННОНЕОЛИТНОТО СЕЛИЩЕ ДЖУЛЮНИЦА-СМЪРДЕШ, ВЕЛИКОТЪРНОВСКО

Недко Еленски, Петър Лещаков

През тази година проучванията на раннонеолитното селище Джулюница-Смърдеш се извършиха в сондажи XIII, XIV, XV, XVI и XVII.

Сондаж XIII

В северната част на сондажа беше регистрирано средновековно вкопаване от IX-X в. Проследяват се два етапа от неговото съществуване. През първия етап, вкопаването вероятно има квадратна форма и към него е разкрита част от дупка от кол. В ъгъла на североизточната стена има вкопана ниша. През втория етап е установено разширение в югозападна и западна посока. Регистрирани са още две дупки от колове и нова ниша, вкопана от същата страна. Нивото на пода се повдига с 0,50 см.

Пласт 0,20-1,00 м е тъмносив. На дълбочина 0,30 м е разкрита част от глинобитен под от жълто-кафява глина. Под от 2 хор. с размери 1,80 х 0,70 м е установен в югоизточния ъгъл. Той също е от жълто-кафява глина. Към 3 хор., на дълбочина 0,90 м, в югоизточната част на сондажа, са регистрирани 3 дупки от колове, подредени в една редица. Към този хоризонт принадлежи и частично разрушена пещ. Запазени са почти цялата основа и част от купола. Има подложка от глина с дебелина 4-8 см и замазка от 3 см. Куполът е запазен в задната част на пещта на височина 0,25 м. Формата на пещта е овална със запазени размери 1,50 х 1,30 м. Към този пласт принадлежи яма №1 с размери: дълбочина – 0,70 м, диаметър – 0,80 м. Керамиката на първите два хоризонта намира добри паралели в раннонеолитната култура Овчарово.

Следващият пласт е черно-кафяв със силно повишена плътност и силно фрагментирана керамика и кости. Той не заема цялата площ на сондажа, а е регистриран в неговата южна част. Плътността на пласта показва, че той е умишлено трамбован и може да представлява площадка или под. Керамиката намира аналогии в раннонеолитната културна група Копривец.

Пласт 1,10-2,00 м е кафяв и наситен с керамични фрагменти, животински кости и предмети, свързани с култа и керамични фрагменти с бяла рисунка. В него се разкриха четири медни артефакта. Като цяло керамиката намира аналогии в селищата от

културна група Копривец. Бялата рисунка има паралели в селищата от Югозападна България, Сърбия и Румъния.

Следващият пласт е 2,00-2,30 м. Той е жълто-кафяв и с повишена плътност. Рядко се разкриват керамични фрагменти и животински кости. Проучи се западната част от вкопаното жилище от сондаж XII. Размерите му в този сондаж са дължина Ю/С – 7,60 м, широчина И/З – 1,90 м и дълбочина на вкопаване от стерилната основа – 0,40 м. В периметъра на вкопаването се разкриха три дупки и две ямички. Регистрирано е второ вкопаване от този пласт със следните размери: дължина – 1,50 м, широчина – 2,70 м и дълбочина на вкопаване – 0,40-0,50 м. В него има допълнително още две по-малки ямички. Запълнителят е жълто-кафяв с повишена плътност и в него се разкриха една лабрета и два фрагмента от култови масички и части от два съда. Размери на ямата: дължина – 2,70 м, широчина – 2,20 м и дълбочина – 0,25 м. В нея беше намерена и половинка от култова масичка и част от съд. Смятаме, че керамичните комплекси от двата най-ранни пласта намират аналогии в селището Ходжа Чешме (III-IV) на устието на р. Марица, а също така и в селища от Анатолия.

Сондаж XIV

При проучването му беше установена следната стратиграфия:

– 0,30-1,00 м: откритата керамиката се отнася към късната античност, халколита, РБЕ и РЖЕ;

– 1,00-1,40 м: пръстта е сива, керамиката е предимно от РЖЕ;

– 1,40-2,20 м: керамиката е предимно от РБЕ.

На дълбочина 2,20 м проучването е преустановено.

Сондаж XV

Беше установена следната стратиграфия:

– 0,00-0,20 м: орница. В нея беше регистрирана ниска концентрация на керамични фрагменти от РБЕ и халколита;

– 0,20-0,60 м: пръстта е сиво-бежова, керамиката се отнася към третата фаза на късния халколит;

– 0,60-1,80 м: пръстта е подобна на горния пласт, но по-сбита. На базата на украсата и тя може да бъде датирана към първата фаза на късния халколит;

– 1,80-2,00 м: пръстта е сива, глинеста и сбита. Керамиката се отнася към финала на ранния халколит.

На дълбочина 2 м, проучването на сондажа беше преустановено.

Сондаж XVI

До дълбочина 0,90 м пръстта е сиво-кафява, глинеста и с нормална плътност. Вероятно пластът е отложен през късната античност. На дълбочина 0,90 м в южната

половина на сондажа бе разкрито компактно петно от горели стенни мазилки с лица. Около него бяха открити няколко фрагмента керамика от късния халколит, което позволява то да бъде отнесено към този период. Проучванията се прекратиха на дълбочина 1,40 м.

Сондаж XVII

Установена бе следната стратиграфия:

– 0,00-0,20 м: орница;

– 0,20-0,85/0,90 м: пласт от ранната бронзова епоха. В него бяха разкрити шест съоръжения:

Яма 1 има отвор с елипсовидна форма и размери 1,75 х 1,35 м. Вкопана е от дълбочина 0,40 м и достига до дълбочина 1,90 м. Запълнителят е сив и хомогенен. Яма 2 е с кръгъл отвор с диаметър 2 м. Вкопана е от дълбочина 0,80 м и достига до дълбочина 1,70 м. Запълнителят е хомогенен и представен от тъмносива пръст с фина структура. Яма 3 има отвор с елипсовидна форма и размери 1,85 х 1,45 м. Регистрирана е на дълбочина 0,90 м и достига до дълбочина 1,50 м. Запълнителят е тъмносив и хомогенен. На базата на откритата керамика, ямите могат да бъдат отнесени към трета фаза на РБЕ.

Огнище 1 има кръгла, ромбовидна форма с диаметър 1,10 м. Замазката му е добре загладена и изпечена с дебелина 2-5 см. Подложката му се състои от дребни и средноголеми камъни. Огнище 2 е силно нарушено, с неправилна елипсовидна форма и запазени размери 0,80 х 0,45 м. Една част от него покрива яма 2, т. е. то е по-късно от нея. Замазката му е с дебелина 2 см. Огнище 3 е силно разрушено и от него е запазена малка част с дължина 0,28 м.

Засега смятаме, че ямите и огнищата представляват комплекс с ритуална функция, който е свързан с близко разположения ров от РБЕ.

– 0,90-1,70 м: пласт от късния халколит. На базата на керамиката е отнесен към трета фаза на късния халколит. На дълбочина 1,15 м в северозападния ъгъл на сондажа беше разкрит човешки череп. Гробът е вкопан в жълто-кафявия къснохалколитен пласт. Формата на ямата е правоъгълна със слабо заоблени ъгли. Вероятните й размери са 1,20 х 0,60 м. Скелетът е в позиция хокер на дясно. Ориентацията е югоизток-северозапад. Главата е ориентирана на югоизток, а лицето гледа на североизток. Погребален инвентар липсва. Погребаният индивид е от втора детска възрастова група на около 8-8,5 години. Полът не може да бъде установен. Гробът е датиран към финала на късния халколит.

– 1,70-2,70 м: пласт от ранния халколит. В него са разграничени няколко нива и едно вкопано съоръжение. Най-добре запазен е подът, открит на дълбочина 1,80 м. На

2,60 м в средата на сондажа беше разкрито вкопаване с издължена елипсовидна форма и размери: дължина 1,80 м и ширина 2,15 м при северния профил; 2,70 м в средата и 2,60 м при южния профил. Ориентирано е югоизток-северозапад, като двата му края излизат извън границите на сондажа. Горната част на вкопаването е нарушена от по-късна траншея. Запълнителят е представен от сиво-бежова рохка пръст, редуваща се с нива от пепел, дебели от 2-3 до 7-8 см. На дълбочина 4,10 м се очертаха дъната на три ями, вкопани в стерилния пласт, които достигат на дълбочина 4,70 м.

Възможно е това съоръжение да представлява ров. Стратиграфските наблюдения и керамичния материал ни карат да смятаме, че вкопаването и ямите са синхронни. Керамиката позволява тази структура да се отнесе към най-ранната фаза на ранния халколит в Централна Северна България и я синхронизира с първите два строителни хоризонта на с.м. Петко Каравелово и откритото селище до с. Щръклево.

– 2,70-2,95/3,00 м: пласт от ранния неолит. Пръстта е светлокафява с много малко археологически материали в нея. Вероятно тази зона на раннонеолитното селище не е била активно обитавана. Достигнат е стерилния терен.

СОНДАЖНО ПРОУЧВАНЕ В ПЕЩЕРАТА ВЕЛКОВА ДУПКА – РАЙОНА НА ХИЖА "ОРФЕЙ", ЗАПАДНИ РОДОПИ

Стефанка Иванова

Пещерата "Велкова Дупка" се намира в палеодолината на Свински дол, приток на река Изворска. Формирана е в мраморната свита от докамбрийския метаморфен комплекс. Входът ѝ е 56 м над дъното на Свински дол и 126 м над река Изворска.

В профилите на направените в пещерата сондажи, се разграничават 6 литостратиграфски единици.

Пластове 1 и 2 (силно нарушени и с разбъркани от иманярски изкопи материали) съдържат множество керамични фрагменти и кости. Те се отнасят към желязната епоха. През този период се разграничават два етапа на използване на пещерата.

Пластове 3 и 4 съдържат останки от кватернерна фауна. Преобладава Ursus sp, Capra ibex, Lepus sp, Carnivora indet. В пласт 4 находките намаляват.

Пластове 5 и 6 са стерилни и отразяват период на мощно нахлуване на вода в пещерата и натрупване на големи блокажи.

Пещерата е използвана като място за дейности, свързани с религиозния и духовен живот през желязната епоха.

СОНДАЖНИ ПРОУЧВАНИЯ НА СЕЛИЩНАТА МОГИЛА ПРИ ОКРЪЖНА БОЛНИЦА, СТАРА ЗАГОРА

Петър Калчев

Сондажните археологически проучвания се наложиха от незаконни изкопи за водопровод, извършени с багер в централната и западна част на праисторическата селищна могила. Те се намират западно от проучените през 1969-1970 г. две раннонеолитни жилища, които са консервирани и съхранени в специално изградена сграда. Изкопите представляваха три ями, разположени в посока изток-запад, с неправилна правоъгълна форма и размери 1,50 х 3,00 м. Беше установено, че културният пласт е унищожен на дълб. до 1,70 м. Трите изкопа получиха следните обозначения: източен – сондаж №1; централен – сондаж №2 и западен – сондаж №3.

В сондаж №1 беше проучено част от жилище с размери 2 х 3 м. В него са разкрити основи на пещ с част от свода; зърнохранилище; каменна ръчна мелничка на глинена поставка, повдигната над нивото на пода и точило от камък. Жилището е било опожарено. Изградено е от солидна дървена конструкция и замазка от глина, която на места е с дебелина до 0,40 м. В деструкциите личат много ясно отпечатъци от колове, пръти и греди. Вътрешната повърхност на стените е била добре загладена, а таванът е бил замазан с глина. В жилището са открити 7 цели керамични съда, каменни, костени и кремъчни инструменти, антропоморфна фигурка, 69 керамични модела на житни зърна и други находки, които отнасят проученото жилище към раннонеолитната култура Караново II.

Във втория сондаж бе разкрито струпване от камъни, горели глинени мазилки и животински кости. Керамичният материал се отнася към ранния неолит – култура Караново I. Откриха се фрагменти от рисувана с бяла боя керамика, като върху един фрагмент от похлупак е изобразена свастика. Под струпването се откри част от рог на благороден елен (Cervus elaphus).

Третият сондаж маркира западната периферия на праисторическата селищна могила. В него праисторически материали не бяха открити.

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ ПРИ СТАРОЗАГОРСКИТЕ МИНЕРАЛНИ БАНИ

Петър Калчев

Археологическите проучвания се проведоха в югозападната периферия на праисторическата селищна могила в Старозагорски минерални бани. Теренът в тази част на селището трябваше да бъде освободен за изграждане на водоем и тласкател за топла минерална вода за нуждите на ведомствения хотел на Мини Марица изток.

В югозападната част на селищната могила се виждат зидове с височина над 2 м от ломени камъни и хоросан. Може да се предположи, че принадлежат на нимфеума, споменат в открития до античните терми епиграфски паметник. На повърхността на проучения сектор се откриха 6 силно разрушени средновековни гроба. Някои от тях са ограждани с ломени камъни, а други – с парчета от тухли. Мъртвите имат ориентация запад-изток и са положени по християнски обред с ръце на гърдите.

От праисторическото селище е проучена площ от 80 м^2 на дълб. 3,80 м. Регистрирани са 9 строителни хоризонта, отнасящи се към ранния неолит и ранния и късен халколит. Поради наличието на големи дървета, археологическите структури са разрушени от кореновата им система. Прави впечатление, че в жилищата има много малко археологически материали и почти липсват животински кости. Има голяма разлика в инвентара на къщите, проучени в югозападната част, който е сравнително беден и много богат в жилищата, проучени през 2004 г. в югоизточната част на могилата.

Интерес представлява разкритата част от горяло жилище с размери 5 х 2,10 м. В него се откриха 3 зърнохранилища с цилиндрична форма, работени на място и вторично изпечени от пожара. Жилището се отнася към ранния неолит – култура Караново I.

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА РАННОНЕОЛИТНО СЕЛИЩЕ ЯБЪЛКОВО

Красимир Лещаков, Ваня Петрова, Надежда Тодорова

Разкопките през 2005 г. бяха концентрирани в сектор Север по трасето на ЖП линията Пловдив – Свиленград. Проучената площ възлиза на над 700 м^2. В работен порядък площта на разкопките беше разделена на под-сектори: Източен (И), Централен (Ц) и Западен (З). Беше избрана смесена методика – работа в траншеи и квадрати, обхванати от единна план-квадратна мрежа. Проучванията обхващат 26 стандарт-

ни квадрата, всеки с площ 25 м^2 и няколко траншеи с дължина 5 м и ширина от 1 до 3 м. В квадратите е достигната дълбочина от 0,50 до 1,20 м, но само в отделни участъци културният пласт е изчерпан. Траншеите бяха заложени в И сектор и имаха за цел установяване характера на културните пластове и локализиране на северната граница на неолитното селище. По две траншеи с ширина 1 м са оформени в кв I_{42}, I_{43}, I_{44}, H_{42}, H_{43}, H_{44}, H_{49}, H_{52}, впоследствие разширени до 3 м. В границите на траншеите е достигната дълб. от 0,50 до 1,20 м от нивото на съвременния терен, без да е достигната стерилната основа. Установено бе, че в тази част на обекта има насип от строежа на ЖП линията с деб. от 0,20 до 0,50 м, а пластът под него е със смесени материали от неолита, КЖЕ и Средновековието. На дълбочина от 0,70 до 1,20 м, в някои от траншеите беше достигнат добре запазен пласт от неолита, но повсеместно са регистрирани ями от КЖЕ и Средновековието.

В северната част на проучваната площ по линия J се наложи да премахнем насип с деб. до 0,75 м, натрупан при изграждането на действащата ЖП линия. Допълнително утежнение беше фактът, че не бе възможно да се използува техника, тъй като на места неолитните структури са доста нависоко. Успоредно с проучването на неолитните структури бяха регистрирани и документирани общо 22 ями от КЖЕ (четири в Западния, 14 в Централния и четири в Източния сектор на обекта) и осем от Средновековието, както и части от вкопани средновековни жилища. Цветът, структурата, характерът, примесите в запълнителя на вкопаванията, както и археологическите материали ясно открояват по-късните структури на фона на неолитния пласт.

Пластът от ранния неолит има дебелина 0,50 до 0,70 м. В Ц сектор са частично запазени три строителни хоризонта, маркирани от части на жилища, трамбовани подови нива, нива с плътно покриване с червена охра и основи на огнища. Частично са разчистени основите на четири жилища в кв. I_{35-36}/J_{35-36}, I_{36-37}, I_{31-32}/J_{32} и в кв. I_{38-40}. На различни места в централната част на обекта са разкрити и документирани основи на огнища, които не могат да се свържат с определени жилища и стратиграфски се отнасят към I и II стр. хор. В източната част на обекта е проучена вкопана структура (кв. I_{46-47}/J_{46-47}), която обаче се датира в началото на периода Караново II. Северната периферия на селището е оградена от ров и каменни структури, вероятно останки от каменен вал (кв. H_{46-47} и H_{48}).

Находките и керамиката се датират в периода Караново I с изключение на тези от вкопаните структури, които са малко по-късни. Като типове и материал те не се различават от тези, получени при по-ранните разкопки на същото селище.

Работата бе затруднена от наличието на насипи и по-късни структури. Наложи се наемането на максимален брой работници и изразходване на всички договорира-

ни средства за полева работа. Само по този начин беше възможно известно навакс-ване на темповете за проучване и отлагане на реалната опасност да не се освободи теренът за строеж в срок поради несправяне с поставената задачата. Въпреки напр-равените усилия неприятната перспектива е напълно реална. Ето защо е необходимо рязко интензифициране на полевата работа през 2006 г. – както като време, така и ка-то организация и финансиране.

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ПРАИСТОРИЧЕСКОТО СЕЛИЩЕ КОВАЧЕВО, САНДАНСКО

Васил Николов, Лиляна Перничева, Марион Лихардус-Итен, Жан-Пол Демул,
Малгожата Гребска-Кулова, Илия Кулов

През 2005 г. продължиха сондажните теренни проучвания в северозападната част на праисторическото селище. Целта на разкопките е да се изясни пространстве-ното разположение на селището, свързано с неговите последователни етапи на за-селване, възстановяване на топографската ситуация и, доколкото позволяват сонда-жите, да се направят наблюдения върху разположението на жилищните структури и техниката на техния градеж.

През пролетта на 2005 г. беше проучен кладенецът, установен в основния изкоп още през 2002 г. С помощта на няколко последователни разреза беше констатирано, че кладенецът има външни очертания на почти правилен кръг. Стените му са били об-лицовани с грижливо подредени едри речни камъни, фугите между които са запълне-ни с по-дребни камъни и пясък. Каменната облицовка е образувала правоъгълно доб-ре укрепено вътрешно пространство. Кладенецът е пресичал материковия пласт и е бил вкопан в нивото на старата речна тераса. Стратиграфската му позиция и матери-алът намерен на дъното му, доказват неговата принадлежност към периода Ковачево II.

Сондажните разкопки продължиха в рамките на три сондажа – № 7, 9 и 10, всички разположени северозападно от шосето за с. Горно Спанчово и с размери 10 х 2 м. Мястото на сондажите беше съобразено с данните за концентрации на мазилки от археомагнитната карта на селището.

Сондаж 7 се намира най-близо до шосето и разкопките в него започнаха през 2004 г. Продължи работата по разкриването на жилището, чиито подове от глина бяха отчасти вече проучени. Беше установено, че жилището (структура 3776) е имало пет

последователни пода, измазани с бяла глина. Те са съчетани с много допълнителни структури - прослойки от изпечена глина; ями, запълнени с каменни струпвания; настилки от речен чакъл между отделните подове. Един такъв килим от гъсто разположени речни камъни и керамични фрагменти беше открит под част от най-ранния под на жилището върху площ около 3 м^2. (структура 3789). Прави впечатление, че нейният пълнеж е съставен от чакъл, фрагменти от керамика и мазилки, които са специално подбрани с приблизително еднакви размери. Под това жилище и слабо изместени на северозапад се разкриха останки от едно по-ранно жилище (структура 3811). То съдържа 4 измазани с бяла глина, последователни пода, също разположени частично върху подложки от речни камъни. По този начин са били нивелирани вдлъбнатините между отделните подови замазки, както и големия естествен наклон на терена в тази зона на селището. В основата на сондажа бяха открити много вкопани структури с различен произход. Една малка площ в югоизточната част на сондажа (около 4 м^2) остана непроучена до стерилна основа поради опасност от срутване. Със своята дълбочина от 4 м този сондаж е уникален за топографията на раннонеолитното селище.

Сондаж 9 е разположен на около 120 м северозападно от шосето. Веднага под орницата в югоизточната част на сондажа беше разкрита голяма концентрация от едри опожарени мазилки с отпечатъци от цели и разцепени колове. В централната част на сондажа, отчасти под североизточния профил, беше разкрита една структура, свързана стратиграфски с мазилковия пласт и разположена върху обичайния замазан с бяла глина под (структура 3707). Касае се за изработено от изпечена глина съоръжение с правоъгълна форма със заоблени ъгли, височина 0,22 м и размери 0,35 х 0,29 м. Горната част на стените е грижливо завършена, съоръжението е отворено от едната къса страна. Дъното му има малка удебелена поставка. По всяка вероятност се касае за голям модел на жилище или олтар от изпечена глина.

В югоизточната част на сондажа беше открита голяма яма, запълнена с тъмна пръст с органични останки и много керамични фрагменти (структура 3807). На дълбочина 0,50 м в ямата бяха открити замазки от бяла глина, направени на място, които маркират един по-ранен период на нейното използуване. Под замазките, ямата продължаваше в дълбочина на по-малка площ и съдържаше също пръст с органични останки и фрагменти от почти цели съдове. Очевидно се касае за яма с някаква стопанска роля с два етапа на използуване. На същото ниво, в северозападната част на сондажа, бяха установени малки площи с останки от горяла органична материя, вероятно от някакъв покрив на лека постройка, както и обичайните структури с различна функция, вкопани в стерилния пласт.

Пак в югоизточната част на сондажа бяха открити останки от едно най-ранните нива в тази зона на селището. Един малък сектор от измазан под беше стратиграфски свързан с вкопано на 0,26 м в материка съоръжение с удължена подковообразна форма и размери 0,63 х 0,60 м, и с измазани с изпечена глина стени. Един фрагмент от женска антропоморфна фигура, намерена в неговия запълнител, допуска предположението, че се касае за ритуална структура.

Сондаж 10 беше проучен до дълб. 0,40 м. В най-високото ниво бяха открити големи концентрации на мазилки от жилища, отговарящи на ситуацията в късното ниво на сондаж 9.

Материалите от трите сондажа показват заселване от периода Ковачево Id в тази зона на селището. Има известни данни отразени в керамиката, за наличието на един преходен етап между края на ранния неолит (Ковачево Id) и следващия период в селището (Ковачево II).

Паралелно с теренните проучвания през изтеклия сезон продължи компютърната обработка на керамиката от основния изкоп (Л. Силанова). Извършиха се интердисциплинарни изследвания върху каменната индустрия (К. Амон), кремъчните артефакти (М. Гюрова), геоморфоложки изследвания (Ж. Брошие), находките от животински кости, рог и зъби (И. Сидера), накитите от различен материал (С. Бонардин) и палеоботаничните материали (Е. Маринова).

РАЗКОПКИ НА ТЕЛ КАПИТАН ДИМИТРИЕВО, ПЕЩЕРСКО

Васил Николов, Десислава Андреева, Елка Анастасова

През 2005 г. беше разширена с 37 м^2 площта на сондаж IX, разположен в южната периферия на могилата. Целият проучен пласт се отнася към ранния неолит, култура Караново I.

Проучването беше осъществено от екип с ръководител проф. Васил Николов (АИМ - БАН): Десислава Андреева (Исторически музей “Искра” – Казанлък) – зам.-ръководител, Елка Анастасова (АИМ – БАН), Петър Лещаков (ВТУ “Св. Св. Кирил и Методий”) и Петя Пенкова (АИМ – БАН) – реставратор. Проучванията са финансирани от Археологическия институт с музей – БАН.

От I до IV строителен хоризонт са регистрирани чрез части от подове на жилища.

V строителен хоризонт. Под на жилище 5. Подът на жилище 5 се проследява в квадрати L и K на дълбочина 2,20-2,40 м. Сиво-кафяв, с дебелина от 1 до 2 cm. Има само една обмазка. Наблюдава се денивелация от югозапад към североизток. Плътно покрит със слой изгоряло зърно и дърво. Лежи върху пласт от деструкции и пръст, чиято дебелина намалява от юг към север. Подът на жилище 5 в централната част на квадрат K явно е пропаднал по време на използването му и се е наложило подравняване с дебел до 5 см глинен пласт. Именно в тази част на пода бяха видими още 1-2 тънки замазки над първоначалното изравняване с глина.

VI строителен хоризонт. Регистриран е в западната част на сондаж IX (кв. K и L) на дълбочина от 2,18 м (южно) до 2,65 м (северно), а на изток в кв. N е на дълбочина 1,99 м от изток и 2,05 м от запад.

Жилище 6. Една от целите на разширяването на сондажа е да се установят очертанията на жилище 6. За съжаление дори след разширяване с 15 $м^2$ на запад и 9 $м^2$ на изток точните му размери не са установени. Върху целия под лежи дебел пласт деструкции от вторично горели мазилки от стени и таван, като на югозапад в кв. L деструкциите са запазени до 30 см. В северната част на квадрат K са открити три нови зърнохранилища, между които 13 тежести за тъкачен стан и една вторично горяла при пожара глинена топка с отпечатъци от пръсти. Под тежестите лежи част от малък канелиран кафяв съд. Между тежестите има обгорени животински кости. Във вътрешността на южното зърнохранилище е открита каменна чукалка. Вътре са регистрирани още дребни фрагменти от стените на зърнохранилището, деструкции от жилището и отново фрагменти от стените.

Подът на жилище 6 в квадрати K и L е от тъмнокафява, трамбована глина с дебелина от 1 до 5-6 см. Отгоре е покрит с тънък черен пепелен слой. В северната половина на пода личи допълнителна обмазка. Тя се отделя сравнително лесно и е силно напукана. Дебела е 3-4 мм. В източната част на сондажа (кв. N), жилище 6 има две подови нива, като второто заляга върху първото и е изградено в по-късен етап от съществуването на къщата. По-ранният под е жълтеникав и трамбован. По-късният под има денивелация североизток-югозапад; върху пода от първия етап, съоръжението за пепел и пещта е натрупан пласт от сиво-бежова пръст с нормална плътност. Върху нея е трамбован пода от втория етап на жилище 6.

Пещта беше регистрирана в квадрат N (североизточна част на сондаж IX). Куполът има приблизително квадратна основа със слабо издути стени и заоблени ъгли. Ориентацията на осите е югоизток-северозапад и североизток-югозапад. Куполът е изграден от глина върху пода на къщата. Има външни размери при основата югоизток-северозапад 1,40 м, североизток-югозапад 1,35 м. Запълването на основата е

предимно с ломени камъни и заоблени камъчета в най-горния пласт. Дебелината на запълнителя е около 24 см, дебелината на глинената замазка – от 1 до 4 см. Дебелината на купола на височина около 20 см е 6-7 см, а при основата се разширява постепенно до 15 см. Отворът е бил на северозапад, където е имало съоръжение за пепел (разрушено). По всяка вероятност на североизток в задната страна е имало прилепено съоръжение (хромел или площадка). Преди нареждането на камъните в основата на купола той е бил опален, като по традиция камъните са наредени върху оставения пепелен слой. Запазената височина на купола към югозапад е 27 см. Пещта е обмазвана неколкократно към пода, след това е съборена или се е съборила. На пода на помещението е нанесен дебел пласт, в който е замазана основата на пещта. В стената на купола не са оставени следи от дървената носеща конструкция. В югоизточния ъгъл на пещта отвън е запазено удебеление, но в него липсват следи от дървена конструкция. Подът на североизток е на дълбочина 2,02 м.

Върху пода на жилището в североизточната част на квадрат К са разкрити три изградени на място зърнохранилища – южно зърнохранилище с диаметър 0,70 м, северно зърнохранилище с диаметър 0,75 м, западно зърнохранилище с диаметър 0,35 м. Дъната им са моделирани върху пода, дебелината на дъното и стените е 2,5 см; изградени са с лентеста техника. Между трите зърнохранилища в североизточния ъгъл, пò към северното, са установени 13 тежести за вертикален тъкачен стан и една топка глина с дактилоскопични отпечатъци. Тежестите не са в правилен ред. Струпани са в пространството между трите зърнохранилища.

Яма 9 (култова яма). Ямата е проучена през 2004 г.; тогава влизането в нея става през западния профил. Както е установено, тя е вкопана от подовото ниво на жилище 6. Дъното на ямата представлява приблизително правилен цилиндър с диаметри 50-52 см и дълбочина от западната страна около 28 см. Дъното има денивелация от изток-югоизток към запад-югозапад 8-10 см. Обмазано е със сиво-зелена глина с дебелина около 1 см. Трите “мустака”, регистрирани през 2004 г., са разчистени цялостно. Оказа се, че два от тях (на северозапад и югоизток) са траншеи от по-горни хоризонти. Третият (в югозападна посока) всъщност е плитко коритообразно съоръжение, с диаметър приблизително колкото горния диаметър на ямата.

СОНДАЖНИ РАЗКОПКИ НА ТЕЛ ПРОВАДИЯ-СОЛНИЦАТА

Васил Николов, Виктория Петрова, Елка Анастасова

В проучвателския екип с ръководител проф. Васил Николов (АИМ – БАН) участваха: д-р Виктория Петрова (АИМ – БАН), Елка Анастасова (АИМ – БАН), Николай Христов (Исторически музей – Провадия) и Росица Миткова (Шумен). Проучванията са финансирани от Община Провадия.

Селищната могила Провадия-Солницата е разположена на 3 км южно от Провадия в Североизточна България. Намира се върху солното огледало на огромен залеж от каменна сол с форма на пресечен конус. Солената вода със съдържание от 160 до 190 г сол на литър е избивала на земната повърхност в менящи мястото си извори.

Както показаха краткотрайните разкопки през 2005 г., натрупването на селищната могила става през късния неолит, средния и късния халколит. Направени са осем малки сондажа, разположени на различни места по периферията й.

От всички направени сондажи произхождат фрагменти от къснонеолитни керамични съдове. Тази керамика напълно се вписва в основните характеристики на керамичния комплекс Караново III-IV, характерен за Тракия. На север от Източна Стара планина такъв комплекс в този регион се установява за първи път.

Единственото засега констатирано различие с комплекса Караново III-IV в Тракия е наличието на значително количество фрагменти от разлати, но тънкостенни купи с много голям диаметър (около 40-50 см, а вероятно и повече), с грубо загладена външна и вътрешна повърхност, сега покрита с белезникав налеп. Стените с дебелина до 5-6 мм обикновено имат червен или керемиденочервен лом, което свидетелства за вторично нагряване при висока температура. Всички посочени признаци още на място позволиха предположението, че описаният вид керамични съдове са използвани за изваряването на солен разтвор при нагряването му върху слаб огън или жар. Проби от три фрагмента от различни съдове, които включват стената и налепите по повърхността, са раздробени и изследвани. Те показват наличие на необикновено голямо количество каменна сол – от 28 до 39 % ! Проби от други три фрагмента от различни съдове от тази група включват изследването само на налепи по повърхността. Резултатите дават също значително присъствие на каменна сол – от 12 до 34 % ! Първоначалната хипотеза намира безспорно потвърждение.

Фрагментите от средно – и къснохалколитни керамични съдове, събрани при разкопките, са в значително по-голямо количество. Отнасят се съответно към културите Хаманджия IV и Варна. Заедно със средно- и къснохалколитната керамика са ус-

тановени многобройни фрагменти от разлати съдове, близки до тези от късноеолитния пласт, използвани за изваряване на солен разтвор. Производството на сол на това място продължава през средния и късния халколит.

Залежът от каменна сол край Провадия е един от редките на Балканите. Според наскоро появила се публикация, в находището Пояна Слатиней-Лунка в румънска Молдавия солодобиването чрез изпаряване на солена изворна вода започва през периода Старчево-Криш IIIB-IVA и поради това то е обявено за най-ранното в света. В резултат на анализа на керамичните съдове от двата региона, приемливата синхронизация на периода Старчево-Криш IIIB-IVA в дн. румънска Молдавия е с периода Караново III-IV и дори с началото на Караново IV в Тракия. От тази синхронизация следва, че началото на солодобиването край Провадия е едновременно с това на североизток от Карпатите и също може да се числи към най-древното в света или поне в Европа.

ТЕЛ КАРАНОВО: БЪЛГАРО-АВСТРИЙСКАТА ЕКСПЕДИЦИЯ

Васил Николов, Щефан Хилер, Феликс Ланг, Татяна Кънчева

Археологическата кампания през 2005 г. продължи с проучването на Централния сондаж. Проучването беше осъществено от екип с ръководител проф. Васил Николов (АИМ – БАН). В екипа участваха Феликс Ланг (Университет Залцбург), Татяна Кънчева (Исторически музей – Нова Загора), Крум Бъчваров, Виктория Петрова, Елка Анастасова и Таня Христова (АИМ – БАН).

Бяха разкопани най-долните хоризонти от ранната бронзова епоха и лежащия под тях къснохалколитен пласт. Едновременно с това бяха констатирани редици от колове, очертаващи части от жилища от IX и VIII хоризонти и гроб в керамичен съд от VI хоризонт.

Халколитният пласт е представен от сива, рохка пръст. Регистриран е на почти цялата площ на Централния сондаж, с изключение на североизточната му част. Има различна дебелина: в източната и западната периферии дебелината е 0,05-0,10 м, а в централната и южната части – 0,20 м. В този пласт не са регистрирани структури. Керамиката е в малко количество и е представена от дребни фрагменти. Датира от IIIc фаза на култура Караново VI. Представена е от паници с извит навътре устиен ръб, биконични купи, гърневидни съдове и др. За орнаментацията е характерна набодената

украса, а графитна украса почти не се среща. В пласта са открити голямо количество едри животински кости. Не е констатирано наличие на черупки от охлюви.

Хоризонт XI. Разкрити са огнище, пещ и замазка. Те са силно разрушени от редиците колове от IX хоризонт.

Огнището има замазка с дебелина 0,02-0,03 м. Под нея лежи пласт от плътна глина с дебелина 0,03 м, който замазва подредени керамични фрагменти. Пещта се намира в югоизточната част на кв. L 15 I и е силно нарушена от траншея. В североизточната част на пещта е разкрит фрагмент от купола. Замазката на пещта е лошо запазена; под нея разпръснато са разположени дребни камъни и керамични фрагменти. Те лежат върху пласт от горяла глина. Замазката е открита във вътрешността на пещ в кв. L 14 II. Размерите й са 0,40 х 0,64 м. Има дебелина 0,01 м.

Дебелината на 11 хоризонт вероятно е около 0,10 м. Датира от култура Езеро А на РБЕ.

Хоризонт X. Проучени са останки от фрагменти от под на жилище, зърнохранилища, пещи и огнища. Подът е изграден от плътна жълта глина с дебелина 0,02 м. Не са установени очертанията на жилището. Зърнохранилищата са концентрирани в северната и южната части на Централния сондаж. По-добре запазените от тях имат приблизително кръгла форма с диаметър около 1,00 м и са изградени от непечена глина с много примеси. Дебелината на стените им е 0,06-0,07 м, а на дъното – 0,04-0,05 м. Пещите от хоризонт X са концентрирани в южната част на Централния сондаж. Имат кръгли форми с диаметри 1,00-1,10 м и 1,20 м. Куполите им имат дебелина около 0,10-0,11. Под замазката на една от пещите лежи пласт от трамбована глина. В основата му са положени средноголеми камъни и по-рядко керамични фрагменти. Огнищата проучени през сезона са много разрушени и са разположени в западната и централната част на сондажа. Изградени са по два основни начина: тънка замазка с подложка от трамбована глина или замазка с подложка от подредени фрагменти и камъни.

Дебелината на хоризонт X от РБЕ вероятно е около 0,10-0,15 м. Керамичният му комплекс датира от култура Езеро А на РБЕ. Характеризира се с паници с извит навътре устиен ръб, вертикални дръжки излизащи над устийния ръб, урновидни съдове. Сред украсата се срещат канелюри, комбинирани с набодена украса; релефна украса с вдлъбнатини и др. Над хоризонт X от РБЕ лежи сиво-кафяв, хомогенен пласт. Керамиката е в голямо количество и се отнася към I фаза на РБЕ (Езеро А).

Хоризонт IX. В североизточната част на Централния сондаж са установени две редици от колове, оформящи ъгъл на жилище от хоризонт IX. Първата редица е с по-

сока северозапад-югоизток, а втората е перпендикулярна на първата и е с посока североизток-югозапад.

В южната част на сондажа е констатирана траншея с посока североизток-югозапад, която завива на югоизток. Тя се отнася към хоризонт IX и стените и дъното й са обмазани с плътна, тъмна и мазна глина.

Хоризонт VIII. В северната част на Централния сондаж беше установена абсида на жилище, насочена на север/североизток. Предполагаемата ширина на абсидата (изток-запад) е около 8,00 м. Установената дължина (север-юг) е около 7-8 м.

Хоризонт VI. В северния профил на Централния сондаж беше регистриран бебешки гроб в керамичен съд. Намира се под пода на горяло жилище и се отнася към РБЕ, етап Св. Кирилово. Изкопаната овална (?) яма е затворена със 7 ломени камъка, след което е замазана. Има дълбочина 0,50 и широчина 0,81 м. На дъното на ямата е положен керамичен съд с релефна украса. Устието му е ориентирано на северозапад и е запушено с конична керамична паница. Върху долната стена на съда е положено бебе/зародиш в силно свита позиция надясно, с глава на запад/северозапад. Главата е свита към гърдите. Лявата ръка е свита в лакътя с длан под брадичката. Краката са свити към корема, ходилата са притиснати към таза. В областта на корема е регистриран кремъчен артефакт.

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ТЕЛ КРЪН, КАЗАНЛЪШКО

Васил Николов, Десислава Андреева, Елка Анастасова

Проучванията през изминалия сезон бяха концентрирани в централната и източна част на могилата, където беше регистриран здрав културен пласт от ранната бронзова епоха – III фаза (Св. Кирилово). Площта беше разширена до 900 м^2 и по останки от археологически структури и съоръжения бяха регистрирани поне три строителни хоризонта. В проучвателския екип участваха още Петър Лещаков (ВТУ “Св. св. Кирил и Методий”), Петя Пенкова (АИМ – БАН) и Евгения Найденова (ИМ-Оряхово).

Най-ранният, I хоризонт, е представен от огромно за времето си съоръжение, което до момента е проучено на площ от около 900 м^2. Съоръжението е установено по масивен под с дебелина 10-15 см, изграден от трамбована глина със значителна плътност.

Над този хоризонт в северната част на могилата още през изминалата година бяха установени останки от жилище. Продължи проучването му в северната част. По-

дът на жилището лежи непосредствено върху пода на съоръжението от най-ранния хоризонт. Изграден е от зелена хигрофобна глина, с каквато вероятно са изградени и останалите жилища от този строителен хоризонт. На югоизток върху пода беше регистрирано огнище. Съоръжението е с размери: С-Ю – 2,00 м; И-З – 1,45 м; височина – 0,17 м. В основата на огнището са вградени речни и ломени камъни, чиито размери варират от 5 до 10 см и керамични фрагменти от тънкостенни съдове, върху тях е направена глинена замазка с дебелина 1-2 см. На 40 см югозападно от огнището беше открит in situ в пода на къщата керамичен съд (урна). На дъното на съда бяха открити кости на дете в ембрионална фаза на развитие.

Към този строителен хоризонт се отнасят и регистрираните архитектурни останки в източната част на могилата. Подът на архитектурното съоръжение е изграден от зелена хидрофобна глина. До момента върху пода са установени основите на пещ и две зърнохранилища.

На изток от тези съоръжения беше открито огнище. Теренните наблюдения сочат че съоръжението е функционирало продължително време. Формата му е неправилна овална, а размерите: И-З – 1,52 м и С-Ю – 1,20 м. В основата му ясно личат три преустройства, което разкрива поне три последователни фази на функциониране на съоръжението.

Към по-късен строителен хоризонт принадлежи регистрираното западно от описаното съоръжение огнище. Огнището представлява каменна площадка с неправилна пресеченоконусовидна форма и значителни размери: диаметър – 2,10 м; височина – 0,30 м. Каменната му основа е изградена от речни и ломени камъни, подредени, сравнително прецизно, един върху друг на височина около 0,26 м. Над тях лежи керамична подложка, изградена от подредени фрагменти от керамични съдове. Цялата тази конструкция е замазана с плътен пласт глина. Върху този пласт от глина само в най-високата част на съоръжението е направена допълнителна глинена обмазка с дебелина 0,50-1,00 см. Замазката е запазена в участък с размери 0,45-0,50 м и е силно напукана и изпечена с керемиденочервен цвят. Цялото съоръжение е внушително като размери и структура.

Към същия строителен хоризонт принадлежи и откритото в западния сектор (кв. Е 6) огнище. Съоръжението е със сравнително по-малки размери от предходното: С-Ю – 0,50 м; И-З – 0,45 м; височина – 0,07 м.

Апсидна постройка. Съществувала е в централната част на могилата. Има апсиден план и ориентация С-Ю с апсида на север. Дължината на жилището е 18,20 м, а ширината – 8,60 м. Входът на постройката е в централната част на източната стена с ширина 1,70 м. Конструкцията е колово-плетена. Отвън западната стена на къщата е

била укрепена с каменен зид с дължина 16,80 м (съвпадащ с дължината на самата стена) и ширина 0,60-0,70 м; запазената височина на основата е 0,50 м. След срутването на каменната стена, част от камъните са били разнесени над дупките от коловоплетената конструкция (образувайки каменно струпване с ширина 3,50-4,00 м). Каменната стена е изградена от ломени камъни, които поне в основата са споени със сива глина с варовикови примеси. Апсидната северна стена на къщата, която е била поддържана от 19 дървени кола с диаметри 30-35 см, както и каменната стена от запад са функционални архитектурни решения на древните строители, целящи дълготрайна устойчивост на конструкцията пред силните западни ветрове.

В източната си част южната стена на постройката е дъговидно извита на юг, оформяйки ниша. Посредством тази ниша, в стената е интегрирана яма с размери 1,10 х 1 м и дълбочина 0,65 м. Ямата е запълнена с речни и ломени камъни, фрагменти от тънкостенни керамични съдове, 5 фрагмента от хромелни камъни и 2 каменни топки с диаметри 7-8 см. Каменните топки бяха поставени най-отгоре в югоизточната част на струпването. На дъното на ямата беше открита животинска кост. Характерът на депонирания материал разкрива ритуалната й функция, в смисъл на строителна жертва.

Подът на постройката е от сива глина и е запазен в западната част, а в източната част на къщата е нарушен. Поради денивелацията на терена от север към юг под пода, с цел подравняване на терена, е насипана сиво-кафява пръст, наситена с керамични фрагменти и животински кости (разрушен по-ранен културен пласт).

В централната част на жилището беше регистрирано огнище, чиято структура разкрива няколко фази на използване.

В северната част на жилището, в абсидата, бяха открити три вкопани в пода керамични съда (урни), в два от които чрез формална инхумация са погребани деца в ембрионална фаза на развитие.

В южната част на постройката, върху пода, беше открит фрагмент от каменен скиптър. Освен скиптъра в къщата бяха открити каменни топки, някои от които в дупки от дървените колове на източната стена. Сред керамиката открита в жилището преобладават кани и урновидни съдове с богата врязана и релефна украса.

Около постройката са регистрирани шест ями. Три от тях са сравнително плитки и много напомнят ритуалната яма, вградена в южната стена на жилището. Запълнени са с ломени и речни камъни, фрагменти от тънкостенни керамични съдове с врязана и релефна украса, фрагменти от хромелни камъни и каменни топки. По правило каменните топки са поставени най-отгоре.

Четвъртата яма е частично проучена и е разположена южно от къщата. Има размери 2,20 х 3 м и дълбочина 0,20 м. Запълнена е с фрагменти от хромелни камъни,

ломени камъни, керамични фрагменти и животински кости. В ямата бяха открити фрагмент от каменна брадва и изцяло запазена каменна брадва, както и няколко кремъчни артефакта.

Петата яма е разположена западно от жилището с размери 8 х 2,80 м и дълбочина до 0,50 м. Запълнителят й е от сиво-кафява пепелива рохка пръст, примесена с фрагменти стенна мазилка и големи фрагменти от керамични съдове. В ямата са открити и три каменни топки и връх на костено шило.

Шестата яма беше регистрирана непосредствено преди финала на разкопките. Ямата е на североизток от къщата и дълбочината й е повече от 0,50 м, но тъй като не е изцяло проучена, точните й размери не могат да бъдат посочени. В нея бяха открити фрагменти от големи хромелни камъни, 4 цели керамични топки с диаметри 15-20 см, две половини и 70 фрагмента от керамични топки, с размери от 15 до 5 см. Топките са с неправилна сферична форма и са моделирани от груба глина, след което лошо изпечени. В ямата беше открит и фрагмент от по-малка кварцитна топка, фрагмент от обмазка на огнище и дръжки от керамични съдове с релефна украса.

РАЗКОПКИ В ПЕЩЕРА КОЗАРНИКА, РАНЕН-КЪСЕН ПАЛЕОЛИТ

Николай Сираков, Жан-Люк Гуадели

Обектът се разкопава в рамките на българо-френски изследователски проект на АИМ – БАН и IPGQ Univ. Bordeaux I/UMR 5199 CNRS. През 2005 г. теренните проучвания се осъществиха в месеците юли и август от екип в състав: Н. Сираков и Ж.-Л. Гуадели (ръководство), Стефанка Иванова, Свобода Сиракова, Васил Попов, Катрин Ферие, Филип Фернандес, Жан-Клод Леблан; младши проучватели-членове на проекта: Алета Гуадели, Ивайло Крумов, Станимира Танева, Маргарита Маринска, Ирена Димитрова, Наталия Ковачева, Вивиана Митева, Росен Спасов; практиканти и гост-участници: Аделин Ле Бай, Себастиен Бес, Орелиен Боло, Елиса Бош, Светослав Дацов, Николай Захариев, Александър Маринов, Игор Ристески, Петя Стоянова, Лориан Стрейт, Кристоф Фонтание.

Проектът се финансира преобладаващо от Консултативната комисия за археологически изследвания към френското Министерство на външните работи, частично от CNRS и от област Аквитания, от Макс Планк Институт, Лайпциг и с допълваща субсидия по ЕБР от БАН.

В привходната зала на пещерата бяха разкопавани два района, в които се изясняваха проблеми, свързани с различни части на стратиграфската секвенция, отнасящи се към късния и ранния палеолит.

Сектори 3 и 4, начални и средни фази на късния палеолит

Тук бе проучвана площ от 6 м^2 (кв. F3-4, G3-4, H3-4), от кота 435 см до 450 см, а след това, само в сектор 4, тази площ бе ограничена наполовина до кота 470 см. Това обхващаше литостратиграфските единици (геологически пластове) 5b, 5c и 6/7, а в тях съответно археологически нива VI, VII и VIII.

Генерално се потвърди сравнително добро съответствие в стратиграфията и последователността на културните нива със съседните сектори (вж. отчет за сезон 2002 г.). Все пак се установиха известни различиия в детайлите, някои от които с по-голямо значение за отнасянето на находките към даден ансамбъл и в други отношения: по-голямо вертикално разпръсване (2-4 см) на всички археологически нива; по-малка дебелина (3-7 см), а на места и липса на пласт 6/7.

Сред находките заслужава да се отбележи откриването на още няколко листовидни кремъчни върха с бифациални ретуши в културно ниво VII, където те вече образуват безспорна серия. В същото ниво се откриха и 8 охлюва с интенционално пробити отвори, които вероятно са елементи от украшение (огърлица, апликация ?). Тези находки подчертават оригиналния характер на ансамбъла, който представлява предвестник на граветския комплекс и придобива известност като ранна фаза на културно явление, заслужаващо отделно название (Kozarnikien).

Остатъчният характер на пласт 6/7, не даде възможност за напредък в детайлната му стратиграфия за потвърждаване на сигнализираните в други сектори следи от поне две нива на обитаване или културни фази (?). Това ни принуждава към обединяване на материала от този контекст в един ансамбъл, който се състои от няколко компонента. Два от тях са представени по-ясно с присъствие в по-големи серии: (1) пластинкова технология и форми с граветски облик, които се отнасят към същата традиция, както по-горните къснопалеолитни ансамбли; (2) левалуазки ядра и продукти, стъргала и пр. с чисто среднопалеолитен облик. Сред материала от минали сезони отбелязахме още два компонента с по-слабо присъствие: (3) малко по-едри пластини (6-8 см) със или без ретуш, ядърца за пластинки от типа висока стъргалка и пр. форми, чиято интерпретация като “оринякоподобни” е доста условна; (4) бифациални листовидни върхове.

Както с характера на компонентите, така и с датирането й около 42-43 000 г. BP композицията от пл. 6/7 явно отразява процеси от прехода среден/късен палеолит. Поради това установяването на причините за възникването й буди по-голям интерес.

Генерално ние разделяме възможните в случая фактори на четири групи: (1) механични смесвания на елементи от различни периоди в резултат на постседиментационни процеси; (2) механично смесване в резултат на коегзистенция на различни културни групи без съществено интеркултурно взаимодействие и влияние; (3) съчетание на разнородни елементи в резултат на интензивна интеркултурна активност – контакти, влияния; (4) съчетание на разнородни елементи, в резултат на по-самостоятелен (или с по-слаби външни влияния) преход от среден към късен палеолит.

В последния сезон успяхме да добавим още аргументи в тази област. В долната част на пласта се наблюдават по-силни тафономични различия между къснопалеолитните и мустиерския компонент. Изглежда, че тук механичното смесване от първа група е решаващ фактор за възникване на композицията. В останалия материал обаче, тези разлики са слаби или не се установяват и тук сме по-склонни да вземем предвид факторите от други групи. Ще изтъкнем известно противоречие в тази насока. От една страна, в тафономично еднородния материал не се откриха (поне досега) елементи или белези, показващи ясно тенденция на пренасочване на левалуазкия дебитаж към производство на пластини и пластинки. Така, че на този етап от проучванията може да се приеме, че между мустиерските и къснопалеолитните компоненти в технологично отношение има разрив. От друга страна, още веднъж бе потвърдено, че листовидните върхове в този ансамбъл имат и в технологично и в морфологично отношение много близки аналогии, както в по-долните мустиерски пластове, така и в по-горните къснопалеолитни ансамбли, които противоречат на тоталния разрив (вж. отчет за 2002 г.). Тези данни подсказват, че ако в някои аспекти преходът от среден към късен палеолит се е осъществявал чрез дълбоки преобразувания, в други отношения този процес е протичал без прекъсване на континента.

Сектор 16, деформации на пластове от ранния и средния палеолит

В този район, разположен в дъното на входната зала, се опитваме вече втори сезон да разкопаваме на ограничена площ (кв. E16, F16, G16, H16) една локална, но силна вторична деформация на пластове в долната част на стратиграфската секвенция. Вече можем да кажем, че деформациите (силни нагъвания, на места до вертикална позиция на първично хоризонтални пластове, разкъсвания) обхващат пластове от 11b до 5c. Следователно възникването им може да се отнесе към началото на късния палеолит, в периода между 39 и 36 000 г. BP. Между хипотезите за причините, като по-вероятен и основен за сега се приема тектоничния фактор. Въпреки, че вече бе постигната относително добра ефикасност в тълкуването на нарушения контекст трябва да се каже ясно, че в повечето случаи първичната стратиграфска позиция на находките не се установи с достатъчна сигурност. Така, че материалът от тази зона не

е равностоен на разкрития в други сектори с ненарушен или минимално деформиран контекст и следва да се използва много предпазливо.

Биостратиграфски зони и датиране на ранния палеолит

Заедно с новооткритите костни останки, през 2005 г. се напредна в по-задълбоченото проучване на палеонтологическия материал от едра фауна. Специално внимание заслужава един опит да се съпоставят обособените в Козарника биостратиграфски зони със системата от плио-плейстоценски зони за Европа на C. Guerin. За целта се използва статистически метод, чрез който с приемлива точност се определя корелацията между нашата локална секвенция и континенталната система. Ще спомена само зона B2-2 от Козарника, която е характерна с присъствието на Procamptoceras, Hemitragus orientalis, Ovis sp. и Soergelia и се корелира най-вероятно със зона 17 на Guerin. С други думи това потвърждава нашите предположения, че пластове 13 и 12 и началото на ранния палеолит в Козарника могат да се отнесат към ранния плейстоцен в периода между 1,6 и 1,4 мил. г.

Други резултати

При разчистване на конуса пред входа на пещерата в началните сезони на разкопките бе разкрито погребение на мъж на възраст около 25 г., което бе предмет на изчерпателно антропологично проучване, осъществено от П. Курто (отчет за 1998 г.). В контекста на гроба и скелета се откри само един железен връх за стрела, заседнал в един от шийните прешлени на индивида. Въпреки недиагностичния характер на върха, поради наличие на подобни форми от желязната епоха до Средновековието, специалистите от АИМ, които консултирахме (А. Гоцев, С. Александров, С. Станилов, на които сме признателни) бяха склонни да приемат за по-вероятно по-късното датиране. Напоследък ни се отдаде възможност да дадем за директно датиране материал от скелета (чрез недеструктивно микросондиране) в лабораторията за C14 чрез AMS на Университета Ерланген – Нюрнберг. Авторът на анализа A. Scharf е получил радиовъглеродна възраст 397 $\pm$ 45 г. BP или 1553 $\pm$ 45 г. AD, т.е. средата на 16 в., което потвърждава хипотезата на колегите ни.

ДОПЪЛВАЩИ СТРАТИГРАФСКИ НАБЛЮДЕНИЯ НА РАЗРЕЗИ ОТ ПРЕДИШНИ РАЗКОПКИ (1988-1994 г.) В ПЕЩЕРАТА ТЕМНАТА, ПРИ КАРЛУКОВО

Николай Сираков, Жан-Люк Гуадели, Катрин Ферие

Обектът се проучва в рамките на българо-френски изследователски проект на АИМ-БАН и IPGQ Univ. Bordeaux I/UMR 5199 - CNRS. Теренната работа се проведе в продължение на 3 дни, в началото на месец август, от част на изследователския екип на проекта в състав: Н. Сираков, Ж.-Л. Гуадели, К. Ферие, Ж.-Кл. Леблан, и И. Крумов.

Нашата кратка програма за допълващи стратиграфски и седиментологични проучвания бе насочена към постигане на следните цели:

1. Осъществяване на пропуснати анализи, особено върху микроморфологията на пластовете.

2. Вземане предвид напредъка в познанията за периглациалната зона и значението им за интерпретацията на:

– особеностите на първичното отлагане в пещерни условия;

– постдепозиционните (вторичните) преобразувания на пещерни седименти;

– образуването на фосфатни съединения;

– образуването на калцитни кори и др. Спелеотеми;

Специално внимание бе обърнато на спецификата на обекта, който е разположен на границата или дори извън същинската периглациална зона.

Проучванията обхванаха част от западния профил на сондаж ТД-I (по линията между квадрати Д1-3/Е1-3) и от северния му профил (по линията Г-Д1/Г-Д0). В тези профили се разчистиха пластовете от 4 до 10b-11, т.е. от началото на късния палеолит най-горе до началото на мустиерската секвенция надолу.

Сред по-съществените резултати (преди всичко от наблюденията и незавършени лабораторни анализи) ще споменем:

– за деформациите в пл. 4, които обхващат и зоната на огнища се установи съчетание на криотурбационни фактори с вероятна, поне на места, дейност на микропоточета от пещерни води, изтичащи от вътрешността към входа. Освен това седиментът е претърпял диагенеза, свързана с циркулация на кисели разтвори и това изглежда е основна причина за липсата или лошото състояние на костните останки в пл. 4.

– в по-долния пл. 6, където са най-късните ансамбли от средния палеолит, има няколко нива и прослойки известни още от разкопките, но за чиито деформации се установиха почти същите фактори. Аналогични са и диагенетичните процеси, така че

сега имаме по-ясна представа за причините, довели до толкова близката характеристика на пластове 4 и 6, които са на границата между средния и късния палеолит.

СОНДАЖНО ПРОУЧВАНЕ В ПЕЩЕРАТА РЕДАКА 2

Николай Сираков, Стефанка Иванова, Иво Крумов

Пещерата Редака 2 се намира в северозападна България, в покрайнините на с. Салаш, района на Белоградчик. В близост до входа на пещерата е направен сондаж, достигащ на дълбочина до 2,60 м. Разграничени са 8 литостратиграфски единици с преобладаваща глинеста фракция. В някои пластове има следи от периодичен трасспорт на материали от района над пещерата.

В повечето от пластовете са намерени останки от пещерна хиена – пещерата е първото находище на хиена на територията на България. Фаунистичните ансамбли са богати и разнообразни: Crocuta crocuta spelaea, Cenis lupus, Vulpes vulpes, Canidae ind., Ursus spelaeos, Carnivora ind., Megaloceros giganteos, Cervus elaphus, Capra sp.

Кремъчните артефакти са малко на брой и на този етап е възможно да се определи само най-общо културната и хронологическата им принадлежност.

В най-късния от представените кремъчни ансамбли се наблюдават среднопалеолитни елементи с прилагане на левалуазка техника и къснопалеолитни елементи – производство на пластини и пластинки.

По-ранният кремъчен ансамбъл съдържа елементи, характерни за мустиерските традиции.

Сравнителните анализи на фаунистичните и кремъчни ансамбли от Редака 2 с ансамблите от пещерата Козарника (на 20 км от Редака 2) дават основание за интересни заключения:

Пещерата и околностите й са били обитавани от човека през периода на прехода между средния и късен палеолит: 33000-44000 Ka. Това е периода на смяната на среднопалеолитните култури и техники, носител на които е неандерталеца, с къснопалеолитните култури и техники, носител на които е съвременния човек. За този период са характерни т. нар. “преходни” кремъчни ансамбли. Вероятно някои от артефактите от горните нива на Редака могат да бъдат отнесени към тях.

ПРОУЧВАНЕ НА СЕЛИЩНА МОГИЛА КАЛЕТО В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ЛЕВСКИ, ОБЩИНА СУВОРОВО, ОБЛАСТ ВАРНА

Владимир Славчев

Могилата се намира на около 2,5 км северно от селото. Проучването през този сезон обхвана само северната, по-високата част на могилата.

Първоначално бе разчистен южния профил на западната част на могилата с обща дължина 27,15 м до дълбочина 1,20 м. Над пласта от късната каменно-медна епоха липсват следи от обитаване. Последният горял къснохалколитен хоризонт е покрит с дебел (до 1,00 м) слой плътна сбита глина с кафявожълт цвят, в която се проследяват три ивици хумусизирана пръст с черносив цвят – най-вероятно намивки, макар че е възможно те да бележат крайната южна периферия на по-късни от установения строителен хоризонт. В профила, на разстояние от 18 м една от друга, са документирани рушавини от две опожарени жилища, принадлежащи към един и същи хоризонт.

Разчистен беше и участък от южния профил на най-източната част на могилата с дължина 5,60 м. В него беше установена същата последователност на напластяванията. Тук, в западния профил ясно се проследява снижаването на културните слоеве в южна посока към централната част.

Между двата разчистени участъка на южния профил беше заложен стратиграфски сондаж с размери 5,60 (в посока изток-запад) на 4,20 м (в посока север-юг). Намира се на 13,90 м източно от източния край на разчистения профил в западната част и на 16,80 м западно от западния край на разчистения профил в източната част. Установи се, че под описания пласт жълтокафява глина лежат три строителни хоризонта. Първият (броено отгоре надолу), е силно опожарен. В него бе разкрита южната периферия на силно горяло жилище с дължина 3,90 м (по линията изток-запад) и широчина на проучената част 1,20 м (по линията север-юг). Под хоризонта в този участък, беше установено подравняване на терена със слой чиста глина със зеленосив цвят с дебелина от 5 до 12 см.

Под I-ви хоризонт следва слой от плътна сбита стерилна глина с кафявожълт цвят. Отдолу бяха разчистени остатъците от неопожарен хоризонт (II-ри). Под него следва по-ранен, опожарен хоризонт, наречен условно III-ти. Всичките пластове имат ясно изразена денивелация – по-ниски са в западната (по линията изток-запад) и южната (по линията север-юг) част на сондажа.

Могилата е интензивно обитавана през късния халколит от носители на култура Варна.

ПРОУЧВАНЕ НА МНОГОСЛОЙНО СЕЛИЩЕ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ЯГНИЛО, ОБЩИНА ВЕТРИНО, ОБЛАСТ ВАРНА

Владимир Славчев

Селището се намира в североизточния край на селото, над Долната чешма, на около 200 м североизточно от кметството на с. Ягнило, в подножието на невисок хълм, сега почти напълно застроен. То би могло да се причисли към малките селищни могили, но многократното нарушаване на повърхността му доста е заличило този му облик.

Разкопките се проведоха по инициатива на община Ветрино в периода 16.05 - 20.05. 2005 г. Задачите за този сезон бяха да се установи стратиграфията на обекта, хронологията на обитаването му и културната му принадлежност. В резултат от проучването беше констатирано, че могилата се състои от три последователни селища, построени едно над друго. Самите селища са били с временен (може би сезонен) характер, за което свидетелства леката конструкция на жилищата. И трите строителни хоризонта (селища) се отнасят към късния халколит (втора половина на V хил. пр. Хр.), културен комплекс Коджадермен-Гумелница-Караново VI. Съдейки по голямото количество отпадъци от производство на кремъчни сечива, може да се предположи, че става въпрос за сезонна кремъчна работилница, в която е обработван добивания наблизо кремък (според сведения на местните жители на около 3,5 км северозападно от могилата има голямо находище на кремъчни конкреции).

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА СЕЛИЩНАТА МОГИЛА КРАЙ СЕЛО ХОТНИЦА

Стефан Чохаджиев, Александър Чохаджиев

През тази година стратиграфските профили на могилата бяха разрушени от иманярски изкопи и работата по тяхното почистване отне по-голямата част от времето за проучване.

Главните ни резултати са свързани предимно с архитектурата на III хоризонт. Потвърди се информацията от горните хоризонти по отношение изграждането на селището от III хоризонт – деструкциите от долния (IV) хоризонт са заравнени и върху тях е натрупана глина с цел нивелация на терена. Така са се оформили “глинени пло-

щадки", върху които са изграждани новите жилища – първо гредоред, а върху него глинения под.

Продължихме проучването на изтлялата дървесина – вероятно от дюшеме на жилище №8, открита през миналия сезон. Дюшемето е на дълбочина 1,51-1,53 м. "Дъските" са ориентирани в посока С-Ю и са с ширина 8-12 см и запазена дебелина – около 1 мм. Те са укрепвани и фиксирани с напречно дърво с посока И-З и ширина 5 см. Дървената конструкция е покрита с пласт трамбована сива глина с дебелина 5-7 см.

В кв. 56 попаднахме на северозападния ъгъл на жилище №9. Заслужават внимание откритите там фрагменти от глинени "плочи" с дебелина 3 см. Трябва да отбележим и трите непечени глинени тежести в станов порядък.

В кв. 78 беше разчистена ивица от керамични фрагменти, кости, кремъчни артефакти и др., служеща вероятно като настлана пътека между съседни жилища.

Открити са общо 675 находки – сечива от камък, кремък, кост и рог; керамични съдове; тежести за стан; керамични антропоморфни фигурки; плоски и триръби фигурки от кост; разнообразни накити от кост и черупки от мекотели; парчета охра и графитен конус; силно корозирал меден предмет и др.

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ХАЛКОЛИТЕН НЕКРОПОЛ В М. ГОРЛОМОВА КОРИЯ КРАЙ ГРАД СМЯДОВО

Стефан Чохаджиев, Светлана Венелинова

Целта на проучването през 2005 г., бе търсене и проучване на некропола към халколитната селищна могила в м. Голям Йордан, проучвана от Неделчо Попов.

Проучванията преминаха в два етапа: I – търсене на некропола и II – неговото проучване.

Местността Горломова кория се намира на 2,5 км и 250° югозападно от църквата в центъра на Смядово и на около 250 м северозападно (340°) от селищната могила. Надморската височина на местността е около 130 м.

Последователно бяха проведени проучвания в два сондажа.

В първия сондаж с площ 150 м^2 не бяха открити гробове. Проучен бе силно разрушен от селскостопанската обработка пласт от тракийско селище. Търсенето на некропола продължи чрез траншеи в съседните местности. След като бяха изкопани 98 траншеи с обща дължина около 400 м и площ 270 м^2 бе открит първия гроб. Там беше очертан втория сондаж с площ 150 м^2.

В него бяха проучени четири гроба. Те са на дълбочина 0,63-0,93 м от съвременната повърхност. Сравнително малката дълбочина е резултат от интензивната обработка на терена и силната ерозия по възвишението. Гробовете се намират на около 150 м и 330° северозападно от селищната могила. Мъртвите са положени в свита поза – хокер наляво, ориентирани с главата на изток. Скелетите са на един израсъл индивид и три деца. Като инвентар са открити каменна брадва с дупка, костени маниста, пробити охлювчета и медна гривна, а в запълнителя на гробната яма – няколко керамични фрагмента и парченца червена охра. В сондажа е проучена част от каменно съоръжение и средновековна яма (IX-X век), в която бяха открити животински кости и фрагментирана керамика.

Проучването на нов халколитен некропол е главния резултат от изследванията през 2005 г. Своето значение за знанията ни за по-късните епохи и Археологическата карта на България има и откриването на тракийско и средновековно селище в района.

II. ТРАКИЙСКА АРХЕОЛОГИЯ

ПРОУЧВАНИЯ НА ДВЕ МОГИЛИ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. МАЛОМИРОВО-ЗЛАТИНИЦА, ЕЛХОВСКА ОБЩИНА, ЯМБОЛСКИ ОКРЪГ

Даниела Агре

Могилите се проучват спасително, както и във връзка с цялостното археологическо проучване на района. Ръководител на разкопките Даниела Агре. Разкопките се проведоха от 1 юни до 5 август.

Некрополът е разположен между селата Маломирово и Златиница, състои се 4 могили.

Могила №2 е висока 4 м, с диаметър 35 м. В насипа и бяха открити 20 гроба от XIX век и два от КБЕ. Всички гробове са вкопани на дълбочина не повече от 0,80 м от повърхността на могилата. Установи се, че те са вкопани в естествен хълм и са покрити с малък насип, дооформен като могила.

Погребенията от КБЕ са извършени в обикновени гробни ями, в поза хокер. В ръцете на погребаните и в двата гроба е поставен по един керамичен съд. Съдът от гроб 2 е с кантаросовидна форма на тялото и богата орнаментация от геометрични мотиви. На база на керамичните съдове датирането на тези гробове следва да се постави в КБЕ – около XIII в. пр. Хр.

Могила №1 т.нар. "Голямата могила" е с размери: диаметър И-З – 102 м; С-Ю – 82 м. височина от юг 12,40 м; от север – 15,50 м; от запад – 12 м; от изток – 9,80 м. Формата ѝ е силно издължена на изток.

Могилата представлява сложен култов комплекс. В югоизточния сектор са открити 3 гроба от КБЕ, като в два от тях скелетите са съответно 6 и 3. Положени са в обикновени ями в поза хокер. В ръцете на погребаните, в два от гробовете, като дар са поставени керамични съдове. Датирането и на тези гробове следва да се постави в КБЕ – около XIII-XII в. пр. Хр.

Непосредствено на изток от тях, под каменно струпване, е разкрит гроб на 2 годишно дете. Ритуалът е трупополагане. В гроба е поставен като дар керамичен съд, на база на който това погребение се отнася в края на V – началото на IV в. пр. Хр. Непосредствено под него (в същата яма) бе разкрит втори гроб. Ритуалът е кремация. На база на откритата в гроба бронзова фибула датирането на този гроб се поставя към края на VII-VI в. пр. Хр.

Гробовете от КБЕ и ЖЕ са вкопани в естествен хълм, състоящ се от бяла варовикова почва. Те са били покрити със съвсем тънък могилен насип – не повече от 15-20 см. В хълма, след известен период от време в западната му страна е вкопан друг гроб във вид на шахта. Гробната яма е ориентирана североизток-югозапад с отклонение 38˚от севера. Размери на ямата: север-юг – 3,90 м; изток-запад – 2,16 м, дълбочина от ръба на гробната яма – 1,90 м. Върху дъното на ямата са поставени по-тънки дървени талпи, а върху тях е постлан своеобразен саван, изтъкан от коноп. Върху савана е положен покойника, чийто скелет е запазен отлично. Мъртвият е бил с височина около 1,85-1,90 м, с атлетична фигура. Погребан е тракийски владетел. Инвентарът е изключително богат. В гроба е положено пълното бойно въоръжение на владетеля – железен меч-махайра, 200 бронзови стрели, седем копия, плетена желязна ризница, бронзов шлем – халкидски тип. Безспорно един от най-ценните предмети в гроба е откритият параден сребърен наколенник с позлата. Този наколенник е едно от най-добрите произведения на тракийската торевтика. В украсяващите цялата му повърхност образи е кодиран митологичен и религиозен разказ, свързан с покойния тракийски владетел.

Главата на мъртвия е увенчана с великолепен златен венец, в центъра на който е монтирана пластина с изображението на богинята на победата Нике, държаща в ръката си подобен венец. Около венеца, върху кожена лента, са монтирани 29 златни розети. Върху малкия пръст на лявата ръка на владетеля е поставен масивен златен пръстен-печат, върху който е изобразена Великата богиня майка, която поднася фиала на царя-конник. В гроба са поставени и два сребърни ритона. Ритоните завършват с глава на елен, моделирани с изключително умение. Рогът е дълъг, в горната част на единия е представена сцена на терзание – два грифона терзаят бик. Върху другия е предадена сцената “Лов на глигани”. Двама млади войни убиват глиган с копия, нападнат и от кучета. Всички изпъкнали части на ритона са позлатени. Комплектът за пиене се допълва от 4 сребърни фиали.

В гроба са открити и други съдове. Това е бронзова кана – тип ойнохое, бронзова ситула, изящна бронзова цедка; широко блюдо с апликация под дръжката, бронзов съд с полусферично тяло и къса шийка с широк отвор. Съдовете се допълват от керамичните – чернофирнисов киликс, пелике и четири амфори – тасоски тип, както и алабастрон от алабастър.

В краката на мъртвия са поставени два комплекта прецизно изработени сребърни апликации за конска амуниция, 200 сребърни маниста към нея и две железни юзди. За първи път в Тракия се откриват и кожени обувки, те са тип мокасини.

Върху гроба с даровете е поставена дървена конструкция от масивни дървени талпи. Над нея цялата шахта е запълнена с камъни. Върху тази каменна грамада са извършени тризни – разбити са пет керамични съда.

Непосредствено на юг, до ръба на гробната яма, са жертвопринесени двата коня на владетеля. Пред конете е разкрита площадка върху която са извършвани тризни. Ритуалите завършват с убиването на ловното куче на владетеля. Цялата каменна могила и конете пред нея са покрити с пет рогозки, изтъкани от конопени стъбла. Върху гробът е насипан могилен насип с височина около 6 м. С този могилен насип не са били покрити по-ранните гробове.

От голямо научно значение са разкритите два култови рова. Единият е в посока юг-югоизток, другият изток-запад и стига на десет метра източно от гроба на владетеля. Рововете са дълбоки около 2,50 м и представляват своеобразна алея на почитта към мъртвия владетел. В тях са открити фрагменти от амфори. Извършвани са жертвоприношения на животни (коне и кучета), като тези ритуали са продължили не помалко от 10-15 години след смъртта на владетеля. След този период рововете са запълнени с огромни камъни. Известно време са били открити, след което и върху тях, както и върху цялата могила е донасипан и оформен могилен насип.

Със своя инвентар гробът в Голямата могила край Маломирово-Златиница, се нарежда сред най-богатите, откривани при разкопки в България. Предметите открити в него имат забележителна научна и художествена стойност, като няма съмнение, че този гроб принадлежи на владетел. Стиловият анализ на находките показва, че този владетел, починал на 18-19 годишна възраст, е живял около средата – третата четвърт на IV в. пр. Хр.

ПРОУЧВАНИЯ НА ДОЛМЕН И ДВЕ МОГИЛИ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. БЕЛЕВРЕН, ОБЩИНА СРЕДЕЦ

Даниела Агре, Деян Дичев

Долменът и могилите се проучват във връзка с цялостното археологическо проучване на района. Ръководител – Даниела Агре; зам. ръководител Деян Дичев – НИМ.

Долменът се намира в м. Лозята на около 2 км северозападно от с. Белеврен. Ориентацията му е север-юг. Насипът около могилата е от камъни с диаметър – 19 м. Височината на каменната могила е около 0,90 м.

Долменът е двукамерен с дромос и фасада. Той е сравнително добре запазен. Изграден е от гранитни плочи. В долмена е влизано многократно и той е ограбен почти напълно.

В пространството пред фасадата на долмена и входа в дромоса е открита най-голяма концентрация на керамични фрагменти, принадлежащи на различни по форма съдове. Преобладават дълбоките купи с езичести дръжки, изработени от груба глина. Част от фрагментите са от чаши с висока дръжка, биконично тяло и украса от псевдобукели и канелюри в горната част. Друга група от чашите са направени от груба глина, с червена повърхност и врязан орнамент. Открити са и фрагменти от високи съдове с цилиндрично тяло и езичести дръжки, както и фрагменти от един голям хранилищен съд с щемпелувана украса. Изработен е от сравнително добре пречистена глина и е с черна излъскана повърхност. Общо фрагментите принадлежат на около 20 съда. Те са украсявани с различни орнаменти. Срещат се вертикални и хоризонтални канелюри, псевдобукели. Почти при 95 % от чашите е нанесена украса. Сред керамиката се откриват и съдове с врязана украса, предимно от стърчащи защриховани триъгълници.

По-голяма част от керамиката е била е разположена пред фасадата на долмена. За това съдим по откритите големи струпвания на отделни съдове. Част от керамиката най-вероятно е била разположена върху последния ред от фасадата. При рухването ѝ керамиката се е оказала между камъните. Пред фасадата на долмена са открити и фрагменти от 2 или 3 малки съда от сива тракийска керамика, работена на колело. Те са открити на нивото на фрагментите от съдове работени на ръка, т.е. поставени са в момент когато долменът е функционирал. Тази керамика дава долната граница на използване на долмена. Най-вероятно това е началото на КЖЕ.

Гробната камера е с дължина 2,25 м. Ширина 1,75 м. Стените ѝ са изградени от по една масивна каменна плоча. Горният край на стените е леко наведен навътре. Следи от обработка се забелязват върху горните основи на стените, където ляга покривната плоча. Процепите между стените в основата са запълнени с необработени камъни. Подът на камерата е бил настлан с плочести камъни, плътно подредени един до друг. В момента на откриването по-голямата част от него е разбита. Покривът на камерата е съставен от една масивна каменна плоча. Следи от обработка липсват.

Предгробна камера. Стените на камерата са изградени от по една масивна плоча. Камерата е с размери: дължина 1,46 м, ширина в предната част 1,46 м, ширина в северната част 1,52 м. Покривната плоча липсва. Подът на тази камера също е бил покрит с плочести камъни. От него са запазени четири плочи.

Дромос. За основа на западната лява стена на дромоса е използван един камък с размери: дължина 0,90 м, височина 0,50 м, дебелина 0,20 м. След това вероятно

дромосът във височина е продължавал в редове от по-малки камъни без спойка или такава от кал. Дясната източна стена е зидана от по-малки камъни 0,20 х 0,30 м, но е силно разрушена от коренище на дърво. Тази стена е с размери: 1,30 х 1,35 м. Ширина на дромоса около 1,15 м. Няма данни за покритие.

Западна фасада. За първи камък на фасадата служи южното лице на камъка от стената на дромоса. След това е иззидана от камъни с различни размери в неправилни редове, като са подбирани възможно най-плочести по форма камъни. Във височина размера на плочестите камъни се увеличава. Запазена височина на фасадата 0,50 м; запазена дължина 3,10 м от лицето на дромоса.

Източна (дясна) фасада. Градена е в неправилни редове. Сега е силно разрушена. Запазена височина 0,38 м, запазена дължина 0,90 м. Основите на източната и западната фасада следват контурите на терена.

В гробната камера и пред долмена са открити общо три фибули. Бронзовата фибула открита в гробната камера не намира паралели с откритите в Тракия. Тя се отнася към тип V в по Джанер, датиран в VIII в. пр. Хр.

Другата бронзова фибула принадлежи към типа ладиевидни. Типът е датиран в VIII-VII в. пр. Хр. Открит е и лъкът на желязна фибула, датирана в VIII-VII в. пр. Хр.

За първи път при долмени в Тракия са открити маниста от кехлибар и планински кристал.

На база на откритите материали изграждането на долмена следва да се отнесе към началото на VIII в. пр. Хр. Той е бил използван дълго време – вероятно до началото на КЖЕ.

Резултатите от разкопките на долмените през последните четири години в района на Странджа, на база на металните находки, показват силни връзки на местното население с народите от Средиземноморсия басейн (от района на Фригия, Крит и Родос).

МОГИЛА №2 от некропол в м. Крушков мост

Могилата се намира на разстояние около 2 км североизточно от селото. Тя отстои на около 100 м източно от могила №1 проучена през предходния сезон. В западната периферия на могилата е засадена борова гора и добре личат следи от риголване с мощна техника. По тази причина формата на могилния насип е силно нарушена.

В могилата не е открит гроб. В ЮЗ сектор на нивото на стария терен, между няколко плочести камъка, бяха открити малък брой фрагменти от керамика отнасяща се към РЖЕ. Други материали след вдигане на целия каменен насип не бяха открити.

Тази могила, както и могила №1 намираща се в непосредствена близост се отнасят към групата могили в които не е извършвано погребение, а са издигнати с друга ритуална цел. При тях се забелязва сходен ритуал, въпреки големите разрушения в могила №2, изграждане на площадка от плочести камъни върху която са поставяни съдове. По аналогия с материалите от могила №1 изграждането и на тази могила най-вероятно трябва да се отнесе към IX-VIII век пр. Хр.

МОГИЛА №1 в м. Турските гробища

Могилата се намира северозападно от с. Белеврен, на около 500-600 м от съвременните гробища в местността "Турските гробища". Тя е с диаметър 19 м и височина 1,30 м. Голяма част от нея е разрушена.

В южния сектор е разкрито каменно струпване ориентирано в посока изток-запад. Ширина на струпването 1,10 м, дължина 2,60 м. Камъните са натрупани от един до три пласта. В ширина те са подредени до четири реда. Най-северните камъни са подредени в редица. От юг, в основата на камъните, са поставени на две места по два съда- аскос и лакримарий и аскос и каничка. Аскосите се отнасят към типа аскоси с две дръжки. Те получават разпространение по Черноморието в началото – първата четвърт на III в. пр. Хр. Откритият лакримарий се отнася към тип III. Типът е разпространен слабо в началото – първата четвърт на III в. пр. Хр.

Кости или следи от кремация под каменното струпване не бяха открити. На база на потърсените паралели на откритите съдове, издигането на могилата следва да се отнесе към първата четвърт на III в. пр. Хр.

ПРОУЧВАНИЯ НА ДВЕ МОГИЛИ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. КРУМОВО ГРАДИЩЕ, ОБЩИНА КАРНОБАТ

Даниела Агре, Димчо Момчилов

Могилите се проучват спасително. Ръководител на разкопките Даниела Агре, зам. ръководител д-р Димчо Момчилов (ИМ – Карнобат)

Могилите са част от некропол разположен на 1,5 км североизточно от с. Крумово градище.

Могила №1 е с височина 8,0 м и диаметър 45 м. В нея централен гроб не бе открит. В южната половина на могилата, в насипа, са вкопани 8 гроба. В седем от тях ри-

туалът е кремация, в един е трупополагане. Две от гробните ями са двустъпални, гроб №5 е изграден от керемиди и калиптери, другите гробове са обикновени гробни ями. Като дар в гробовете са поставяни керамични и стъклени съдове, глинени лампи, тоалетни сындъчета, сребърни огледала. Като тип и трите огледала са различни, като единият от тях не е откриван на територията на България. Върху обратната страна на едно от огледалата (гроб №1) във висок релеф, е представена митологичната сцена "Съдът на Парис". Подобна сцена от римската епоха се открива за първи път у нас. В същия гроб са открити и четири бронзови апликации (към тоалетно сандъче) с глави на божества, В гроб №6 са открити 10 стъклени балсамарий, бронзова тоалетна кутийка, сребърно огледало, сребърен флакон за очна линия, три златни висулки. До гроб № 5 са поставени 2 амфори –родоски тип, датирани в края на I в. сл. Хр. В гробовете са поставени и бронзови монети. Всички те са на Антонин Пий.

На база на откритите материали изграждането на гробовете се отнася от края на I да края на третата четвърт на II век сл. Хр.

Във втората могила, която е с височина около 0,50 м и диаметър около 10 м са разкрити два гроба. Ритуалът е кремация на място в гробната яма. Върху гроб №2 е насипана каменна могилка, в основата на която са извършени тризни. В гробовете са поставени керамични и стъклени съдове, лампи, железен връх на копие, бронзова монета на Антонин Пий. Находките от двата гроба позволяват датирането на могилата да се отнесе към средата-края на II век сл. Хр.

Вероятно в близост до тези могили се е намирала римска вила и те представляват некропол на нейните жители.

СПАСИТЕЛНИ ПРОУЧВАНИЯ В РАМКИТЕ НА СЕРВИТУТА НА ЖЕЛЕЗОПЪТНАТА ЛИНИЯ ПЛОВДИВ – СВИЛЕНГРАД – ТУРСКА/ГРЪЦКА ГРАНИЦА НА ОБЕКТ №6, НАМИРАЩ СЕ В М. ГЕРЕНА, ЗАПАДНО ОТ ГАРА СКОБЕЛЕВО, ОБЩ. ДИМИТРОВГРАД

Даниела Агре, Деян Дичев

Във връзка със строителството на железопътната линия Пловдив – Свиленград втори сезон се извършиха спасителни археологически проучвания в участък от км 211+056,131 до км 211+264,712. Разкопките се проведоха в периода от 07.10 до 30.11. 2005 г. под ръководството на Даниела Агре (АИМ – БАН), зам. ръководител Деян Дичев и екип от докторанти и студенти по археология от СУ и НБУ.

Обектът се намира на около 1,5 км западно от гара Скобелево, община Димитровград, в м. Герена. Теренът, който той заема, е равнинен, местността е част от незаливна тераса от южната страна на р. Марица, върху леко издигнато възвишение. През 2004 г. бяха заложени 25 сондажа и бе проучена площ около 350 м^2. През 2005 г. бе проучена останалата предвидена площ, от около 1000 м^2, като са открити 9 ями отнасящи се към КЖЕ и 4 ями отнасящи се към III-IV в. сл. Хр.

Всички ями са запълнени с черно-кафява, в повечето случаи сбита пръст. Вследствие дългогодишната обработка на терена отворите на ямите са нарушени. В хоризонтален план те са с кръгли или елипсовидни отвори. Във вертикален план се оформят три типа форми: полусферична; горна полусферична, долна цилиндрична част; с форма на пясъчен часовник. Проучена бе и една яма №29, която представлява яма-питос. Във вътрешността й са поставени фрагменти от тънкостенна керамика, работена на колело, замазки, въгленчета. Тази яма се датира от III-IV в. сл. Хр.

Дъната на ямите са равни или заоблени. В повечето случаи пръстта за запълване им е вземана от по-старо селище, изключение в този случай са ямите отнасящи се към римската епоха Въпреки наличието във всички ями на въглени, в нито една от тях не бяха констатирани следи от пряк огън. Пепел в ямите се открива много рядко. Един от характерните елементи на проучените ями е присъствието на камъни в пълнежа им. При всички случаи камъните са необработени, речни или ломени. В пълнежа на три ями са открити части от хромел.

Друг срещан материал в ямите са животинските кости. От домашните животни са установени овца, коза, куче и кокошка. В някои от ямите са открити черупки от речни миди.

Най-масовият материал в проучените ями е керамиката. Тя е представена с керамични фрагменти, липсват цели съдове. Керамиката от ямите от класическата епоха е от два типа: съдове работени на ръка и работени на колело. Преобладава керамиката работена на ръка, като голяма част от нея е изработена от глина с много кварцови примеси и слюда, добила след изпичане червено-кафяв или сиво-черен цвят. Най-често срещаните форми са високите гърнета и купите. Повечето от керамиката е дебелостенна с масивни и плоски дъна. Украсата при високите гърнета е композирана от пластична лента с прищипвания, ямички и коси нарези, комбинирана с езичести дръжки и “пъпковидни” орнаменти. Украсата е разположена под устието или върху горната половина на съда.

Съдовете изработени на колело са източени от фина глина с минимално количество на силикатни примеси. В тази група съдове преобладават паници със завито навътре устие, купи, малки чаши и съдове с амфоровидна и кратеровидна форма. Го-

лемите съдове са покрити със сребриста ангоба. Чашите са изработени от сива глина и са с тънки фини стени, сферично тяло, издадено навън устие и ниско столче.

При ямите от римската се срещат по-цели форми. Те са представени от питоси, амфоровидни съдове, паници и чашки. Тези форми са разпространени и използвани в бита на населението през III-IV в.

В пълнежа на горната част на ямите (тази, която е вкопана до белия пласт), се открива значително количество глинена замазка. Всички глинени замазки, открити в ямите, могат да се идентифицират като стенна мазилка.

Сред най интересните находки през 2005 г. са глинените култови предмети от яма № 20.

Проученият обект край гара Скобелево представлява ямно светилище. Вкопаването и използването на ямите е станало през два периода. В рамките на първия период (VI-IV в. пр. Хр.) са вкопани общо 24 ями. Пръстта за пълнежа на ямите е вземана от по-старо селище, което се намира на около 1 км югоизточно от проучваното трасе. Най-ранна от този първи период е яма №7. Тя се датира на база на откритата в нея бронзова фибула не по-късно от VI в. пр. Хр. От края на IV в. пр. Хр. до средата на III в. сл. Хр. ями в светилището не са вкопавани. Разбира се, трябва да се има предвид, че разкопаваната площ е в северната периферия на светилището, така че дали в останалата му част има ями от посочения по-горе период е трудно да се установи. През втория период на използване на светилището (средата на III-IV в.) са вкопани 8 ями.

Това ямно светилище се нарежда сред голямата група от подобни култови места. Обредите, засвидетелствани в ямите край Скобелево, не се различават от установените при други подобни обекти. Местното население се е придържало към утвърдените в Тракия религиозни практики при извършване на ритуали, свързани най-често с молби към боговете и прародителите.

Проучването на обекта е завършило и на негово място може да бъде изградена железопътна линия.

ПРОУЧВАНИЯ НА МОГИЛЕН НЕКРОПОЛ МЕЖДУ СЕЛАТА СВОБОДА И СМИЛЕЦ, ОБЩИНА СТРЕЛЧА

Даниела Агре, Георги Абдулов

Могилите се проучват аварийно-спасително. Ръководител Даниела Агре; зам. ръководител Георги Абдулов (ИМ – Панагюрище). В разкопките взеха участие магистри по археология, както и колеги от музея в Стрелча.

Първата могила е най-източната от голям могилен некропол разположен между двете села. Тя е много силно разрушена. В насипа и има 8 иманярски шахти, които стигат до стария терен. Могилата е с височина 2,90 и диаметър 25 м. В могилата не е открит гроб. Единствената археологическа ситуация в могилата е разкрита в СИ сектор – това е каменно струпване, състоящо се от наредени небрежно в три реда един върху друг, големи необработени камъни. Съоръжението е с дъговидна форма, следва окръжността на могилата. Струпването е с дължина 6,20 м. и височина 0,85 м, като най-долния ред е на височина 9 см от древния терен. Ориентацията е 326° отклонение от севера. Камъкът е скала, която е характерна за района с червеникав, зелен и бял цвят. Датирането на могилата е изключително трудно, тъй като не бяха открити никакви керамични или други материали. Тя може да се датира в римската епоха, като тази дата е на база на откритите материали в съседните разбити могили.

Втората могила е част от некропол състоящ се от три могили, разположени в местността “Бакаджик”, отстоящ на около 2 км северозападно от с. Смилец. Могилният насип има форма на сегмент на кълбо с височина около 8,0 м и диаметър около 43 м. По насипа има много нарушения от иманярски изкопи (шахти), като е разбит и центъра й.

В югозападната периферия могилният насип е нарушен от голям иманярски изкоп с неправилна правоъгълна форма. Достигната е дълбочина над 3,0 м. В дъното на изкопа е разкрито гробно съоръжение с правоъгълна форма, ориентирано в посока изток-запад. Гробното съоръжение е било покрито с каменен кожух от средно големи ломени камъни. Голяма част от тези камъни са изхвърлени по западния склон на могилата. Покритието и голяма част от гробното съоръжение е разбито и ограбено през зимата на 2002 г.

Дълбочина на гроба от профила на могилата от 2,70 м до 3,00 м. Гробът е вкопан в първична могила насипана от песъклива пръст с тъмно кафяв до светло цвят. Височината на тази могилата е 3,00 м. Гробът, който се отнася към т.нар.саркофаговидни гробове, е ориентиран И-З с 224˚ отклонение от севера. Изграден е в предварително

вкопана в южния край на могилата яма, като в стерилната пръст е вкопан само долният му ред. След извършване на погребението, гробът и първичната могила е донасипана с жълтокафява песъкливо-чакълеста пръст, като е оформена могила с височина 8 м и диаметър 43 м.

Гробът е с вътрешни размери: дължина 2,48 м; ширина 1,30 м; запазена височина 1,44 м; реална височина 1,65 м. При изграждане на гробната конструкция е използвана "суха зидария", при която липсват хоросановата спойка и металните скоби като скрепващи елементи. Каменните блокове перфектно прилепват един до друг. Плановата композиция е опростена и се състои от правоъгълна камера, равен покрив и каменен под. Гробната конструкция се състои от големи и по-малки каменни блокове, оформени като квадри с правоъгълна форма и петстранно рустицирани лица. Външните страни на квадрите са изчукани грубо за по-голяма устойчивост на конструкцията. При изграждане на стените на гроба е спазван определен порядък, като в основата е поставен широк ред, върху него тесен. Подът на гроба е изграден от хоризонтално подредени и много добре рустицирани каменни плочи. Вътрешните ъгли на гробната камера са оформени чрез допиране. Вътрешният перваз на най-горния ред на гробната конструкция е профилиран S-овидно, като тази страна не е рустицирана, а е много добре шлифована. Гробът вероятно е бил покрит с пет хоризонтално поставени плочи.

На база на потърсените паралели на гробната конструкция и поради пълната липса на каквито и да било археологически материали гробът в могила №1 край с. Смилец може да се датира най-общо около началото – средата на IV в. пр. Хр.

СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА НАДГРОБНА МОГИЛА (ОБЕКТ 25) ГР. ЛЮБИМЕЦ, М. ИЗЮРСКИТЕ ЧУКИ

Стефан Александров

Надгробната могила се намира на около 2,5 км южно от гр. Любимец, в м. Изюрските чуки. Преди началото на разкопките могилата имаше неправилна овална форма с диаметър 42 м и височина 7,0 м в източната половина и 6,5 м в западната. Вследствие на ерозионните процеси източната половина на могилата беше значително по-полегата от западната.

Проучването започна с изготвянето на тахиметрична снимка на могилата и геофизическо проучване, извършено от инж. Н. Тонков. Геофизическото проучване не показа наличието на масивни подмогилни съоръжения. Разкопките на могилния насип

започнаха с отнемането на южната му половина. Установено бе, че реалната височина на могилата е 6,0 м, като за натрупването на насипа е използувана пръст от непосредствена близост до могилата, основно от източната и част. Вследствие на тази дейност се е получило хлътване на околния терен с около 1 м в източна посока и около 0,50 м в западна. След техническото заснемане на централния профил беше отнета и западната половина на могилния насип.

В процеса на проучване беше установен начинът на насипване на могилата и бяха открити 7 гроба от III век сл. Хр., както и четири тризни, свързани с поменалните практики.

Погребални практики и натрупване на могилния насип.

Първоначално от древния терен в посока югозапад, юг и северозапад от съвременния център на могилата са оформени три гробни ями с правоъгълна форма, ориентирани югоизток-северозапад с дългите си страни. Размерите на ямите са 2,0 х 0,80 м, а дълбочината – 0,40-0,50 м. И в трите ями е извършено трупоизгаряне на място, като първоначално в ямата е поставена дървена конструкция, върху която е поставен мъртвият индивид. След изгарянето на трупа останките от изгорели дървета и кости са нивелирани на дълбочина 0,20-0,30 м и покрити с тънък слой пръст. Върху това ниво е поставен гробният инвентар, който се състои преимуществено от глинени съдове (стомни, чашки, купи). Върху трите ями (съответно гробове № 3, 5 и 7) са издигнати могилки от материкова пръст с височина съответно 3,5 ; 2 и 3 метра. Пространството между трите могилки е запълнено с чакълеста пръст, като на дълбочина 4,0 м от центъра е извършено ново погребение – №6, по описания вече ритуал. След извършването на погребалния обред е оформен окончателния вид на могилата, като насипът е преимуществено от чакълеста пръст и древен хумус. В процеса на издигане на могилния насип е извършено символично погребение – №4, дълбочина 5,0 м от центъра и две вторични погребения – № 1 и 2, в южната периферия. Последните са с трупоизгаряне извън рамките на могилата, като останките от кремацията са поставени в ями с описаните по-горе параметри, заедно с гробен инвентар – глинени съдове и лични вещи на починалия. Успоредно с издигането на могилния насип са извършвани и ритуални действия, резултат от които са откритите и проучени четири тризни.

Датировка на комплекса

Въз основа на погребалните практики и първоначалния анализ на гробния инвентар могилата и комплексите в нея могат да се датират в III век сл. Хр.

Проучвания на околомогилното пространство.

На 99 м североизточно от центъра на могилата беше локализиран могилен насип, където по сведения на местните жители са откривани бронзови предмети. Беше

заложен контролен сондаж, който установи наличието на християнски некропол, разположен в посока към проучената могила. Разкрити бяха 3 гроба с богат за времето си инвентар – сребърна монета на Сюлейман, бронзов пръстен и бронзови маниста. Некрополът по всяка вероятност принадлежи на описаното през XVI век от Евлия Челеби селище Голям Дервент.

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ ПРОВЕДЕНИ В ТРАКИЙСКИ МОГИЛЕН НЕКРОПОЛ КРАЙ С. ЛОВЕЦ

Георги Атанасов

През м. юли 2005 г. в района на с. Ловец се проведоха археологически изследвания, явяващи се продължение на започналите в периода 1995-96 г. такива.

Проучванията на екипа, ръководен от Г. Атанасов се съсредоточиха главно върху могилния некропол североизточно от селото, могила 1. Насипите на всички могили бяха нарушени от иманярски набези. Работи се върху могила №1, където бе открит цистов двукамерен гроб, ориентиран север-юг, покрит с големи каменни плочи и непокътнат гробен инвентар, състоящ се от керамични съдове, бронзова чаша, две железни копия и нож. Погребението е извърено чрез трупополагане. Съдейки по аналогии на инвентара и типа погребална практика, датировката му се отнася към втората половина на IV в. пр.Хр. След допълнителни сондажи в други части на насипа бе установено, че няма вторични погребения.

СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА НАДГРОБНА МОГИЛА В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ИРЕЧЕКОВО, ОБЩИНА СТРАЛДЖА, ОБЛАСТ ЯМБОЛ

Стефан Бакърджиев, Илия Илиев

Спасителните археологически проучвания на надгробната могила се проведоха в 5 г. под научното ръководство на Стефан Бакърджиев и Илия Илиев от Исторически музей – Ямбол.

Обектът на проучване е разположен на най-западната кулминация на възвишението “Мараша” и отстои на около 2,5 км северозападно от селото в м. “Янкови гро-

бове" и е част от некропол състоящ се от три могили, другите две са разположени върху най-високата част на възвишението.

Надгробната могила е ниска и леко разлата. Южната й периферия е унищожена от коларски път. Тя има височина 1,20 м, диаметър И-З – 22,10 м. На 2 м западно от центъра бе констатиран стар иманярски изкоп, с размери към началото на проучванията, диаметър 1,85 м и дълбочина от 0,35 м.

В рамките на археологическите проучвания се разкриха общо 9 гроба от бронзовата и възрожденската епохи.

Могилния насип се състои от еднородна светлокафява пръст, която е натрупана върху леко издигащата се над околния терен материкова скала. Върху така образуваната първична могила с леко елипсовидна форма и размери И-З 9,10 м и С-Ю 7,20 м и височина 0,78 м. е направен каменен кожух от местен дребен и среден по големина ломен камък

Три от проучените гробове са от периода на бронзовата епоха.

Гроб №7

Първичен. Гробът е разкрит в югозападния сектор на могилата на дълбочина от 0,95 м. Трупополагане в хокерно положение на възрастни индивиди – два (три ?). Ориентация: С-Ю, с глави на север. Костите са в изключително лошо състояние. В южния край на петното-гроба се разкри in situ голяма плитка купа с врязана украса и тунелеста дръжка. Купата се датира в периода РБ III.

Гроб № 8

Вторичен. Гробът бе разкрит в северозападния сектор на могилния насип на дълбочина 0,95 м. Скелетът е лошо запазен. Възрастен индивид. Трупополагане хокерно положение, глава на изток. Ситуацията е компрометирана, тъй като гробът попада в рамките на стар иманярски изкоп.

Гроб № 10

Вторичен. Гробът бе разкрит в югозападния сектор на могилния. Трупополагане хокерно положение. Глава на изток. Възрастен индивид. Кости в анатомичен порядък, но в изключително лошо състояние. В областта на коленете се разкри кана (чаша), поставена като гробен дар. Гробът се датира в СБЕ – култура Теи III.

С периода на Средната бронзова епоха може да се свърже и депонирането в могилния насип на кост от плешка на говедо и една чаша с висока дръжка и лалиевидно устие, която намира паралели сред съдовете характерни за култура "Витенберг".

Могилният насип е бил компрометиран още в периода на тракийската епоха, тъй като в централната част на могилата на нивото на материковата скала бе разкри-

то каменно струпване с неправилна форма в което сред ломените камъни се разкри значително количество фрагментирана керамика на ръка и колело включително и от амфори. Фрагменти от съдове от този период се откриха и на други места в западния сектор.

Гробове № 1, 2, 3, 4, 6 и 9 са християнски от периода на Възраждането, според откритите в тях материали – основно турски сребърни монети, те се датират в периода края на XVIII и началото на XIX век.

СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ "НАДГРОБНИ МОГИЛИ" В М. ГЕРЕНИТЕ (ВАНЧОВИ ЧУКИ) ПРИ ГР. СИМЕОНОВГРАД (ОБЕКТ №19 ПО ТРАСЕТО НА ЖП ЛИНИЯТА ПЛОВДИВ – СВИЛЕНГРАД)

Анелия Божкова, Петър Делев

Обектът е разположен в м. Герените (Ванчови чуки), на ок. 1,5 км югоизточно от гр. Симеоновград, върху незаливна тераса над десния бряг на р. Марица. Проучените структури се локализират в границите на участък от км 258.500 до км 258.550 по трасето на железопътната линия Пловдив – Свиленград, във връзка с реконструкцията на която се наложи провеждането на спасително археологическо проучване. Върху територията на обекта се разполагат разнородни по своя характер и разновременни като хронология структури. По-ранната структура заема голяма площ, излизаща извън сервитута на трасето на железопътната линия. Тя се проследява по терена и при разкопките на малка дълбочина чрез струпвания от керамични фрагменти или цели съдове, големи парчета мазилки и други артефакти (идоли, тежести за стан, прешлени), отнасящи се към втората фаза на ранната желязна епоха (VIII-VI в. пр. Хр.). Вероятно става дума за селище или ямно светилище. Върху структурата от ранната желязна епоха през класическата епоха са издигнати две надгробни могили.

През 2005 г. бяха проучени изцяло двете надгробни могили чрез отнемане на насипите им, както и част от околомогилното пространство югоизточно от могила №1, където бяха регистрирани културни останки от ранната желязна епоха. Проучванията се проведоха през м. август-септември 2005 г.

Могила № 1. Западната и по-ниска могила от групата има височина около 3,68 м и диаметър 28,50 м. Насипът се състои от последователно натрупвани пластове и купчини пясък и чакъл. Той е наситен с фрагменти от съдове от ранната желязна епоха. В основата първоначално е натрупана ниска могила с друга по цвят и състав пръст, в

която е вкопан централният гроб. В северната и югоизточната периферия могилата е опасана с пръстен от необработени речни камъни.

В могила №1 са регистрирани общо три гробни съоръжения. Два безинвентарни вторични гроба с погребения по християнски ритуал са вкопани в съществуващия вече насип. Централният гроб е от V в. пр. Хр. и представлява трупоизгаряне на място, като останките са положени в керамичен съд (червенофигурен атически кратер с колонки), използван като урна и вкопан под кладата. Цялото съоръжение е покрито с купчина речни камъни. В урната бяха намерени останки от трупоизгарянето, малка златна пластинка и желязна фибула.

Могила №2. Източната могила има височина около 5,30 м и диаметър 36 м. Насипът се състои от последователно натрупвани малки могилки с пластове разнородна пръст. В могила №2 също са регистрирани три гробни съоръжения. Централният гроб представлява голяма клада с диаметър над 2,50 м, разположена в центъра на могилата в нейната основа, и е нарушен от иманярски изкоп. В останките на ограбеното погребение е намерена масивна сребърна апликация с изображение на нереида, яздеща хипокамп. Гроб №2 е в източната периферия и представлява обикновена яма с полагане. Според инвентара се датира в IV в. Гроб №3 е разположен също в източната периферия в самата основа на могилата и е покрит с два реда керемиди. Датира се според инвентара в V-VI в.

Общо от двете могили произлизат над 10 изцяло реставрирани съда от ранната желязна и класическата епоха. Сред тях са една тасоска амфора с печат от IV в. пр. Хр., 5 съда на колело със сив цвят, както и работени на ръка съдове от ранната желязна епоха.

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ТРАКИЙСКИ КУЛТОВ КОМПЛЕКС “СЕМЕРЧЕТО”, С. ДОСИТЕЕВО, ОБЩ. ХАРМАНЛИ

Борислав Бориславов

През лятото на 2005 година продължиха редовните археологически разкопки на тракийския култов комплекс СЕМЕРЧЕТО до с. Доситеево. Обектът е учебен за студентите от Специализирания лекционен курс “Тракия през КБЕ и началото на РЖЕ”, специалност Археология, СУ “Св. Климент Охридски”.

През този сезон продължи проучването на Сондаж V, който обхваща най-високата част на светилището. През 2005 г. разкопките бяха съсредоточени в Сектор Запад, където се проучваше пласта от КБЕ.

Проучена е естествена скална ниша с трапецовидна форма, ориентирана изток-запад и отворена на изток. Размерите й са: 1,60 м (И-З) х 1,30 м (С-Ю). Нишата е заградена напречно от запад с вертикален гранитен блок, който впоследствие е паднал и е запечатал пласт от КБЕ. В резултат на падането, скалата се е счупила на две части. Откритите върху нея материали и съоръжения също се отнасят към КБЕ, което предполага, че в рамките на КБЕ, когато мястото вече е функционирало като светилище, е имало силно земетресение, довело до сериозни разрушения на гранитогнайсните блокове, оформящи култовото място. Трябва да се отбележи, че отчупените скални блокове не са местени или разчиствани. Оставени са така, както са паднали след бедствието. Според специалисти земетресението е било много силно – 7-8 степен по скалата на Рихтер. Това е поне второ стратиграфски регистрирано силно земетресение на този обект. При проучванията в предишни години са регистрирани подобни ситуации – отчупени големи скални блокове, които лежат върху пласт от РЖЕ и са включени умишлено в култови съоръжения от Елинистическата епоха.

В границите на нишата е разкрито депо от три глинени съда един под друг и фрагменти от още най-малко два съда около тях. Към това депо трябва да добавим и кантаросовидната чашка, открита на това място в последния ден на разкопките през 2004 г. И трите съда са в южната половина на скалната ниша, ориентирана изток-запад. Тук е извършен същият ритуал като на Централната Южна площадка (сезон 2002г.). В нишата са поставени няколко цели съда, които са примесени с мека, сурова глина, като всичко е горяло на място, при много висока температура. Глината се е отухлила и има оранжево-червен цвят. Някои от съдовете също са се деформирали от високата температура. Съдовете са само от КБЕ, с украса със соларни мотиви. На около 0,5 м северно, са открити част от зооморфен идол и прешлен за вретено.

През този сезон бяха възобновени разкопките в Сондаж III, Сектор 3, където досега са проучени няколко нива от ритуална площадка от КБЕ и прехода към РЖЕ. През 2005 г. бяха проучени 3 нива от КБЕ (IV-V-VI). Разкрити са останките от три огнища-олтари. Особено интересно е Огнище № 3, което е използвано дълго време и има две нива на обмазки, синхронни с V и VI ниво. Под основата на огнището е намерен грубо направен глинен прешлен за вретено. Около огнищата са открити голямо количество фрагменти от глинени съдове, животински кости (предимно от елени – благороден и лопатар) и костени инструменти, бронзово мънисто. Дебелината на трамбовките от отделните нива е 7-8 см.

За пръв път след първите разкопки на Семерчето през 1995 г. бяха подновени проучванията по ЮИ склон – от подножието на склона (Сондаж I) до Сондаж III – ритуалната площадка.

В основата на склона беше разкрито каменно ограждане, което маркира границите на светилището и загражда теменоса. Разкритата част от каменното ограждане е с дължина около 9 м, широчина – 1 м. и височина – 0,50 м. Въз основа на откритите находки и керамика може да се отнесе към КЖЕ и по-точно – Елинистическата епоха. От вътрешната страна на стената е бил вкопан цял глинен съд – гърне с езичести дръжки и релефна украса. Открити са и няколко струпвания от животински кости и фрагменти от глинени съдове на ръка и на колело.

На ЮИ склон бяха проучени четири ями от РЖЕ. Всичките са на едно ниво от склона, което е под подграждането на нивото от КБЕ. Както и Яма 1 от Сондаж V (2004 г.), едната страна на ямата използва денивелацията, а от долната е изградена от ломени камъни. Пръстта в ямата се отличава от околната, която е кафява. Ямите са запълнени със сива рохка пръст. Пълнежът е от много голямо количество животински кости и фрагменти от глинени съдове. В три от тях има фрагменти от черупки на костенурки.

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ "МОГИЛА №1", В М. СЕМЕРЧЕТО С. ДОСИТЕЕВО, ОБЩ. ХАРМАНЛИ

Борислав Бориславов

Могилата е регистрирана през лятото на 2004 г. Намира се на около 1,5 км западно от с. Доситеево, върху най-високата част на било, издължено в посока североизток-югозапад. От двете страни, по склоновете, има изкуствено засадени борови горички. Билото стига до левия бряг на каньоновидния участък на р. Балъчка. Обектът е по пътя, който води до светилището в м. Семерчето и е на около 200 м. от него.

Могилата има леко издължена елипсовидна форма с видими размери на могилния насип 5,80 м (североизток-югозапад) и 8,40 м (югоизток-северозапад). Височината е около 0,50-0,60 м.

Могилният насип е от плътно наредени, средно големи ломени камъни, основно от бял кварц (около 80%). Само в периферията има гранито-гнайси, като от изток има два гранито-гнайсни отломъка с размери 1 м х 0,5 м, а от запад още един с размери 1,10 х 0,60 м

Керамични фрагменти се откриват предимно в северната половина. Керамиката е само от РЖЕ с украса от канелюри и по-рядко – щемпелована.

Проучени са три нива от камъни на могилния насип. Под камъните има насип от пръст, с жълто-кафяв цвят. Керамиката в него е малко.

Проучена е площадка с правоъгълна форма, приблизително – в центъра на могилата. Площадката е от малки (10 х 10 см) ломени, бели, кварцови камъни. Около нея е насипана пръст със сиво-светло кафяв цвят.

В центъра на могилата е открита шлака под второто ниво камъни. Открити са керамични фрагменти от РЖЕ III и малко животински кости.

След махането на могилния насип и проучването на площадката, са пуснати траншеи в подмогилното и околомогилното пространство, но гроб не е открит.

Анализът на костите показа, че всичките са от млада овца – зъб, фрагменти от преден и заден крак.

В рамките на могилата са намерени общо 190 фрагмента ог глинени съдове. Те са сравнително равномерно разпределени по цялата площ на могилния насип. Керамичните фрагменти са открити между I и II ниво от камъни на могилния насип и под второ ниво. Керамиката е от съдове правени на ръка, силно фрагментирани. Не е открит нито един цял съд. Не са регистрирани случаи на разпръсване на части от един и същи съд по цялата площ на могилата. Няма фрагменти от дебелостенни съдове, мах. дебелина – 1 см (няколко фрагмента).

Находки – 1 пластина от червен яспис без ретуши.

Изводи: Проучената могила не е надгробна. Откритите в нея материали показват, че най-вероятно е резултат от култова практика. Керамиката е от една конкретна фаза от началото на РЖЕ, която се синхронизира с ниво РЖЕ III от близкото светилище в м. Семерчето. РЖЕ III се синхронизира с 10-9 хоризонт на Кастанас.

СОНДАЖНИ ПРОУЧВАНИЯ НА СЕЛИЩЕ ОТ КЪСНОБРОНЗОВАТА ЕПОХА В М. ДЛЪГИТЕ БЛАТА В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ОРЯХОВЕЦ, ОБЩИНА БАНИТЕ

Борислав Бориславов

Обектът е регистриран по време на теренни обхождания на територията на община Баните през пролетта на 2004 година.

Разположен е върху полегат склон с южно изложение, на около 1 км североизточно от с. Оряховец, по пътя от Баните за Давидково. Мястото е сравнително рав-

но и удобно за заселване. В непосредствена близост има извори. Надморската височина е 1024,1 м. По време на теренните обхождания на това място в обработваеми ниви беше открито голямо количество керамика от КБЕ, както и значително по-малко фрагменти от КЖЕ и КА. По сведения на местните хора, при обработката на земята в една от нивите е намерено много добре запазено огнище, с диаметър около 1 м. Керамиката от КБЕ беше концентрирана в пространство с приблизителни размери 20 х 20 метра, което предполагаше евентуално наличието на жилище от тази епоха.

Почти пълната липса на информация, относно селищата и жилищата от КБЕ в Родопите предизвика интерес към този обект и той беше сондажно проучен в рамките на 10 дена. Теренната работи продължи от 7 до 16 ноември 2005 г. В екипа, ръководен от д-р Бориславов, взеха участие магистрите: Надежда Иванова, Милен Камарев, Мирослав Аврамов, Павел Павлов, Светла Илиева, Андрей Чинкеза и студенти от IV курс Финансирането беше осигурено от Община Баните, за което благодарим на г-н Райчо Данаилов – Кмет на общината и на г-н Веско Дончев, Председател на Общинския Съвет.

Бяха направени общо 12 сондажа с различни размери от 0,70 х 2 м до 2 х 5 м. Разположението на сондажите беше съобразено с местата, на които се намираше керамика във висока концентрация, както и с особеностите на терена. Общата проучена площ е около 145 м^2. В повечето от сондажите на дълбочина 0,40 м е достигнато до основната скала, която е мека и песъклива с жълтеникав цвят. Ясно личаха успоредните бразди от рало, използвано при обработката на нивата.

В източната половина на Сондаж1, който е разположен на място с най-висока концентрация на керамични фрагменти на повърхността, под орницата е достигнато до пласт от тъмно кафява пръст, с голямо количество фрагменти от глинени съдове. В западната половина на дълбочина 0,35 м е достигната основната скала. С контролни траншеи са установени приблизително границите на вкопаната структура. Те са включени в 4 квадрата 5 х 5 м и проучването продължава в дълбочина.

В квадрати А1, В1 и В2 е разкрита редица от ломени камъни (средно големи), ориентирана в посока югоизток – северозапад. През около 1, 2 м. има и по един голям камък. Някои от камъните са сравнително заоблени, а други – ломени, с остри ръбове. Североизточно от редицата пръстта е жълта, стерилна и на 2,5 см е скалата (също жълтеникава). Няма археологически материали. Югозападно от редицата, пръстта е много наситена с материали, предимно керамика. Животински кости не се открити. Югоизточната половина на зида е вкопана в материковата скала. Западно са разкрити няколко каменни струпвания от по 3-4 реда камъни. Най-вероятно това е част от цокъл, който при разрушаването си е паднал по склона в посока югозапад.

Западната граница на жилището е установена по разликата в пръстта. Няма каменни струпвания. Вътрешността на жилището е с черна, мазна пръст (особено в западната половина), примесена с голямо количество керамика, а извън него – жълта, песъклива, без материали.

Дължината на жилището е 6,70 м (северозапад-югоизток). Широчината е 4 м (югозапад-североизток). От запад жилището е полувкопано в скалата. Черният пласт е с дебелина 35 до 45 см. Никъде не бяха регистрирани дупки от колове.

Открити са и фрагменти от първази на две огнища. И двете са в близост до каменната стена. Около тях се откриват много дребни въглени.

Керамиката е фина, кухненска и груба и се отнася само към Късната бронзова епоха. Фината, и част от кухненската, керамика е богато орнаментирана с врязана украса, инкрустирана с бяла паста. Гърнетата са украсени с релефни ленти с ямички или насечки. Находките, открити в границите на полу-вкопаното жилище не са много – макара, прешлен за вретено, каменни оръдия, кремъчна пластина, капак с дръжка. Не бяха открити никакви метални предмети, както и животински кости. Вероятно, жилището е напуснато, след като от него са изнесени всички по-ценни предмети и цели съдове.

Проучената полу-вкопана структура, може да се интерпретира като временно (сезонно) жилище, с лека конструкция от растителни материали. Единствените каменни елементи в него са каменния цокъл на СИ стена, който е имал функцията да укрепи постройката от по-стръмната страна на склона. Диагоналното разположение на стената е поради необходимостта да се спира и отвежда в страни водата по време на дъжд. Входът на постройката е бил от ЮИ. В противоположния СЗ край, жилището постепенно се стеснява и двете дълги страни сключват почти остър ъгъл. Открити са и няколко камъка, приблизително в срадата на постройката, на по-малка дълбочина от подовото ниво, които вероятно са били използвани за затискане на материалите, с които и било покрито жилището.

Най-вероятната датировка на проучената постройка, според паралелите на керамиката е фаза K IV (ниво 14а) на Кастанас, което се отнася към XIV-XIII в. пр. Хр.

В Сондаж 7, разположен на около 50-60 м западно от къснобронзовата постройка беше намерена колективна находка от 9 бронзови монети на дълбочина 0,25 от повърхността. Не са открити никакви съоръжения или структури. Монетите са на Маронея, от типа Дионис Сотер, малък номинал. Според Д-р Иля Прокопов, който обработи монетите от обекта, те принадлежат към X период от монетосеченото на града и се отнасят към II-I в. пр. Хр.

СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА МОГИЛА В М. БАНУНЯ, С. БЕЖАНОВО, ЛОВЕШКО

Мая Валентинова

Могилата е разположена на висока незаливна тераса на левия бряг на р. Каменица. Тя е част от некропол състоящ се от две могили, втората от които се намира на съседния, южно разположен език.

В съвременния си вид могилата има разлат профил, неправилна, полусферична форма и заравнено било. Диаметър при основата 18 м (С-Ю) х 20 м (И-З) и височина около 2,10 м от околния терен. Повърхността й е обрасла с трева и широколистни дървета (дъб). Върху могилата личаха пет иманярски изкопа.

Първоначално са почистени иманярските изкопи от камъните и нападалата в тях почва. В профилите им се установя следната стратиграфия: под чимовия пласт, който е с дебелина около 0,10 м започва каменнен насип, натрупан от средни и дребни местни варовикови камъни. Пространството между тях е запълнено с кафява глинеста пръст, в която има отделни керамични фрагменти и парчета отухлена глинена мазилка. Под каменната могила следва пласт с дебелина 0,50-0,60 м от кафява глинеста, песъклива пръст, в която се виждат единични фрагменти керамика и парченца мазилка, както и отделни варовикови камъни. Следва ниво от горели до червено деструкции, част от стените на унищожено при пожар жилище. Те запечатват пласт със сивочерен цвят, наситен с археологически материали. В западния профил на югозападния изкоп е установено вкопаване в стерилната пръст, запечатано от подовото ниво на жилището. Тази “яма” е запълнена със сива глинеста пръст с висока концентрация на керамични фрагменти. През настоящия сезон функциите на това съоръжение не са изяснени, тъй като жилището, намиращо се под могилния насип не се проучва. При почистването на централния и източния изкоп в пръстта са открити човешки кости. В профилите на Изкоп 4 добре се документира как каменния насип в периферията ляга директно върху материковата скала.

Разкопаването на могилата се осъществява изцяло на ръка. При пристъпване към проучването й е разположена планквадратна мрежа с размери на секторите 10 х 10 м, обозначени от запад на изток от A до D, всеки от които бе разделен на квадрати с размери 5 х 5 м, обозначени от 1 до 4 от запад на изток. Като всяко от колчетата маркиращо ъглите на квадратите получава номер от 1 до 25 в същия ред. Точка 6 от мрежата е избрана за основен репер (R1) спрямо който се вземат нивата при проуч-

ването. За целта на мястото на колчето е бетонирана желязна тръба. Североизточно от центъра на могилата е бетониран още един помощен репер (R). R 1 е на 0,61 м спрямо R. Оставени са контролни ребра с дебелина от 0,50 м по оста С-Ю и И-З. Направено е и тахиметрично заснемане на могилата.

След отнемането на пръстта в периферията и над каменния насип каменната могилка се очертава с приблизително правилна полусферична форма и диаметър при основата 17 м (И-З) х 18 м (С-Ю). Насипът на могилата се състои от бял, необработен, местен варовик, като пространствата между по-големите камъни са запълнени с по-дребни камъни и пръст. По цялата периферия основната каменна конструкция е обхваната от наслоилата се наоколо почва. Наблюденията при отнемането на периферната пръст (отнета е пръстта в ивица от 0,50 м извън могилния насип до нивото на древния терен) и зачистването на каменния насип показват, че по всяка вероятност насип от пръст умишлено не е правен. Тъмната хумусна почва, покриваща в тънък слой могилата и запълваща празнините между камъните от най-горния пласт се е образувала постепенно и естествено.

Сектор А. Камъните от насипа са демонтирани на пластове от горе на долу. След отнемането на първия условен ред от камъни се установява, че пространството между тези, следващи в дълбочина е запълнено с кафява глинеста пръст, в която се откриват керамични фрагменти от т. нар. "преходен период" между каменно-медната и ранната бронзовата епоха и парчета горяла мазилка. При натрупването на каменния насип са използвани и части от хромелни камъни. До демонтирането на третия условен пласт от камъни се откриват инцидентно и отделни керамични фрагменти работени на колело от късножелязната епоха. В югоизточната четвърт на кв. А4 (т.е. към центъра на могилата) след третия ред от камъни е документиран пласт от кафява пръст с висока концентрация на археологически материали от "преходния период". Под него следват още два пласта от камъни. След демонтирането им е регистрирано ниво от ситен трошляк, в което се откриват керамични фрагменти от късната бронзова епоха. В северозападната периферия на могилата в квадрати А2 и А3 е достигнато нивото от горели деструкции на жилището, намиращо се под могилния насип. На това ниво работата в дълбочина в сектора е преустановена и деструкциите са засипани с почва.

Сектори В и D се проучват едновременно. В кв. D1 е установено старо нарушение на могилния насип. Документираният в сектор А пласт от кафява пръст, обилно примесена с материали от т. нар. "преходен период" между енеолита и ранната бронзова епоха е регистриран съответно в кв. В3 и северозападния ъгъл на кв. D1. След изчерпването му е достигнато нивелирано ниво от сравнително плътно подредени

средни и дребни варовикови камъни. След демонтирането на най-долните два пласта от каменния насип в тези сектори е достигнат пласта от трошляк, в който се открива керамика от късната бронзова епоха. На това ниво проучването е преустановено.

Сектор С не е проучван през настоящия сезон.

Засега смятаме, че могилата най-вероятно е издигната през късната бронзова епоха върху деструкциите на унищожено при пожар жилище от т. нар. "преходен период" между каменно-медната и бронзовата епоха. Пръстта използвана за уплътняване пространството между камъните е взета от селището към което принадлежи и намиращото се под могилата жилище. Най-долните два реда от каменния насип, образуват нивелирана площадка, върху която в централната част е насипан пласт от пръст с висока концентрация на археологически материали от "преходния период". Върхът на могилата е оформен отново от необработени, местни варовикови камъни. Каменният насип е обхванат от единичен пръстен, изграден от по-големи, свободно поставени камъни.

Откритите в горните пластове на могилния насип керамични фрагменти от късножелязната епоха, средновековието и османския период свидетелстват за човешка дейност на могилата и през съответните периоди.

СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА НАДГРОБНАТА ЗЛАТА МОГИЛА В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. СЪДИЕВО, ОБЩИНА НОВА ЗАГОРА

Красимир Велков, Веселин Игнатов, Татяна Кънчева-Русева

През 2004 г. поради иманярска интервенция започнаха спасителни проучвания – първоначално на положените в яма коне и колесници до надгробната Златa могила, а след това и на самата могила.

Разкрити бяха скелетите на осем коня и частите от две колесници – двукола и четирикола. Колесниците са били украсени с бронзова обшивка и ажурни бронзови апликации. Намерени бяха железни части от колесниците – шини, главини, градник и др. Открита бе стъклена бутилка и фрагменти от глинена паница поставени като дар. Те позволяват погребението на коне и колесници да бъде датирано в края на I-II в. сл. Хр.

Резултатите от направените геофизични изследвания на южната половина на могилния насип и регистрираните аномалии наложиха проверка със сондажи.

В близост до геометричния център бе разкрит зидан тухлен гроб. За съжаление гробът е отварян, частично нарушен и ограбен в миналото. Въпреки това бяха откирти златни мъниста от огърлица, златно висулка, две златни касети, кована бронозова кана "Тракийски тип" и силно натрошени части и стопилки от стъклени съдове, костено вретено. Кремацията е била извършена извън гроба. Гробното съоръжение, погребалния обред и намерените находки позволяват погребението да бъде датирано в III в. сл. Хр.

През 2004 г в проучвания сектор бяха разчистени и 20 погребения от Османския период.

Данните за наличие на зидан тухлен гроб ни накараха да продължим проучванията и през 2005 г. За съжаление сезонът, в който бяха проведени те, не ни позволи да завършим проучването. В частта от югоизточния сектор, където бяха съсредоточени проучванията бяха открити:

Керамично струпване (тризна) с фрагменти от фина червенолакова и строителна керамика, животински кости и долна челюст на кон. Датировка II в. сл. Хр.

Проучени бяха и нови 12 погребения. Погребенията са извършени чрез трупополагане с ориентация югозапад-североизток. Глави на югозапад. Ръцете са изпънати до тялото. Накои от гробовете са имали дървено покритие. Липсва инвентар. С откритите през 2004 г. общия им брой достигна 34. Датират се в периода XVIII-XIX в.

СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА НАДГРОБНА МОГИЛА В М. ЛАГУНА, ЮЖНО ОТ ГР. ТВЪРДИЦА

Красимир Велков, Татяна Кънчева-Русева, Веселин Игнатов

През 2005 г., за осми археологически сезон, продължиха спасителните археологически проучвания на надгробна могила южно от гр. Твърдица. Проучванията започнаха през есента на 1994 г. Те продължиха през 1996, 1997, 1998, 2000, 2001, 2002 г и изминалата 2005 г. За предходните седем археологически сезона бе проучена част от южната половина на могилния насип, а така също и части от северната половина на могилата. В проучената площ бяха открити редица съоръжения: части от три каменни окръжности, всяка от които с приблизителен диаметър 10 м. Те са изградени от големи речни камъни. Проучена бе и каменна могилка над гроба на тракийски аристократ. Погребението се датира IV-III в. пр. Хр.

За седемте предходни сезона общият брой на откритите погребения в проучваната площ на могилата достигна 90: 1 погребение с трупополагане от периода IV-III в. пр. Хр.; 15 погребения с трупоизгаряне от периода II-III в. сл. Хр. и 74 погребения с трупополагане от периода IV-V в. сл. Хр.; 23 ритуални ями, които са по-ранни от погребенията с трупополагане от периода IV-V в. сл. Хр.

При проучванията през 2005 г. в североизточния сектор на могилния насип, се работи на площ от 126 м^2. и бе достигната дълб. 2,04-2,09 м от геометричния център на могилата.

Проучени бяха: Каменно съоръжение изградено от едри и средни речни камъни, сред които се откриват и отделни ломени камъни. Съоръжението е с почти кръгла форма с размери СЗ-ЮИ – 6,10 м; СИ-ЮЗ – 5,80 м. Височината в най-запазената му част е 0,80 м. В основата си лежи върху изравнена площадка, покрита с фина черно сива пръст, в която се откриват отделни въгленчета. Основата на каменното съоръжение, която затваря окръжността е изградена от едри речни и отделни ломени камъни с размери от 0,80 х 0,50 х 0,40 м. Те са поставени един до друг с късите си страни. По дължина тези камъни са насочени към центъра на съоръжението. Камъните са споявани с кал. Вътре между камъните се откриваха отделни въгленчета. Липсва керамика и други археологически материали. Съоръжението е по–ранно от гроб №60 датиран в периода IV-III в. пр. Хр. и ритуалните ями с № 11, 23. То е нарушено от гроб №60, в западната си част и от ритуалните ями в северната и източната част.

В проучваната през годината площ бяха открити 4 погребения с трупополагане, от които само гроб №91 бе проучен цялостно, а останалите три частично. Допроучена бе ритуална яма №23 и проучена нова с пореден №24.

Само при погребение №91, бе открит инвентар – две сребърни гривни, сребърна обеца, сребърна закопчалка от (накит ?) и 3 бр. стъклени мъниста.

Гробните съоръжения, погребалният обред и откритият инвентар позволяват погребенията да бъдат датирани в периода IV-V в. сл. Хр.

РАЗКОПКИ НА "ГЯУРСКАТА МОГИЛА" КРАЙ КАРНОБАТ

Румяна Георгиева, Красимир Ников, Димчо Момчилов

"Гяурската могила" се намира на 7 км източно от гр. Карнобат. Тя има диаметър 38 м и височина 4 м. Издигната е върху ниско възвишение, което доминира в околността. На около 1 км северно от нея има друга могила, която е пресечена от широк

коларски път. В пространството между двете могили и особено по склона, оставащ североизточно от втората, се откриват фрагменти от съдове от късната желязна епоха.

Могилата бе разбита от иманяри през 1996 г. и разрушенията върху нея бяха значителни. След залавянето им от тях бяха иззети части от 5 натрошени бронзови съда, сред които хидрия, поданиптер, ойнохое, горната трета от биконичен съд с къса шия и устие с широк венец, две железни ками със сребърни ножници, 4 бронзови стрели, 12 чернофирнисови и 2 червенофигурни съда (единият от които – червенофигурен скифос тип Б, "Glaux", с изображение на сова/кукумявка), амфора и купа на високо кухо столче, 2 бронзови копчета, едното от които покрито с тънко златно фолио и фрагменти от различни железни предмети, сред които останки от меч и копие. Най-забележителна сред находките е една червенофигурна каничка с изображения на тракийски воини, почти идентична с тази, открита в Созопол през 60-те години на XX в.

По време на спасителните разкопки, проведени през 1996 г., засегнатият от иманярите гроб (гроб №1) беше доразчистен и в него бяха открити още два бронзови съда (блюда). Установено беше, че този гроб (с ориентация СЗ-ЮИ и размери 2,70 х 4,10 х 2,80 х 3,80 м и дълбочина 1,30 м) е бил запълнен с дребни и средноголеми камъни, а горе – обиколен с огромни каменни блокове, които затваряха неправилен кръг с диаметър около 5 м. Между камъните, намиращи се високо над него в западна посока, бяха намерени инхумираните останки от две новородени деца и петно с въглени. Поради липса на средства тогава могилата не беше проучена докрай. Възможност за довършване на изследванията се появи едва през 2005 г., когато изготвен за тази цел проект след конкурс бе финансиран от ФНИ при МОН.

По време на кампанията първоначално беше "отворен" разчистеният през 1996 г. гроб №1 и възстановен старият план на разкопките. В посока от СИ на ЮЗ, на единственото възможно за целта място, отстоящо на 3 м на юг от геометричния център на могилата, беше направен и нейният профил. Според него в основата на насипа има първична могила (вис. 1,40 м), натрупана от тъмнокафява до черна пръст, която остава в западната му част. Нейният първи слой включва 10-ина сантиметров пласт с червеникав отенък, който бележи началото на натрупването на "Гяурската могила" през средната бронзова епоха. Към центъра на могилата височината на този насип достига 1 м. В него бяха разчистени 10 гроба с различна степен на съхраненост (три от тях са били засегнати при по-късното използване на могилата). Те са разположени на различни нива в югоизточната част на насипа, включително в най-високата му част, но гробни ями не бяха установени. Не беше открит и централен гроб. Преобладават гро-

бовете с ориентация от изток на запад (6 случая), но има и два скелета, положени в посока север-юг. Телата са със силно свити крайници и длани, събрани под лицето. С едно изключение те лежат на лявата си страна; три скелета са по гръб, само със свити крака. При някои от мъртвите бяха открити животински кости, очевидно останки от храна. Има данни, че макар и рядко, в гробовете са били поставяни съдове, но само в един от тях – двойният гроб №14 – съдът, поставен пред лицето на единия от погребаните, беше намерен in situ. Гробовете се отнасят към средната бронзова епоха и хронологически се свързват с хоризонта Теи III.

От края на V в. пр. Хр. насетне могилата от бронзовата епоха била използвана за извършването на нови погребения. По време на двете ни археологически кампании бяха открити общо 8 гроба от I хил. пр. Хр., но по всяка вероятност техният брой е бил по-голям, тъй като регистрираната по време на последните разкопки археологическа ситуация потвърди подозренията ни, че през 1996 г. иманярите са разбили повече от един гроб.

Проучените през 2005 г. гробове от I хил. пр. Хр. се намират между или под камъни, натрупани в дебел слой върху първичната могила. Камъните са ломени, в голямата си част трошливи, дребни и средни по големина. В момента на разкриването те очертаха неправилен "пръстен" с диаметър около 10 м, който "стъпва" върху могилата от бронзовата епоха. Над тях има пласт от черна пръст, която образува могила с диаметър около 22 м и максимална височина 1,60-1,70 м.

Между и под тези камъни бяха открити нови 5 гроба – два от тях (гроб №2 и №6) с кремация, извършена извън могилата, два (гроб №4 и №5) – с инхумация, а в съдаурна от гроб №3 имаше както горели, така и негорели кости. Всички съдове, съдържащи човешки останки, бяха поставени в "легла" от камъни, оформени на различни нива в каменния куп, явно в зависимост от реда, в който са извършени самите погребения. В два случая за урни са употребени правени на колело обемисти кани с S-овиден профил (гроб №2 и №3). В гроб №6 за целта е използвана една покрита със сивокафяво лекане вносна трапезна амфора, украсена с S-ове и 3 пояса от широки двойни успоредни линии, нанесени с матовокафява боя. Покойникът в гроб №4 бил положен в ограден с камъни продълговат гроб. Той лежи по гръб с глава на юг, долните му крайници са изпънати, а ръцете са свити в лактите, с длани върху гърдите или раменете. Вляво от главата беше открит правен на ръка и лошо изпечен глинен съд, върху дясното рамо – желязна едноспирална фибула, а над него, вдясно от черепа – бронзова игла за шиене. На изток от гроб №4, между камъните, струпани над него, в протежение на 0,80 м бяха намерени пръснати кости на индивид, положен с глава на ЮЗ (гроб №5). Сред тях имаше фрагменти от горели кости и една двуспирална брон-

зова фибула с триъгълно краче. Важно е да се отбележи, че детските гробове, открити през 1996 г., гроб №4 и гроб №6 се намират на място, обилно посипано с въглени, които са най-много под гроб №6.

Заради амфората от гроб №6 и бронзовата двуспирална фибула от гроб №5 можем да предположим, че всички разгледани погребения са извършени в рамките на няколко десетилетия, считано от края на VI – началото на V в. пр. Хр. Ако се съди по мястото, на което се намират, те са извършени в следния ред: гроб №6, гроб №4, двата детски гроба, гроб №5 и накрая гроб №3 и гроб №2, които са най-късни.

Въз основа на направените през 2005 г. наблюдения можем да предположим, че при вкопаването на гроб №1 са били засегнати няколко гроба от бронзовата епоха, а за запълването му може би са били използвани камъни от описаната по-горе структура. След извършването на погребението над него и всички останали гробове бил издигнат окончателният могилен насип. Според нас гроб №1 е най-късният и заради каничката с изображение на тракийски воини трябва да се датира към края на третата четвърт на V в. пр. Хр.

ПРОУЧВАНИЯ НА СЕЛИЩНАТА МОГИЛА ПРИ С. ДЯДОВО, НОВОЗАГОРСКО

Диана Гергова, Т. Кънчева-Русева, Д. Генов, Х. Камуро, Т. Секине, Ю. Дои

Проучванията на селищната могила при с Дядово, Новозагорско, през 2005 г. включваха :

– геофизични изследвания на могилата с оглед локализиране на елементи от укрепителната система на селището.

– сондажи в аномалните участъци

– проучване на бронзовия пласт в СИ част на могилата

Заложени бяха три сондажа (№1-3) в източната (сондаж №2 – кв. S/35, S/36 и S/37), южната (сондаж №3 – кв. Z/21, ZI21 и ZII21) и западната (сондаж №1 – кв. O/14-O/6) част на могилата. Размерите на сондажа във всеки кв. е 5 х 1,5 м). И в трите сондажа бяха проучени пластовете до дълбочина 0,30 м. В източния бяха открити две настилки от средни и дребни ломени камъни, като между тях има слой от тъмносива пръст. Характерът на долната настилка, състоящ се от дребни ломени камъчета, наподобява настилката на улицата от IX хор. на РБЕ. Находки – железни гвоздеи и фр. керамика от средновековието, късната античност и РБЕ. В западния бяха разкрити както следва: част от трамбован под на жилище от РБЕ (кв. O/13-O/14) с площ 5 м^2; част

от много разрушена замазка от пещ и дупка от кол от друго ниво – ЮЗ ъгъл на сондажа в кв. О/13; струпване на дребни ломени камъчета и фр. керамика от основа на пещ (?) в СЗ ъгъл на кв. О/13; струпване на средни ломени камъни в кв. О/13-О12; дъговидно струпване (стена ?) с посока ЮЗ – СИ с размери 0,60 х 1,5 м в кв. О/12; в средата на кв. О/11 бе разкрита редица от големи ломени камъни, примесена с дребни ломени камъчета, строителна и битова керамика (размери 5 х 1,6 м – стена или настилка на път?). На изток от редицата има още три струпвания от малки, средни и големи ломени камъни с широчина около 1 м; в средата на сондажа в кв. О/10 се разкри редица от два реда големи ломени камъни между които битова керамика и животински кости. Две каменни струпвания се разкриха и в кв. О/9 и О/8. В сондаж №3 се разчисти каменна стена (?) с широчина около 5 м, състояща се от три каменни кръга (с диам. 1-1,2 м) оформени от големи ломени камъни, запълнени от средни и малки ломени камъни (кв. Z/21-ZI/21). На границата между кв. ZI/21-ZII/21, на юг от стената, се разкри част от ров или яма с пресеченоконусовидна форма, чийто пълнеж е от тъмносива рохкава пръст. В кв. ZII/21 се разкри съвременен насип. В участъка на кв. L-M-N/23-24-25 японските колеги продължиха проучването на подовите нива на жил. № 20, 21 и 22 от РБЕ. В пространството между жил. 19 и 20 бяха намерени 6 костени висулки от гердан, положени в ямичка.

ТРАКИЙСКО СКАЛНО СВЕТИЛИЩЕ ПРИ С. СТРЕЛКОВО, СИЛИСТРЕНСКО

Диана Гергова, Георги Атанасов

Проучванията на скалното светилище при с Стрелково, Силистренско, в м. Пачалията са свързани с осъществяването на проект за промоция на културния туризъм на Област Силистра. Документирано е при по-ранни теренни проучвания.

Светилището е част от комплекс от няколко скални светилища и каменни образувания със следи от човешка дейност (каменен трон, скална площадка с улей), разположени в суходолието на Канъгьол. На високото плато е разположен голям могилен некропол, който оформя със светилищата в долината един култово-погребален ансамбъл.

Направено бе геодезично заснемане на обекта и астрономически измервания. Проучена бе част от разположените на високото плато скални ями, двете свързани помежду си пещери, разположени на височина 13 м над долината и отворени на запад, както и участък от културния пласт с дебелина около 2,50 м в подножието на пе-

щерите, оформен в следствие на ритуална дейност. Тук бе констатиран голям иманярски изкоп. Вероятно с него трябва да се свърже и информацията за намерено съкровище от елинистически монети. При почистването на пещерата бяха открити следи от силно разрушена горяла глинена замазка. В заложения сондаж не бе установена стратиграфия, поради силните иманярски разрушения. Откритите археологически материали - предимно керамика , сочат продължителното функциониране на светилището от ранножелязната до късноантичната епоха. Открити са фрагменти керамика тип Басараби, керамика на ръка от ранно и късно желязната епоха, фрагменти от сива тракийска керамика и импортна гръцка керамика – кантароси, червенолакова керамика и фрагменти от амфори. Сред металните находки са бронзова фибула тракийски тип, бронзова монета на Александър, бронзови и железни фибули от късноелинистическата и римската епоха.

Проучванията дават важна информация за устройството на културните места и характера на ритуалните практики в населяваните от тракийските гети земи на СИ България.

СПАСИТЕЛНИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ ОТ I ХИЛ. ПР. Н. Е. В М. ГЕБЕЛИКА, С. ПОПОВИЦА, ОБЛАСТ ПЛОВДИВ

Алексей Гоцев

В изпълнение на Договор №863/13.07.2005, през м. юли-август 2005 г. бяха проведени спасителни археологически проучвания на обект от I хил. пр. н. е. в м. Гебелика в близост до с. Поповица, област Пловдив по трасето на железопътната линия Пловдив-Свиленград (обект 2) км 182+600 – 183+100.

Основните характеристики на обекта бяха уточнени по време на археологическите разкопки през 2004 г. Целта на проучванията през настоящата година бе да се събере допълнително информация за паметника, а също така да се проучат и съхранят археологическите материали от разкопките. Работата протече и в двата сектора на обекта обозначени като северен и южен, разделени от съществуващата ж.п. линия.

Направените и в двата сектора на обекта сондажи през 2004 г. позволиха да се използва земекопна техника за разчистване на пръстта в пространствата между старите изкопи. Целта беше да се повиши интензивността на проучванията на един обект, който няма изявени структури.

По време на археологическите проучвания не бяха установени никакви следи от архитектурни конструкции, не бе документиран изявен културен пласт с археологически структури от какъвто и да било характер.

Открита беше керамика в незначителни количества пръсната по цялата площ на обекта. Отнася се най-вече към късната античност и късното средновековие.

В самото начало на една от полосите, в близост до мястото, където през 2004 г. бяха открити горели човешки кости, на дълбочина 0,54 м от повърхността бе разкрит глинен съд. При почистването се установи, че това е каничка със сферично тяло, косо срязано устие с оформен къс чучур, 1 извита дръжка. Съдът е с канелирана украса – върху тялото и надлъжно по вертикалната дръжка. Каната е положена в хоризонтално положение така, че устието е ориентирана на 60° на И. Пръстта около съда не променя своите характеристики – светло кафеникава, песъклива и хомогенна. Не личат никакви следи от вкопаване за да се положи съда. На 0,20 м. от каната – бе разкрит фрагмент от кост (човешка ?) на северозапад от каната. Други фрагменти от кости бяха разкрити в непосредствена близост до съда, на И, на около 0,15-0,20 м от него.

Съдчето е запълнено със светла, кафеникаво и леко сивкава, структура подобна на пясък, пръст. Хомогенна структура като само на места има късчета (по-малки от 0,005 м) от разложени кости (?), с бял цвят и без следи от горене. В долната част на съда (но не на дъното) бе открит един човешки зъб. В горната част на съда в пръстта личаха тънки коренчета от съвременна растителност. Като цяло пръстта в него не се отличава от околната почва, на мястото където бе открита каната.

Съдът се отнася към самия край на бронзовата и началото на ранножелязната епоха.

Потвърдена бе констатацията от предишните проучвания, че на обекта има засвидетелствано човешко присъствие през I хил пр. н. е., но без да има значими археологически материали, които да оправдават продължаване на проучванията в бъдеще с използването на конвенционални археологически методи.

СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ТРАКИЙСКО СВЕТИЛИЩЕ ОТ КЪСНОЖЕЛЯЗНАТА ЕПОХА В ЧАШАТА НА ЯЗОВИР "ЯДЕНИЦА", ОБЩИНА БЕЛОВО, ОБЛАСТ ПАЗАРДЖИК

Алексей Гоцев, Любомир Радин

В изпълнение на Договор №100-5-05-060/12.08.2005 г. между "НЕК" ЕАД, клон "ХИДРОЕЛЕКТРОИНВЕСТ" и Археологически институт с музей при БАН през периода м. септември-ноември 2005 г. бяха проведени спасителни археологически разкопки на тракийското светилище в чашата на язовир "Яденица", община Белово.

Тези проучвания бяха естествено продължение на проведените разкопки на обекта през 2004 г.

Спасителните археологически проучвания през 2005 г. имаха за цел да се разчистят културните напластявяния в пространствата между системата от сондажи, която бе развита през 2004 г. По този начин се преследваха две цели. От една страна всички археологически материали от обекта се разкриват и съхраняват в музея. От друга страна се използва максимално създадения шанс изцяло да се проучи едно тракийско светилище и така да се допълни информацията за тракийските култови практики, с която разполагаме в момента.

Проучванията бяха съсредоточени в три сектора на обекта, при проучванията на които през 2004 г. бяха получени добри резултати. Това бяха най-северната част на обекта т.н. "могила", площадката в югоизточната част на светилището и участъка покрай западния стръмен склон. Работеше се в сондажи, често с неправилна форма, за да се проучи цялостната площ на светилището.

При проучването в района на най-високата точка на обекта беше разкрита редица от подредени камъни, която вероятно се свързва с документираната тук през 2004 г. стена. По този начин става ясно, че тук е имало каменно съоръжение, което може би е било и главното място за извършване на култовите практики.

При разкопките в югоизточната част на светилището бе потвърдено, че тук са били депонирани остатъците от жертвоприношенията. Разкрито бе още едно глинено съоръжение – есхара, но без декоративна украса, както върху тази от миналата година. Допълнена бе колекцията от т.н. глинени жетони, глинени тежести, подноси и прешлени за вретено от обекта, а също така и единствения метален предмет – плоска бронзова гривна с украса.

В най-западната част на обекта бе разкрита ситуация, която поставя някои важни въпроси относно характера на култовата дейност на траките през I хил. пр. н. е.

Това са различните каменни струпвания, които бяха документирани в тази част на светилището. Едни от тях представляват каменни струпвания от средно големи и големи ломени камъни, ориентирани в посока от периферията (стръмните склонове на терена) към вътрешността. Други каменни струпвания следват успоредно линията на склона. Част от тях оформят груба, неправилна редица, разположена в най-западната част на светилището и по всяка вероятност определя неговата територия. При експлориране на каменното струпване в подножието на могилата, до западния склон, бе разкрита глинена замазка-олтар. Част от повърхността му бе запазена – огладена, равна повърхност, но без украса. Точната форма и размерите му не могат да се установят. Този олтар бе вдигнат и подготвен за експониране, а под него бе намерен втори със същите характеристики. Пластът между тях не съдържа археологически материали.

След приключването на археологическите разкопки могат да се направят следните предварителни изводи

– Благодарение на финансовата помощ от инвеститора бе проучено едно от многобройните тракийски светилища от I хил. пр. н. е. в Западни Родопи – една на този етап все още рядка възможност за българската археология.

– И през двете археологически кампании бяха разкрити различни съоръжения, свързани с култовите практики на тракийските племена от региона. Всичките от тях, които имат не само научна, но и експозиционна стойност, са пренесени в музея и предстои тяхната допълнителна реставрация и консервация за да бъдат включени в музейната експозиция.

– Откритите археологически материали – основно фрагменти от глинени съдове, са ценен източник на информация за религиозните представи на траките. Те представляват и добър хронологически репер предвид сравнително краткия период, през който е функционирало светилището – времето от края на IV-III в. пр. н. е.

– Не бяха разкрити никакви значими архитектурни останки на светилището като оградни стени, постройки и пр. – нещо сравнително рядко за култовите центрове на траките в предримската епоха.

– Отново бяха потвърдени някои наблюдения от предишната година – отсъствието на импортни съдове, сравнително малкото количество керамика на грънчарско колело, ограниченото присъствие на метални предмети и липсата на монети. Тези особености в археологическите материали от проучванията поставят различни въпроси относно вътрешната йерархия на тракийските светилища, тяхната регионална и/или хронологическа позиция. При разглеждането на този проблем ролята на светилището Яденица е безспорна.

ПРОУЧВАНИЯ НА ЕМПОРИОН ПИСТИРОС

Алексей Гоцев, Даниела Катинчарова, Гаврил Лазов, Валентина Танева, Лидия Домарадска, Йорданка Юрукова, Вера Коларова, Николай Ангелов, Ян Боузек, Иржи Мусил, Зофия Арчибалд

През археологическия сезон 2004 г. на територията на емпорион Пистирос работеха 5 експедиции – 3 български, английска и чешка. Продължена бе работата по осъществяване на набелязаните задачи, които стояха пред колектива още в края археологическата кампания през 2004 г.

През 2005 г. продължиха проучванията в района североизточно от Източната порта в кв. А5, кв. Е25 и кв. Е24. Основната цел бе да се изясни стратиграфската картина и да се проучат археологическите структури в тази част на обекта.

В пространството между крепостната стена и каменната конструкция-дъното на канала, бяха проучени частично три ями. Яма №1 е с кръгъл в план отвор. Тя е с форма на пресечен конус и лежи върху малката си основа. Височината й е 0,35 м. Западната й половина нарушава каменната конструкция, а проучената й източната половина – античното ниво от първа фаза. Пълнежът й се състои от ръждивокафява рохка пръст с малко фрагментирана керамика, кости и отделни камъни. Вкопана е на 0,10 м в материка. Дъното й е широко и равно.

Втората яма (яма №2) също е с кръгъл отвор и в дълбочина се стеснява. Пълнежът й се състои от тъмнокафява рохка пръст с малко фрагменти строителна керамика: керемиди както и битова керамика, животински кости и горяла пръст. В ямата са намерени още оловен предмет (оловна кръпка ?) и бронзова монета №950. Част от ямата нарушава рова с камъни.

Третата яма (яма №3) е с пълнеж от рохка кафява почва с кости и струпани отухлени мазилки.

До южната граница на кв. А5 бе проучен питос: (питос №2). Той лежи на нивото на улицата покрай източната порта, в резултат на което настилката й тук е разрушена. Запазената максимална височина на питоса е 0,50 м. В питоса бяха открити фрагменти от стените му, лежащи в кафява пръст, а на дъното му – фрагмент от устието на питоса, лежащ в песъчлива светлокафява пръст. Питосът е разбит от деструкции на намиращата се западно от него каменна стена.

В югоизточната част на проучваната площ бяха разкрити каменни структури. Те представляват пласт средно големи речни камъни, лежащи върху светлокафява рохка пръст. Разкрит бе източният край на дъното на канала, както и продължението му на

север в кв. Е25 и кв. Е24. Между камъните от тези каменни структури, както и между камъните от дъното на канала се откриват предимно метални късове, шлака, железни гвоздеи, битова керамика и кости.

Между крепостната стена и дъното на канала в северната половина на кв. А5, както и в целия разкопан сектор в кв. Е25 бе разкрито античното ниво от първата фаза. То представлява пласт от трамбована пръст с ръждивокафяв или сивокафяв цвят с дребни камъчета и фрагменти керамика, лежащ върху материка (кв. А5) В южната половина на кв. 5 на това ниво продължава пласта от кафява рохка пръст с керамика и кости. В него е открита тракийска монета №946. На 0,05м по-ниско от античното ниво лежи горно ниво от банкета на крепостната стената, представляващ обработени блокове с четириъгълна форма. В два сектора по протежението на крепостната стена бе установен и пласт от песъклива пръст с трошляк от обрабоката на камъните.

През 2005 г под ръководството на Г. Лазов продължиха проучванията в сектор АВ I А, насочени към проследяването на културните напластявания от ранните фази в развитието на емпориона.

В кв. 7 и А8 бяха снети V и VI механични пластове. В тях се проучиха струпвания от отухлени мазилки, камъни и фрагментирани керемиди – отанки от сграда. Нейното подово ниво – фрагмент от отухлена глинена замазка се разкри през 2004 г. Датираната керамика е от края на 5 – нач. на IV в. пр. Хр. Между разрушенията се проследиха “езици” от пясъчни наноси. В югоизточната част на квадрат А 7 беше проучен негативен контекст (701) – цилиндрично вкопаване на дълбочина 3 м с диаметър 1,20 м. Запълнено беше със светлокафява пръст, примесена с отухлени мазилки, фрагменти от керемиди, местна и гръцка керамика. На различни нива в него се разкриха малки петна и струпвания от белезникава пепел с късчета от горели кости, както и речни камъни с полепнали въглени и пепел – резултат от култови практики. Вкопаването е свързано с изкоп за кладенец.

В кв. А 8 бяха разкрити камъни, които очертават ограждането на култов участък около глинен олтар, проучено през 2004 г. в кв. А13-14.

През 2005 г. беше снет централния профил в кв. А 12, 13 и 14. Проучени бяха попадащите в него струпвания от керемиди, камъни, петна и ями – контексти 1200, 1201, 1366, 1367, 1368, 1369, 1370 и 1371. Ямите 1370 и 1371 са плитки и се свързват с култовите практики на нивата, на които са заложени. На дълбочина 1,10 м се откри струпване от отухлени кирпичи с дебелина 0,12 м. Бяха проследени нивата на залагане на зида от сграда №1.

В кв. А 14/15 беше заложен сондаж №2 за проследяване на напластяванията в очертанията на портика на сградата. Тук се разкри ниво с частично запазена отухле-

на глинена замазка, а на по-долно ниво се проучи плитка яма, запълнена с късове от отухлени мазилки и пепел. Датираната керамика от тези пластове се отнася към втората и третата четвърт на IV век пр. Хр.

От общо 120 бр. находки могат да се подчертаят две правоъгълни бронзови теглилки №311 и 338, бронзови пръстен-печат №258 и фибули №216 и 233, фрагменти от култови фигури №260 и 262, първази и фрагменти от глинени олтари, обработени астрагали, фрагмент от керамичен бюст на Нике №241, железен връх на копие №204, както и 13 бр. монети, които предстои да бъдат обработени.

Работата в в кв. Б23 (проучвания на А. Гоцев и Н. Ангелов) започна през м. май и с няколко прекъсвания продължи до средата на септември. Целта на проучванията е основно да се проследи продължаването на крепостната стена на юг от източната порта и изясняване на ситуацията в непосредствена близост до фортификационното съоръжение.

В кв. Б23 бе заложен сондаж с размери 5 х 8 м в северната половина на квадрата като се остави едно ребро с ширина 2 м в западния му край за проследяване на профила и свързване със ситуацията в проучения вече, съседен от запад квадрат Б 22.

Пръстта в проучвания сектор във всички пластове с малки изключения е еднаква на цвят и по състав – кафява и рохка.

След снемането на 2 механичен пласт се разкрива едно не голямо струпване от дребни речни камъни и фрагменти от керемиди и битова керамика. Източно от струването се разкрива дъно от сив съд обърнато на опаки. На около 1 м СИ се открива бронзова монета на Филип II.

Югоизточно от това струпване се очертава калдаръм от средно големи речни, камъни, с ориентация успоредно на крепостната стена.

В СЗ край на тази настилка в една редица са поставени 3 фрагмента от устия на различни питоси на разстояние от около 3-5 см един от друг. Върху тази настилка се намери бронзова монета с изображение на лабрис. На И от настилката в I и II механични пластове пръстта е без археологически материали.

След снемането на 3 механичен пласт, в СЗ част на квадрата бе разкрито украсено глинено огнище-есхара. Украсата в централната, запазена част на съоръжението, е с форма на квадрат, чийто ъгли сочат посоките на света. Стените на квадрата са от по 4 успоредни, отпечатани линии в техника псевдошнур. Две пресичещи се врязани линии оформят диаоналите на квадрата. В центъра му има малка вдлъбнатина с диаметър 0,02 м. Олтарът стои под наклон с високата част на запад.

Пръстта над олтара е кафява, на места жълта глинеста, личат следи от горене, намерени са няколко фрагмента от мазилка (обгорени) и малко на брой и по размери костици.

В И част на проучваната площ в III и IV пл. се откриха няколко тежести за стан, пирамидални и лещовидна с печат, графит върху дъно от гръцки чернолаков кантарос, множество железни гвоздеи, няколко дръжки от амфори, една с печат, фрагменти от амфори, питоси, гръцка и местна керамика, много керемиди (прави с ръб и калиптери).

В V пласт в североизточната част на квадрата се очертава още една настилка, която е отново с ориентация ЮИ-СЗ. Изградена е от дребни и средни речни камъни, върху нея лежат няколко дъна от амфори и няколко фрагмента от керемиди – прави с ръб и калиптери.

На нивото на 5 механичен пласт в ЮЗ ъгъл на сондажа се разкрива ново струпване от средно големи речни камъни подредени правилно с ориентация на струпването от С на Ю, като южния му край завършва в профила. Това струпване оформя един скат с наклон от около 45°. с високата част на И.

Проучванията на екипа от Англия през 2005 г. (ръководител З. Арчибалд) бяха в следните направления:

– продължаване работата в кв. Б 21 и D 24 в ABI, разположени съответно на юг от разкритите постройки и в най-западната част на обекта.

– продължава работата по обработката на костния материал, открит при проучването на обекта. Увеличен бе броя на почвените проби, които се флотират и пресяват.

– към комплексните проучвания на обекта бе включен специалист по анализ на металургичните остатъци и следи от преработка на цветни и черни метали, с оглед изработването на обща стратегия на този тип анализи.

Проучванията в кв. В 21, разположен в непосредствена близост до секторите, проучвани от М. Домарадски през 90-те години (на СИ, в зоната на проучения бастион) и сондажите на чешките колеги (на СЗ) показват, че тук има депониране на остатъци от културни действия. Открити са различни вотивни предмети, фрагменти от украсени есхари, петна от пепел и въглени.

Централната част на квадрата е със силно нарушени пластове поради наличието на ями от най-късните етапи от обитаването на Пистирос. Въпреки това може да се приеме, че в тази част на обекта са се осъществявали дейности свързани и с металургията.

Разчистени бяха и песъкливите речни наслагвания, документирани през миналата година. Разкрити бяха нови контексти, които се отнасят главно към втората фаза от развитието на обекта (възможно и към началото на третата фаза). В близост до С страна на квадрата, в петно от късове горяла глина (151) бяха открити железни и медни предмети, късове шлака, които бяха свързани с късовете глина в контекста. На ЮИ от него, в централната част на квадрата, бе документиран контекст с размери от 1 м^2. Състои се от тъмна, пепелива пръст, примесена с въгленчета, шлака и фрагменти от малък глинен съд (пота ?). Подобно петно от тъмна пръст, с интензивно присъствие на въглени и шлака, бе разкрито и в южната част на квадрата. Създава се впечатление, че тези изолирани контексти може би са част от един по-голям комплекс. Нещо повече – трите плочести камъни, разкрити на едно и също ниво, в различни точки на квадрата, може би са основа на лека покривна конструкция. Ориентацията й следва приблизително направлението на главната улица на Пистирос от източната порта на запад. Изградена в периода след разрушаването на сградата тази конструкция може би е била ковашка работилница.

В кв. D24 продължи проучването на подовите замазки, които са in situ. Двете петна от замазки, разположени едно над друго, изградени от фина твърда глина от 2004 г. бяха депонирани. Точните им размери не могат да се установят, защото в този участък от обекта теренът е компрометиран. В южна посока от ерозията на терасата, а на север – от съвременната обработка на почвата. В дълбочина се откри трето подово ниво, който достига до ръба на терасата.

В Ю част на квадрата културните напластявания бяха снети до същото ниво както и в С част, където също бе разкрит остатък от под, вер. от по-ранна постройка ?

Материалите от културните напластявания са предимно керамични архитектурни елементи (керемиди, стенна замазка), местна керамика – питоси и хранилища, вносни амфори, трапезна керамика, фина вносна керамика. Ситуацията в проучвания квадрат се различава от тази документирана в други части на обекта. По всяка вероятност животът тук продължава и през II и през III фаза от съществуването на Пистирос без следи от нарушения свързани с покачването нивото на реката.

Проучванията на чешката експедиция (ръководена от проф. Я. Боузек и И. Мусил)

имаха две главни цели. Първата беше да се довършат изкопите в дълбоките сондажи в квадрати А19 ЮИ и А 20 ЮЗ, за да бъдат изчерпани културните напластявания тук.

Втората цел беше да се изследва цялата източна стена на сградата в последните два етапа от нейното съществуване.

В дъното на изкопите в А19 и А20 бяха разчистени няколко ями с отломки от строителни материали, със следи от пожари и наводнения.

По отношение на конструкцията стана ясно, че покривът на къщата е бил върху дървени колове, стъпили на гладки каменни плочи. Една обгоряла колона беше добре запазена на височина 26 сантиметра. Бяха открити още няколко гладки плочести камъни, понякога със следи от колове. Ориентацията на основите на реда от колони в кв. А20 ЮИ е северозапад-югоизток. Средното разстояние между отделните колони тук беше 1,5-1,6 м.

Главната характеристика на ситуацията в кв. А19 ЮИ и А 20 ЮЗ са ями, няколко от които съдържаха материал от "златния век" на Пистирос, очевидно затрупани след разрушенията от 70-те години на IV век. Открити бяха много замазки от горели стени със следи от различни комбинации на конструкции от дърво, плет и мазилка с известно рамкиране, подобно на "Fachwerk", както и на кирпич, от който бяха намерени няколко добре запазени блока в ямите.

Фина атическа керамика беше разкрита в яма 4014, пълна с обгорели глинени отломки от конструкция дървен материал, плет и мазилка (скифос, фини купи с долна част от сива керамика и две почти цели амфори за превоз (липсват само дъното и шийката/устието). Една малка сребърна монета от Месамбрия от първата половина на IV век излезе от същата яма (находка 972), а няколко бронзови монети бяха намерени в яма 4017 в центъра на подквадратите (находки 973, 974). В същата яма 4017 един червенофигурен аскос и фрагмент от червенофигурен скифос бяха открити заедно с една бронзова монета на Аматок I

Яма 4009/5010 имаше в долната си част няколко обгорели тухли, една от които със знак А (?), всички около 7 см дебели, амфори за превоз и много отломки от обгоряла мазилка с отпечатъци от дъските и плета, а по фрагментите от стените тук имаше следи от червена, бяла и черна боя.

Заложен бе малък изкоп между кв. В 16 СЗ и А 20 ЮИ, с размери 1,5 на 1 м. Югоизточният ъгъл на сградата беше разчистен. Ние експлорирахме последователно остатъците от разрушения от келтското нашествие през последната фаза от съществуването на града и тези от предишното разрушение около 300 г. пр. Хр. Две цели ръчно изработени гърнета от фина кухненска керамика от късните типове бяха открити в развалини от последния период на града, разкрит бе частично запазен голям питос, много керемиди и калиптери. Лаконските материали преобладаваха , но бяха открити също и няколко коринтски.

Настилката източно от югоизточния ъгъл на главната стена (планът от фазите през IV и през III век е бил идентичен, последният строителен етап е използвал стари-

те основи) беше щателно проучена. Частта, минаваща през реброто, датира от последните два строителни периода, докато останалата част показва три (?) или дори четири последователни етапа на павиране. Последният явно е от реконструкцията след 300 г. пр. Хр., а предпоследното павиране е някъде през IV век пр. Хр. От същото време са и следите малко по-надолу, от подобна настилка, от която са останали само няколко камъка (отнася се към началото на IV век). Може да се предположи, че найдолната настилка, датира от края на V век пр. Хр., но ние не успяхме да открием достатъчно археологически материали, които да потвърдят тази хипотеза.

Един сондаж 5 м на 4 м беше заложен, за да се изясни ситуацията около източната стена на сградата. Площта беше покрита със слой от разрушен кирпич от укрепителната стена. Отдолу имаше традиционно срещащите се фрагменти от керемиди, многобройни обгорели късове от плет и мазилка и от дървен материал, което са характерни за разрушенията от последния период от съществуването на града.

Друга настилка или деструкции от стена се разкри на изток от главната стена, като посоката й е приблизително перпендикулярна на предишната. Тук се достигна до разрушението, което се датира около 300 г. пр. Хр., но точната интерпретация на тази особеност на терена може да се даде само след слизане под това ниво.

В квадрат В16 СИ беше направено само разчистване от последващите етапи на павиране (виж по-горе), както и на главната стена. По-важните изводи от направените проучвания са следните:

Събрана бе подробна информация за плана и за конструкцията на триделната сграда в най-ранната й фаза, при което бяха разкрити поддържащите каменни плочи и колове, стоящи върху тях, заедно със следи от стени, макар и по-неясно маркирани тук, отколкото в квадрат А 20 ЮИ.

Конкретизиране и детайлизиране на информация за конструкцията на стените от ранния период. Комбинациите от дървена рамка, колове и по-тънки, малки клони вплетени в стената (конструкция от плет и мазилка) са добре представени в многобройното количество късове обгоряла глина.

Характерната атическа червенофигурна керамика, монети и ранни местни керамични изделия, открити в общи контексти, позволиха да се датират по-точно ранните периоди в развитието на местната керамика.

СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ В ЧАШАТА НА ЯЗОВИР "ЦАНКОВ КАМЪК", ОБЩИНА ДЕВИН

Алексей Гоцев, Васил Марков

В изпълнение на Договор №300-5-05-014/06.06.2005 г. между "НЕК" – ЕАД, клон "ХИДРОЕЛЕКТРОИНВЕСТ" и Археологически институт с музей при БАН през периода м. юни-юли 2005 г. в местността "Посестра", землището на гр. Девин се провеждат спасителни археологически разкопки.

При теренните обхождания през 2004 г. на територията на обекта бе открита керамика, която се датира през I хил. пр. н. е. Малкото количество на откритите материали се обяснява с лошите условия за провеждане на теренното проучване. Характерът на регистрираната ситуация позволяваше да се допусне като работна хипотеза, че обектът представлява тракийско светилище, функционирало през I хил. пр. н. е. Местността представлява един естествен амфитеатър в центъра на който, на брега на р. Въча, има изявено конусовидно възвишение.

С цел по-ясно да се очертаят естествените релефни особености на терена с оглед тяхното различно функциониране в древността бе извършено геодезическо заснемане. То включва изработването на тахиметрична снимка на възвишението и част от неговото подножие. Така ясно личат отделните компоненти на обекта – най-висока част, заравнени площадки по склона и естествен подход (подходи) към възвишението. Централният репер на обекта е привързан към координатната система с помощта на GPS. Снети са и точните координатори на по-важните сондажи на обекта.

Заложени бяха 23 сондажа, на различни точки от обекта, чиято цел бе да се провери наличието на културен пласт и да се определи неговата хронология. В същото време бе направено заснемане на постройките, чийто остатъци личат на повърхността.

В рамките на проучените сондажи не бе документиран изявен културен пласт.

Открити са незначително количество археологически материали, които показват, че на обекта е имало човешко присъствие през I хил. пр. н. е. Естеството на откритите материали не позволява категорично да се определи функцията на паметника през I хил. пр. н. е. – култов център, селище или друг вид археологически обект.

Само в един сондаж, в подножието на върха бяха разкрити археологически контексти. Почистен бе част от под на жилище от измазана и изпечена глини. Върху него имаше късове от отухлена мазилка. В близост до него бяха разкрити редици от камъни, част от каменна стена и каменна основа на подпорен стълб. Каменните

структури не бяха свързани с изявен културен пласт. Открити бяха малко археологически материали – прешлени за вретено, един жетон, обработен кремък. Керамиката също е в незначително количество. Отнася се към праисторията.

Остатъците от каменни сгради и подпорни стени са твърде късни като хронология. Техниката на изграждане при част от тях – ломени камъни без спойка или на кал, с използването на дървени решетки, сковани с едри гвоздеи се отнася към късното средновековие и продължава да се ползва в региона и до наши дни.

НАДГРОБНИ МОГИЛИ В М. ДРУБОЛОВА МОГИЛА, В ЗЕМЛИЩЕТО НА ГР. СМОЛЯН

Дамян Дамянов

През 2005 г. бяха проучени две от надгробните могили, които са част от могилния некропол при с. Стража, общ. Смолян. Той е разположен по билата на ридовете, заобикалящи селото от запад, север и изток. Състои се от тринадесет могили – разкопани от иманяри. Проучените надгробни могили са разположени южно от м. Друболова могила и югозападно от с. Стража. Теренът е с малък наклон (0-5°) на юг, залесен с иглолистна растителност.

Могила №1 в план има очертания на елипса с диаметри 10 м – изток-запад и 11 м – север-юг. Тя е висока 1 м. Повърхността й е затревена. Северозападно от центъра й се вижда стар иманярски изкоп с диаметър около 1 м. Могилата бе разделена на четири сектора от ребра ориентирани по посоките на света, широки 0,40 м. Проучването бе извършено на пластове от 0,10-0,15 м.

Проучването на сектор А (северозападен) доведе до разкриването на разрушено от иманярска дейност погребение, извършено чрез трупополагане, вероятно в каменно ложе. Бяха открити човешки кости, не в анатомичен порядък, на дълбочина 0,40-0,50 м. Благодарение на откритата бронзова фибула и единичните фрагменти от глинени съдове, погребението се датира най-общо в ранната желязна епоха и по-конкретно в периода VII-VI в. пр. Хр. Интерес представляват откритите в сектор С (югозападен) пет броя долни, елипсовидни камъни от хромели: един здрав и четири счупени. Вероятно те са били донесени от домовете на погребващите, т.е. камъните за могилния насип на ранножелязното погребение са “лични” – всеки е донесъл “свой камък” при натрупването на могилата.

Проучването на целия могилен насип доведе до откриването на по-ранно, символично погребение (кенотаф) от късната бронзова епоха. В центъра на могилата,

върху терена, с необработени камъни е очертан неправилен кръг с диаметър 1-1,20 м, в който бяха открити фрагментите на няколко ритуално разтрошени съда. От тях се събира само един – малка кантаросовидна чашка със сферична форма на тялото. В кръга бе открит и част от накит с форма на двуръба стрела, изрязана от бронзова пластина.

Могила №2 е разположена на 2 м югоизточно от Могила №1. Тя има диаметър 10 м и височина 1 м. Центърът й в диаметър от 2,50 м е разкапан от иманяри. Могилният насип се състои от средно големи камъни и пръст. Проучването му показа, че погребението е било чрез трупополагане. В насипа се откриха само няколко фрагмента от ранножелязна керамика. Бяха открити разпръснати човешки кости. Ориентацията на гробната яма е изток-запад. В иманярския изкоп бяха открити фрагменти от една бронзова, две железни фибули и връх от едноостър меч. Погребението се датира от фибулите в периода VIII-VII в. пр. Хр.

ОБЕКТ №8 ПО ТРАСЕТО НА ПЪТ II-86 (РУДОЗЕМ – КСАНТИ) ЗЕМЛИЩЕ НА С. ЧЕПИНЦИ, ОБЩИНА РУДОЗЕМ

Методи Даскалов, Никола Козарев

Проучването се проведе по Договор между АИМ – БАН и ИА "Пътища". Част от терена, на който е планиран път II-86 и сега е зает от действащ двулентов асфалтиран път между с. Чепинци и махала Дуревска. Проучването бе съсредоточено по трасето на бъдещото дясно платно. Теренът представлява склон с наклон между 30 и 40° с малки тераси (ширина 5-7 м), вероятно от съвременна намеса. Върху повърхността, на която трябваше да се извърши проучването съществуват неколкократни съвременни насипи – едните от времето на функциониране на рудник "Чепинци" – Горубсо (през 50-70-те години), други са насипани през м. май-юни 2005 г. във връзка с откриването на строителната площадка и изграждането на базата на фирмата-изпълнител на строителството. Зададеният по ОВОС обект се намира на около 20-25 м западно от трасето, т.е. извън сервитута на строителството. Общата площ на заложените сондажи е 190-200 м^2. При всички бяха констатирани съвременни намеси и оригиналната повърхност е силно компрометирана.

В Сондаж I бе регистрирана и след съответните разширения проучена каменно-землена могила. Тя се разполага върху склон с изложение към изток. Има почти правилна овална в план форма, с дългата ос е ориентирана по посока север-юг има раз-

мери: север-юг: 6,80-7,20 м; запад-изток: 6-6,20 м. Височината в най-високата точка е 1,25-1,30 м. Насипът представлява натрупване от тъмна хумусирана пръст и камъни. Между тях се намериха над 100 фрагмента от различни видове съдове. Представени са кухненски и трапезни съдове, както и такива с голям обем – вероятно за пренасяне и съхраняване на храни и течности. Отделни керамични фрагменти се намериха и под каменното натрупване. Външната повърхност на част от фрагментите е украсена в техника "фурхенщих". При други има пластична украса. Керамиката е хомогенна в типологично и хронологично отношение и датира съоръжението в късната бронзова епоха. Синхронни материали (керамични фрагменти) бяха намерени при проучването на обект №10-11 (на около 250 м южно) и при обхождане по отсрещния склон.

След отнемане на насипа в дълбочина не бяха разкрити съоръжения или други следи от човешка дейност. С одобрен протокол на Междуведомствена комисия теренът бе предаден за строително - монтажни работи.

СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ "АНТИЧНА КУПОЛНА ГРОБНИЦА" В МЕСТНОСТТА МИШКОВА НИВА КРАЙ ГР. МАЛКО ТЪРНОВО, БУРГАСКА ОБЛАСТ

Петър Делев, Явор Иванов

Куполната гробница в местността "Мишкова нива" край град Малко Търново е проучена изцяло през 1981-1983 г. Частичното допроучване на обекта се наложи във връзка с осъществяването на етап от проект на Община Малко Търново за реставрация и опазване на гробницата, финансиран от Националната комисия на ЮНЕСКО. Проектът предвижда цялостна анастилоза на паметника с допълване на липсващите блокове и обратно насипване на могилния насип, но цялостното му осъществяване е в зависимост от осигуряването на необходимите за целта значителни средства. На настоящия етап осигурените средства позволиха частична анастилоза на камерата и дромоса със запазени и идентифицирани блокове от разрушената част (под ръководството на арх. Малвина Русева) и общо оформяне на района около паметника – подравняване на околния терен и подстъпите, прибиране и подреждане в специално оформен лапидариум на блоковете от разрушената част, както и поправяне на пътя до обекта. Реализацията на тези дейности наложи и нова археологическа намеса във връзка със снемането на неголеми по обем насипи с предполагаем вторичен характер извън крепидата (тоест извън периметъра на могилата) при изравняването на

околомогилното пространство на предполагаемото ниво на древния терен. Беше допроучено и пространството около страничната камера, затруднено по време на първоначалните разкопки поради невъзможността да бъде преместена една голяма падната встрани от нея покривна плоча.

Разкопките бяха проведени от 6 до 13 октомври 2005 г. с работници от гр. Малко Търново и с използване на земекопна техника, съгласно издаденото разрешително. Беше изцяло разчистена мраморната площадка, намираща се югозападно пред входа на гробницата. Оказа се, че тя не продължава извън вече разкритата си част. Съоръжението е изградено от големи мраморни блокове, подредени в правоъгълна площадка с размери 1,50 х 4,50 м, издължена в направление запад-изток и намираща се вероятно на нивото на древния терен, което тук (поради денивелацията на терена) е по-ниско от подовото ниво на гробницата. В рамките на проучването беше временно изваден от мястото си последният източен блок на съоръжението с цел проучване на пространството под него, което се оказа запълнено със стерилна почва, без археологически структури и материал. След запълване на сондажа изваденият блок беше върнат на мястото му. Предназначението на тази площадка остава неясно; на нея може да е бил разположен олтар, надпис или друг монумент. Намерените недалеч от площадката две счупени мраморни корита позволяват да се предположи алтернативно възможността върху нея да е била оформена чешма.

Югозападно и западно от монументалната външна крепида на гробницата беше свален със земекопна техника (багер) неголям насип с височина до около 1,50 м, вероятно преотложен при разрушаването на надгробната могила в миналото. При проучването му се откриха един голям и няколко средно големи камъка, възможно изхвърлени от разрушената част на вътрешната крепида, както и 2 фрагмента от керемиди и 2 фрагмента керамика от римската епоха. Насипът беше отнет до достигането на стерилен материков пласт от червеникаво-оранжева пръст, примесена на места с жълт пясък. На 5,30 м от външната крепида и на 7,50 м от западния край на мраморната площадка беше разкрито струпване от натрошени фрагменти от тухли, които не са част от археологическа структура.

В заграденото от крепидата пространство след преместване с кран на споменатата покривна плоча стана възможно допроучването на останал на място при първоначалните разкопки малък насип около стените на изградената от ломени камъни странична камера, основно извън помещението, до достигане на стерилен пласт. Камерата има правоъгълна форма, с дължина 2,30 и ширина 1,40 м. Градена е от ломени лицево одялани камъни със спойка от хоросан. По вътрешните стени личат следи от хоросанова замазка. Югозападният зид има запазена височина от 0,90 до 1,05 м.

Прави впечетление, че долния край на югозападната стена започва от нивото на пода на дромоса, след което се издига постепенно към югозапад. От външната страна на югозападния ъгъл на камерата на дълбочина 0,90 м от горният запазен ред камъни се разкри петно от дребни въгленчета, а западно от него – един керамичен фрагмент. Откриха се и още няколко съвсем дребни керамични фрагмента и два фрагмента от тухли. Бяха направени допълнителни наблюдения върху градежа на страничната камера. От външната страна, под най-долния ред от камъни беше разчистена подложка от ивица хоросан, която следва наклона на зида. Хоросан се забелязва само на места и между отделните камъни. Бяха разчистени и пространството северозападно и североизточно от страничната камера, както и нейната вътрешност до достигането на стерилен терен. След приключване на проучването сондажът беше засипан с пръст и трамбован на нивото на основите на стените на камерата.

Макар и да не допринесоха съществено нови данни към вече установения облик и вероятната датировка на паметника във II-III в. сл. Хр., осъществените през 2005 г. частични спасителни разкопки потвърдиха и уточниха някои наблюдения от първоначалното проучване и позволиха да се реализират предвидените по проекта за реставрация и опазване дейности, в частност оформянето на подхода към гробницата и площадката за експониране на каменни детайли западно от нея

ПРОУЧВАНЕ НА ДОЛМЕН НАМИРАЩ СЕ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ГОЛЯМ ДЕРВЕНТ, ОБЩИНА ЕЛХОВО

Деян Дичев

Долменът се проучва във връзка с цялостното археологическо проучване на района. Ръководител на разкопките Деян Дичев – НИМ; науч. консултант Даниела Агре – АИМ.

Долменът е разположен на възвишение в покрайнините на село Голям Дервент, до рязко издигащия се склон на възвишението Големия Бегал. Той е разбит и ограбен вероятно още в античността. Долменът е ограден с каменна могила с диаметър 12 м. Той е ориентиран север-юг, като входът е от юг. Долменът е двукамерен с дромос, изграден е от големи плочести камъни. Вътрешността му е силно разрушена, като се откриваха съвременни материали – гилзи, следи от огън и др.

Стените на гробната камера на долмена са изградени от четири монолитни каменни плочи. Тя има следните размери: дължина 1,86, ширина при тавана 1,12 м, при пода 1,44 м ; височина 1,53 м. За под е служил подравненият скалист терен.

Покривната плоча е широка от 1,50 до 2,05 м и е с дължина 3,09 м.

Между предгробната и гробната камера липсва плочата, в която е бил входния отвор. Следи от нея не се регистрирани.

Предгробната камера на долмена е с размери 1 м ширина горе 1 м долу 1,63. Изградена е от три плочи. За под на предгробната камера е служила трамбована каменна настилка.

Входната плоча на предгробната камера е от "мек" камък, като лицевата й външната част е орнаментирана. Тя е силно разбита и разрушена, и върху горната й част личат следи от инструмента, с който е отчупена. Размери на входната плоча в най-долната й част е с ширина 0,94 м, като входният отвор е бил с правоъгълна форма. Запазена е долната част на отвора, който започва на 0,23 м височина от подовото ниво. Запазена ширина на отвора 0,34 м и дебелина 0,10 м.

Дромос. Той се състои от две вертикални плочи поставени на терена. Част от страничните плочи на предгробната камера служат за такива в дромоса. Източната излиза с 0,50 м, а западната с 0,47 м от входната орнаментирана плоча.

Дромосът е с размери: ширина в горната част 0,84 м, ширина в долната 1,07 м, височина 1,24 м и дебелина 0,19 м. Подът на дромоса се състои от дребни камъчета примесени с кафявосива пръст.

Западна (лява) фасада. Тя започва непосредствено от западния камък на дромоса и е с дължина 3,25 м на запад и запазена височина 0,30 м. Състои се от ломени камъни (средни и малки).

Източна (дясна) фасада. Започва с поставена на място каменна плоча (гранит) с размери: 0,64 х 0,17м и дебелина 0,30 м. Фасадата е с дължина 3,67 м на изток. Тази част от фасадата е по-прецизно изработена, като са подбирани по камъни с правилни форми. Наредени са в (запазени сега) три реда. Фасадата от изток е силно разрушена, а височината в началната й част е 0,47 м.

Във вътрешността на долмена археологически материали не са открити.

Основният археологически материал открит при долмена е керамиката. Нейна най-голяма концентрация се открива пред входа и фасадата на долмена. Керамиката е силно фрагментирана. Не се хваща концентрация от фрагменти на отделни съдове, по които може да съдим за тяхното местопоставяне. От керамичните форми преобладават купите със завит навътре устиен ръб, високи съдове с цилиндрично тяло и няколко чаши с високи дръжки, както и фрагменти от един хранилищен съд с щемпело-

вана украса. Украсата е представена от хоризонтални канелюри върху чашите и хранилищният съд, щемпелована украса от концентрични кръгове, врязани S, набодена украса, врязани стърчащи триъгълници, псевдобукели върху чашите.

Металните находки от долмена са представени с една бронзова многоспирална гривна. Тя се датира (по Д. Гергова) в VIII пр. Хр. В насипа на могилата бе открито монетно съкровище от 49 сребърни монети, като най-ранната е на Веспасиан – 69-79 г., най-късната е на Каракала – 198-217 г. Заедно с монетите в насипа е поставен сребърен медальон с позлата.

На база на откритите материали долменът следва да се датира в VIII в. пр. Хр.

ПРОУЧВАНИЯ НА НАДГРОБНА МОГИЛА В М. ЮРЕНЯ, С. ЕЛЕНОВО, НОВОЗАГОРСКО

Веселин Игнатов, Татяна Кънчева-Русева, Красимир Велков

Проучването на могилен некропол в м. Юреня, с. Еленово, Новозагорска община, започва от 1998 година след редица иманярски интервенции върху могилния насип. През изминалите 5 сезона се проучи почти целия могилен насип на могила №1, където са открити 55 гробни съоръжения (1 от КЖЕ; 6 гроба от втората половина на IV в; 49 гроба от периода XI-XIV в). Проучени са следните съоръжения:

Каменна могила в центъра на могилата.

Каменна крепида.

Каменно съоръжение от отделни монолити, оградено от крепидата.

Каменен кожух с диаметър 14,50 м и височина от 0,80 до 1,15 м.

4 каменни кръга.

Проучи се пространството в центъра на могилата, заградено от първия каменен кръг. След премахването на първичния могилен насип се достигна до материковата ронлива скала. На места се очертават различни по големина вкопавания. Личи подравняване на скалата и оформяне на площадка. В центъра се откри вкопаване с неправилна Г-образна форма. Извън това вкопаване се откриха 9 дупки от греди.

Проучванията през годината се съсредоточиха в пространството между и извън каменните пръстени. Премахнати са източното, южното и западното ребро. В пространството между кръговете се достигна до материковата скала.

Каменните пръстени на места стъпват на материковата скала, а на други места – върху насип с височина до 0,40 м. Първоначално по-ниските места са били затрупа-

ни с пръст, като е оформена заравнена площадка, върху която са издигнати каменните пръстени.

През годината се откриха 6 гроба в периферията на могилата. С откритите 4 средновековни гроба, проучените от този период в могилата стават общо 53. В гроб №60 се откри глинено гърне, а в гробове №58 и 59 – стъклени гривни и стъклено манисто.

Два от гробовете се отнасят към III – първата половина на IV в. Те са обикновени гробни ями, изкопани в материковата скала. Липсват следи от кости, откриват се дребни въгленчета. И в двата гроба се откриха по два глинени съда – амфорка и чаша.

Започна проучването на могила №2. Тя отстои на 153° ЮИ, 37 м от могила №1. Тя е едва забележима, с видими максимални размери: височина 1,10-1,30 м и диаметър 16-17 м. През 2004 г. иманяри са изкопали яма с размери: 2,4 х 1,7 и дълб. 1,20 м. В изхвърлената пръст от иманярите се вижда голямо количество късове от отухлена мазилка и единични фрагменти от глинени съдове, работени на ръка. Заложи се сондаж, включващ иманярската яма, с размери 8,80 х 2,50 м. Ориентиран по надлъжната си ос запад-зток.

След премахването на пласт от сивочерна пръст се откри каменно струпване, проследяващо се от центъра на могилата до 4 м от ГЦМ. Струпването се намира на дълбочина 0,10 м в западната част и достига до 0,30 м в източната. Откриха се единични фрагменти от глинени съдове, изработени на ръка и колело, отнасящи се към късножелязната епоха.

На по-голяма дълбочина, източно от каменното струпване, се разчисти площадка от късове отухлена мазилка. Тя е заравнена и се проследява от 4,50 м от ГЦМ до 8 м източно. Пластът от мазилка е с дебелина 0,10 до 0,15 м. Върху площадката се откриват фрагменти от глинени съдове на ръка от ранножелязната епоха. Поради останалото малко време намалихме широчината на сондажа на 1 м. Под площадката се откри пласт от сивочерна пръст с дебелина от 0,30 до 0,40 м, под който се достигна материковата скала. По време на демонтирането на площадката се откри цял съд – глинена кана от РЖЕ.

На малка дълбочина се откриха 3 вторични гроба. И тук в единият гроб се откри глинено гърне с дъното нагоре, положено в насипа на гроба. Гробните съоръжения се отнасят към средновековието.

ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ "ГОЛЯМ КОСОМАН" КРАЙ С. ДЕБРАЩИЦА

Даниела Катинчарова

През 2005 г. продължиха проучванията на тракийското светилище в м. "Голям косоман" край с. Дебращица, като археологическите разкопки се извършиха в четири сектора: разположени съответно пред входа на сградата (изкоп №8), до външното лице на източната стена (изкоп №9), до външното лице на западната стена (изкоп №10), и покрай вътрешното лице на северната стена.

Въз основа на събраните стратиграфските данни от изкопите, заложени в насипа покрай външните лица на трите стени, бе установено, че сградата е преживяла един строителен период. В трите изкопа е документиран само един културен пласт, свързан с разрушаването ѝ, горната част на който се състои от сивокафява пръст с много камъни-разсип от стените, горяла почва и средна наситеност от керамика, предимно фрагменти от керемиди и по-малко от съдове, и долна част от светлокафява пръст с по-малко фрагментирана керамика. Материалите в пласта са от I в. пр. Хр. и от IV-V в. Този пласт пред фасадата и до западния зид лежи върху културния пласт натрупан през последната четвърт на IV в. пр. Хр. и предхождащ изграждането на сградата. В изкопа до източния зид пластът с деструкции лежи направо върху материка.

В резултат на проучванията в изкопите покрай външните лица на трите стени бе установен начинът им на градеж. Външното лице на южната стена, където се намира и входът на сградата, е градено от големи обработени каменни блокове. Входът е със страници от вертикално поставени обработени и профилирани в долната част каменни блокове. Те стъпват върху праг, представляващ правоъгълна каменна плоча, която лежи върху материковата скала. Ширината на входа е 0,80 м. Външните лица на източната и западната стени за разлика от това на южната стена имат цокъл от големи каменни блокове на кал, какъвто цокъл се наблюдава и при вътрешните лица на всички стени.Горна им част е изградена от средно големи ломени камъни на кал. При всички стени се наблюдава по-старателно оформяне на външните лица в сравнение с вътрешните. Само източната стена стъпва върху основа от един ред камъни, която е с 0,35-0,40 м по-широка. Източната стена на сградата е подсилена и чрез свързаната с нея на фуга подпорна стена с ориентация изток-запад Тя е най-висока до самата източна стена, като височината ѝ намалява постепенно стъпаловидно. на изток. В най-източния край се състои само от един ред камъни.

Чрез проучванията във вътрешността на сградата бе установено, че поради денивелацията на терена от юг на север в североизточната й част той е бил подравнен, посредством пласт от стъпаловидно подредени камъни, положени върху културния пласт от края на IV в. пр. Хр. Тук бе документирана частично запазената замазка от изпечена глина, принадлежаща на културния плат от IV в. пр. Хр. Замазката е нарушена от вътрешния преграден зид на сградата. Между гънките на материковите скали, върху които лягат основите на сградата, в северната и в югоизточната част на сградата също бе документиран слой от горяла пръст с кости, растителни останки и единични фрагменти керамика, принадлежащ на пласта от края на IV в. пр. Хр.

ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ "СВ. ИЛИЯ" КРАЙ ВЕЛИНГРАД

Даниела Катинчарова

През 2005 г. продължиха проучванията на тракийското светилище от късножелязната епоха в м. "Св. Илия" край гр. Велинград. В разкопките участва Илко Халачев-уредник-археолог в Исторически музей, гр.Велинград. Работи се с девет работника, осигурени от Историческия музей по програмата за временна заетост.

Проучена бе западната част от външното лице на южния зид с височина до 1,90 м на светилището. Разкритата дължина на стената е 7,10 м. Установено бе, че тя стъпва на каменна онова, която е положена в ров, вкопан на 0,10 м в материка. Основата се проследява на 1,50 м на изток от западния и външен ъгъл.

В пространството до южния зид бе проучен пласт с деструкции с макс. деб. 1,90м. Под него непосредствено до стената бяха открити различни археологически комплекси, свързани с извършваната тук култова дейност: огнище, яма и замазка..

Огнище е долепено до зида. То е с неправилна кръгла форма и представлява перваз от изпечена глина. Горната му повърхност е с наклон от север на юг. Изградено е върху каменна подложка, положена върху материка. Изпълнено бе с черна горяла пръст и фрагменти от един съд. Непосредствено източно от това огнище и южно до зида на същото ниво е вкопана яма. Тя е с форма на обърнат пресечен конус, има кръгъл отвор и е с дълб. 1,30 м. От едната страна се стеснява равномерно, а от другата – стъпаловидно. Дъното и е тясно и равно. Вкопана е в материка и се разграничава ясно от него. Пълнежът се състои от тъмнокафяво черна пръст с отделни камъни. Откритите в пълнежа материали представляват голямо количество мазилки и единични

фрагменти от керамични съдове. На дъното на ямата лежат подредени в кръг пет дребни камъка върху песъклива пръст.

Западно от огнището и на нивото на античния терен до стената лежи фрагментирана замазка, чиято проследима площ е 0,80 м (И-З) х 0,56 м (С-Ю). Замазката е от изпечена глина със сива огладена повърхност върху подложка от дребни камъчета. В източния край на замазката бяха струпани горели животински кости.

В сондаж №9 бе демонтиран вторият пласт камъни от северната стена на канала на каменния жертвеник. Под него лежи тъмнокафява пръст със следи от горяло и фрагментирана битова керамика, мазилки. Културният пласт се изчерпва на дълб. 0,10 м под демонтираната стена на канала на жертвеника.

ПРОУЧВАНИЯ НА "МУРТАДЖИЕВА МОГИЛА" КРАЙ БРЕЗОВО

Костадин Кисьов

Археологическите проучвания бяха предприети по повод иманярска интервенция извършена в края на 2004 г. и началото на 2005 г.

Могилата се намира в западния край на Брезово. В централна част иманярите са изкопали дълбока шахта с диаметър 1,50 м и дълбочина 2 м. Върху повърхността, около изкопа, се откриха голямо количество речни камъни, извадени от могилния насип.

Археологическите разкопки се проведоха в периода от 01 юни до 10 юли 2005 г. с финансовата помощ на община Пловдив и община Брезово. В разкопките взеха участие студенти от Пловдивския университет и фирма "Масив" – ООД.

След извършените геодезически заснемания на могилния насип, беше установено, че могилата е издигната върху естествено възвишение с височина 5 м, поради което нейните съвременни размери (42 м в диаметър и 8 м височина) са значително по-големи от действителните (5,50 м в диаметър и 2,20 м височина).

Могилният насип е бил издигнат на два етапа, като вторичният насип се състои от глинесто – кафява пръст с дебелина до 1,50 м. В този пласт, който покрива предимно периферните части на могилата, не бяха открити културни останки. В югоизточния сектор на могилата се откри първичен насип с диам. 5,50 м и височина 1,80 м, състоящ се от черно-сива пръст. Този насип е покрит с пласт глинесто-кафява пръст с дебелина 1,40-1,50 м.

В централаната част на първичния насип, непосредствено върху скалистото възвишение, беше открито каменно съоръжение, чиято западна периферия беше частично разрушена от иманярския изкоп.

Съоръжението има неправилна конусовидна форма с размери 4,50 х 2,20 м и височина 2,20 м, изградено от речни камъни с различна големина. Върху повърхността на съоръжението и около него бяха открити няколко керамични фрагменти, характерни за периода на римската епоха. Под каменното струпване не бяха открити останки от гробно съоръжение и погребение. На 1,50 м североизточно от първото каменно съоръжение и на дълбочина 1,70 м от върха на могилата беше открито второ каменно съоръжение, но с по-малки размери.

Второто съоръжение е изградено от ломени и речни камъни, подреждани непосредствено върху основния скалист терен. В неговата югоизточна периферия, на дълбочина 40 см от нивото на могилния насип, беше открита глинена каничка със сив цвят, характерна за периода края на VI-V в. пр. Хр.

Под струпването от камъни се откри продълговата яма, оформена в основния терен, с размери 2 х 0,70 х 0,30 м и ориентация югоизток-северозапад (284°). В ямата се откриха останки от погребение извършено чрез трупополагане, съпроводено от предварително разчленяване на трупа. Останките от костите бяха открити в следния порядък:

– фрагменти от череп в северозападния ъгъл на ямата

– до тях напречно поставен фрагмент от лакътна кост

– на 10 см от нея в посока ЮИ дясна бедрена кост

– почти успоредно на нея, на 25 см разстояние две трети от втора бедрена кост

– на 40 см ЮИ от тях накит – салталеони от бронз

– до тях три човешки зъба със силно изтрита повърхност

Накитът от бронзови салтелиони се състои от два гердана с различни диаметри. Откритите гробни дарове датират погребението в периода края на VI-V в. пр. Хр.

ТЕРЕННИ ОБХОЖДАНИЯ И СОНДАЖНИ ПРОУЧВАНИЯ В ЗЕМЛИЩЕТО НА ВЕЛИНГРАД

Костадин Кисьов

Теренните проучвания се извършиха в периода от 01.08. до 25.08.2005 г. съвместно с ИМ – Велинград. В разкопките взеха участие студенти от Пловдив и работници от Бюрото по труда във Велинград.

Финансирането на проучванията беше осигурено от Винпром "Пещера" АД.

Проучванията бяха съсредоточени в местностите "Стражата" – I, II и III; "Биволично дере" и "Печковец". Теренните обхождания обхванаха територия с дължина около 20 км, източно и южно от Велинград.

I. В **местността "Биволично дере",** намиращо се на около 5 км източно от Велинград, бяха открити останки от плосък некропол. Гробовете са разположени върху продълговат склон с южно изложение. Цялата площ на некропола, от близо 2 декара, е унищожена от многобройни иманярски изкопи. В източната периферия на склона са извършени огромни изкопи на дълбочина до 1,50 м, като някои обхващат площ до 35 м^2. Върху терена се откриха голямо количество начупени керемиди и каменни плочи от разрушени цистови гробове.

Първият и вторият сондаж, с размери 5 х 5 м, бяха положени върху иманярските изкопи, в който стърчаха ломени каменни плочи и керемиди. На дълбочина 1 м, под повърхността на терена, се откриха три гроба – №1, №2 и №3. Два от гробовете са разрушени и ограбени от иманярите, след което наново са били засипани с пръст. Те представляват вкопани в скалата ями с правоъгълна форма и заоблени ъгли. Гроб №1 е ориентиран в посока запад-изток, с размери 2,20 х 0,80 х 0,40 м, докато гроб №2 е ориентиран в посока югозапад-североизток (240-60°) и размери 1,80 х 0,60 х 0,40 м. Вътре в гробовете и около тях, не се откриха останки от човешки кости, обстоятелство което предполага използуването на трупоизгарянето като начин на погребение.

Гроб №3 – кенотаф, беше открит на дълбочина 50 см от повърхността на терена, с размери 2,10 х 0,50 х 0,30 м и ориентация югозапад-североизток (240°). Гробът представлява вкопана в скалата яма с правоъгълна форма и заоблени ъгли. Ямата е покрита с ломени камъни и части от плоски керемиди. В гроба не се откриха останки от погребение и гробни дарове.

Голямото количество плоски керемиди и фрагментите от тънкостенни чаши покрити с червена ангоба датират некропола в периода III-IV в. сл. Хр.

2. В **местността "Стража" – II,** която се намира на около 3 км източно от Велинград, се откриха останки от малък некропол състоящ се от четири могили напълно унищожени от иманяри. Могилите имат малки размери, в диаметър от 2 до 5 м и височина до 1,20 м. Насипите се състоят от ломени камъни и пръст. Върху повърхността на иманярските изкопи, при две от могилите, се откриха керамични фрагменти характерни за елинистическата епоха.

В центъра на най-голямата могила, която е имала диаметър 8 м и височина 2 м, се откриха каменни плочи от разрушен цистов гроб и керамични фрагменти от елинистическата епоха. В гроба е открита гленена урна с биконочно тяло, две хоризонтални дръжки и украса тип "Цепина", състояща се от врязани, схематично представени женски фигури.

На 25 м южно от тази могила, в долната част на планинския склон, личат останките на могила разрушена през 80-те години при прокарването на напоителен канал. В тази могила е била открита глинената урна с украса тип "Цепина", публикувана от Ан. Шопова.

Археологическите разкопки се проведоха на запазената, неразрушена част от могилния насип на най-малката по размери могила – №5. Тя е издигната върху основната скала и има запазени размери, в диаметър 4 м и височина 0,50 м, като почти 2/3 от насипа е разрушен от иманярите. Насипът се състои от малки по размери камъни, вземани от околния терен. Върху естествената скала се откриха останки от огнище с диаметър 1 м, разрушен цистов гроб и фрагменти от глинени съдове с релефна и врязана украса тип "Цепина", както и такива с излъскана графитна украса, характерни за елинистическата епоха. Най-вероятно погребението е било извършено чрез трупоизгаряне, тъй като липсват останки от кости.

При извършения оглед на съседната могила – №4, също се откриха останките от разрушен цистов гроб, изграден с каменни плочи и няколко фрагменти елинистическа керамика, местно производство.

Откритите в иманярските изкопи артефакти сочат, че всички могили от този некропол, датират от периода IV-III в. пр. Хр. Погребалните обреди са еднотипни, като е практикувано трупоизгарянето в урни, които са полагани в цистови гробове изградени от каменни плочи. Урните открити в тези могили са напълно еднакви по форма и украса. Съдовете имат биконично тяло, две хоризонтални дръжки, издадени навън устието, кафява излъскана повърхност и еднотипна украса, състояща се от врязани геометрични и човешки фигури.

Теренни обхождания бяха извършени в местностите "Еленско краище" и "Печковец", които се намират на около 6 км югоизточно от Велинград.

3. В **местността "Еленско краище"**, която представлява нисък скален връх, се откриха останките от плосък некропол, напълно разрушен от иманярски изкопи. На площ от около 3 декара, върху самия връх, се откриха многобройни изкопи от работа с металътърсач, както и пет напълно разрушени цистови гробове, които са били изградени от големи каменни плочи. Около останките от гробните конструкции се откри голямо количество керамика, характерна за късноелинистическата и ранноримска епоха.

4. В **местността "Печковец",** върху полегат склон, бяха установени голям брой иманярски изкопи, разположени на площ около 5 декара. В източната част на тази местност се откриха останки от две земни натрупвания, които най-вероятно представляват разрушени могили.

В иманярските изкопи се открити фрагменти от счупена на място глинена урна, с биконично тяло, конкавно дъно, издадено навън устие и украса от врязани геометрични и човешки фигури, характерни за керамиката тип "Цепина".

ТРАКИЙСКИ СЕЛИЩЕН ЦЕНТЪР ОТ КЛАСИЧЕСКАТА ЕПОХА КРАЙ С. ВАСИЛ ЛЕВСКИ, ОБЩИНА КАРЛОВО

Костадин Кисьов

Археологическите проучвания се проведоха в периода 16 май – 26 октомври 2005 г. с финансовата подкрепа на община Пловдив и Винпром "Пещера"-АД.

В проучванията взеха участие н.с. Д. Давидова – зам. ръководител от АМ – Пловдив и М. Деянова от ИМ – Карлово. Геодезическите и архитектурни заснемания бяха извършени от инж. Ив. Саров и инж. Т. Стайков.

Археологическите разкопки през 2005 г. обхванаха 40 квадрата с обща площ един декар. Изкопните работи в тази площ достигнаха на дълбочина от 0,50 до 3 м от повърхността на терена. Основната цел беше отстраняването на земния насип, разкриването на каменното струпване разположено върху планинската тераса и очертаването на неговите граници.

В централната част на планинската тераса се разкри струпване от речни камъни и пръст между тях. На дълбочина от 0,30 м до 1 м в квадрати Л12; Л13; Л14; М13; и М14 се разкри пласт от фрагментирани керемиди – калиптери и солени, затрупани от пласт речни камъни. Външните повърхности на керемидите са покрити с черни ивици и златиста ангоба.

В квадрати С13; С14; Т13 и Т14, върху нивото на основния терен бяха открити основите на голяма сграда, разположена северно от масивния зид, разкрит през 1995 г. Запазените субструкции са изградени от квадри поставени в изкопани в скалата темели с дълбочина 20 - 30 см. Масивният зид продължава в североизточна посока, като очертава северната граница на каменното струпване. В този сектор суперструкцията на зида е запазена на височина до 1,20 м, изградена от големи речни камъни, споявани с калов разтвор.

Каменното струпване продължава в източна посока под земен насип с дебелина 0,40-2,10 м. В сектора наситен с керемиди, се разкриха в разпръснато състояние квадри от пясъчник с различни размери. Особен интерес представлява каменният блок с триъгълна форма и големи размери (1,20 х 1 х 0,30 м). В сектора наситен с керемиди (квадрати Л13 и М13), на дълбочина от 0,40-1 м върху най-горния ред от камъни и керемиди бяха открити две кръгли керамични тежести, части от култови глинени фигури украсени с врязани геометрични орнаменти, фрагмент от броня, горната част от бронзова спирална гривна, завършваща със силно стилизирана змийска глава и част от тънка сребърна гривна. Подобни бронзови гривни със змийски глави са открити в некрополите на Ениас, Олинт и Синдос, датирани 500 г. пр. Хр.

От южната страна на масивния зид беше разкрит земен пласт с дебелина 1 м, състоящ се от тъмнокафява пръст примесена с малки камъни и фрагменти от битова и строителна керамика. След отстраняването на този насип, южно от стената, беше разкрит сектор от основната скала. В квадрати Р13 и С13 се разчистиха седем ями с различни размери, оформени в скалния терен. Шест от ямите имат диаметър 12-15 см и дълбочина 20-25 см. В една от малките ями се откриха фрагменти от глинена обмазка с отпечатъци от дървена греда. В друга от малките ями се откри фрагментиран глинен съд, изработен на ръка. На 1,50 м южно от масивния зид беше открита яма с диаметър 70 см и дълбочина 50 см, запълнена с пръст, въглени и фрагменти от битова и строителна керамика, характерни за V в. пр. Хр.

В централната част на каменното струпване (квадрати О13; О14; П13 и П14), на дълбочина 0,50-1 м от повърхността на съвременния терен беше открит пръстен от речни камъни с диаметър 4 м. В неговата южна периферия са изградени два успоредно разположени, едноредови зида. Между камъните в кв. П14 бяха открити сребърна фибула с липсващ иглодържател, фрагмент от устие на питос с отпечатък на омеговиден накит и малко глинено съдче. Подобни омеговидни надушници и обеци, открити в некрополите в България и Гърция се датират в периода 450-400 г. пр. Хр. Проучванията в квадрати Л12 и Л13 показват, че разкритото на дълбочина 0,50-2 м каменно струпване продължава в югоизточна посока.

В централната част на разкритото каменно струпване (квадрати М15 и М16) беше направено допълнително проучване на дълбочина до 3 м от повърхността на съвременния терен и на 1,80 м под нивото на каменното струпване. Беше установено, че каменното струпване е ситуирано върху пласт от разнородна пръст с дебелина 1-1,20 м, наситен с фрагменти от битова и строителна керамика и въглени. На дълбочина 3 м се разкриха два големи ломени камъка и няколко фрагменти от букел-керамика, украсени с хоризонтални канелюри, щампован шнур и есове. На същото ниво, но в северната периферия на каменното струпване (кв. Н16), върху стерилния жълтопесъчлив пласт, се откриха два фрагмента от керамичен предмет с кръгла форма, украсен с врязани геометрични фигури.

Трябва да се отбележи присъствието на голямо количество битова керамика в цялата разкрита площ на каменното струпване. Характерна особеност от една страна е липсата на цели съдове, а от друга откриването на фрагменти от едни и същи съдове на различни места и различни дълбочина. Местната керамика е работена на ръка и на грънчарско колело, като преобладава сивата керамика, покрита със сребриста ангоба.

Импортната гръцка керамика включва две групи – фрагменти от амфорна тара и чернофирнисови съдове.

Откритите археологически находки в разкрития през 2005 г. сектор на обекта – част от спирална гривна, сребърната фибула, устието на питос с щемпелован омеговиден накит, местната и импортна керамика се датират в периода края на VI-V в. пр. Хр.

Откритата на дълбочина 3 м букел-керамика е характерна за периода на II фаза на ранножелязната епоха IX-VIII в. пр. Хр.

ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ НА ВРЪХ ДРАГОЙНА, С. БУКОВО, ОБЩИНА ПЪРВОМАЙ

Костадин Кисьов, Елена Божинова

Археологическите разкопки на вр. Драгойна се проведоха от 15 август до 30 септември 2004 г. съгласно разрешение за теренно археологическо проучване №421/10.05.2005 г. от АИМ – БАН. Проучването е финансирано от Община Първомай, АЕЦ “Козлодуй” и АМ – Пловдив. В разкопките взеха участие докторанти, магистри, бакалавни и студенти от СУ, ВТУ и НБУ. Разкопките са продължение на сондажните археологически проучвания на обекта, проведени през 2004 г.

Проучван беше културният пласт в 10 квадрата в рамките на ограденaта от стената част на върха. 8 от квадратите са разположени в СЗ сектор на обекта – IIK, IIL, IIIK, IIIL, IIIM, IVK, IVL и IVM, и 2 квадрата в централната З част – IIIG и IIIH. Общия размер на проучваната площ е 160 м^2. В 3 от квадратите – IIIM, IIIG и IIIH културният пласт не е изчерпан.

Най-ранните хронологически структури са проучени в централната З част на обекта (кв. IIIG и IIIH). Тук са разграничени два стратиграфски пласта. В горният – I-ви стратиграфски пласт от сивокафява, ронлива пръст е проучена ЮЗ част от основите на сграда с правоъгълен план, ориентирана И-З. Запазена е част от Ю й стена (дълж. 2,80 м), ЮЗ й ъгъл и част от З стена (дълж. 0,65 м). Дебелината на Ю стена е до 0,80 м. Разкрива се от дълб. 0,20 м спрямо съвременната повърхност. На И и С сградата опира в материкова скала. Стената е с каменна основа, изградена от два реда камъни, оформящи двете й лица. Ю и лице е добре оформено от плътно поставени един до друг средно големи камъни, а северното – от дребни камъни. Между лицата се наблюдават чакълести камъни и сбита, трамбована пръст. Непосредствено до външното лице на Ю стена се разкрива голям риолитов блок, с изкуствено издълбан плитък правоъгълен отвор. В непосредствена близост до структурата са открити метални предмети – дръжка от бронзов съд, бронзова и желязна апликации, прешлен за вретено, два зара. Непосредствено на СЗ от основите на стената са запазени фрагменти от елинистически питос, вероятно in situ. Керамиката, открита в пласта, свързан със сградата, принадлежи на КЖЕ, като е висок процента на керамика, характерна за КБЕ, която е преотложена или принадлежи на по-ранни стратиграфски пластове.

Структури, свързани с разкритите в кв. IIIH основи на сграда се проучват в съседния кв. IIIG. Като продължение на големия риолитов блок на Ю от помещението се очертава дъга от камъни, завиваща на З, без да се установява градеж или лица на стена. Дъгата е с дълж. 2 м и ширина между 0,30 и 0,60 м. Връзката й с големия блок до този етап на проучването не може да се установи поради оставен стратиграфски профил между двата квадрата. Други две структури от каменни струпвания без ясна форма се разкриват на И и Ю от дъгата. Разполагането им в едно ниво с дъгата и сградата от кв. IIIH предполагат, че са съвременни. В струпванията се откриват бронзова фибула, игла от друга фибула и железен предмет. Непосредствено под основата на структурите в целия квадрат се разкрива хоризонтално ниво от необработени камъни и трабмована жълта глинеста пръст.

Въз основа на находките от помещението в кв. IIIH и вероятно свързаните с него структури от кв. IIIG датата на тяхното съществуване може да бъде поставена около средата и втората половина на IV в. – до началото на III в. пр. Хр.

Непосредствено под помещението от кв. IIIH, в следващия – II стратиграфски пласт, се проучва жилище, разположено перпендикулярно на помещението от I пласт. Разкрита е основата на И му стена, изградена от необработени местни камъни, опираща до материкова скала. Пластът от вътрешността на жилището е сив, пепелив, с много ниска плътност, и се проследява на Ю в СЗ част на кв. IIIG. До И му стена се открива пещ с каменна основа, 2 нива на замазки и запазена част от деструкцията на купола върху тях, със запазени размери 0,90 х 0,90 м, като деструкции в посока И-З достигат до 1,20 м. По З периферия на пещта се документират три дупки с размери 0,08 м в диаметър, разположени на 0,02-0,04 м една от друга. Вътрешността им е с черен цвят и най-вероятно са част от конструкцията на купола на пещта. Периферията на пещта не е запазена. За основата на пещта са използвани и керамични фрагменти, голямата част от които принадлежат на пираунос, части от който се откриват и в пласта от вътрешността на жилището. На разстояние 0,95 м СЗ от пещта, непосредствена на З от И стена на жилището се разкрива огнище, чиято С част продължава в С профил на квадрата. Огнището е оградено с дъга от големи необработени камъни, отворена от юг. Основата му е от камъни, плътно поставени един до друг и керам. фрагменти. Един до два реда камъни, поставени в линия с посока С-Ю, започва от З край на огнището и вероятно представлява основи на стена, ограничаваща пространството на пещта и огнището. Вероятно представлява вътрешна стена в жилището. Керамиката, произхождаща от жилището е почти изцяло работена на ръка, с висок процент на излъсканата керамика. Единствените находки тук са глинен прешлен за вретено и кръгове, оформени от стени на глинени съдове. Регистрира се изобилие от животински кости, по-голямата част от които са около огнището. Не се откриват стенни мазилки. Стратиграфското разположение на жилището непосредствено под Ю стена от сградата от първия стратиграфски пласт, както и характера на материала дават основание да се предположи дата най-общо в рамките на V-IV в. за неговото съществуване. Пластовете, свързани с жилището не са изчерпани.

В СЗ сектор пластовете са изцяло свързани с времето на изграждане и функциониране на оградната стена. Тук се разкрива синформа в риолитите – отстъп на материковата скала на СЗ, така че се образува пространство между нея и оградната стена с размери 7 м (ЮИ-СЗ) х 17 м (ЮЗ-СИ), което след издигането на стената е подравнено посредством насипване на пласт от светлокафява ронлива пръст до

нивото на суперструкцията на стената. Оградната стена е разкривана в кв. IIK, IIL, IIIM и IVM, където почти изцяло е разкрит СЗ й ъгъл, оформен като плавна дъга. Начина й на градеж потвърждава резултатите от проучванията през 2004 г. Дебелината й е 2,60 м, градежът е двулицев, с пълнеж от необработени местни камъни на глинена спойка. Между материка и субструкцията има пласт с деб. от 0 до 0,30 м от твърда, трамбована, сивокафява пръст с керамични фрагменти и дребни камъни. На места под най-долния ред камъни личи нивелация от дребни камъни. Вътрешното й лице е разкрито във целия СЗ сектор, като в кв. IIIM то е унищожено от иманярски изкоп. Изградено е от големи, необработени местни камъни – риолити и на места – със сегменти от обработени блокове от туфозен пясъчник. Един изцяло запазен такъв блок и сегмент от втори се откриват непосредствено пред лицето и вероятно са били използвани в градежа в горните й части. Външното лице е разкрито единствено в кв. IIK, където е запазен един ред от големи, грубо обработени пясъчници. Разсипът от стената, видим върху терена извън външното й лице, не позволява възстановка на височината й повече от 1 м, което противоречи на внушителната й дебелина в основата и позволява да се предположи надграждането й с дървена конструкция. Материалите, разкрити от пълнежа на стената, са преимуществено керамични фрагменти, характерни за КБЕ, РЖЕ и КЖЕ. Не са открити диагностични фрагменти, които да позволят точно да се определи датата на изграждането й. Подобна е ситуацията и с материалите от разсипа на стената, които могат да дадат дата на срутването й. Най-късна дата дава фрагмент от дръжката на кантарос от класическия тип с право устие и сребрист фирнис, от което следва, че стената е паднала не по-рано от началото на III в. пр. Хр. Причините за срутването й все още са неясни.

В кв. IVM се разкрива стена от помещение с овална форма, прилепено на фуга към вътрешното лице на оградната стена. Помещението е с ширина 1,55 м. Вероятно западната му стена попада в кв. IIIL, като връзката му тук с оградната стена е неясна поради иманярски изкоп. Предполагаемата му дължина е 10,20 м. Стените са изградени от необработени местни камъни със спойка от дребни камъни и глина. Не личат ясно оформени лица, поради което точната дебелина на стената не може да се установи. Запазената височина на стената е 1,20 м. В югозападния му ъгъл се проучва петно от горяла пръст - вероятно огнище, използвано за кратко време. Във вътрешността на помещението са открити бронзова фибула, глинен зар и кръгове, направени от стени на глинени съдове. Непосредствено на ЮЗ от сградата се откриват фрагменти от няколко големи съда (хранилища), работени на ръка.

Всички разкрити съоръжения и квадрати, където материковата скала не е достигната, са консервирани чрез засипване.

По време на разкопките са открити и обработени общо 55797 керам. фрагмента. Откритите материали по времена проучването дават основание да се смята, че началото на обитаване на върха може да се постави във времето преди КБЕ, въпреки липсата до момента на пластове и структури от периода до V в. пр. Хр. Малък брой керамични фрагменти имат елементи, характерни за етап, предхождащ началото на КБЕ.

2% от общия брой керамични фрагменти са с характеристики на КБЕ. Основната част от тях са открити в централната западна част на обекта. Значителна част от тях (23 %) са богато украсени с геометрични мотиви в техника фурхенщих и керпшнит. Среща се запълване с бяла или розова паста. Техниката и мотивите на украса са характерни за ранните периоди на КБЕ. От този етап е открит и модел на колело с богата геометрична украса. В пластовете, непосредствено над материковата скала в СЗ сектор на обекта са открити фрагменти от два вносни съда - гобелета с техника и украса, датиращи ги в периода LHIIIA. Същите са произведени в нелокализирано засега провинциално ателие.

Минимален брой са фрагменти характерни за РЖЕ, основна част украсени с канелюри. Към този период, вероятно принадлежат две антропоморфни глинени фигурки. Стратиграфски тези материали се откриват в СЗ част на обекта.

Най-многобройни са материалите от КЖЕ. Сред металните находки най-висок е процента на фибулите – 11 цели и фрагменти от такива. Една от тези находки вероятно е заготовка. Открити са и железни ножчета, железен връх от стрела (?), оловно мънисто. Водещо място сред находките от глина заемат кръгове, оформени от стени на съдове – 52 бр., част от които с отвор в средата; прешлени за вретено – 20 бр. Открити са 7 глинени зара, фрагмент от главнярник, кремъчни артефакти. Находките от камък са представени от пота, гладилки, брусове и хромели. Сред вносните материали са фрагменти от чернофирнисови кантароси от последната четвърт на IV-III в. пр. Хр, фрагмент от червенофигурен скифос с изображение на човешка глава от началото – ¾ на IV в. пр. Хр, амфорен печат от Тасос с името на магистрата Пулюадес и изображение на лабрис датиран около 275 г. пр. Хр. Сред фагментите от транспортни амфори са индетифицирани следните производствени центрове – Менде, Тасос, Хераклея, Книд, с обща датировка на материала – IV – средата на III в. пр. Хр.

РАЗКОПКИ В АЛЕКСАНДРОВО

Георги Китов, Ирко Петров, Диана Димитрова

Намерението на Японската правителствена фондация JICA да изгради музей за археологически материали и копия на гробниците в Александрово и Поляново, както и паркинг върху площ от около 2 000 м^2 наложиха необходимостта от проучвания за наличието или не на археологически структури, които биха могли да възпрепятстват строителните работи.

В границите на определения терен на около 200 м от могила **Рошава чука** бяха направени *43 сондажа* с размери 0,5 х 5 м и обща дължина 420 м до достигане на скалната основа. В средата на площта са регистрирани примитивни зидове от XIX и XX в., които нямат археологическа и историческа стойност.

В направените извън границите на предвидения за строеж терен (непосредствено на североизток от североизточния ъгъл, на мястото, където би могъл да минава асфалтовия път от с. Александрово до бъдещия музей), беше открит уникален гроб от IV в. пр. Хр. Погребението е извършено в *керамичен саркофаг* от две части, всяка наподобяваща дъно и цилиндрично тяло на питос без устие. Във вътрешността са намерени обгорели кости от скелет на дете, бронзова фибула, 6 амулета от глина и 6 керамични съда. Сред тях неголям аскос с цветна украса, една каничка без дръжка и друга с дръжка, амфориск, миниатюрни панички. Материалите постъпиха в Археологическия институт с музей.

Саркофагът е консервиран на място, запълнен с мека материя с оглед на евентуалното му експониране. Възможно е гробът да е част от некропол, който би могъл да бъде превърнат в обект за посещения.

Изграждането на музей с копие на една от двете тракийски гробници със стенописи и разположението му само на около километър от трасето на магистрала "Марица" ще превърне комплекса с Александровската гробница в привлекателен, атрактивен и печеливш *туристически обект*.

ДОЛИНА НА ТРАКИЙСКИТЕ ЦАРЕ

Георги Китов, Диана Димитрова, Евтимка Димитрова

Със съдействието на много държавни и неправителствени институции и частни лица ТЕМП проучи 15 могили в землищата на гр. Шипка и селата Енина и Горна Черковище. В 5 от тях няма запазени съоръжения и съществени археологически материали.

В Чилова могила край Енина е открита ритуална площадка на нивото на стария терен и разрушено огнище. В съседната Часова са регистрирани две огнища. В тях и насипа са намерени бронзови и сребърни монети, добре запазени глинени съдове, хубава бронзова фибула, цяла тухла, глава на овен от главнярник, керамични фрагменти. Под насипа е открит и почти изцяло възстановен голям питос, който заедно с други 6 от Донкова могила, беше пренесен за пазене в двора на музейната база в с. Крън. Повечето от материалите са от края на V и началото на IV в. пр. Хр., като не липсват и модерни, което документира иманярски интервенции в насипа.

Четири близо разположени могили високо над с. Горно Черковище са осеяни с безредно разположени иманярски изкопи. В могили № 1 и 3 са извършени погребения чрез трупополагане. В единия гроб има лошо запазени железни оръжия, вторият – разрушен и разнесен, е съдържал няколко силно фрагментирани и два цели глинени съда – каничка и паничка. Гробът в могила 2 е с трупоизгаряне. Във вътрешността на фрагментиран биконичен керамичен съд са били поставени два други – каничка и паничка. В могила Горно Черковище 4 е издълбана яма с елипсовидно сечение, запълнена с почва, късове от глинени съдове, въглени, замазки, голям гранитен камък (0,14 х 0,2 х 0,36 м), както и известно количество речни камъни.

В Илиева могила до Шипка са регистрирани множество иманярски изкопи, които правят насипа да наподобява холандско сирене. Те са разрушили две ями, на които само част от очертанията личат. Трета яма с форма на обърнат конус съдържа каничка и паничка от глина. В разбъркания от иманярите насип са намерени 5 стъклени и 1 желязна гривни, късове от глинени съдове, между тях цяла каничка.

В средата на могилата, на нивото на стария терен е оформена каменна могилка с диам. средно 5 и вис. около 2,5 м. В югоизточния край на основата ѝ е забита вертикално плоча с вис. 1,4 м, която е играла ролята на надгробен паметник. На северозапад от нея в плитка елипсовидна яма с направление югоизток-северозапад е разположен скелет с много лошо запазени кости. Черепът е в северозападния край. Инвентарът е неочаквано беден за такава голяма могила с вис. около 6 м и така грижливо

оформена каменна грамада, при това ненарушена от допълнителна намеса – само едно фрагментирано дълбоко оксидирано желязно ножче с дължина 19 сантиметра.

В Плоската и Донкова могила са открити сходни архитектурни постройки от IV в. пр. Хр. И двете са иззидани предимно от добре обработени бигорови блокове, имат по две правоъгълни помещения, покрити с разрушени полуцилиндрични сводове, построени са високо в насипа на предварително натрупани могили. Храмът в Донкова е на самия връх на могилата, докато този в Плоската е бил видим само частично. Разположението и ориентацията им към изгрева на слънцето при зимното слънцестоене, дава основание да се допусне с най-голяма степен на вероятност, че те са посветени на слънцето. Входът към първата камера в Плоската могила е фланкиран от колони. На място открихме барабан от североизточната. Храмът е използван за гробница – през втората половина на IV в. пр. Хр. в него е погребан тракийски владетел.

В средата на централната камера открихме вертикална яма с напъхан в нея скелет заедно с железни инструменти от втората половина на XIX в. Черепът е пробит с остър предмет, аналогичен на намерената до него кирко-брадва. Той вероятно принадлежи на руски офицер, търсач на съкровища, който според местни разкази изчезнал безследно по време на Освободителната война. Това, което е останало от набега на грабителите, са части от златен венец с маслинови листа и плодчета, копчета и мъниста от жълтия метал, а също и от сребро, късове от въоръжение. Първата камера е само частично засегната от злосторници. В нея са запазени почти в анатомичен ред два скелета на коне, разположени хералдично. В ъглите са се озовали след разбъркване късове от паница, амфора и две пеликета с червенофигурна украса. На прага между двете помещения е паднал бронзов връх от стрела.

Разположен на върха на могилата, храмът в Донкова е бил изглежда многократно опустошаван и следи от погребение в него не са запазени. Има основания да се предполага дългогодишното му функциониране. В югозападната периферия има разрушена при допълнителни изкопи есхара, около която са намерени монети, фрагментирани керамични съдове – каничка, купа, тежест за стан, фибула и шпора от желязо и др. материали. По северната периферия на могилата са вкопани в насипа в 3 групи 10 големи питоса, които са служели най-вероятно за задоволяване нуждите на жреците и поклонниците в храма.

Материалите от разкопките през 2005 г. са разпределени от директорите на АИМ и РИМ "Искра" проф. Васил Николов и д-р Косьо Зарев между двата музея.

Работата в Голяма Косматка беше свързана с инфраструктурни, консервационни и реставрационни работи.

За да бъдат изправени и укрепени, фасадата и около 2 метра от коридора бяха демонтирани и възстановени, а дървеното укрепване в коридора подменено с метално. При това бяха направени сериозни открития. Установи се, че коридорът е изграден на фуга към вътрешната фасада след погребението на Севт. Липсващи листа от венеца в саркофагоподобната камера се намериха между блоковете от стените на коридора. Установи се освен това, че почвата в пласт с дебелина повече от 1 м зад фасадата и отстрани на дромоса е много силно опечена. Възможно е първоначалният коридор да е бил дървен, запален след погребението и заменен след това с каменен.

Могила Голяма Косматка с гробницата на Севт III вече е представителен целогодишен туристически и археологически обект с модерна инфраструктура и се посещава от по няколко хиляди души седмично.

Открити са за посещения и храмовете в Острушa, Шушманец, Грифоните, Хелвеция и Голяма Арсеналка. Белгийска фирма ще направи прозрачно покритие на храма в могила Острушa. Предстои през тази година изграждане на туристически център, довършване на асфалтовите алеи и всички други работи, свързани с инфраструктурата на комплекса, което ще го превърне в привлекателен туристически обект.

АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ В ДВОРА НА ПЕЩЕРСКИ МАНАСТИР

Марлена Кръстева, Андрей Тонев

Пещерският манастир е известен от изворите и като Ореховски или Мрачки манастир. В момента той е в развалини, като единствено църквата е запазена. При изграждане на каптаж в двора на манастира е намерена предримска керамика, оброчна плоча на тракийския Херос и фрагменти от посветителен надпис на Хигия.

Поради предвиденото възстановяване на манастира се наложи археологическо проучване, което започна през 2004 година.

Екип на проучването: Марлена Кръстева АИМ – БАН, ръководител и Андрей Тонев РИМ – Кюстендил, зам. ръководител. Консултант – ст. н. с. Коста Хаджиев, АИМ – БАН.

През 2004 година в непосредствена близост до каптажа бе заложен сондаж ориентиран И-З с дължина 10 м. Каптажът е охраняема зона и по тази причина сондажът бе заложен до оградата на охраняемата зона на И от нея. В хумусния слой се намериха парчета от турски керемиди, под него бе засечено струпване от ломени ка-

мъни. а под тях почвата е светложълта, примесена с въглени и фрагменти от късноантична строителна керамика.

През 2005 година върху сондажа бяха заложени два квадрата. Кв. 1 и 2, ориентирани по посоките на света. Поради лошото време, непрекъснатите валежи и местоположението на обекта – във вододайна зона, проучването се ограничи в тази площ. Бе проследен ограден зид от ломени камъни с посока С-Ю и дебелина 1,20 м с фрагменти съвременна керамика върху него. Деструкциите му са паднали на И. На запад от зида бяха разчистени три подови нива, разположени едно над друго и под тях зид от един ред ломени камъни, очертаващ правоъгълно помещение. Археологическите материали са фрагменти керамика – тракийска, късноантична, средновековна и съвременна.

ПРОУЧВАНИЯ НА ПОСТРОЙКА ОТ КЪСНАТА БРОНЗОВА ЕПОХА В М. КРЪСТО, КРАЙ С. ПОКРОВНИК, ОБЩИНА БЛАГОЕВГРАД

Илия Кулов, Марк Стефанович

През изтеклия сезон в продължение на 20 дни, основната работа бе средоточена в сектори А и В.

В процеса на работата установихме следното.

1. Слизайки в дълбочина се забелязва, че пръстта променя цвета си от червеникава, силно изпечена, глинеста в кафеникаво-жълтеникава, песъклива, която наподобява структурата на материковата пръст. Тази пръст се забелязва в един пласт с дебелина около 0,30-0,40 м. Това добре личи в профила между двата квадрата. Този пласт покрива и двата сектора, като следва наклона на първоначалния терен на самата постройка. В него материали не се откриват. След снемането на този пласт под него се разкри друг – от тъмносива до черна мазна пръст, който за съжаление неуспяхме да проучим през тази кампания. Всъщност това е пласта натрупан след първото опожаряване на постройката. От него частично бе проучено едно пространство в сектор А. Този пласт следва наклона на терена в северна посока. Първоначално, в непосредствена близост до стената от втория строителен етап на постройката, той е с дебелина около 0,10 м, спускайки се на север той стига дебелина около 0,30-0,35 м, като постепенно заема хоризонтална позиция. Върху него е била насипана материкова пръст за подравняване на вътрешното пространство.

2. Необходимостта от бързо възстановяване на постройката е една от причините за преместването на южната стена с 2,48 м в северна посока, като са преизполз-

вани част от камъните на разрушената южна стена от първия строителен етап на постройката. Самата стена е леко вкопана в материка, един два реда от камъни лежат върху самия материк. Запазената дължина на стената е около 11 м и максимална височина 1,20 м.

3. В проучената част от сектор А, западната стена на постройката е изцяло унищожена. Тук добре личи обаче границата на тъмносивия пласт, който маркира вътрешният край на самата стена.

4. С цел да разкрием вътрешните размери и евентуално запазени части от основите на постройката, бяха направени разширения в секторите А и В в северна и източна посока. Трябва да отбележим, че в тази част терена е силно разрушен от покъсни строителни дейности. Въпреки това успяхме да стигнем до тъмната пръст, която продължава в северна посока.

5. Проучвайки терена в направеното разширение в северна посока на сектор В бяха открити два гроба, единият на възрастен индивид – гроб №2, а другият на дете – гроб №3.

– Гроб №2 е ориентиран с посока ЮЗ-СИ с главата на ЮЗ. Ръцете са скръстени на гърдите. На дясната ръка на безименния пръст бе открит бронзов пръстен. Част от долните крайници липсват Други материали не бяха открити.

– Гроб №3 е ориентиран с посока почти С/Ю с главата на юг. В северната част на гроба в областта на долните крайници, има положени два плоски камъка и един на ребро, който ограничава края на самия гроб. Около самия гроб в тази част има разположени хоризонтално камъни, които оформят нещо като циста. Материали не бяха открити.

6. В централната част на разширението в сектор В се разкри чело на каменен зид с посока С/Ю и дължина около 2,50 м. От него са запазени в началото два реда от камъни, а в южната половина – един ред. Непосредствено в северната част на зида се разкри част от антична керемида.

7. Възможно е разрушенията на ранната постройка да са използвани през античността за оформяне на надгробна могила на погребаните за сега три индивида през това време. Такъв е случая и с постройката в м. “Кайменска чука”, край Благоевград, която е преизползвана като надгробна могила.

8. Открития археологически материал е много малко, фрагментиран и се открива предимно в тъмносивия пласт. Към находките принадлежат два прешлена, единият от които фрагментиран, глинена кръгла плочка от стена на съд, едно фрагментирано миниатюрно съдче (чаша). Тези материали отнасяме към късната бровзова епоха, а

самите погребения, бронзовия пръстен и фрагмента от зида на по-късната постройка, към късната античност.

СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ №24 ПО ЖП ЛИНИЯ ПЛОВДИВ – СВИЛЕНГРАД, ШИХАНОВ БРЯГ, ГР. ХАРМАНЛИ

Татяна Кънчева-Русева, Веселин Игнатов, Красимир Велков, Костадин Господинов

През 2005 г. продължиха спасителните археологически разкопки на обект тракийско, антично и средновековно селище в м. Шиханов бряг, община Харманли. Разкопките са финансирани от НК "Железопътна инфраструктура" по договор с АИМ-БАН с цел проучване на участъка от трасето.

1. Сектор I. Разкопана е площ от 675 м^2.

1.1. Напълно се проучи ровът, частично разкрит през 2004 г. Той е с дължина 16,5 и средна широчина 2,5 м. На три места в него са установени добре изразени вкопавания – "ями". Те имат почти кръгла форма със скосени стени и размери: диаметър от 2,5 до 4,20 м и дълбочина 0,8 м. На места се наблюдават въглени и пепел. В средната, най-голяма яма е разположен голям плочест камък с кръгла форма и диаметър 0,80 м и дебелина 0,15 м, до него – по дребни ломени камъни. Откриват се късове от отухлени мазилки, фрагменти от строителна и битова керамика, изработени на ръка и колело от РЖЕ, КЖЕ и римската епоха. Откриха се 10 глинени тежести за рибарска мрежа, всички, с едно изключение половини, със започнати, но недопробити отвори.

1.2. П-образно съоръжение. Почистиха се 3 вкопани в скалата стъпки за основи. Подредени ломени камъни и струпванията наоколо предполагат зидове на кална основа. Откриха се 4 вкопани в материка дупки от дървени колове. Материали – отухлени мазилки и фрагменти от съдове, изработени на ръка.

1.3. Струпване на отухлена мазилка, въглени и пепел с приблизителен диаметър 10 м.

1.4. Съоръжение, изградено от дребни речни и отчасти от ломени камъни с форма на кръг, с диаметър 2 м, ширина 0,50 м.

1.5. Вкопаване в кв. CL71. Тук се откри фрагментирано ранносредновековно гърне.

2. Сектор II.

2.1. Напълно се разкри жилището, чието проучване започна през 2004 г. Силно разрушено, не е опожарено. Приблизителни размери 3,20 х 4,20 м и дълб. 1,10 м. Малко фрагменти от ранносредновековна битова керамика.

2.2. Проучени са три ями. Достигат максимална дълбочина 2,50 м и диаметър 1,30 м. Пълнеж – голямо количество въглени, пепел, животински кости и черупки от миди, фрагменти от глинени съдове от средновековието. Откриха се медна апликация и сребърен накит с позлата.

2.3. Сграда. В кв. C24/G24 се откри ъгъл от каменен зид на кална спойка. Край него се откриха струпвания от камъни, въглени и отухлени мазилки.

3. Сектор IV.

3.1. Жилище №1. Напълно проучено. Максимални размери: 3,80 х 3,40 м и дълбочина 0,80 м. Ориентирана е по надлъжната си ос С-Ю. Унищожено от силен пожар (останки от овъглени греди, отухлена мазилка и пепел). В североизточния ъгъл е изградено от ломени камъни огнище. Максимални размери: 1,20 х 1,40 м, височина 0,70 м. Основата е измазана с отухлена глина. Дупките от колове в стените са за наземната конструкция.

3.2. Жилище №2. С почти квадратна форма: дължина – около 3,70 и ширина около 3,50 м. Ориентирано по надлъжната ос С-Ю. Не е горяло. В североизточния ъгъл е изградено огнището от ломени камъни, разрушено. Подът е бил иззидан от тухли, частично запазени.

Резултати:

В сектор №1, върху най-впечатляващото място, е съществувало скално светилище (от РЖЕ до римската епоха). За ритуалите и използваните съоръжения съдим по разкритите негативни структури – ров, ями, както и от останките от наземни съоръжения (дупки от колове и основи).

Регистрирано е средновековно село. Проучени са изцяло две и частично едно жилище.

ОБЕКТИ 10/11 ВОДЕНИЦА, СТАР МОСТ И ХАН ПО ТРАСЕТО НА ПЪТЯ РУДОЗЕМ – КСАНТИ

Красимир Лещаков

Обект 10 – "Воденица и стар мост" е заварен в състоянието, в което бе регистриран през 2000 година, при изготвянето на ОВОС. Източно от постройката и западно от действащия в момента съвременен бетонен мост, на десния бряг на река Елиджен-ска личат камъни от основата на стар мост, подредени в 4-5 реда с видима ширина до 1,50 м. До него има напълно запазена воденица. Южно от реката, върху регистрира-

ния през 2000 година *Обект 11 "Стар хан"* с видими на повърхността основи, във връзка със строежа на пътя Рудозем-Ксанти е изградена строителната площадка и е издигнат бетонен възел. Южно от него преди началото на разкопките е било извършено изгребване на хумус, а след това е насипан пласт до 2,00-2,50 м от пясък, чакъл и едри камъни, до изравняване с нивото на бъдещия път. Това ограничава извършването на сондажни проучвания в участъците, незасегнати от отнемането на хумус или от насипа.

На терена бе извършено геодезическо заснемане и всички сондажи са привързани към републиканската реперна мрежа. Предвид характера на теренното проучване бяха заложени контролни траншеи с ширина 1,00 м и дължина 5,00 м, ориентирани по посока С-Ю. Така бе покрита обща площ от над 5 дка, като там, където имаше данни за наличие на археологически останки – овъглено дърво, огнища, керамични фрагментни и др., траншеите бяха разширяване с цел пълно проучване на структурите. При обект №10 бе заснето петното на воденицата, основите на моста и терена в тяхна близост, който подлежи на разкопки. Тук също се рабите в стандартни траншеи.

При огледа на терена попаднахме на керамични фрагменти, работени на ръка. Такива бяха открити и в дълбочина до към 0,50 м от нивото на повърхността. Те са разпръснати, със силно измита повърхност и заоблени ръбове и въпреки че не са транспортирани, личи че са силно повлияни от атмосферните промени. На няколко места попаднахме и на петна от горяла органика – клони и по-дебели дървета, които маркират три временни огнища. Около тях са подредени ломени камъни. В няколко сондажа регистрирахме значителни по площ опалвания – пръстта е отухлена и изобилствуват въглени, но те не са свързани с някакви стационарни съоръжения и сме склонни да ги интерпретираме като пожари с цел разчистване на пространство за лагеруване.

Археологическите материали покриват значителен хронологически отрязък – от КБЕ до XIX в. През Възраждането тук е имало дървени постройки (обори или селскостопански навеси ?), от които открихме овъглени греди, множество железни гвоздеи, керамични фрагменти и сребърно акче. Монетата е била дълго време в обръщение и не е възможно да се разчете. Керамичните фрагменти от средновековието са малобройни, но могат да се идентифицират такива с безцветна ангоба. Датировката им е несигурна.

Керамиката на ръка произхожда от най-голямата дълбочина на сондажите, както и от самата повърхност. Повечето фрагменти са атипични. Само някои от тях могат са се отнесат с по-голяма сигурност към КБЕ.

На няколко места попаднахме на останки от каменни структури, състоящи се от големи и средно големи ломени камъни. Поради ерозията не са запазени цели плано-

ве. Датировката на структурите не е сигурна предвид почти пълната липса на материали. Все пак една от тях може да се отнесе към КБЕ, а останалите вероятно са от Възраждането.

През по-късните периоди мястото е било явно свързано с намиращия се наблизо хан, а през праисторията то е било използувано за лагеруване през подходящите сезони. В подкрепа на това мнение е и проучената структура от КБЕ (обект №9 по ОВОС), разположена на около 500 м северно от разкопките.

Поради липсата на запазени археологически структури и бедността на археологически материали разкопките на обект №11 бяха прекратени.

Проучванията на обект 10 не са завършени. При разчистването на основите на моста се установи, че той датира от края на XVIII или началото на XIX в. Преди това реката е преминавана по друг мост, отстоящ сега на около 600 м северно от разкопките. Бе локализирано трасето на стария път, функционирал преди направата на моста. Най-ранните керамични фрагменти там се датират в праисторията и Средновековието.

СЕЛИЩНА МОГИЛА "ХИМИТЛИЯТА" В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. СОКОЛ, НОВОЗАГОРСКО

Красимир Лещаков

Разкопките на селищната могила са планомерни, включени в общия проект "Сокол" и са финансиране от СУ "Св. Климент Охридски" и ИМ – Нова Загора. През 2005 г. се работи от 01.08. до 23.08 в рамките на задължителния стаж на студентите по праистория на СУ. Проучванията обхванаха квадрати K_{8-10}, L_{7-10}, M_{7-10} и N_{7-10}, т.е. 355 м^2 в централната и южната част на могилата, както и изкопа на Н. Койчев в североизточната част на могилата с площ 50 м^2. Изкопът е направен през 50-те години на XX в. и почистването му имаше за цел изясняване на стратиграфията в основата на пласта на РБЕ. Поради факта, че там има по-късни иманярски изкопи и многобройни лисичи леговища, положителни резултати не бяха постигнати.

В южната част на могилата работата обхвата 1-3 стр. х. На места в старите иманярски изкопи бе достигнато горното ниво на 4 стр. х., но навлизане в дълбочина не бе предприето.

В резултат на разкопките бе установено, че тази част на могилата е била използувана като стопански анекс – разчистени бяха многобройни питоси, огнища и пещи, които са извън жилищни постройки. Някои от стопанските съоръжения са били

покрити, а от север защитени с кирпичени стени. Само на едно място установихме основите на траншея за стена от II или I стр. х., която прорязва кирпичените деструкции от III стр. х., но цял план на жилище не бе документиран. Стената е ориентирана СИ-ЮЗ и явно маркира източната част на жилище, което остава в непроучената площ.

Според керамиката и находките I стр. х. може да се датира във финала на РБЕ 2 или самото начало на РБЕ 3. Той е доста нарушен от по-късна интервенция и от съвременни иманярски изкопи. По-ниско разположените строителни нива попадат със сигурност във развитата фаза на РБЕ 2. Керамиката е типична за периода и има многобройни паралели както в съседните селищни могили (напр. тези до селата Дядово и Езеро), така и в самото укрепено селище Михалич. Сред находките заслужават внимание комплектът кремъчни стрели и колективната находка от зооморфни фигурки (бик, крава и две малки), намерени *in situ* в I-II и сотв. в III стр. х.

Могилата е била обитавана и след края на РБЕ, което личи по разрушена от иманярите римска постройка (I-III в.), както и от гробове, в които погребаните са положени съобразно християнския обред. Липсва инвентар, което затруднява тяхната датировка.

СПАСИТЕЛНИТЕ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ "ЧЬОРКВАТА" ПРИ МАХАЛА МИМИЕВСКА, С. ЧЕПИНЦИ

Красимир Лещаков

При прокопаване на канал за водосточна тръба от местните жители е била намерена керамика, която ни бе донесена и бе определена като принадлежаща на КБЕ. Това стана повод да бъдат предприети ограничени спасителни проучвания на онзи участък от изкопите, в който са намерени археологическите материали. Мястото се намира върху южния склон на хълм наречен Черквата, над мах. Мимиевска на с. Чепинци. Там днес минава горски път, настлан с ломени камъни. На около стотита метра надолу по склона има извори.

На север мястото е ограничено от денудирали скали, на юг има подграждане от камъни за пътя и стръмен залесен склон. Площта на обекта е маркирана от пласта червена глина с въглени и керамични фрагменти. Каналът пресича обекта в посока изток-запад в северната половина на структурата.

Проучената структурата има правоъгълни очертания и е ориентирана е югоизток-северозапад. Запазените размери са следните: дълж. 10-11 м и шир. 4,5-5 м. Гра-

ниците на постройката са маркирани от изсечената скала (на север) и редица от ломени камъни – в останалите посоки. Източната стена е била доста масивна, тъй като деструкциите и, паднали на запад, покриват почти половината от площта на структурата. Западната стена не е установена със сигурност поради денивелацията на терена; краят на структурата тук е предположен по очертанията на пода. На юг граници не могат да се установят поради ерозията на терена. Не успяхме да фиксираме със сигурност вход, ето защо предполагаме, че той се е намирал при югозападния ъгъл на сградата, който е унищожен от ерозията.

В сградата бяха разчистени две огнища и три глинобитни структури. Около тях имаше няколко съда – амфора, кантарос, две чаши, миниатюрно съдче, както и глинен прешлен за вретено. Част от фрагментите са с черен цвят и са принадлежали на слабо изпечени съдове, което предполага правенето им на място или в близката околност. Прави впечатление почти пълната липса на кости от животни и сечива.

Въпросът за интерпретацията на тази сграда е дискусионен. На пръв поглед има всички основания да допусне, че е проучено жилище: размерите, ориентацията, съоръжаването с две огнища, глинобитните структури, съдовете и др. белези индикират обитаване. Съществуват обаче и доводи, които позволят да се мисли за по-особено предназначение на сградата, свързано със къснобронзовото селище на платото над него. Проучената сграда се датира в КБЕ.

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ КРАЙ С. КРЪСТЕВИЧ, ОБЩИНА ХИСАРЯ

Митко Маджаров, Димитринка Танчева, Таку Тачихара

През 2005 г. се проведоха спасителни археологически разкопки на тракийско селище от предримската епоха в местността Памук кале, край с. Кръстевич, община Хисаря. Селището е разположено на площ от около 10 дка. То е ситуирано на невисока тераса с югозападно изложение.

Археологическите проучвания бяха съсредоточени в крайната ЮЗ част на терасата. Разкрита беше част от сграда с правоъгълна форма. Зидовете ѝ са градени от камък на калова спойка. Вътрешната широчина е 4,05 м. Дължината ѝ е около 20 м. По-голямата част от зидовете са запазени в суперструкция, която е от 0,15 м, до 0,70 м. Откритото при разкопките количество камъни показва, че цялостната конструкция на сградата не е била каменна. Каменните зидове са се издигали до определена височина, над която е следвал кирпичен градеж.

Във вътрешната ЮЗ част на сградата, непосредствено до надлъжния зид се откри стълбище. То се състои от четири добре обработени масивни каменни блока.

Входът на сградата е бил на ЮЗ страна. Непосредствено до вътрешната страна на крайния ЮЗ зид се попадна на четири масивни камъка, които са служили за праг на входа.

Подът на сградата се състои от плътно наредени средни и дребни речни камъни. Над пода повсеместно се открива горял пласт.

Общата дебелина на културния пласт достига до 0,9 м. Тази височина отговаря на запазената височина на зидовете – 0,70 м плюс 0,20 м насип. От горе на долу културният пласт се състои от насип, който е дебел 0, 20 м. Следва пласт, с дебелина 0,60 м, състоящ се от пръст, камъни и малко керамични фрагменти и керемиди. Под него е разположен горелият пласт, който е дебел 0,10 м и достига до нивото на каменния под. Последният културен пласт е този под подовото ниво. Той се състои от пръст и керамични фрагменти.

Архитектурният анализ на откритата постройка и наличието на вътрешно каменно стълбище показват, че сградата най-вероятно се е състояла от приземен полуетаж и втори етаж.

По време на проучванията бяха намерени различни археологически находки. По-голямата част от тях бяха открити в горелия културен пласт на нивото на каменния под.

Най-масовият материал е керамиката, която е в силно фрагментирано състояние. Най-общо тя се датира от началото на V в. пр. Хр., до края на IV в. пр. Хр.

Намерена беше глинена глава на змия – част от култов предмет, пазител на домашното огнище.

Сред развалините на сградата се откри една колективна находка, състояща се от 4 конусовидни предмета (глинени теглилки). Всяка една от теглилките тежи по 420 гр.

От металните предмети са открити два ножа, единият в кания, една бронзова дръжка с изображение в двата края на брадат Силен. На нивото на пода беше намерен соларен култов предмет, изработен от камък (базалт). На него са изобразени розети и спирала – символите на двата основни култа на траките, към Слънцето и безсмъртието на душата.

Непосредствено до каменното стълбище беше намерено монетно съкровище, състоящо се от 19 сребърни монети. Според номиналите си монетите могат да бъдат разпределени в три групи:

Монети висок номинал – 7 бр. статери

Монети среден номинал – 2 бр. драхми и 7 бр. ¾ драхми

Монети нисък номинал – 3 бр. хемиобола

В хронологически порядък на отсичане монетите се датират в периода 525-360/40 г. пр. Хр.

Резултатите от археологическите разкопки в с. Кръстевич документират едно от най-ранните тракийски селища, разположено във вътрешността на Тракия. То е възникнало още в началото на V в. пр. Хр. Неговото опожаряване и разрушаване е станало през средата на IV в. пр. Хр. по време на македонското нашествие в Тракия.

На този етап от тракийското селище при с. Кръстевич е разкрита само част от една сграда. Археологическите разкопки ще продължат и през 2006 г.

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА ТРАКИЙСКОТО СВЕТИЛИЩЕ "АДА ТЕПЕ"

Георги Нехризов

Инвестиционното намерение за преминаване към рудодобив в лицензионна площ "Крумовград", наложи през 2005 г. да бъдат подновени спасителните разкопки на възвишението Ада тепе.

Целта на разкопките беше да се изследват участъците със запазени културни напластявания в северната част на обекта, непроучени през кампанията 2001-2002 поради това, че там бяха разположени съоръжения, свързани с геоложките работи. Освен това бяха свалени контролните профили, оставени от 2002 г.

Резултатите от проучванията през 2005 г. позволиха да се потвърдят и допълнят направените преди изводи относно стратиграфията и хронологията на обекта. За разлика от предходния етап от разкопките през тази кампания се разкриха съхранени контексти от най-ранния период от функционирането на светилището – късната бронзова епоха.

При свалянето на оставените профили, в участъците със запазени под каменната стена на овалното съоръжение културни напластявания, отново се проследиха установените през 2002 г. шест нива на глинени замазки в съоръжение А. Под тях се разкриха още три нива, маркирани със слабо съхранени замазки, опалвания на седимента и трамбовки, отнасящи се към КБЕ. При достигането на основната скала се установи, че в участък с площ около 1 м^2 тя е подравнена и е оформена площадка, върху която ясно личат следи от горене. Между отделните нива се откриха струпвания на керамични съдове и на хромели, от които произхождат и голям брой находки –

прешлени за вретено, части от леярски калъпи, миниатюрни съдчета, керамичен модел на пещ, пробити накрайници от мек камък, каменни и кремъчни оръдия.

В северната част на обекта в два новопроучени квадрата и отчасти под втория голям профил беше проучен контекст от сива пепелива пръст от КБЕ. В дълбочина той е проследен до основната скала, която тук е твърде неравна. Установено е, че контекстът представлява петно с размити граници, в които трябва да се включат и някои от откритите преди структури. След изчерпването му, в стерилен пласт върху материковата скала, беше открита и най-важната и интересна находка от Ада тепе – бронзова двойна брадва. Намереният през есента на 2004 г. бронзов връх на копие също е бил положен в скален процеп преди отлагането на културните напластявания. Тези наблюдения позволяват да се предположи, че тези ценни предмети са първите дарове, поднесени на светилището в най-ранната фаза на съществуването му. Тези две находки, както и мраморния накрайник за бронзов меч, са сигурна индикация за интензивни контакти на района с Егея в периода около и след средата на II хил. пр. Хр.

При разкопките в най-северната част от билото се установиха основно структури, отнасящи се към ранните периоди от функционирането на светилището. Проследен беше разсипа от камъни по западната периферия на билото, известен от проучванията през първите два сезона. Стана ясно, че това е деструкция от невисока стена от ломени камъни, изградена през първия период на РЖЕ, която ограждa обекта от запад и север.

В този участък беше разкрито петно от късове отухлена стенна мазилка с неправилна четириъгълна форма и площ около 15 м^2. Северната и западната периферия на петното попада под каменния разсип. Между късовете мазилка и под тях се откри голямо количество керамични фрагменти, включително няколко по-добре запазени съдове. След вдигането на мазилката се установи, че в централната най-висока част е запазена in situ замазка с овална форма и диаметър около 1,5 м. Замазката е с дебелина 0,04 м, с твърда изпечена при висока температура повърхност и подложка от плътно подредени фрагменти предимно от кухненска керамика. Най-приемливата интерпретация на тази структура е, че тя е деструкция от постройка, а замазката в средата ѝ вероятно е огнище.

Югоизточно от петното от отухлена мазилка беше открит и изследван негативен контекст. Той представлява вкопаване в основната скала с неправилна овална форма с размери 3,80 х 2,80 м, което достига в дълбочина до 0,35 м. То е запълнено с тъмна глинеста пръст, наситена с керамични фрагменти и дребни късове мазилка.

В различни участъци и на различни стратиграфски нива бяха разкрити петна от глинени замазки и трамбовки, каквито са известни от предишните проучвания. Освен

това се попадна на няколко малки вдълбавания в стерилната скална основа, запълнени с пепелива пръст, в които се откри голямо количество семена от пшеница. Проучиха се още две разположени на 0,40 м една от друга дупки с диаметър около 0,35 м и дълбочина 0,42 и 0,67 м. В пробите от тях беше открита овъглена дървесина от дъб. Най-вероятно в дупките са били побити дървени стълбове, които отстрани са уплътнени с няколко вертикално поставени плоски камъни, останали и сега на място.

В изследваните пластове и структури от РЖЕ бяха намерени находки, сходни на тези от предишните години – хромели, кремъчни артефакти, прешлени за вретено, кръгове от стени на съдове, антропоморфна фигурка, печат за щампована украса, части от бронзови накити и голямо количество богато декорирана керамика.

По време на разкопките през 2005 г. не бяха открити материали от последните два периода на съществуването на обекта с изключение на две бронзови монети от X период от монетосеченето на Маронея.

С кампанията от 2005 г. археологическото проучване на билото на върха Ада тепе окончателно приключи. Съхранените културни напластявания на цялата площ на обекта бяха изчерпани напълно. Откритите археологически структури бяха прецизно документирани и демонтирани в процеса на изследване. Находките и представителният керамичен материал се съхраняват в музейни фондове.

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА НАДГРОБНА МОГИЛА С ДОЛМЕНИ ПРИ С. ВАСКОВО, ОБЩИНА ЛЮБИМЕЦ

Георги Нехризов, Станислав Илиев

През есента на 2005 г. се проведе втория етап на спасителните разкопки на надгробната могила с два долмена в м. Баямлъка, на границата на землищата на селата Васково и Оряхово. Проучванията бяха финансирани от община Любимец.

Разкопките на могилата с диаметър 19 м и височина 1,70 м, през миналия археологически сезон откриха комплекс, състоящ се от две мегалитни съоръжения и фасада от осем плочи, пресичаща могилния насип от юг. Поради спасителния характер на проучванията, проведени през зимата на 2004 г., бяха изследвани само двете съоръжения и отчасти предфасадното пространство.

Основна задача на разкопките през 2005 г. беше проучването на могилния насип. Той беше разделен на четири сектора, очертани от ребра с ширина 0,60 м.

При отнемането на могилния насип на дълбочина 0,70 м от повърхността на терена по цялата площ на могилата, освен в североизточния й сектор се разкри "кожух" от средни и едри по размер кварцитни камъни. В периферията на кварцитния кожух се регистрира пояс (крепида) с диаметър 10 м от хоризонтално поставени шистови плочи със среден размер. Окръжността от шисти достига до осмата от фасадните плочи на изток и до северната напречна плоча на Долмен 2 на запад.

Освен регистрирания пояс от шисти, в югозападния сектор се откри втори, оформен от едри кварцити и хоризонтално поставени шисти, с форма на сегмент от окръжност. За разлика от външния, вторият пояс се открива на по-високо ниво, той стъпва върху пласт от пръст с дебелина 0,40 м, под който започва каменното натрупване.

За да се установи дебелината на натрупването от кварцити в северозападния сектор беше заложен сондаж с размери 4 х 1 м. Установено е, че камъните са разположени в един или два реда, като дебелината на пласта варира между 0,50 и 0,80 м.

Завършено беше и проучването на долмен 2. Напълно бе изчерпан пласта от черна пръст в камерата му, в които се откриха бронзови накити и човешки кости без анатомичен порядък. Открити бяха още два черепа, т. е. с намерените през 2004 г., броят на индивидите, чиито останки са положени в камерата става осем. След изчерпване на пласта се откри подовата плоча на долмена. Тя е разположена на еднаква дълбочина с подовата плоча на долмен 1.

Важно за изясняването на стратиграфията и хронологията на обекта и изследването на предфасадното пространство. Там през предишния сезон беше открит пласт от черна пръст (*контекст 03).* Беше установено, че натрупването на този пласт е в резултат на извършваните пред фасадата на долмена обредни действия, обхващащи определен период от втората фаза на РЖЕ и от КЖЕ.

Основната част от придобитите керамични находки произхождат именно от контекстите от предфасадното пространство. Сред керамиката от РЖЕ са доминиращи паниците – конични и биконични. Преобладаваща украса са хоризонтални канелюри по устийния ръб и по-рядко щампован орнамент. Широко е представена е категорията чаши и кантаросовидни съдове, съответно с една или две, най-често ветрилообразни дръжки. Характерната за тях украса са хоризонтални канелюри върху шията на съда. Открити са и фрагменти от работена на колело керамика от КЖЕ, включително и такива от съдове, покрити с черен фирнис.

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА ЯМНО СВЕТИЛИЩЕ ОТ ЖЕЛЯЗНАТА ЕПОХА И СЕЛИЩЕ ОТ РАННАТА БРОНЗОВА ЕПОХА ПРИ ГР. СВИЛЕНГРАД

Г. Нехризов, М. Валентинова

Проучванията са продължение на започналите през 2004 г. спасителни разкопки на обекта (№26), провеждани във връзка с необходимостта от предприемането на мерки за опазване на археологическите паметници, застрашени от дейностите по реконструкцията на ЖП линията Пловдив – Свиленград – границата.

През 2005 г. се работи в три основни направления – продължи изследването на ямното светилище, започна проучването на селището от РБЕ и беше разкрита структура от речни камъни от РЖЕ.

Ямно светилище

Проучени са 68 ритуални ями или общо 137 с тези от миналата година. По отношение на формата, пълнежа и находките в тях като цяло съоръженията не се отличават от изследваните през предходния сезон. За разлика от 2004 г. разкритите в изследваната площ ями от РЖЕ са значително повече (51) от тези от КЖЕ (8). Бяха проучени и две ями от РБЕ, както и седем, в които преобладават материалите от ЖЕ, но са открити и находки от средновековието.

В ямите беше намерен разнообразен археологически материал – няколко цели и голям брой фрагментирани керамични съдове, части от хромели, кремъчни сечива, антропоморфни и зооморфни глинени фигурки, печати за нанасяне на щампована украса върху керамика, прешлени за вретено, тежести за стан, модел на огнище. В повечето от съоръженията бяха открити животински кости, в няколко – овъглени семена от културни и диворастящи растения. Общо в 10 от ямите от РЖЕ бяха намерени човешки останки. В една от тях се разкриха два човешки скелета на възрастни индивиди – мъже, върху черепа на единия от които има следи от трепанация В останалите ями са открити кости или частично запазени скелети на малки деца, три от които са на новородени или недоносен плод.

Може да се потърси връзка между този факт и установената досега само на ямния комплекс при Свиленград практика в ямите от КЖЕ да се поставят съвсем малки или новородени животни, която е потвърдена с примери и през 2005 г. Тези най-вероятно обредни действия имат интересна аналогия с ритуалите, изпълнявани на празниците Скира и Тесмофории в Елада.

Откритите материали дават основание функционирането на ямното светилище от ЖЕ да се постави в границите на втория период на РЖЕ и първите векове на КЖЕ.

Двете най-ранни ями са свързани със структури от РБЕ. Ямите със средновековни материали се датират в периода X-XII в., изключения са две от тях в които са открити фрагменти от работена на ръка славянска керамика от VII – началото на VIII в.

Селище от РБЕ

В процеса на изследване на ямното светилище в централния сектор на обекта бяха открити структури от РБЕ. През 2004 г. беше проучена западната периферия на негативен контекст 02 от хомогенна черна пръст, разположен на голяма площ. През миналата година проучването му продължи в сондаж с площ 75 м^2. Контекст 02 се характеризира с отсъствието на структури, откритите материали са датирани в РБЕ2, предимно в края на етапа "Михалич" и в самото начало на следващия – "Св. Кирилово" (РБЕ3). Синхронизиран със стратиграфските данни от Езеро, контекстът попада най-общо между 8 и 4/3 строителен хоризонт на селищната могила. Пластът от черна пръст е с дебелина 0,40 м и започва развитието си непосредствено под хумусния слой. След изчерпването му в дълбочина се разкриха няколко различни по форма и цвят на седимента структури, проучването на които ще продължи през следващия сезон.

Хронологически синхронен с контекст 02 и с идентични археологически материали е контекст 04 от светлосива пепелива пръст. Две петна с неправилна овална форма и площ около 15 м^2 от такъв седимент се разкриха и проучиха западно и югозападно от контекст 02. Напластяванията, които в централната им част достигат дебелина 0,20-0,30 м и изтъняват към периферията, са нарушени многократно от вкопаните в тях по-късни ями. Структури от РБЕ не са регистрирани, с изключение на един негативен контекст, интерпретиран като яма.

Откритият керамичен материал от РБЕ е представен от няколко категории. Най-много са откритите фрагменти от паници, предимно конични с право или завито навътре устие, както и единични фрагменти от паници тип "Михалич". Орнаментирани са с врязани или шнурови линии в различни комбинации, нанесени в горната част на съдовете. Понякога са снабдени с "рогчета", излизащи над устието и много рядко с тунелести и псевдотунелести дръжки.

Често срещани са т. нар. "урновидни" съдове с фино обработена повърхност и украса от няколко хоризонтални шнурови линии на шията. Следващо място заемат гърнетата с пластична и набодена украса. Категориите кани, чаши и особено амфоровидни съдове са сравнително слабо представени. Украсата и при тях е шнурова или врязана.

Освен голямо количество керамични фрагменти в структурите от РБЕ се откриха прешлени за вретено, кремъчни и каменни оръдия, кости от животни и късове мазилка. Сред находките трябва да се отбележат кремъчен връх за стрела и каменно

длето. Материали от РБЕ се намериха и в другите участъци от обекта, основно в орницата. Сред тях особено важни са три фрагмента от каменни брадви.

Структура от речни камъни от РЖЕ

С цел изясняване на стратиграфията в северния сектор на обекта беше оформен профил в южната стена на отводнителния канал. В този профил, с височина 2,30 м, под пласт от османския период и под дебел слой от речни отлагания се разкри структура от подредени дребни речни камъни, между които се констатира висока концентрация на материали от РЖЕ. За определяне на границите на това съоръжение сондажът беше разширен в южна и западна посока. Установи се, че речните камъни са подредени и оформят площадка с неправилна форма. Площта на тази структура не може да бъде определена, защото от север тя е разрушена при изграждането на канала. Освен каменната площадка в сектора бяха проучени и няколко негативни контекста с неправилна форма и една яма. Всички структури от този сектор са синхронни и се отнасят към втория период на РЖЕ. При разкопките тук се откри голямо количество керамични фрагменти и животински кости, както и малка желязна фибула. Тя е едноспирална с почти прав лък и висока триъгълна плочка на иглодържателя, иглата липсва.

При отнемането на пласта от османския период се намериха няколко предмета, свързани с разположената в непосредствена близост турска баня.

В резултат на спасителните разкопки през 2005 г. се проучиха голяма част от застрашените ритуални ями, очертаха се границите на ямното светилище, изясни се територията, заета от структурите от РБЕ, разкрита и документирана беше синхронна с по-ранните ями площадка от речни камъни. През следващата археологическа кампания ще бъде окончателно завършено изследването на комплекса от ями и селището от РБЕ.

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА ТРАКИЙСКИ ОБЕКТ ПРИ С. СКАЛАК, ОБЩИНА КРУМОВГРАД

Георги Нехризов, Деница Ненова

Провеждането на спасителни разкопки е наложено поради инвестиционното намерение за разработване на открит рудник “Скалак”, в чиито граници попада паметника.

Обектът е разположен на билото на рида Кованлък, намиращ се югозападно от масива Ада тепе. Заема най-високата заравнена част на една от кулминациите на рида, която има площ около 1 дка и е известна под името Гяур харман.

При предварителния оглед бяха установени сериозни нарушения на обекта в резултат геологопроучвателска дейност. При прокарване на пътища и оформяне на площадки за сондиране, голяма част от територията му е напълно унищожена, като теренът е изравнен до основна скала. Ненарушена е само площ с размери 21 х 16 м в централната част на билото.

Част от отнетия с машини хумусен и културен пласт беше събран на два големи насипа в северната и южната периферията на обекта. В южната част, в рамките на обособения сектор А, събраните материали от насипа се отнасят към втората фаза на РЖЕ.

В северния насип, в сектор D, беше открита основно римска керамика от II-III в. сл. Хр. След отнемането на насипа, непосредствено под него бе достигнат здрав, ненарушен пласт от черна пръст, в която се откриваха материали единствено от римската епоха. Характерна особеност за този контекст представлява изключително високата наситеност на керамика – кухненска и трапезна, работена както на ръка, така и на бързо и бавно грънчарско колело, и откритите в и около него общо 15 хромелни камъка – фрагментирани и изцяло запазени. В дълбочина, по източната и северната периферия на черната пръст бяха зачистени петна жълта глинена маса със запазени участъци от стенна мазилка с лице и следи от колове. На този етап контекстът може да се интерпретира като деструкции от постройка с неизяснена функция от римската епоха.

Структурата има приблизително правоъгълни очертания и размери 4,70 м в посока С-Ю и 1,80-2,20 м в посока И-З, като най-северната й част е нарушена от прекарания по периферията на билото път. Дебелината на пласта е 0,20-0,30 м. Непосредствено под него бе разкрита основната кварцитна скала. В останалата част на обекта материали от римската епоха не бяха открити, с изключение на единични фрагменти по повърхността.

В другите сектори, под тънкия чимов слой бе отнет пласт от светлокафява пръст – контекст 01, без характеристики на културен пласт. В рамките на този контекст археологическите материали – керамични фрагменти и единични находки, се датират най-общо във втората фаза на РЖЕ. Прави впечатление отсъствието на животински кости, късове мазилка и въглени. Дебелината на пласта варира от 0,20 м до 0,30 м в различните участъци. Той лежи директно върху материковата скала. Единствената регистрирана структура в рамките на този контекст е яма с крушовидни в план очертания и неправилна конична форма в дълбочина, вкопана стъпаловидно в основната скала. Седиментът и материалите в нея са натрупани двукратно: долният пласт, с дебелина 0,60 м, е със сив цвят и силно сбита песъчлива структура. Археологическият

материал в него е представен от фрагментирана керамика от РЖЕ. В горната част – също с дебелина 0,60 м, пръстта е с черен цвят и глинеста структура, наситена с органика. Керамичният материал в пласта от черна пръст е идентичен с този от предходния; намерени бяха и единични късове от горяла стенна мазилка и дребни въглени. Палеоботаничните изследвания на проба от пълнежа на ямата установиха наличие на овъглена дървесина от бряст, както и една семка от грозде.

Керамичният материал от РЖЕ е представен от няколко категории съдове – чаши, кантаросовидни и амфоровидни съдове, хранилища, паници, гърнета. Украсата е предимно щампована, по-рядко канелирана и в единични случаи – врязана. Щампованите мотиви са предимно от S-ове, псевдошнурови линии и концентрични окръжности, разположени самостоятелно или в различни комбинации. Характеристиките, най-вече на украсата, поставят материалите от този контекст във втората фаза на епохата.

Керамиката от римския период е представена както от съдове, работени на бързо грънчарско колело, така и от такива работени на ръка. Категориите при съдовете на колело са основно паници и чаши, идентични с най-разпространените във вила Армира типове: при паниците – тип III с различни варианти и по-рядко типове I, IV и VI, при чашите – форма Б, типове I и II. Структурата на глината е фина, с малко примеси, но с недобро изпичане и некачествено лаково покритие, с кафяв или червено-кафяв цвят на лака. Сред керамиката на ръка се срещат фрагменти от кратеровидни съдове с добре загладена повърхност, без украса, както и от значително по-груби кухненски съдове, основно гърнета и паници с пластична и набодена украса. Материалите от римската епоха се датират във II-III в. сл. Хр.

Намерените находки са сравнително малко. Повечето от тях произхождат контекста от РЖЕ – бронзово мънисто, керамични миниатюрно съдче, прешлен за вретено и “жетон”, каменни – тесла, чукалка и предмет с неясно предназначение.

В чимовия пласт над контекст 01 е открита бронзова монета на град Маронея. Тя е се отнася към VIII период от монетосеченето на града (386/385-348/347 г. пр. Хр.) по Schönert-Geiß. По всяка вероятност монетата е попаднала случайно или е следа от спорадично присъствие на обекта, тъй като други материали от КЖЕ не са намерени.

МОГИЛЕН НЕКРОПОЛ ПРИ С. КРУМ, ОБЩИНА ДИМИТРОВГРАД, ОБЛАСТ ХАСКОВО, ОБЕКТ №11 ПО ОВОС, КМ 225.500 – 225.600, ДОГОВОР №1012 МЕЖДУ АИМ – БАН И НК "ЖИ"

Иван Панайотов, Стефан Александров, Анита Георгиева

Спасителните археологически разкопки на могилния некропол в м. Крумски герен са проведени през м. август – октомври 2005 година с Разрешение за теренно археологическо проучване №737 от 17.06.2005 г. Научен ръководител ст.н.с. д-р Иван Панайотов, заместник научен ръководител ст. н. с. д-р Ст. Александров и А. Георгиева от АИМ – БАН. Археозоологическо проучване – ст. н. с. д-р Л. Нинов, АИМ – БАН; геоморфологическо проучване – гл. асистент д-р Ал. Сарафов, СУ "Св. Климент Охридски"; антропологическо проучване – н. с. д-р Б. Димитрова (ИЕМАМ – БАН). В екипа участват докторанти и студенти от СУ "Св. Климент Охридски", ВТУ "Св. Св. Кирил и Методий" и НБУ.

Некрополът се намира на 2.6 км североизточно от центъра на с. Крум и на 0.6 км източно от ЖП гара Крум в м. Крумски герен, която включва терена между дигите на р. Марица на север и ж.п. линията Пловдив – Свиленград на юг и от ЖП гара Крум на запад до незаливната тераса на 1.2 км източно от гарата. Състои се от две безименни надгробни могили. По-голямата могила (№ I) има височина 2,90-3,10 м и диаметър 35 м. На 76 м западно от нея се намира могила № II с размери – височина 1,10-1,20 м и с диаметър до 15 м. Могилите са разположени върху заливната тераса на р. Марица.

Стратиграфските сондажи показват, че могила № I е съставена от два насипа, след което е дооформена. Гробно съоръжение не е открито. До западната и източната периферии се открива строителна керамика от функционалата в местността през XX век тухларна. Подпочвена вода излиза на 0,15-0,20 м под погребания хумус. Могилата е изцяло проучена.

Могила № II е еднонасипна. В сондаж №3, западно от центъра е открит човешки скелет в анатомически порядък. Трупополагането е в изпънато положение по гръб, ориентирано запад-изток, с глава на запад. Подпочвена вода излиза на 0,25-0,30 м под погребания хумус. Могилата е изцяло проучена.

И при двете могили в погребания хумус с дебелина 0,20-0,30 м се открива значително количество артефакти – керамика, работена на ръка и на грънчарско колело от началото на късната желязна епоха. Част от керамичните фрагменти са с по-големи размери и нямат следи от транспорт.

В насипите на двете могили се намират фрагменти от керамика от римската епоха, когато вероятно са били насипани и са погребали части от селищна структура от началото на късната желязна епоха. Досега материали от този период в Горнотракийската низина са намирани предимно в ями.

ПРОУЧВАНЕ НА МОГИЛЕН НЕКРОПОЛ В С. СТАРО СЕЛО, РАДОМИРСКО, М. "РАВНИЩЕТО"

Василка Паунова

През 2005 г. в м. "Равнището" в землището на с. Старо село, Радомирско, екип от ИМ – Перник проведе спасително археологическо проучване на три могилни насипа и на прилежащ терен с площ 1800 м^2. Обектите са засегнати от депонирането и предепонирането на скална маса от строителни работи по магистрала Е 79, км 301+325 – 301+500. В процеса на проучването се установи, че на площ от 1800 м^2 изцяло са били унищожени около десет могилни насипа, подмогилните им съоръжения и инвентар. Първата могила бе със землен насип, диаметър 9,20 м и височина 0,66 м. В нея не бяха открити археологически находки и съоръжения.

Втората могила бе с диам. 10 м и височина 0,50 м. Насипът й бе каменен. Под него бяха разчистени две вписани едно в друго каменни съоръжения. Външното е правоъгълно с размери – 10 х 6 м. Вътрешното квадратно, вкопано е в скалния терен на дълбочина 0,50 м и е оградено от големи ломени камъни. То е с размери 3,20 м. В центъра му бе разчистено правоъгълно каменно ложе и кремирани човешки останки. Кремацията е била извършена извън могилата. В гробното съоръжение като гробен инвентар бяха открити глинени съдове – урни, чаши, паници и кани, три бронзови и една желязна фибула. Пред гробното съоръжение бяха открити сребърни обеци, сребърна лунула и фрагментирани глинени съдове. Според характера на гробният инвентар съоръжението се датира през втората половина на IV в. пр. Хр. Наличието на кремирани кости в три основни групи е индикатор за по-продължително използване на могилата и за погребване на няколко индивида. В каменния насип на могилата бяха разчистени 9 цисти с неправилна четириъгълна форма и отделни фрагменти от урни и тънкостенни съдове в тях. Много е вероятно тези съоръжения да са били използвани за възпоменателни ритуали.

Третата могила бе с диаметър 10 м и височина 0,40 м. Под каменния насип бе разчистено правоъгълно съоръжение, издължено в направление СИ-ЮЗ с дължина 9

м и ширина 5 м. Дъното му е било вкопано в скалната основа на терена, а трите му помещения са оградени с големи ломени камъни, без спойка. Средното помещение не е било използвано. В западното бе разчистен вторично препогребан човешки скелет с глава на ЮЗ. Местоположението на черепа бе маркирано от голям вертикално забит камък. Южно от черепа бяха открити глинени съдове – урна, кана, паница и чаша с две дръжки. В центъра на гробното съоръжение бе разчистен железен предмет – вероятно нож, каменен брус и няколко костени предмета с дупка.

В източното помещение бяха открити множество човешки кости, обособени в няколко примитивно оформени ограждения. Само един от скелетите бе разчистен на място, в центъра на гробното помещение. Той е с ориентация СЗ-ЮИ. До лявата ме ключица бе открит железен връх от копие. Над черепа, при таза и при стъпалата бяха разчистени множество глинени съдове. Особеностите на проученото триделно каменно съоръжение в могила "Р" доказват използването му продължително време – през IV в. пр. Хр., най-вероятно като родов некропол.

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА ЯМНО ПОЛЕ ОТ ЖЕЛЯЗНАТА ЕПОХА ПРИ С. КАПИТАН АНДРЕЕВО (ОБЕКТ №27, КМ 312+300 – 312+700 ПО ТРАСЕТО НА ЖП ЛИНИЯТА ПЛОВДИВ – КАПИТАН АНДРЕЕВО)

Христо Попов

Обектът се намира в района на ЖП гарата на с. Капитан Андреево. Разположен е върху надзаливна тераса, която след корекциите по руслото на р. Марица, направени през 60-те години на XX век е останала на няколкостотин метра северно от реката, от която в настоящия момент я делят две диги. По такъв начин площта в рамките на сервитута на жп трасето, която трябва да бъде проучена спасително, е затворена между жп линиите и една от дигите.

По време на теренните обхождания през 2001 г. обектът бе регистриран като селище от ранножелязната епоха, намиращо се в м. Лонгозлука, в района на ЖП гарата и западно от нея. Спасителните разкопки имаха за основни цели прецизното определяне на неговите граници, изясняването на функционалните му характеристики и на хронологическите му рамки.

Разкопките бяха проведени в периода 19.09. – 31.10.2005 г., като в археологическия екип взеха участие специалисти от АИМ – БАН и докторанти и студенти от СУ "Св. Климент Охридски", Института по изкуствознание – БАН и НБУ.

Бяха заложени общо 6 сондажа, в които размерът на проучената площ в края на разкопките достигна около 250 м^2.

Установи се, че разкритите археологически структури принадлежат на два различни периода – ямно поле от желязната епоха и ранносредновековно селище от VII в.

От гледна точка на границите на обект №27 беше констатирано, че структурите в неговите източни части (в района на ЖП гарата) са много по-добре запазени, в сравнение с тези в западните участъци. Западно от гарата (км 312+300 – 312+550) теренът е бил подлаган на дълбока оран и изравняване и насипване при строежа на настоящата ЖП линия. По тази причина откриваните археологически материали са разпръснати, силно фрагментирани и без контекст. Ако може да се съди по неголямата дълбочина на вкопаване на откриваните в източните участъци структури, то тези в западните сектори са били до голяма степен унищожени. По тази причина бе счетено за целесъобразно археологическите проучвания да бъдат концентрирани в централните и източните сектори на обект №27. Прецизирана и разширена бе източната граница на обекта, която достига до км 312+850. В централните и западните участъци археологическите структури се намират в далеч по-добро състояние. Районът представлява тясна и дълга ивица, останала изолирна между жп линията и дигата, която не е била достъпна за тежки машини и не е била обработвана дълбоко. По тази причина откриваните в този район ями и средновековни жилища в повечето случаи са ненарушени от по-късна човешка дейност.

Като характеристики ямното поле не се отличава от станалите вече многобройни обекти от подобен тип. Проучените ями до този момент са 20 на брой. Те могат да бъдат датирани в различни периоди на желязната епоха (ранна фаза на ранната желязна епоха X-VIII в. пр. Хр.; преходен период между ранна желязна и късна желязна епоха VI-V в. пр. Хр. и елинистическа епоха). Липсата на материали от отделни периоди на I хил. пр. Хр. се дължи по-скоро на недостатъчния брой проучени ями и не може да бъде отдадено на наличието на хиатуси в използването на ямното поле. Вероятно то е било използвано през цялата желязна епоха. В ямите, които позволяват датиране в началните етапи на ранножелязната епоха (X-VIII в. пр. Хр.), откриваните керамични находки са в значително по-голямо количество и по-добре запазени. Такива са ями № 3, 6, 19. Откриваните кани, чаши и гърнета са сравнително добре запазени и в отделни случаи на лице са не само цели форми, но и напълно запазени съдове. Към находките от този период на ранножелязната епоха (макар и открита с по-късни материали в яма №2) може да бъде прибавена и една бронзова игла със спирало-

видна глава, която намира точни паралели в находки от Итония, Тесалия или от Драма, Югоизточна България. Датира се в IX-VIII в. пр. Хр.

Материалите от VI-V в. пр. Хр показват някои ранни керамични форми на колело. Интересно е, че щампованата украса, така характерна за късните фази на ранножелязната епоха, на този етап е много слабо предствена и като правило се среща смесена с по-късни находки.

В част от по-късните ями се откриват фрагменти от амфорна тара. Сред по-характерните находки може да бъде споменато едно дъно на хиоска амфора от седата на V в. пр. Хр.

В две ями бяха регистрирани и жертвоприношения – на куче в яма №2 и човешко (открити части от череп) в яма №4.

След периода на I хил. пр. Хр. теренът дълго време не е бил обитаван. През ранното средновековие на това място е било основано малко селище от новодошло славянско население. По време на разкопките бяха регистрирани 3 полувкопани жилища. Първото от тях (вкопана структура №5) е с почти правилна квадратна форма и размери 2,80 х 3 м. Вкопаването не е дълбоко (до 0,25-0,30 м. в централните части на жилището). При североизточния му ъгъл бе открито глинено огнище с неправилна форма. Около жилището се разкриват дупки от колове, с диаметър 5-6 см и вкопаване до 30 см. Откритите в жилището находки са оскъдни, което предполага, че в него не е живяно дълго време и че напускайки го неговите обетатели са взели всичко по-важно със себе си. Керамични находки позволяват датиране в VII в. Второ жилище (вкопана структура №7) бе разкрито в източната периферия на обекта. За съжаление поради неговото вкопаване в 3 по-ранни ями от желязната епоха и поради факта, че в този участък проучваните структури се откриват на минимална дълбочина под хумусния пласт и някои от тях са нарушени, планът на жилището не можа да бъде проучен. По-запазен бе участъкът около огнището, което е напълно идентично с регистрираното в първото жилище. Още едно средновековно жилище с правоъгълна форма бе разкрито на 8 м западно от първото.

Спасителните разкопки на обект №27 в района на с. Капитан Андреево не са приключени и ще продължат и през 2006 г.

АНТИЧНИ РУДНИ РАЗРАБОТКИ, ЗАПАДЕН СКЛОН НА АДА ТЕПЕ

Христо Попов, Станислав Илиев

През м. юни и юли, 2005 г. бяха проведени спасителни археологически проучвания по западния склон на Ада тепе. Те бяха насочени към разкриването и документирането на следи от древно рударство и металургия в този участък от хълма, преди началото на съвременна златодобивна дейност. Екипът си бе поставил за цел възможно по-пълно регистриране на различни звена от металургичната технологична верига (първичен добив на руда, различни фази от нейната преработка, до добив на метал и евентуално на крайни продукти от него).

В рамките на разкопките бе проучена една вече известна, от предварителното обхождане на терена в предходни години, минна галерия. Подготвянето на терена за открит рудник и прокарването на пътища за тежки машини по склоновете на Ада тепе бе довело до компрометиране на условията за наблюдение и теренно проучване. Над входа на галерията бе натрпупан изкуствен съвременен насип, който в участъка между входа на галерията и т. нар. авеню 7 – запад, откъдето бе свлечена земната маса на места надмивнаваше 4 м дебелина.

След разчистването на съвременния насип бе осъществено проучването на галерията. При проведените рзкопки бе открито и едно малко, неизвестно до този момент, нейно разклонение. (дължина на основната галерия – 14 м, на разклонението – 2,80-3 м). В хода на разкопките бе отрито ограничено количество материали с антропогенен произход – части от керамични съдове. Част от този материал (открита в повърхностните стратиграфски пластове) е вторично преотложена от свличане по склоновете на хълма. Въпреки това контекстът на откриване на останалата част от керамичния материал, а именно – в най-дълбоките участъци на основната галерия и пред северния вход на основната галерия и входа на разклонението, запечатани под пласт от камъни, вероятно свързан с разработването на галерията – позволява да се изкаже твърдението, че тези артефакти са синхронни на времето, през което галерията е била експлоатирана. В стратиграфско отношение мже да бъде направено заключението, че след изчерпването на галерията на това място повече не е имало човешка дейност, която да остави следи. Поради това изкопания скален участък постепенно е бил запълнен със земна маса, вследствие на което се е образувал склон, върху който по-късно е била натрупана земната маса от прокарването на авеню 7 – запад. По тази причина антропогенните материали се откриват на дълбочина между 0,40-0,60 м. от съвременното ниво на склона. Откритата керамика е правена изключително на ръка.

Въпреки че тя е като цяло нехарактерна и силно фрагментирана, част от нея (например дръжка с ромбовидно сечение), открита в сигурен контекст, позволява да се изкаже становището, че времето на експлоатация на галерията е било през късната бронзова епоха (XVI-XII в. пр. Хр.) и/или най-късно през ранножелязната епоха.

В рамките на археологическото проучване бяха направени още 3 сондажа. Два от тях бяха заложени в отвали, разположени северно и южно от проучваната галерия. В един от сондажите бе открито голямо количество фрагментирани хромели и чукалки, предназначени за счукване и смилане на добитата руда. Като хронологически репер за датирането на материалите от този сондаж отново може да бъде използван керамичният материал. Въпреки силното изтриване на парчетата от съдове, поради абразивното действие на скалната маса в отвала, някои характерни керамични форми (тунелести дръжки, дръжки с триъгълно сечение, фуниевидни устия и др.) отново позволяват като хронологическа рамка да се постави периодът на късната бронзова и ранната желязна епохи. По такъв начин може да се изкаже твърдението, че минната галерия и отвалът, разположен северно от нея са синхронни и са свидетелства за добив на злато на Ада тепе от един и същи период.

Синхронни са и материалите от сондажа, заложен по склоновете на Ада тепе, между светилището на върха и минната галерия, намираща се значително по-ниско. Според членовете на екипа, разкритите в този участък каменни структури са били предназначени за терасиране и подравняване на терена, правейки го по такъв начин по-годен за обитаване. Откритите в този сондаж материали, за които може да се твърди, че не са преотложени, хронологически се отнасят към периода на късната бронзова епоха и по такъв начин могат да бъдат свързани с населението, което е добивало злато на Ада тепе по това време. В този сондаж (сондаж №1), също бяха открити фрагментирани хромели и чукалки. За съжаление по-характерни структури (жилища, укрепления, производствени съоръжения) в рамките на осъществените сондажни разкопки не бяха открити.

В заключение може да се каже, че като научна стойност добитата в хода на разкопките информация е важна, тъй като до този момент в страната не са осъществявани целенасочени теренни проучвания на металургични структури, свързани с добива на благороден метал през късната бронзова епоха. От друга страна разкритите структури и материали нямат репрезентативен характер. Те са свързани с процес на добив и производство. Част от тях, като терасирането в сондаж №1, бяха изчерпани. Що се отнася до отвалите, то те представляват структури, резултат от човешка дейност, при която е изхвърляна отработената скална маса, както и дефектира-

ли/счупени сечива от процеса на преработка, които не е било възможно да бъдат използвани повече. Същото се отнася и за откривания керамичен материал.

СОНДАЖНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ВЪЛЧЕ ПОЛЕ, ОБЩИНА ЛЮБИМЕЦ

Христо Попов, Станислав Илиев

През м. август, 2005 г. в местността Куш Кая в землището на с. Вълче поле бяха проведени археологически разкопки, финансирани от Арехологически институт с музей при Българската академия на науките. Обектът е известен в научната книжнина от проучванията на Иван Велков и Димчо Аладжов, но до този момент на него не бяха провеждани археологически разкопки. През 2004 г. по време на теренни обхождания известната за Куш кая информация беше до голяма степен актуализирана и разширена, вследствие на което през 2005 г. стартираха сондажни археологически проучвания, които да определят перспективите за една по-дългосрочна работа. Обектът се намира в източната част на рида Гората. Близо до него в рамките на същия рид от Източните Родопи се намират обекти като Шейновец, Кован кая, Глухите камъни, Света Марина, Ефрем и др. Разположен е на конично възвишение, върху чиито високи части се открояват два големи скални масива. Именно те фланкират от север-североизток и от юг-югозапад територията на археологическия обект. По западната периферия на билната част на Куш кая преминава разсип от камъни, (вероятно сухозид). Северния скален масив е по-висок (денивелацията между върха му и неговото подножие е около 50 м.) и в неговото подножие се намира по-високата част от билото.

В рамките на археологическото проучване бяха направени 3 сондажа. Първият от тях с размери 4 х 7 м бе разположен непосредствено до стар иманярски изкоп, в който бе открито голямо количество керамика с общи хронологически рамки от ранната желязна епоха до периода на късната античност. До нива 0,50-0,60 м откриваните в сондажа находки бяха със смесен контекст (основно материали от римската епоха с датировка III-IV в., елинистическия период III-I в. пр. Хр. и голямо количество материали от ранната желязна епоха, втора фаза VIII-VI в. пр. Хр. очевидно от нарушени от покъсното обитаване стратиграфски пластове). След достигането на механични пластове на 0,50-0,60 м от повърхността започна работа в хомогенен стратиграфски пласт с материали изцяло от ранната желязна епоха. В някои от частите на сондажа пластовете от ранната желязна епоха бяха “запечатани” от нападали големи скални късове.

Под тях в западната част на сондажа бяха проучени части от жилище. От неговата конструкция бяха запазени части от глинобитно подово ниво и цокъл от големи камъни (подредени в дъга, вероятно жилището е имало овален план) на две от стените. Жилището попада под скалните обрушвания и вероятно обитаването в него и в този участък от селището е прекъснат вследствие на някакъв природен катаклизъм.

Материалите от жилището хронологически се отнасят към втората фаза на ранната желязна епоха (VIII-VI в. пр. Хр.). Освен керамичния материал в него бяха разкрити и редица находки: печати за нанасяне на щемпелована украса върху керамични съдове, фрагментирани глинени антропоморфни фигурки, 1 бронзова игла и др. Самото жилище стъпва върху по-ранен стратиграфски пласт, който също се отнася към втората фаза на ранната желязна епоха. След проучването на този пласт бе достигнато до стерилен терен. Като равносметка общата дебелина на културните напластявания в сондаж 1 (както на смесените, така и на хомогенните пластове) достига 1,20-1,30 м.

Втори сондаж бе заложен в каменния разсип, рамкиращ западната периферия на билото на Куш кая. След направения разрез бе установено, че става въпрос за укрепителна стена, градена от старвително големи, необработени камъни (до 0,70-0,80 м дължина и 0,30-0,40 м височина) запазени на места в дълбочина до 3 реда. Стената е фундирана върху основната скала, като за целта е отнет почвеният слой. Единствено фронталните камъни от челното лице на стената стъпват върху почвен пласт. От разкритите под първия основен ред камъни и при блокажа на лицевите камъни находки може да се направи извода, че стената се датира идентично с пластовете от ранножелязната епоха, проучени в сондаж 1 (втора фаза на ранножелязната епоха, не по-късно от VI в. пр. Хр., вероятно по-скоро VIII-VII в. пр. Хр.).

Последният трети сондаж бе заложен в подножието на големия скален масив в северните части на обекта. Непосредствено след отнемането на хумусния пласт (с дебелина до 0,20-0,25 м), в който бяха открити малко количество смесени материали от различните периоди на обитаване на обекта, бе достигнато до структури, принадлежащи на жилище от късната бронзова епоха (подово ниво, замазка, части от стенни мазилки с пластична украса, отпадъчна яма и др.). Жилището вероятно е горяло, тъй като културният пласт бе примесен с пепел. Керамичният материал представя основните форми (както груба, така и по-фина трапезна керамика) и начини на украса, познати вече от проучването на други обекти от района на средното течение на Марица и Източните Родопи.

От гледна точка на общите характеристики на обекта може да се каже, че той обхваща площ от не по-малко от 25 дка. Бил е обитаван през сравнително дълги пери-

оди от време, като на този етап най-силен интензитет на обитаването може да бъде установен за периодите на късната бронзова и ранната желязна епоха. Неговото интерпретиране като укрепено селище, на този етап от проучванията изглежда напълно оправдано. Проучените структури и дебелината на културните напластявания позволяват подобни изводи. В същото време откритите в голямото количество иманярски изкопи материали принадлежали към по-късни периоди (късна желязна епоха, римска императорска епоха, късна античност) дават основание да се предполага, че при бъдещи проучвания фиксираните хронологически граници на обитаване ще бъдат значително разширени и прецизирани. Интересна е хоризонталната стратиграфия на селището, тъй като очевидно не навсякъде е налице припокриване и вертикално напластяване на структурите от различните периоди.

Заедно със сондажните археологически проучвания бе стартирана и дългосрочна програма за проучване на следите от антично рударство и металургия в района. Всъщност една от основните цели при проучването на Куш кая бе проверка на направените през 2004 г. констатации за наличие в района на следи от античен рудодобив и металодобив.

В м. Дядо Вангельовата нива бе предприета теренна интервенция в участък с регистрирани следи от железодобив. В рамките на два малки сондажа бяха разкрити разрушените останки от металургична пещ и купчината отпадъчна шлака, натрупана пред нея. Основата на пещта е с размери 0,80-0,90 м. Във височина вероятно е била не по-висока от 1 м, като едната й стена е била вкопана във склона и е имала форма на пресечен конус. Пещта е използвана в рамките на най-много 1 сезон. При нейното проучване не бяха открити сигурни хронологически репери, които да позволят точното й датиране. Интердисциплинарните изследвания предстоят тепърва. На този етап, с оглед на непосредствената близост до основни археологически обекти в близките местности (билото над пещта, подстъпите към Куш кая и м. Селището) може да се предположи, че пещта е от късната желязна епоха или от периода на римската античност. Прецизирането на тази датировка следва да бъде направено въз основа на взетите проби.

Пак в рамките на археометалургичните проучвания за района бяха направени геоложки опробвания под ръководството на ст. н. с. д-р Здравко Цинцов от Централната лаборатория по минералогия и кристалография при БАН. Проби бяха взети в местностите Куш кая, Кован кая, Дядо Вангельовата нива, Кара Кольовия бунар (Шафрана). В последната бяха регистрирани следи от активен железодобив, правен на базата на разсипно находище от хематит с много високи стойности на желязо. Конкретно-

то проучване в тази и в други металогенни зони от района предстои да бъде направено през следващите археологически сезони.

ПРОУЧВАНИЯ НА ТРАКИЙСКИ ГРАДСКИ УКРЕПЕН ЦЕНТЪР (ВОДНА ЦЕНТРАЛА) В ИАР "СБОРЯНОВО"

Тотко Стоянов, Живка Михайлова, Красимир Ников

Археологическите проучвания на обект "Водна централа" през 2005 година (18-ти сезон) се проведоха от 13. 07 до 28.08.2005 г. от екип в състав: ръководител доц. д-р Т. Стоянов (СУ "Кл. Охридски"), заместник-ръководители Ж. Михайлова и н. с., д-р К. Ников (АИМ – БАН) и членове д-р Д. Стоянова (СУ "Кл. Охридски"), М. Николаева (ИМ – Исперих), П. Стоянов (геодезист ИМ – Исперих), Ю. Събчева (консервация и реставрация ИМ – Исперих), М. Азиз (фотограф ИМ – Исперих). Екипът бе подпомаган от Ю. Стоянов (докторант в катедра Археология на СУ), К. Франгова (докторант в катедра Реставрация на ВИИ „Н. Павлович") и 32 студенти-стажанти от специалност Археология на СУ "Св. Кл. Охридски". Разкопките бяха осигурени частично от ИМ – Исперих, а стажът на студентите и командировките на екипа от СУ бяха финансирани от СУ "Св. Кл. Охридски".

Програмата и целите на проучванията през сезон 2005 бяха съсредоточени върху разширяване на базата данни за планировката, укрепителната система, културната характеристика и датировката на на гетския град.

I. ЮП Източно крило

Продължи проучването при Източното крило на Южната порта. (Сектор I). В кв. 189/24-25 и 205/4-5 се допроучиха комплекси, свързани с етапите от съществуването и разрушаването на Източното крило на ЮП. Проучването на сектора бе изнесено и на И в кв. 190/16, 21, 206/1, където бе направен един цялостен напречен профил между вътрешните лица на ЮКС и ВКС. Ясно се документират разрушенията на двете съоръжения. Особено интересни са данните за поне две нива на обитаване в съоръжения (жилищни?) на запад от потерната и Вътрешната кула.

II. ЮКС вътрешно лице – сграда в сектори 200-201

Друг акцент бе изследването на големия сграден комплекс, долепен към вътрешното лице на ЮКС в сектори 200-201 (Сектор II). След дозачистването на руините в помещение А и помещение В се оформи идеята, че зидът документиран добре запазен в северната част на помещение В (с условно название зид 1), е структура, изградена

в целия участък от помещението на запад най-вероятно до източната граница на кв. 201/13. Наблюденията в профилите под стените на помещение А, и особено участъкът разчистен през август 2005 г. в кв. 201/12, дават основания да се приеме, че той е фундиран върху материковата скала и е изграден в долните един два реда с големи камъни (част от тях, като блокове), а във височина е продължавал поне до равнището на тавана на първия етаж (южното му лице). Пространството между зид 1 и южната крепостна стена вероятно е било оформено като подземие. В З част на проучвания участък, в кв. 200/15-201/11, се очерта най-висока концентрация на големи фрагменти от плоски и покриващи керемиди от различни серии, като именно в пространството на запад от блокове I, II и III (условно помещение D) има строителна керамика (керемиди) на най-голяма дълбочина – 0,60-0,80 м, в разсип от камъни.

III. Южно подградие. (Сектор III)

Продължи проучването на комплекса върху третата низходяща тераса под ЮКС (на югоизток от ЮП), започнало като сондаж през 2003 г. През 2004 г. бе разкрита частично голяма двуделна сграда със стени с каменни основи, съществувала през първата половина на III в. пр. Хр. През 2005 г. продължи проучването на културния пласт в очертанията й. Беше разширен проучваният участък на И. Установи се, че сградата е почти квадратна с размери ок. 10 х 10 м. Сондажи на И и ЮИ от нея установиха останки от подобна сграда с каменни основи на стените. Очевидно тя има сходни характеристики. Сред най-интересните находки от комплекса на "Трета тераса" са фрагментите от амфора от т. нар. група Парменискос със запазен печат (кръгъл, с монограм в негатив: **MI**; ПИН 33-05). Тази група е произвеждана най-вероятно в Пела, където комплексите са датирани с монети на Антигон Гонат (283-239). Това дава допълнителни аргументи за датиране на основния материал от комплекса във втората четвърт – средата на III в. пр. Хр. От друга страна, тези данни хвърлят светлина върху възможните преки или косвени връзки със столицата на Македония. Дръжка от чернофирнисов гутус, който следва да се датира по атически паралели в последната четвърт на IV в. пр. Хр., подсказва една начална дата за изграждането на комплекса най-късно в самия край на IV – началото на III в. пр. Хр. Заедно с откритите през сезон 2004 фрагмент от чернофирнисова каликс-купа с пластично изображение на глава (маска) на силен върху дъното (ПИН 95-04) и други типове трапезна чернофирнисова посуда, гутусът допълва впечатлението за едно много високо ниво на битовата култура на обитателите на този комплекс.

IV. Западен квартал ("Поляната")

Документираните изключително интересни резултати от наблюденията при прокопаването на траншея за отводнителен канал през поляната при археологическа

база “Камен рид” дадоха повод за започване на разгърнати планомерни проучвания в този участък (Сектор IV). В сектор 259 бе разгърната план-квадратна мрежа. Потвърдени бяха данните за мощен културен пласт от Ранноелинистическата епоха. Данните за значими архитектурни съоръжения придобиха по-конкретни очертания. В кв. 259/12, 17 беше разкрита каменна стена с направление С-Ю, с добре оформени лица от средно големи подбрани или оформени камъни. Средната й ширина е 2,17 м. Разкрит е участък с линейна дължина ок. 5,60 м. Стената е запазена и продължава в северна посока. На юг – към поляната тя е силно пострадала от изкопи за огнища и пещи на поляната в модерно време. Запазени са основно части от подложката. Стената лежи върху елинитически пласт. Материалите разчистени сред руините й и от двете страни също са датируеми ок. средата на III в. пр. Хр. Непосредствено на З от стената бе документирано голямо съоръжение с няколко последователни дебени глинобитни (добре изпечени нива). За съжаление то е пресечено от канала и наполовина унищожено. Ширината (респ.) диаметърът му е ок. 1 м. Функцията му в последната фаза би моглада бъще пещ, ако се вземе предвид откритият цял голям съд, запазен на място в контекста на на голяма кухина. На И от стената в кв. 259/13-14 беше разчистен участък с площ над 25 м^2 с плътна настилка от дребни ломени камъни. Артефактите разчиствани в повърхностния слой датират това съоръжение най-общо синхронно на стената. Дали се касае за улично или площадно пространство може да се разбере след разкриване на участъците в северна и южна посока.

V. Селищна Могила при Демир Баба Теке – каменно съоръжение

След прекъсване през 2004 г., през сезон 2005 продължи отнемане в дълбочина на нападалите големи и по-малки камъни от стените на съоръжението в очертанието на помещението, както и натрупаните през XIX-XX в. битови и строителни материали от сградата (“на чокоя”), изградена в това време върху тези солидни каменни основи. За първи път през този сезон, в ЮЗ иС/СИ част на помещението, се достигна до ниво и пласт от по-ранен период. Желязна стрела открита в ЮЗ част (ПИН 54-05), която би могла да се датира от Къснoримската епоха до Средновековието подсказва, че през следващия сезон ще се достигне до оригинални пластове, които ще дадат информация за историята и най-вече за функцията на това импозантно каменно, архитуктурно съоръжение.

ГЕОФИЗИЧНИ ПРОУЧВАНИЯ НА ТРАКИЙСКИ НАДГРОБНИ МОГИЛИ

Никола Тонков

През 2005 г. бяха извършени геофизични проучвания на шест тракийски надгробни могили, както и на части от околомогилните пространства на други две.

1. **Тракийска надгробна могила в землището на с. Българево**, община Каварна. Могилата е с височина около 12 м и диаметър около 80 м. Целта на геофизичното проучване беше да се установи наличието или отсъствието на каменно гробно съоръжение (гробница), което би обосновало финансирането на археологически разкопки на една от най-големите могили в района. Завършено бе геофизично проучване по радиална мрежа чрез прилагане на електросъпротивителния метод, модификация профилиране със схеми Венер-Шлюмберже. Методиката е доказала своята ефективност при проучването на вече над 150 могили във всички краища на България, при което са открити някои от емблематичните за археологическата наука тракийски гробници и богати гробове – тези от Гинина могила и могила №13 от некропола при с. Свещари, от Малката могила и могилите Остpуша, Голяма Арсеналка, Биньова и Светица от некропола при Шипка-Шейново и др. Измерванията бяха извършени по профили през 10^g през центъра на могилата, като профил 200^g беше с посока юг-север. Измерванията бяха извършени с три дължини на захранващата линия AB=3, 7 и 11 м, при разстояние между приемните електроди MN=1 м и стъпка на измерване 1 м. Поради недостиг на планираното време беше проучена само южната половина на могилния насип с обща площ около 2500 $м^2$. Проучването на останалата част е предстоящо.

В резултат на проучването не бе регистрирано наличието на гробница или друго голямо каменно съоръжение. Установено беше наличието на **каменен кръг** (**крепида**) извън видимите граници на могилния насип. За да се установят размерите в разрез и дълбочината му бяха заложени три допълнителни 2-D профила с използването на 10 дължини на измервателната схема Венер-Шлюмберже. Установено бе, че този кръг не е добре издържан, има различна ширина (2-3 и повече м) и заляга в дълбочина почти от повърхността до около 1,5 м.

2. **Сарафова могила** при с. Крън, община Казанлък. Могилата се намира на около 500 м северно от с. Крън. Височината ѝ е около 7 м, диаметърът – около 50 м. Целта на геофизичното проучване беше да се установи наличието или отсъствието на второ гробно съоръжение, подобно на откритото при разкопките през 1995 г.

Геофизичните проучвания бяха извършени по радиална мрежа с прилагане на електросъпротивителния метод с три дължини (AB = 3, 7 и 11 м) на стандартна схема

Венер-Шлюмберже. Получените резултати не дадоха основание да се предполага наличието на второ каменно съоръжение под могилния насип.

3. **Тракийски надгробни могили Голяма и Малка Косматка** край град Шипка.

Извършено беше проучване с флуксгейт градиометър на площ от около 4000 м^2 между могилите Голяма и Малка Косматка. Мрежата на измерване беше правоъгълна, ориентирана по посоките на света, с профили юг-север през 1 м и стъпка на измерване 0,5 м. Целта на проучването беше да се установи наличието на погребани аномални обекти, представляващи археологически интерес. В резултат на проучванията такива не бяха регистрирани. Подобно измерване беше направено и на част от пространството около **могилата Светица**, също, без да бъдат регистрирани аномални обекти.

4. **Тракийска надгробна могила** в землището на град Любимец, обект 25 по трасето на реконструкцията на ЖП линията за Свиленград.

Могилата се намира на около 5 км южно от Любимец. Височина – около 6 м, диаметърът – около 45 м. Целта на геофизичното проучване беше да се установи наличието или отсъствието на каменно гробно съоръжение, за да могат да се планират предварително археологическите разкопки за тяхното най-ефективно провеждане (в частност – начина на използване на земекопна техника). Геофизичните проучвания бяха извършени по радиална мрежа с прилагане на електросъпротивителния метод. Получените резултати не дадоха основание да се предполага наличието на голямо каменно съоръжение под могилния насип.

На намиращата се в непосредствена близост, нерегистрирана преди това, **друга могила** с височина около 1 м и диаметър около 20 м беше извършено магнитопроучване с флуксгейт градиометър. Мрежата на измерване беше правоъгълна, ориентирана по посоките на света, с профили през 0,5 м при 8 измервания на метър по профилите. В резултат на измерванията югоизточно от центъра на могилата беше регистриран аномалия с размери в план 1,5-3 м.

5. **Могила №4 при с. Горно Черковище**, община Казанлък.

Могилата се намира на около 0,5 км южно от с. Горно Черковище. Височина – около 4,5 м, диаметърът – около 35 м. Целта на геофизичното проучване беше да се установи наличието или отсъствието на каменно гробно съоръжение, за да могат да се планират предварително археологическите разкопки за тяхното най-ефективно провеждане (в частност – начина на използване на земекопна техника). Измерванията бяха извършени по радиална мрежа с прилагане на електросъпротивителния метод, с използването на три дължини (AB = 3, 7 и 11 м) на стандартната схема Венер-

Шлюмберже. Получените резултати не дадоха основание да се предполага наличието на каменно съоръжение под могилния насип.

6. **Могила Голяма Косматка** край град Шипка.

Могилата се намира на около 1 км южно от град Шипка. Височината ѝ е около 25 м, диаметърът – около 120 м. Целта на геофизичното проучване беше да се установи наличието или отсъствието на гробни съоръжения, подобни на откритото при разкопките през 2004 г. Геофизичните проучвания бяха извършени по радиална мрежа с прилагане на електросъпротивителния метод, модификация профилиране със схеми Венер-Шлюмберже. Общата проучена площ е около 9000 м^2. Не бе регистрирано наличието на гробница или друго голямо каменно съоръжение.

ЯМНО СВЕТИЛИЩЕ ОТ КЪСНОЖЕЛЯЗНАТА ЕПОХА И РАННОСРЕДНОВЕКОВЕН ЕЗИЧЕСКИ КОЛЕКТИВЕН ГРОБ В ЦЕНТЪРА НА С. ГЛЕДАЧЕВО, ОБЕКТ "ДВОРА", ОБЩИНА РАДНЕВО

Милена Тонкова, В. Георгиева

След две годишно прекъсване продължиха проучванията на ямното светилище от късножелязната епоха в центъра на с. Гледачево, обект "Двора", чието затрупване от насипище Север на рудник Трояново 2 от енергийния комплекс "Марица-Изток" е предстоящо.

Бяха проучени 25 различни съоръжения, принадлежащи на тракийското ямно светилище от V-IV в. пр. Хр., както и сензационно открит езически колективен гроб от края на VII или началото на VIII в. сл. Хр.

Резултати от проучването на ямното светилище от V-IV в. пр. Хр. Проучванията бяха съсредоточени почти изцяло в сектор II. Бяха открити 20 ритуални ями, останки от глинобитна постройка с есхара in situ, струпване от мазилки и керамично струпване с два цели кошеровидни съда правени на ръка. В сектор I бяха проучени 3 ритуални ями, в една от които бе открит кръгъл многослоен олтар от глина.

В характеристиката на пълнежа на ямите, а оттук и на ритуалите от проучвания участък на светилището има няколко акцента. На първо място това е наличието на пепелен слой от 0,50-0,70 м в горната част на ямата (наблюдава се при 10, т. е. при половината от проучените ями в сектор II). Това е последният, завършващ етап в ритуала, съответстващ на затварянето на ямата. Освен пепеливия пласт, във всички ями има и много въглени, следи от извършваните ритуали с огън. Друг отличителен белег

на ритуала е оформянето на олтари от глина или на пласт от фрагменти от преотложени преносими огнища на дъното на ямата. Многозначителен е фактът на присъствието на хромелни камъни и то със значителни размери (0,50-0,70 м) в пълнежа на ямите. В яма 28 един върху друг, както е при самия работен процес, са открити долен и горен хромелен камък. Присъствието им подсказва практикуването на земеделски култове. Този извод е потвърден и от резултатите на палеоботаническите изследвания, документиращи растителни останки в пълнежа на почти всички ями. Установено е разнообразие във видовия им състав, както и закономерности в разпределението им в пълнежа на ямите, предпочитание на определен вид пшеница в ямата с олтара и др. Овъглената дървесина във всички ями е дъб. Друг акцент в проучването на светилището е документирането на останки от вероятна глинобитна постройка с есхара. Тя е сигнализирана на терена с концентрация от отухлени мазилки. Сред тях in situ са открити останки от есхара с правоъгълна или квадратна форма с рамка от врязани успоредни линии. Засега това е първата следа от постройка в границите на тракийско ямно светилище.

В ритуалните ями са открити множество "жетони", малко на брой тежести за стан и прешлени за вретено, бронзови игли и части от накити от бронз, късове глини от преносими огнища, кирпичи, многобройни фрагменти от съдове, правени на колело и на ръка, малко на брой фрагменти от гръцки чернофирнисови съдове и транспортни амфори.

Според материалите функционирането на светилището може да се ограничи във времето от първата половина на V до края на IV в. пр. Хр. Орнаментираната есхара е отнесена към функционирането на светилището в края на IV в. пр. Хр.

II. Резултати от проучването на езически колективен гроб от VII-VIII в. В кв. F9/F10 бе открит колективен гроб с четири скелета с глави на изток, ръцете са или опънати до тялото или едната е свита в лакътя. Находката представлява първичен масов гроб, в който по едно и също време са погребани четири индивида – млад мъж на 20 години и три деца – на 14, на 8 и на 6,5-7 години. Гробът е най-вероятно със случаен характер. Засега няма данни за наличието на некропол.

Върху два от детските скелети бяха открити колански украси от сребро - токи и накрайници, гайки и ремъчни носачи, на които са били окачени две огнива, торбичка с прахан и кремъчни остриета и ножове. Облеклото на двете деца е било украсено с малки и големи златни копчета с форма на сфера с халка за окачване. Под брадичката на едното бе открит златен медальон с характерна колелообразна форма. Златните накити са осем. Един от тях бе открит в устата на мъжа, поставен като Харонов обол.

До главата на едно от децата бяха открити останки от дървено ведърце с обков от железни ленти.

Находката се отнася към края на VII или началото на VIII в. Погребалният обряд и гробният инвентар намират паралели в ранносредновековните некрополи от Североизточна България. Коланните гарнитури са аналогични на украсите от групата "Врап-Ерсеке", (или т. нар. "балкано-византийска" група), каквито са известни от повече от 10 находища от дн. Североизточна България. Златната висулка намира точен паралел в комплекса от Малая Перещепина и Ясиново в Украйна. Коланните гарнитури и златните украси от Гледачево са сред най-представителните находки от този тип.

ЯМНО СВЕТИЛИЩЕ ОТ V – НАЧАЛОТО НА III В. ПР. ХР. В М. КАРАБЮЛЮК ПРИ С. ЯБЪЛКОВО (ОБЕКТ №9, КМ 222.050 – 223.570 ПО ОВОС НА ЖП ЛИНИЯТА ПЛОВДИВ – СВИЛЕНГРАД)

Милена Тонкова, Румен Миков

През 2005 г. проучванията бяха съсредоточени в централната, най-издигната част (могилата "Карабюлюк") на сервитутната зона. Екипът проведе археологически разкопки в източната и централна част на терена, както и на отделни негативни и позитивни структури в западната част, проучвани от екипа на Катя Меламед. Проучванията продължиха един месец.

Издигнатият терен в средата на сервитутната зона ("могилата Карабюлюк") е бил обитаван през епохата на ранния неолит, както и през различни етапи на Средновековието. Тук са протичали и ритуалните действия в границите на тракийско светилище от V-IV в. пр. Хр. Ямите са на отделни концентрации, предимно в централната му част.

В източната част на издигнатия терен бяха проучени три свързани негативни структури от късножелязната епоха. Ямата в квадрати I47/J47 е от особен интерес поради голямата концентрация на археологически материали. Повечето от тях са открити в струпване на дъното: над 700 фрагмента от съдове правени на грънчарско колело, от амфори от Менде и Тасос, фрагменти от чернофирнисови киликси, които позволяват комплексът да бъде отнесен към последната трета на V в. пр. Хр. В струпването са открити тежести за стан, прешлени за вретено и фрагменти от главнярници от глина.

В централната заравнена част на издигнатия терен бяха локализирани останки от праисторическата епоха във всички квадрати. В квадрати I39/I40 започна проучва-

нето на северната половина на полувкопана землянка и свързаните с нея две стопански ями от XI-XII в. Мястото е било централно и за светилището от V-IV в. пр. Хр. Бяха проучени четири ями, които вероятно са били елементи на един и същ ритуален комплекс. Централно място в него заема яма 1/кв. Н39. Тя е с форма на пресечен конус, с дълбочина 2 м, с пълнеж от черна пръст с много органика и находки – лещовидна тежест, фрагменти от керамични съдове, сред които от гръцки амфори и вази с черен фирнис, фрагмент от главнярник, тежест за стан, струпване от животински кости. На дъното на ямата бяха открити човешки останки. Според антропологическия анализ те са от три индивида – дете на около 8 години, части от трупа на мъж на около 30 години и долни крайници на дете на около 5-6 години, поставени преди изтляването на меките тъкани. От възрастния индивид в ямата са поставени само части от трупа – главата с част от раменния пояс, част от таза с остатък от ставната глава на дясната бедрена кост, отсеченият десен долен крайник и лява част от таза, най-вероятно в артикулация с левия долен крайник. При отсичането на частите от трупа на възрастния индивид е въздействано с тежко посечно оръжие, тъй като според установимите следи няма данни за повече от един удар върху сечените кости. Около тази яма са проучени три ями със странна питосовидна форма и сходен пълнеж.

В западната част на издигнатия участък бяха проучи няколко ями от КЖЕ. Сред тях се отличава ямата в кв. І34 със стесняващи се към дъното стени, с втора малка яма, вкопана в дъното ѝ, и материали от втората половина на IV в. пр. Хр. Сложната стратиграфия на обекта бе ясно изразена при проучванията в кв. Н32, където голяма средновековна яма с редица от камъни на дъното пресича и частично унищожава яма от късножелязната епоха, както и ниво от праисторическата епоха.

Проучванията през 2005 г. допълват картината на организацията на структурите в северната периферия, най-близка до р. Марица, на ямното светилище в м. Карабюлюк. Ритуалните ями са разположени върху високата заравнена част на могилата Карабюлюк, наблюдава се групирането им по няколко на терена. Комплексът от питосовидни ями, групирани около яма с човешки останки вероятно маркира най-северната, централна част на светилището, намираща се в непосредствена близост до реката. Логично е тук да са извършвани най-важните ритуални действия, както това е подсказано от комплекса с човешките жертвоприношения. Установената през предишните сезони хронология на светилището остава непроменена: функционирането му през V в. пр. Хр. е документирано с гръцка чернофирнисова керамика – киликси с удебелен вътрешен ръб, амфори от Тасос и Хиос, характерни съдове със сив цвят, а през втората и трета четвърт на IV в. пр. Хр. с амфорен внос от Менде и Тасос.

СОНДАЖНО ПРОУЧВАНЕ НА ТРАКИЙСКО УКРЕПЛЕНИЕ НА ВРЪХ КОЗИ ГРАМАДИ В СЪЩИНСКА СРЕДНА ГОРА – ЕКСПЕДИЦИЯ "КОЗИ ГРАМАДИ – 2005"

Иван Христов

През месец юли бяха проведени сондажни археологически проучвания на тракийската крепост "Кози грамади", разположена на едноимения връх в билната част на Същинска Средна гора, землище на с. Старосел, Хисарско.

Връх "Кози грамади" е разположен на 1361 м надморска височина. Намира се между върховете Алексица (1534 м. н. в.) и Сакара (1262 м. н. в.). Върхът е издължен в посока север-юг на няколко тераси. На различните нива се срещат останки от крепостна стена, сгради, жертвеник и фрагментирана битова керамика. Върхът е изцяло обрасъл с широколистна гора. От северозапад и север се забелязват останки от крепостна стена, която следва конфигурацията на терена. На повърхността тя е във формата на разсип. На места е запазено външно лице. Построена е с местен варовиков и песъклив камък без спойка. Приблизителната площ на укреплението е 10 дка. Проучванията са проведени чрез залагането на 6 малки по площ сондажи.

Първият сондаж е заложен по средата на северната стена и е с размери 4 х 4 м. Първоначално той припокрива иманярски изкоп, в който в изхвърлената пръст се намериха фрагменти от оброчни плочки. Вероятно сондажът е в границите на помещение прилепено до стената.

Вторият сондаж е заложен в най-високата част на хълма в неговия югозападен ъгъл. Отново в пределите на иманярски изкоп, в който се забелязва стена прилепена до скала и перпендикулярен зид с ориентация север-юг. Разчистено е лице на зид ориентиран юг-север с дължина 2 м. Поради разбиване от иманяри не е ясно дали този зид е свързан със стената, която води в посока изток-запад.

Пред стената са открити няколко фрагмента от оброчни плочки, силно обезличени. Намерени са и фрагменти от тракийски керемиди и множество фрагменти от цялото I хил. пр. Хр.

Пред стената в горен пласт са открити и две късноантични медни монети. След окончателното почистване на иманярския изкоп и оформянето на профилите се установи, че в тракийската постройка е вкопан късноантичен зид изграден на калова спойка – широк 0,70 м. В профилите се забелязват поне два периода на функциониране на тракийската постройка.

Сондаж №3 с размери 5 х 5 м е разположен в източното подножие на "Кози грамади".

Сондажът е западно от голям каменен блок с почти правилна форма на правоъгълник. По него се забелязват скални изсичания и улеи – вероятно жертвеник. Блокът е част от материкова скала с размери 4,40 х 3,80 м.

При рутинно проверяване с металотърсач екипа на експедицията се натъкна на малка колективна находка на сребърни римски републикански денари. Монетите са открити в скална пукнатина в южната част на т.нар.жертвеник. Те са осем на брой и се датират основно през I в. пр. Хр.

При продължилите проучвания е заложен е нов сондаж №4 с размери 2 х 2 м до вътрешното лице на северната стена. Той е по средата в нейния прав участък. След махането на нападалите камъни от стената на дълбочина 0,50 м се откриват материали изцяло от късноантичната епоха.

На дълбочина 0,70 м започна откриването на тракийска керамика. Липсва ясна граница между пластовете.Основният пласт е тъмночерен и еднороден. На 0,65 м дълбочина са открити две монети. Едната е бронзова от първата половина на III век, а другата – медна от IV век.

Сондажът се намира на 5 м източно от контрафорс на северната стена.

Отделна група от екипа разчисти външното лице на северната крепостна стена от първия открит контрафорс до предполагаемия вход на крепостта. Открити са още два контрафорса в по-лошо състояние и участък от 6 м рушавина на стената. На северозападната чупка на стената е открит вход изработен от добре обработени квадри и каменен праг. Входът е широк 2,50 м, толкова колкото е широка и крепостната стена. Блоковете до входа са широки 0,50 м, дължина 0,80 м, дебелина 0,22 м.

Сондаж №5

Заложен е в източната част на най-високата тераса на върха. Сондажът е ориентиран север-юг 5/8 м. Открит е зид с дължина 5 м, широк над 1,50 м. Изграден е от добре обработени квадри без хоросан. Зидът следва конфигурацията на терена почти север-юг. Блоковете са положени върху заравнен терен. Основата на терена е жълта пръст. Вероятно зидът е част от ранната елинистическа източна стена, от която и до днес се виждат изхвърлени по склона блокове. От нея цялостно е почистен участък с дължина 3 м, изграден от две лица с огромни дялани квадри. Изцяло суха зидария. Вътре между блоковете е документиран пълнеж от по-дребни камъни. Блоковете са дълги 0,60 м, широки 0,30 м, с дебелина 0,17 м. Стената е със запазена височина 0,65 м. Пред един от по- масивните блокове са открити два контрафорса (отделни правоъгълни блокове). Широчина на стената е 1,60 м.

Пред стената са открити множество фрагменти от керамични съдове от тракийската епоха. Най-интересен от тях е дръжка на кана с графит във формата на лабрис.

На най-високата част от върха (равна площадка) на 30 м, северно от сондаж №3 и 10 м западно от сондаж №5 е заложен **сондаж №6.** Сондажът е ориентиран по дългата страна север-юг. (Дължина 5м, широчина 5 м.) Още на повърхността се очертават зидове на помещение, което е ориентирано изток-запад.

Зидовете са на суха зидария изградени от различни по големина дялани камъни. Срещат се добре обработени блокове. Дебелината на стената е 0,60 м. Културният пласт е с дебелина 0,30-0,50 м. Състои се от нападали камъни и много малко керамични фрагменти.

На 1,50 м. от вътрешния северозточен ъгъл в посока юг е открита колона с надпис на старогръцки. Колоната е фрагментирана. Дълга е 0,68 м. Диаметър в долната част 0,21 м, в горната – 0,17 м. В горната част изтънява и завършва с леко уширение. Има отвор. Забелязват се 6 реда букви. Височината на буквите е 0,06 м Вероятно колоната е била до входа на сграда ориентиран на изток.

Става ясно, че сградата е раннохристиянска църква. Открита е абсида на изток. Колоната вероятно е преизползвана пред олтара като mensa sacra.

Разкритата църква е еднокорабна, широка 5,30 м. Широчина на предната част на абсидата 2,10 м. Наосът е дълъг едва 1,84 м. Тя има предверие, което не е разкрито. Предполагаема дължина – 7,60 м.

Проучванията на връх Кози грамади през месец юли завърши с обход в югоизточното подножие на върха.

Проследи се трасето на древен път с широчина до 3-4 метра в незасипаните участъци. Пътят минава в северното подножие на върха, после извива на юг и се спуска в заравенен участък мужду върховете Кози грамади и Сборови грамади. На равна тераса е открит голям античен комплекс заемащ площ от няколко декара. Очевидно е бил ограден със стена. Почти в средата на комплекса се забелязва струпване на огромни обработени блокове със следи от украса.На терена се очертава леко издигане на площ приблизително от 100 м^2. В югозападния ъгъл на това възвишение иманяри са прокопали изкоп с размери 2 х 2 м. Достигнали са зид от добре обработени блокове и правоъгълна ниша в стената. Определено става дума за голяма масивна постройка. В пръстта се забелязва тракийска покривна и битова керамика. На 100 м югоизточно от сградата екипа открива разкопана от иманяри малка могила. Всички наблюдения при този обход позволяват да се вземе решение за продължаване на

проучванията в района на Кози градади. Проучванията ще имат вече спасителен характер.

ЕКСПЕДИЦИЯ "КОЗИ ГРАМАДИ – 2005" (ЕТАП ПРОУЧВАНЕ НА ТРАКИЙСКА ЦАРСКА РЕЗИДЕНЦИЯ)

Иван Христов

При теренен обход в югоизточното подножие на крепостната стена на връх Кози градади, ръководената от мен експедиция попадна на неизвестен археологически обект. Той е разположен върху заравнена тераса между скални върхове, очертана от ниска крепостна стена и заемаща площ от 4,5 дка. Ограденатa площ е с формата на трапец с дългата страна на югоизток. В североизточния ъгъл се забелзват основите на правоъгълна кула изнесена извън куртината. Цялото пространство вътре в заградената площ е заето с разхвърляни в миналото блокове, някои достигащи до половин тон и с дължина повече от 1,50 м. Ясно се забелязват струпвания на камъни в правоъгълна форма и пропадания на терена. В средата на този комплекс се открояват останките на масивна сграда в която иманяри са направели изкоп.

Прави впечатление, че след своето разрушаване сградата не е била подложена на нова интервенция и е засипана постепенно от наносен слой от планината. Всички разхвърляни блокове на повърхността са от горната фасадна част на сградата.

В рамките на спасителните археологически разкопки е проучена споменатата постройка заемаща площ от 104 м^2. Допълнително са заложени три сондажа, за да дадат предварителна представа за характера на обекта. Заложена е планквадратна мрежа, състояща се от четири сектора. Центърът на мрежата е на североизточния външен ъгъл на постройката. Предстои тя да бъде доразвита през следващия археологичеки сезон в четири основни сектора.

Както вече бе спомнато основната част от екипа на експедицията бе заета с разкриването на монументална постройка от втората половина на I хил. пр. Хр. Тя е с външни размери 8,30 м х 12,50 м (103,75 м^2) Зидът е вкопан с един ред камъни под подово ниво на дълбочина 0,57 м. Неговата дебелина е 0,90 м.

В ходът на проучванията първо е разкрит вход на югоизток широк 1,68 м. Той е стеснен от двете страни с две правоъгълни каменни бази профилирани отвън на фасадата и от вътрешните страни на входа. Украсата на базите е с канелюри. Те лежат

на голям правоъгълен блок, който е застъпен 0,11 м. от двете страни от фасадните камъни.

Базите са с размери: всочина – 0,21 м, ширина – 0,59 м, дължина – 0,36-0,39 м. Широчината на блока от който е изработен прага на входа е 0,79 м със стъпка навътре.

В североизточният ъгъл на прага има уширение на блока с гнездо за врата запълнено с олово. Диаметърът на отвора за въртящата се врата е 0,09 м. Подът е 0,23 м по-ниско от самия праг на входа. При изграждането на сградата са използвани два реда каменни блокове (пясъчник, местна порода камъни), които са служели за лицева зидария. Блоковете са дълги средно 1,10-1,40 м, височина – 0,44 м, дебелина – 0,30 м. Между тях има пълнеж с дебелина 0,16 м, състоящ се от дребни камъни и пясък.

Максимална широчина на фугата между блоковете 0,40 м. По повечето блокове личат гнезда от сглобки чрез олово.

Стените на проучената постройка са изградени от добре оформени квадри запазени до 1,96 м височина. Открояват се основно 4 реда блокове. Те са с различна широчина и дължина на различните редове. Блоковете са с рустицирани, като по края е оформен зъборез.

На входа в долния ляв ъгъл се намери отводнителен канал. Той излиза във вътрешността на сградата малко под керемидения под.

В процесът на разкопките е достигнат под от натрошени керемиди, наредени напречно и финно замазани с жълта пръст.

На подовото ниво са открити: желязна двуостра брадва, бронзова монета на Филип II Македонски, бронзова монета на Терес II, малък номинал, сребърна монета сечена в района на Тракийски Херсонес, фрагменти тракийска керамика работена на колело със сив цвят (V-III в. пр. Хр), оловна тежест за прашка с инициали “AN” (на старогръцки), дъно на амфора и отделни фрагменти от чернофирнисова керамика.

Най-трудната част от проучването на постройката бе разчистването на насипа във вътрешността на сградата. Работата бе изключително трудна поради нападалите големи блокове вътре в сградата и така също на нейната повърхност. Блоковете бяха извлечени с лебедка на определени депа.

Прави впечатление огромното количество нападали блокове и жълта песъклива пръст. Културният слой е изключително тънък – 0,10 м над подово ниво, състоящ се от неравномерни петна с черен горял слой. Под него следва жълтата замазка на пода и самият под.

На 8,20 м от вътрешния североизточния ъгъл е открита стена успоредна на югоизточната. До североизочната стена има вход широк 1,04 м. Следва стълбище, което води до дълга и тясна платформа. То е изградено от шест стъпала.

Зачистена е "горната площадка", към която водят стъпалата. Изглежда тя е издялана от монолитна скала и над нея е надстроявано с блокове на суха зидария. Очертава се висока платформа с дължина 4,26 м, широка 1,90 м. Самата площадка е дълга 3,13 м, широка 1 м. В югозападния край е открито високо стъпало, което води надолу. Следва стълбище съставено от четири стъпала.

Сградата е била покрита с плоски (солени) и извити керемиди-калиптери. Използвано е оскъдно количество железни гвоздеи.

Освен описаната накратко представителна постройка на обекта са заложени 3 сондажа.

Проучената от екипа ми представителна постройка е била унищожена при походите на Филип II Македонски в Тракия през 40-те години на IV век. Целият комплекс можем да определим като тюрзис или владетелска резиденция, свързана с другите известни археологически паметници около с.Старосел.

При приключване на разкопките обекта бе временно консервиран и предпазен от лоши атмосферни условия през зимния сезон. Бяха взети мерки за неговата охрана. Предстои цялостното проучване на комплекса.

ПРОУЧВАНИЯ НА МОГИЛЕН НЕКРОПОЛ ОТ РБЕ В М. БАЛИНОВ ГОРУН ДО С. ДЪБЕНЕ, КАРЛОВСКО

Мартин Христов

Археологическите проучвания са проведени на основание Разрешение за теренно археологическо проучване №197/10.03.2005 г. и негово Допълнение.

Некрополът е разположен на около 2 км югоизточно от края на с. Дъбене, Карловско.

През изминалата 2005 г. в рамките на археологическата кампания в посочената местност са проучени седем археологически структури с различен хронологически диапазон.

1. Средновековна сграда. Проучена е на площ от 9 х 7 м, като истинската структура е засечена на площ от почти от над 6 м^2 в сондажа. Камъни от структурата са разнесени по терена. В югоизточния ъгъл е разкрито подово ниво направено от трам-

бована глина. Дебелината на подовата замазка е между 6 и 9 см. Дупката от кол говори за конструкцията на сградата. В проучения участък са открити железни ножове и огрибка, сребърно украшение, монети и фрагменти от тях от XIII в. (български коруби и фрагмент от Венециански метапан), фрагменти от керамични съдове.

2. Могила (структура) №6. На терен се откриват речни камъни със средни и дребни размери. Датира вероятно от късножелязната епоха предвид наличието на сива керамика. През XIII в. нейната цялост е почти разрушена, като са демонтирани камъни, направена е голяма яма в югоизточната ѝ част и др. През XX в. структурата отново е разрушена от селскостопанската обработката на земята.

Могила (структура) №5. Структурата е частично разбита от селскостопанската обработка на земята. Откритите речни камъни са само в един ред и дъговидната структура е с ширина от 1,40 м до 2,10 м. Само няколкото фрагмента керамика от РБЕ дават информация за периода на изграждане на съоръжението.

Могила №3. Каменният кожух е със слабо елипсовидна форма и дебелината му е до 30 см в най-дебелата част. Под него има плитко вкопаване с дълбочина до 20 см. В терена са направени осем дълбоки до 1,10 м ями с диаметър до 1,05 м запълнени речни камъни. Възможно е те да са поддържали конструкция от дървени колове. Ямите оформят правоъгълно пространство с посока северозапад-югоизток и абсидна югоизточна стена, тъй като една от ямите е изнесена напред. В централната част на могилата са сложени поне пет различни керамични съда – паници, чаши, кани и др. Сред тях се отличават една паница, както и фрагменти от чаша тип Юнаците. Между и над тях са нахвърляни малко дребни по своя размер кости и части от емайл на зъби, които най-вероятно носят следи от кремация. Освен тях в това пространство на могилата се разпръснати различни по своя характер златни елементи от нанизи и предмети, сред които разпределители, златни спирали и малки маниста, които по периферията си могат да имат или не тънки врязвания, както и два златни наниза. Последните вероятно са разкъсани в момента на полагане на другите гробни дарове и в процеса на натрупване на каменния кожух, тъй като голяма част от тях са открити около и върху съдовете, а значително по-малко в пръстта между речните камъни от най-долните два реда на кожуха.

В двата наниза от Дъбене, са влизали 44 бр. разпределители, над 14 900 бр. маниста, общият брой на златните елементи на нанизите и предметите в могилата е над 15 000, а общото тегло надвишава 250 г.

Могила №4. Могилата има кожух, изграден от речни камъни. Неговата форма е слабо елипсовидна, диаметърът му е 5,55 х 5,75 м, а дебелина му достига до 30 см. В древния терен е направено вкопаване с диаметър 4,60 м х 5,40 м и дълбочина 56-62 см.

В северозападната му част са сложени няколко фрагменти от зъб на младо теле. След това е насипан пласт от сиво-кафява глинесто-песъклива пръст. В този пласт са направени две ями, една от които се вкопава под нивото на достигнатия тогава терен. Те са запълнени с речни камъни. Над него в центъра на могилата заедно със сиво-кафявата пръст, която съдържа дребни въгленчета са сложени четири съда. В пространството между тях са нахвърляни 21 златни предмета маниста и спирали Върху тях е натрупан каменния кожух.

Голяма могила №3. Датира от РБЕ и е с диаметър 25 м и височина от 2,70 м. Тя е покрита от два каменни кожуха, които покриват асиметричния насип отдолу. Първия и горен обхваща цялата площ на могилата, а долния и по-ранен само част от нея. В южната си част той е нарушен от кръгла яма, в която е открит гроб на дете или бебе с глава на запад. Под втория кожух са открити над 10 златни предмета от РБЕ, както и най-вероятно свързания с тях гроб, който е разположен южно. Ритуалът е трупополагане по гръб с глава на запад-югозапад. В северната част на могилата под долен пласт камъни е направено вкопаване с посока северозапад-югоизток, което е запълнено с камъни. На дъното му и в неговата северозападна част се откриха три керамични съда от РБЕ. В източната част на могилата е направен ров с посока изток-запад.

Освен тях в западната периферия на могилата се откри бронзов връх на стрела, в западната периферия – бронзова кама и в южната златен обков на жезъл.

Хронологически най-ранните структури в могилата са овалното каменно струпване в югоизточната част и това в централния участък върху древния терен, което напомня на кожух на могила. Никакви археологически материали не са открити при тяхното проучване.

РБЕ структура северно от Голяма могила №3. Северно от Голяма могила 3 е заложен сондаж. На 30-35 см от повърхността на терена се разкри част от структура изградена от речни камъни. Северно и южно от нея се разкриха керамични фрагменти с висока концентрация, чаша с една дръжка и чаша тип “Юнаците”. Хронологическата близост с могилите предполага, че и тази структура участва в комплекса на некропола.

СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ 12А ПО ТРАСЕТО НА ЖП ЛИНИЯТА ПЛОВДИВ – СВИЛЕНГРАД

Таня Христова

Сондажът с откритите през 2004 г мазилки е разположен на 80 м западно от км 226.300. Проучването на мазилките показа, че те не заемат голяма площ. Установиха се следи от колове в тях, но друг археологически материал не бе документиран. В източна и западна посока от него бяха направени още пет сондажа с размери 1 х 3 м. В тях археологически структури не са регистрирани.

С цел изясняване характера на обекта се направиха три надлъжни траншеи, в очертанията на сервитута, с посока изток-запад. Още при проучването на първата траншея, която започва на 25 м западно от км 226.300 се разкри гроб. Той се локализира в кв. В15/А16. В началото и в края на траншея 1, съответно в квадрати В7/А8 и В19/А20 се разкриха две ями. И двете структури се датират в късната желязна епоха.

Имайки предвид проучения гроб в траншея 1 се направиха още четири траншеи (№ 4, 5, 6 и 7), които са ориентирани север-юг. При проучването им се разкриха четири гроба и се регистрираха още пет гробни ями. Погребалният обред при тях е трупополагане по гръб, с глава на запад и ръце свити в лактите, поставени върху корема и гърдите. Въз основа броя на гробовете, тяхната концентрация и погребалният обред се установи, че между 40 и 80 м от км 226.300 се локализира средновековен некропол.

III. АНТИЧНА АРХЕОЛОГИЯ

СПАСИТЕЛНИ ПРОУЧВАНИЯ СЕВЕРОЗАПАДНО ОТ С. ПОМОЩНИК, ОБЩИНА ГЪЛЪБОВО, В РАЙОНА НА КОМПЛЕКС "МАРИЦА-ИЗТОК"

Стефан Александров

През м. октомври 2005 г. започнаха спасителни археологически разкопки на надгробна могила, намираща се на 1,5 км северозападно от с. Помощник, в местността "Гарагошкин чаир". Могилата представлява насип с височина 0,80-1,80 м и диаметър 30 м.

Проучването се извърши чрез сондажи. В сондаж №1, заложен в посока север-изток, се разкри двулицев зид от необработени средни и малки по големина ломени камъни на калова спойка с дължина 18 м и дебелина 0,70 м. При зида се оформи отвор с дължина 1,20 м. Непосредствено югоизточно от него се разчисти Г-образен зид, който вероятно оформя помещение. Разкри се и част от оградния зид на постройката. От проведените теренни наблюдения той заключва пространство приблизително 7 дка.

На базата на желязната шлака, керамичния и монетния материал и друг подемен материал се налага изводът, че се касае за стопанска постройка, съществувала през IV в.

ПРОУЧВАНИЯ НА КЪСНОАНТИЧНА ПЪТНА СТАНЦИЯ В М. АНИЩЕ ПРИ ГР. БЕЛОГРАДЧИК

Добрин Антонов, Нарцис Торбов

През периода юли-август 2005 г. продължи проучването на късноантичния обект в м. Анище при гр. Белоградчик. Екипът бе в състав: научен консултант – ст. н. с. д-р Венцислав Динчев (АИМ – БАН), д-р Добрин Антонов и д-р Нарцис Торбов – научни ръководители (РИМ – Враца). В проучванията взе участие и Сара Татарова (ИМ – Белоградчик).

В североизточния ъгъл на обекта в кв. Y6 бе заложен сондаж №1. В този сектор очаквахме да намерим северния край на вече разкритата сграда. Оказа се, че до нея е

долепен на фуга по-късен зид, продължаващ в северна посока. В най-северната му част се очерта евентуално продължение, разположено под прав ъгъл в източна посока. В южното разширение на сондаж №1 по посока вътрешния двор попаднахме само на рушевини – натрошена строителна керамика, хоросан и едри камъни, сред които бяха намерени няколко монети на Констанций II. Не бяха констатирани следи от горене. Освен тези две помещения, долепени до североизточния ъгъл на вътрешния двор и измазани с добре запазена хоросанова стенна мазилка, чиито северни ъгли попадат в сектори A и D на сондаж №1, решихме да достигнем и до дневното ниво на вътрешния двор в близост до помещенията. Там бяха открити 23 бронзови монети – всички на Константин Велики или синовете му, с изключение една на Проб, както и две тухли с частично запазени печати.

Започната бе и работата при входа на апсидното помещение – сондаж №2. В него на кота 340,20 бяха открити три малки бронзови гвоздейчета и горял фрагмент от декоративен обков от бронз, който очевидно е бил прикован с гвоздейчетата. Открит бе и железен фрагмент – вероятно от дръжка на голям съд, както и деформиран бронзов пръстен. Разкритото ниво на хоросанова замазка съвпадна като кота с подовото ниво на хипокаустния канал в сондаж №3 (кота 339,90). В пълнежа на канала бяха открити горял бронзов коланен накрайник и две бронзови монети, едната от които на Валенс. При огледа на сондажи №2 и 3 се установи, че вероятно целият комплекс има един период на изграждане, тъй като върху хипокаустния канал няма добре запазена подова мазилка от по-късен период. Същото бе частично потвърдено и от стратиграфията в сондаж №2.

Решихме да проучим и разкритите от иманяри две помещения, разположени в близост до реката, които се явяваха и най-западната точка на обекта. При разчистването се разкриха нови две помещения – северно от предходните две и верижно свързани с тях, като западната стена на северното фланкиращо помещение е апсидно оформена. Апсидата е с лицев градеж и стъпва върху дъговиден цокъл (чиято ширина е до 1,25 м) така, че и отвън и отвътре се оформят 15 сантиметрови отстъпи. Не бяха открити следи за конструктивно свързан зид източно от абсидата, който да е продължение на нейната южна стена. Добре е запазен банкетът само в югозападния ъгъл на помещение №2 (от юг на север) – кота 338,26.

Очевидно четирите верижни помещения представляват баня, долепена до пътната станция от запад и намираща се максимално близо до реката, от която е черпела вода. С изключение на горяла счупена монета на император Констанций II от най-южното помещение, други находки в сондаж 5 не бяха открити.

Оказа се, че всички открити към настоящия момент помещения са конструктивно свързани помежду си в един комплекс. С оглед на разкритите структури и изграждането на комплекса в рамките на един строителен период, смятаме, че той е изграден по времето на Константин Велики и е функционирал като пътна станция между Бонония и Найсус до средата на V в., когато е бил напуснат организирано от обитателите си.

ПРОУЧВАНИЯ НА ТРАКО-РИМСКО СВЕТИЛИЩЕ В М. БАБАНОВ КРАЙ С. МАДАРА, ОБЩИНА ШУМЕН

Георги Атанасов, Станимир Стойчев, Неделчо Неделчев

През 2005 г. продължи работата по проучване на трако-римското светилище в м. Бабанов край с. Мадара, община Шумен. Разкопките се извършваха със студенти от ШУ "Еп. Константин Преславски" в рамките на археологическата им практика.
По време на разкопките беше работено в два квадрата (12 и 13).

В двата квадрата беше работено на дълбочина от 0,20 до 0,60 м до нивото на скалата. Отнетият пласт е насип от почва с черен цвят. В насипа се откриха фрагменти битова керамика на ръка и колело, фрагменти строителна керамика, железни гвоздеи, фрагменти от оброчни плочки на тракийския конник, фибули и монети от II-IV в.

Бяха заложени три сондажа северно, източно и западно от светилището с цел да се уточнят границите му. И в трите сондажа не се достигна до археологически структури.
Откритите находки потвърждават датировката на светилището в периода II-IV в.

ПРОУЧВАНИЯ НА ТРАКО-РИМСКИ НЕКРОПОЛ КРАЙ С. ПЕТ МОГИЛИ, ОБЩИНА НИКОЛА КОЗЛЕВО

Георги Атанасов, Станимир Стойчев, Юри Йоргов

Селото се намира на границата между Лудогорието и Добруджа. Административно е подчинено на община Никола Козлево.

Могилата е част от могилен некропол западно от селото, на десен склон на суходолие с югозападно изложение. Могилата се намира на около 1 км северно от ос-

новната група могили. Южно от некропола се намира център за битова керамика, разкопаван през 1977-1980 г., римска вила – разрушена от иманяри. Околността е богата на останки от халколита, ранната желязна и късната желязна епохи, римския период и средновековието.

Работено е с работници по програмата за временна заетост, осигурени от с. Пет могили. Могилата е затревена, на места обрасла големи дървета; има височина 2 м и диаметър 24 м. В източната половина имаше дълбок иманярски изкоп.

По време на разкопките се установи, че могилата е разкопана от иманяри и след това изкопите са засипани. Не бяха установени следи от гробно съоръжение.

Около самата могила се засече голямо селище, откритата на повърхността керамика го датира от IV пр. Хр. до VI в. Южно, в непосредствена близост до могила, през 60-те години при подравняване на терена е разрушен некропол от цистови гробове, датиран VI-V в. пр. Хр.

ПРОУЧВАНЕ НА РАННОХРИСТИЯНСКА БАЗИЛИКА В ДУРОСТОРУМ-СИЛИСТРА

Георги Атанасов, Драгомира Боева, Никола Русев

През м. август 2005 г. продължи археологическото проучване на разкритата през 2004 г. раннохристиянска базилика в Дуросторум-Силистра. В разкопките участваха студенти от специалност история в Българския университет в Молдова и техни колеги от Кишиневския университет ВАШ под ръководството на проф. д и н Николай Русев. Доразчистен бе притворът, който се оказа с ширина 2,00 м и е застлан с квадратни и шестоъгълни тухли, подредени на пана. Западно от притвора се развива леко трапецовидният атриум на храма, застлан е с каменни плочи. Входът между притвора и атриума се долавя благодарение на мраморен праг с ширина 1,30 м, паралелно разположен спрямо входа от притвора към централния кораб на базиликата. Върху силно обгорения под на атриума на 0,30 м над плочника е проучено частично запазено жилище от края на IX-X в. с керамични фрагменти от съдове на бавно колело с врязана украса и сивочерни съдове с излъскани ивици.

Керамиката в културния хоризонт над плочника на атриума и притвора е в ограничено количество и включва фрагменти от IV-VI в. Срещат се и фрагменти от мраморни детайли и облицовки. Специално внимание заслужават два фрагмента от ажурна преграда, която вероятно е била поставена върху стилобата на колонадата между корабите на храма.

При сондаж на фундамента на западната стена на атриума се оказа, че става въпрос за преизползване на полуразрушен зид с ширина 0,90 м на по-ранна сграда, фундиран с 1,10 по-дълбоко от стилобатите на храма на кота 18,00 м. На котата на плочника (19,75 м), върху широкия 0,90 м зид е издигната западната стена на атриума с ширина 0,60 м.

С пълното разкриване на притвора и атриума вече може да реконструира планът на базиликата със съответните размери. Тя представлява трикорабна едноапсидна елинистична базилика с притвор и атриум с обща дължина (външни размери) 32,80 м. Притворът е широк 2,00 м, а атриумът е леко трапецовиден с дължина 5,90-6,20 м.

На 5,80 м западно от атриума на кота 19,60 м бе разкрит топлопровод с ширина 1,50 м, фундиран върху подравнен терен с жълта глина на кота 16,50 м

На 1,10 м западно от топлопровода бе проучен античен зид от по-ранна от базиликата сграда, който, подобно на зида под западната стена на атриума, е фундиран на кота 18,00 м, като достига до стерилния льос на кота 16,58 м. Зидът е широк 0,60 м, ориентиран е север-юг и е изграден от ломени камъни на бял хоросан. Западно от зида, на кота 18,80 м, е разкрит глинен тръбопровод с диаметър на тръбите 0,19 м.

През 2005 г. продължи проучването на монолитния античен зид северно от базиликата. Ориентиран е север-юг с дължина 15,10 м. Фундиран е стъпаловидно в здравия льос на кота 16,10-16,40 м. Иззидан е монолитно от полуобработени камъни на бял хоросан. Според стратиграфията фундаментът пресича силно горял хоризонт с керамика и монети от III-IV в. Изглежда става въпрос за голяма обществена сграда от IV-VI в.

РАЗКОПКИ НА НАДГРОБНА МОГИЛА – ОБЕКТ 04 (“ХЕЛИКОН”) КРАЙ АНТИЧНИЯ ГРАД ДЕУЛТУМ

Петър Балабанов

През третия сезон от разкопките на могилата бе свален нейният основен насип и бе проучена по-голямата част от античния слой от чернозем, който е покривал повърхността на терена. Разкрити бяха нови 16 погребения, с които общият брой на проучените под могилния насип става 22.

Под три от първичните могилки, включени в насипа на голямата, бяха разкрити съоръжения от един ред речни и ломени камъни. Те имаха различна форма: на пръстен; на кръг и на пръстен с вписан в него правоъгълник. Първото и най-голямо се на-

мираше под геометричния център на голямата могила. В отвора на пръстена, както и под второто с форма на кръг, разположено непосредствено на североизток от него, бяха документирани скелети на възрастни индивиди, положени в нетипична хокерна поза, а в очертанията на третото – отделни кости от погребение на човек. Погребален инвентар липсваше. От събраните върху каменните настилки дребни фрагменти от керамични съдове може да се предположи само, че съоръженията са използвани през античността. Стратиграфските наблюдения показват, че тези погребения са по-ранни от останалите. Към тях вероятно спада и още едно: на възрастен индивид в типична хокерна поза, обърната наляво, разкрито непосредствено под античния чернозем в югоизточния сектор на могилата. Всички погребения от тази група са ориентирани с глава на запад.

Очевидно свързани с тях са четири площадки с неправилни форми, направени от един ред речни и ломени камъни, разположени в южната част на могилата.

Към същия хронологически пласт принадлежи една яма с цилиндрична форма, чието проучване бе започнало през миналия сезон. Във врязан в основната скала канал на нейното дъно бяха документирани отделни човешки кости от два индивида: мъж и жена. В насипа на ямата имаше следи от разложени органични вещества.

Седем погребения от I-II в. бяха проучени в южната и югоизточната част на могилата след свалянето на основния насип. Три от тях, извършени чрез трупоизгаряне в правоъгълни гробни ями на място, съдържаха богат гробен инвентар. Ямите бяха стъпаловидни в сечение, покойниците са били поставени на дъното им. Двете бяха ориентирани изток-запад, с глави на изток, а едната север-юг с глава на север. В централната част на последната бяха наредени в квадрат четири фрагмента от тегули, върху които е бил поставен дървен сандък. Неговите железни детайли бяха намерени в непосредствена близост.

От гробните дарове можем да отбележим един много рядък бронзов антропоморфен балсамарий, украсен с лицата на Дионис, Пан и Силен, чифт златни обеци и ажурен златен медальон, две бронзови стригиле, едната от които украсена с богати орнаменти, направени от линии плитки врязани точици, а другата – спукана и поправяна още навремето, стъклени и глинени балсамарии. Намерени бяха също така една глинена лампичка и една чашка с две дръжки. Според откритите монети тези погребения датират между 96 и 150 г.

В същия участък бяха проучени и четири погребения, извършени чрез трупополагане. Според намерените в тях монети те датират от 70-те години на I до 70-те години на II в. Две от тях бяха на възрастни индивиди, положени в стандартни гробни ями с глави на север, а две – на деца, в плитки небрежно оформени гробове, с глави, ори-

ентирани на юг. Сравнително оскъдният гробен инвентар е стандартен за времето: глинени съдове и стъклени балсамарии.

В северната трета на могилата бяха проучени четири погребения, извършени чрез трупополагане в гробни ями с глави, ориентирани на запад. Две от тях бяха на деца, а две – на възрастни индивиди. В два случая – едното дете и възрастен мъж, скелетите са били заковани с по 11 железни гвоздея: един в темето и десет симетрично разпределени от двете страни на тялото.

През сезона бе окончателно доказана хронологичната последователност на създаването и използването на могилата, както и бе изяснена технологията на изкопните и насипните работи в района.

КЪСНОАНТИЧНА СГРАДА В М. ГРАДИЩЕ ПРИ С. ДРЕНКОВО, ОБЩИНА БЛАГОЕВГРАД

Юлия Божинова

Проучването на сградата се извърши в няколко сектора – пред източната стена за разкриване на външната фасада и външните ъгли; в новооткритото помещение 2 и върху външните стени за очертаване плана на сградата. При разчистването на насипа пред източната стена се очерта централния вход отвън. Той е оформен от вторично употребени почти квадратни каменни бази за колони, капител, жертвеник. Вследствие на това входът е с ширина 1,80 м. Източната стена е запазена на различна височина, като най-ниската точка е в югозападния ъгъл. При разчистването на ЮЗ ъгъл се оказа, че той е оформен като полукръгла кула издадена навън. По същия начин е оформен и СИ ъгъл. При очертаването на ЮЗ ъгъл отвътре и проследяването на новооткритите – южна външна, западна външна и северна вътрешна стени, се очерта ново голямо помещение 2. То е правоъгълно, с размери 23 х 4,50 м. Ориентирано е И-З. Проучена бе част от него до новооткрития вътрешен вход.

При разчистването на културните напластявания, в помещението се очерта познатата ни от предишните проучвания ситуация. След вдигане на горните пластове се открива средновековно жилищно ниво с малко керамика, която го датира към IX-XI в. Под средновековното ниво следва горял черен пласт с дебелина около 1,40 м. Новото е, че успяхме в този пласт да разграничим две жилищни подови нива. Освен с керамика и други находки, те се регистрират и с монети. Горното или II-ро подово ни-

во лежи под пласт от керемиди и горели греди и дъски, а намерените монети са на Юстиниан I (527-565) и Юстин II (565-578).

РАЗКОПКИ ПО ФОРТИФИКАЦИЯТА НА РИМСКАТА КОЛОНИЯ ДЕУЛТУМ (С. ДЕБЕЛТ, ОБЩИНА СРЕДЕЦ)

Людмил Вагалински

Обект №1 "Римска крепостна стена – под ореха". На този обект започнахме разкопки през 2003 г. Основна цел и тогава и през 2005 г. е да се получи надеждна хронология в тази част на колонията (ЮЗ край на централната част на града) въз основа на точни стратиграфски данни. През 2003 проучихме 2 м от културния пласт или в надморски височини спрямо Балтийската височинна система от 8,60 м (съвременен терен) до 6,591 м.

През 2005 г. в рамките пак на един месец проучихме още 2,5 м от културния пласт, достигайки дълбочина 4,10 м спрямо Балтийската кота. Не успяхме да изчерпим културния пласт поради подпочвена вода. Седемдесет и четири стратифицирани монети и колективна находка от други 43 монети (всичките бронзови) улесниха създаването на надеждна хронология на обекта.

1. Разграничихме седем строителни периода. Тяхната хронология отгоре-надолу е следната:

Първият строителен период се датира в VI в. Тогава използвали разрушената ранновизантийска източна куртина на града като кариера за нови градежи. Дебел изравнителен пласт от ломени камъни на хоросан със счукана керамика стабилизирал терена, запечатвайки мощните рушевини отдолу. Изградена е малка четириъгълна постройка от ломен камък на хоросан със счукана керамика, за която първоначално имахме съмнения за кула. В нейния градеж са вложени сполии, включително ранновизантийски капител с релефен кръст.

През втория строителен период е издигната източна куртина с прилежащ пиластър, носещ бойната пътека. Куртината е построена през втората половина на V в. Тя пострадва сериозно при пожар след 498 г., след което е разграбена до ниво банкет, а на места и до половината от субструкцията.

Третият строителен период се датира също във втората половина на V век. Характеризира се със нови преградни стени от ломен камък на глина, които оформят помалки помещения.

Четвъртият строителен период има характеристиката на трети. Датира се със сигурност след 425 г. и с голяма вероятност във втора половина на V в. Именно през този четвърти период за пръв път се наблюдава упадък в строителната техника и се преграждат ходови линии.

През пети строителен период се предприема старателно измазване на заварените стени, което е предшествано от пореден пожар със съответно повдигане на подовото ниво. Пети период се датира между 222 и 375 г.

През шести строителен период са положени взаимно успоредни зидан канал и глинен водопровод. Водата се движела от запад на изток. През този период се надзиждат заварени стени. Поради значително повдигане на терена вследствие на последователни предходни разрушения субструкциите на новите градежи възсядат оцелелите около 0,50 м от супеструкциите на заварените стени. Поради нестабилния терен, пълен с рушевини, древните майстори укрепват новите градежи чрез масивен надземен подпорен каменен блок и подземна стена, перпендикулярна на две взаимно успоредни нови стени. Тухлена зидария оформя входове. Строителството на шести период е проведено между 155 и 235 г. Водопроводът и каналът са разградени между 364 и 425 г.

Най-долният строителен период е засега седми поред. Датира се преди 156 г. В зидовете е вложен ломен камък на бял хоросан. На места в суперструкцията, запазена до около 0,80 м, са използвани големи квадри.

2. Прави впечатление, че през всичките тези около 400 години (II-VI в.) строителната линия остава една – по световните посоки. Изглежда тя е наложена при основаването на колонията.

3. Макар и далеч от невралгичния дунавски лимес, Деултум бил обект на сравнително чести вражески атаки – регистрирахме осем опожарявания с различна сила за периода II-V век. Деветият пожар е унищожил ранновизантийската източна куртина през VI в. – след 498 г. Споменатата колективна находка също е укрита при вражеско нападение, осъществено скоро след 395 г.

4. Впечатлява строителната активност през втората половина на V в. – период, който трудно документираме археологически, особено по десния долнодунавски бряг.

Задачи през 2006: ако природата ни разреши, да достигнем стерил, допълвайки досегашната хронология на обекта; да уточним и обогатим хронологията на този дял от колонията и на ранновизантийската куртина чрез нов сондаж, заложен между източната порта и обект №1.

<u>Обект №6</u> "Североизточна кула". Според теренни наблюдения в този участък би трябвало да се намира североизточната ъглова кула на първата крепост на колонията. Именно хронология на последната беше цел на теренните ни усилия. Теренът има

надморска височина около 27,40 м спрямо Балтийската кота – тоест с около 19 м е по-висок от предходния обект №1. Заложихме контролна траншея, ориентирана изток-запад. Поради недостиг на изкопчии работихме само осем дни. Достигнаме дълбочина 25,00 м спрямо Балтийската кота, тоест свалихме около 2,40 м от културния пласт. Той е преравян още в античността. Само най-долният слой с дебелина около 0,40 м е in situ. Той представлява силно опожарени римски рушевини. В тях лежи масивен хоризонтиран каменен блок, напомнящ на квадрите от седми строителен период в обект №1. Засега е блокът е неясно, дали той е част от търсената ранноимператорска кула на Деултум.

Задачи през 2006: Достигане на стерил и последващо разширяване на сондажа с вече по-ясна идея за хронологията и планировката на това място.

АНТИЧЕН ПРОИЗВОДСТВЕН ЦЕНТЪР ЗА ГЛИНЕНИ СЪДОВЕ И ВАР КРАЙ С. КРИВИНА, РУСЕНСКО

Людмил Вагалински

Обектът е разположен на около два километра североизточно (азимут 25 градуса) от центъра на селото, в местността “Чичов елак”. Последната представлява склон със западно изложение върху първа незаливна тераса, на около един километър южно от Дунав и на около два километра източно от устието на река Янтра. Склонът се състои от дебели пластове льос, образувани през терциера и кватернера. Те лежат върху плато от варовикова скала. Допроучена бе грънчарска пещ, започната през 2002 г., както и мащабен комплекс за производство на вар.

1. Грънчарска пещ

Пещта има кръгъл план. Диаметрите на скарата са между 2,45 м и 2,34 м. Горивната камера е вкопана в льоса. Дели се на две от издялана в льоса стена, носеща скарата. Южният край на стената е пробит напречно, за да може горещият въздух от огнището да циркулира свободно в цялата горивна камера, издигайки се през отворите в скарата към горната камера със заредени за печене глинени съдове. Огнището на пещта е разположено от север. То също е изсечено от заварения льос. Има два засводени отвора, отвеждащи горещия въздух към съответната половина на горивната камера. С огнището общата дължина на пещта по оста север-юг е 2,90 м, измерено по нивото на скарата. Глинената скара на пещта се състои от два пласта, които съответстват на два периода в нейното използване. Втората скара е положена заради

пропукване/хлътване на западната половина на първата, което е обяснимо предвид наклона на ската и възможно приплъзване на пластове льос. След тази поправка пещта работи още известно време, но след ново пропукване в средата и в западната половина на скарата е изоставена. Скелетът на глинения купол на горната камера е правен с гъвкави пръчки с диаметър 0,012-0,02 м. Пещта датира от периода I в. пр. Хр. – началото на I в. сл. Хр., съдейки по нейната стратиграфска позиция в рамките на обекта и по фрагменти от глинени съдове, открити в нея. Сред последните се откроя-ват за пръв път регистрирани в България чирепи от рисувана келтска керамика от края на късножелезния период (I в. пр. Хр. – начало на I в. сл. Хр.). Конструкцията на пещта също има аналогии (с по-малки размери) в келтския свят, но е чужда на гръко-римската традиция. Скоро след изоставянето на пещта върху нейната скара е погре-бана 35-40 годишна жена от европеидна раса и грацилен медитерански антропологи-чен тип. Положена е по гръб в изпънато положение с глава на юг. Не бе открит гробен инвентар. Грънчарската пещ е рядък пример за производство във вътрешността на Тракия в навечерието на нейното завладяване от Рим. Тя поставя за пореден път въп-роса за келтско етническо присъствие на юг от Долен Дунав.

2. Пещи за вар

Вкопани са в льоса. Успяхме да проучим само пет. Най-добре запазената е висока 4,50 м и има бъчвовидна форма. В план е леко елипсовидна с диаметри 4 х 3,65 метра. Според откритите стратифицирани материали, сред които и две римски монети, пред-приятието заработва скоро след 69 г. Силен пожар (атака на даките ?) след 76 г. пре-късва за кратко производството, което е организирано от подразделение на Първи Италийски легион. Единственият аналог в Европа на този комплекс е проучен преди 40 години в Германия. Тамошните пещи са по-малки и по-къснi.

AMPHITHEATRUM SERDICENSE
АМФИТЕАТЪРЪТ НА СЕРДИКА

Жарин Величков

Във връзка с предвиждащо се ново строителство на административна сграда на "НЕК" ЕАД с две нива подземни гаражи в УПИ VI-4 от кв. 506а, зона "А-север" – Център, по плана на гр. София, бул. "Княз Ал. Дондуков" №12, се очакваше, че е въз-можно при изкопните работи да се разкрие западната част на кавеата и арената на амфитеатъра на Сердика. Експертният съвет на НИПК, назначен със Заповед №

505/12.11.2004 г. постави изискването за извършване на пълни спасителни археологически разкопки в горе цитирания имот при условията на чл. 15 от ЗПКМ.

В процеса на работа са регистрирани следните напластявания и структури.

Римска епоха.

В три сондажа, разположени в най-северната част на терена, бяха проучени напластявания от първите векове на римското присъствие в Сердика. Археологическите структури не са ясно изразени и движимите находки в тях са смесени, отнасящи се най-общо към периода II-III в. Пластовете съдържат много въглени, бучки хоросан, фрагменти строителна керамика и дребни камъчета. Изобилства битовият материал – фрагменти керамика, стъклени съдове, животински кости, фрагменти от мраморни облицовъчни плочки, фрагменти мазилка с оцветяване в червено, фрагменти от лампи; маниста; голямо количество шлака и парчета мазилка с кафяво-охров цвят. Открита бе мраморна статуетка на бог Асклепий. Тук бе открита и бронзова женска глава от статуетка.

От трите сондажа произхожда над 40 монети. Те са извън площта на амфитеатъра и представят един коренно различен археологически контекст – а именно останки от комплекси покрай главния военен път *Serdica – Philippopolis*.

Сред тях трябва непременно да се отбележат сестерций на Тиберий Кладвий Друз Млади, сечен при император Клавдий I между 41-50 г., датираща от времето на превръщането на Тракия в римска провинция.

В тази част на имота, вероятно става въпрос за опожаряване на сгради и структури с търговски характер от антична Сердика и изхвърлени на сметище покрай главния военен път.

Античен амфитеатър.

При археологическото проучване бе разкрита по-голямата част от дъговидния зид, ограждащ арената. В останалите квадрати зидът е доста обрушен. Вътрешното му лице е оформено само с тухлена зидария, докато при външното е използван и камък. От вътрешната му страна бе засечен банкет с ширина половин тухла. Най вероятно той представя античното ниво на арената. Над този банкет все още бяха запазени фрагменти от хоросановата мазилка, покривала вътрешното лице на зида на арената. В СЗ част от него, бяха разкрити три големи каменни квадри-ортостати, с вертикални жлебове по късите си страни. Вероятно това са входове към арената от помещения, затваряни с решетки-катаракта, през които са пускани животни. Прагът на входа е оформен от масивен каменен блок в който също е издълбан плитък жлеб за решетката. Върху горната повърхност на блоковете са запазени дупки с железни шипове и

оловни заливки за захващане на втория ред. Върху късата страна на средния блок е изсечена строителна буква "В".

В южната част на имота бе разкрита сравнително добре запазена част от кавеата на амфитеатъра. Проследен е двойният дъговиден зид, запазен във внушителна височина. Граден е в техника opus mixtum и представлява два долепени на фуга отделни зида с обща дебелина 2,20 м, маркиращи и двата строителни периода на амфитеатъра. Зидът на арената и дъговидния зид са свързани, посредством три радиални зида, оформящи сектори – кунеуси. Два от тях са запазени във височина до петите на сводовете. Те са градени в opus mixtum с наклон към арената. На разстояние около 3 м от вътрешното лице на дъговидния зид, в двата радиални зида са оформени входове, свързващи отделните помещения. Архиволтите са изпълнени във формата на полудъги, като южните им пети са изградени отвесно. Вероятно тази конструкция играе ролята на своеобразен контрафорс, който пренася натиска на пръстта от геологичния разлом към северните пети и основата на арките. Отделните кунеуси са били покрити с конусовидни сводове, като получените триъгълници между сводовете са попълнени с речни камъни, споени с бял хоросан.

За момента най-ранните емисии от проучвания терен се датират във времето на Лициний I, Лициний II и при ранния Константин I или в 313/316-320/322 г.

Най-късните за IV в. масови серии бронзови монети датират от 383-392/395 г., отсечени при Теодосий I, Аркадий и Хонорий.

Ранновизантийска епоха (VI-VII в.)

След като амфитеатърът е престанал да функционира, през втората половина или края на IV в., части от него са използвани за жилища. Проучени са две такива, разположени в кунеусите на кавеата, използващи запазените сводове като покриви. От север едното помещение е затворено от силно обрушен зид, граден от преупотребени камъни и тухли на калова спойка. До сега са регистрирани седем подови нива. Най-долното за момента подово ниво е настлано с преупотребени антични тухли. То се датира чрез монети на Анастасий и Юстин I. От този пласт произлизат и костени пластини от сложно-съставен лък

Подобна структура е разкрита и в първи кунеус. От североизток помещението е затворено от преграден зид, строен от речни камъни на кал. До момента в него са регистрирани две подови нива. По-горното се отнася към началото на VII в. От тук произлизат множество фрагменти късноантична битова керамика, животински кости и рога и няколко костени пластини за рефлексен лък. От по-долното подово ниво произлизат монети на Анастасий и Юстиниан I.

Сред находките от този период можем да споменем една лъчева фибула. Отлята е от сребро с проба над 800. Тя е уникална за Сердика и района, и вероятно свидетелства за присъствие на славянско население в този район. Интерес представлява и откритият костен амулет. За изработката му е използван фрагмент от плоска костена обшивка, най-вероятно от тоалетно сандъче, от чиято украса са запазени два релефни кръга с неясни надписи в нарочно изработено изпъкнало поле. От зад е издраскан надпис на гръцки език, разделен на две части от напречна врязана линия. Надписът гласи: "АРААФ/СОЛОМОNО". В единият край е направен отвор за закачване на връзка.

В пластовете от тази епоха бяха намерени над 30 монети, фрагменти битова керамика и стъклени съдове, фибули, токи, колании накрайници, касетъчна апликация за колан, костени гребени и др.

Най-интересната и рядка монета, открита в площта на амфитеатъра, е медальон на Антиной. Редкият медальон с неговото име и образ е бил отсечен между 134 и 137 г. Това е особено рядка и любопитна монета, която по-късно е била пробита на 2 места, и видимо – носена дълго като украшение, за да бъде открита при разкопките заедно с материали от края на IV-VI в. в жилище в втори кунеус.

При разкопките на Амфитеатъра досега бяха открити и 42 медни монети от началото на VI – началото на VII в. Монетите от VI-VII в. са основно дребни номинали – от по 5, 8, 10, 16 и 20 нумии и принадлежат на Анастасий I, следван от Юстин I, Юстиниан I, Юстин II и Фока.

Средновековен период от края на X в. до първата половина на XII в.

В яма №19 пълнежът е от тъмнокафява пръст, примесена с въглени, парчета горели дъски и малко керамика, включително и луксозна със златиста ангоба. Датира се с фолис клас А2 на Василий II (976-1028). В западната половина на кв. 64 са проучени две домакински пещи. Пещ №1 е с правоъгълна форма. Стените са изградени с преупотребени парчета антични тухли, споени с глина, а отвън е направен каменен кожух. Отгоре е затворена с цели тухли. Датировката на пещта се отнася в XI в., според два анонимни фолиса клас I, открити сред камъните на кожуха. Втората пещ се състои от квадратна камера, изградена от големи и средни камъни и фрагменти тухли, споени с кал и кръгъл димоотвод. Димоотводът е изграден от един ред камъни в основата и до пет реда фрагменти от тухли във височина.

Източно от пещите бяха проследени два силно обрушени зида, пресичащи се под ъгъл. Те са ориентирани в посока ЮЗ-СИ и ЮИ-СЗ. Вторият опира в зида на арената и се долепя на фуга до него. Градени са от преупотребени камъни и фрагменти от

тухли на калова спойка. Изграждането им се отнася в XI в. Вероятно става дума за ограда.

От разкопките на обекта бяха открити и 20 медни византийски монети от XI-XII в. Мнозинство са едри анонимни фолиси от периода 976/1028-1075/1080 г. С най-голям брой е представено времето на Василий II Българоубиец – 10 фолиса.

Османска епоха (1382-1878)

В кв. 76 бе разкрит и документиран ъгъл от стопанска постройка и навес към нея. Датировката й по монети от пласта около нея е в XVI в.

В кв. 45/46 е регистриран обрушен зид, граден от речни камъни и фрагменти антични тухли на калова спойка. Датировката му - след средата на XVII в., се определя от мангър с широка дата XVI-XVII в., открит в пласта под основите му.

В кв. 83/84 на кота – 3,10 м бе регистриран пласт от късното средновековие. Южно от ЮИ лице на радиалния зид на арената бе проучено огнище. Западно от него е разчистено струпване на камъни и фрагменти тухли между които има фрагменти късна сграфито керамика. Тази структура се отнася към началото на XV-XVI в.

До момента са проучени 27 ями от османската епоха. По предназначение те най-общо могат да се разделят в три групи: кладенци – № 11 и 15; ями-хранилища – № 4 и 5, вероятно и 3; сметни ями – всички останали. Всички ями са запълнени с тъмна пръст, размесена с фрагменти керамика, цели съдове, животински кости, парчета дърво, железни гвоздеи, семки и костилки от различни плодове. В някой от тях се откриват фрагменти от порцелан и фаянс, стъклени съдове, фрагменти от лули и др. Ямите са датирани чрез монети с различен номинал от периода XV-XVIII в. Вносният материал, макар и с единични фрагменти, представя Милетския тип от XV – началото на XVI в.; сиво-излъсканата, вероятно унгарска керамика от края на XVI – началото на XVII в.; турски и италиански фаянс; западноевропейски и китайски порцелан и китайски селадон.

Към османската епоха се отнасят и двата проучени гроба в кв. 54 и 74. Мъртвците са били положени по гръб с глава на юг. Скелетите са затрупани с дребни камъни и фрагменти строителна керамика.

Преобладаващо мнозинство от османските монети от разкопките през 2005 г. са медните – или т.нар."*мангъри*". *Акче*-тата са само 6 броя. Беше открита и колективна находка от общо 18 монети, най-късните от които се отнасят към край на XV в.

NOVAE – СЕКТОР VIII А (СГРАДА EXTRA MUROS)

Павлина Владкова

Проучванията през сезон 2005 г. бяха съсредоточени в кв. 128, 129, 148, 149, 167, 168, 169 в западната част на комплекса. Те се финансираха от полската експедиция, съгласно договор между АИМ и Познанския университет "Адам Мицкевич".

Разкрит и проучен беше гроб, отварян още в древността (кв. 128). В източната част на гробната яма се откри обица, датирана в VI в. Вероятно гробът принадлежи към некропола на базиликата, който е бил ситуиран западно от нея.

Частично са проучени три помещения от втората половина на IV в. Техните размери в посока север-юг са съответно 4,50, 6,00 и 4,50 м. В западна посока са разкрити до 4,00 м дължина. Северното помещение е с хоросанов под, централното – с тухлена настилка, а подовото ниво на южното не е запазено. Зидовете са с ширина 0,50-0,55 м, като суперструкцията е от кирпич, надстроен върху каменен цокъл. От централната част на северното помещение започва зидан канал, който първоначално има посока север-юг, а след това продължава на югоизток, пресичайки източния зид на централното помещение. Дъното на канала е настлано с тухли. Покритието е от плочести камъни, запазени само на места. В пълнежа на канала се откриха монети, керамика, фрагменти от стъклени съдове, прозоречно стъкло. Предназначението му вероятно е свързано с кухненски дейности.

Разкрита беше източната и централната част на помещение от III в. То е пресечено от споменатия канал. Източният му зид е частично разрушен, от южния е запазена сама субструкцията, а западният не е разкрит. Ширина на помещението в посока север-юг е 1,90 м. Подът е хоросанов, като към стените са оформени ниски бордюри. Стените са били от кирпич, измазани с цветни хоросанови мазилки. На разстояние 4,00 м южно от него следва друго помещение (D, отчасти проучено през 90-те години), с ширина 4,50 м и дължина изток-запад 9,00 м. То е с подов и стенен хипокауст. Вероятно между двете помещения е имало открито пространство, от което се е влизало в тях. Чрез сондаж (кв. 167) беше проучен хипокаустът и разкрити частично запазени тухлени колонки. В пласта от разрушения върху пода на хипокауста се откриха две монети (от първата половина на III в. и на Гордиан III), които датират времето на разрушаване – вероятно по време на готските нападения в средата на III в. Чрез втори сондаж се установи, че в западна и южна посока следват нови помещения с хипокаусти. Този факт показва, че през II строителен период на комплекса в западна по-

сока се е развивало обширно по площ и сложно по план крило от сградата, с помещения с отоплителна система и цветни мазилки.

От най-ранния строителен период беше открит и частично проучен басейн с вътрешни размери 2,40 х 9,00 м. Дъното му е настлано с тухли с размери 0,46 х 0,60 м, върху които е положена хоросанова замазка. Водата от басейна се е източвала чрез глинен водопровод, чийто отвор е запазен в югоизточния му ъгъл. Тръбите са с дължина 0,60 м, дебелина на стените 0,03 м и диаметър на отвора 0,06 м. Липсата на хипокауст показва, че е открит студеният басейн на баня. Намерената върху дъното бронзова закопчалка и три цели глинени лампи в подравнителния пласт датират сградата през II век, а според данните от проучванията през предходните сезони датировката се стеснява до 70-те години на същия век, към което време се отнася разрушаването на градежите от първи строителен период, свързано набезите на костобоките.

СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА ТЕРИТОРИЯТА НА РИМСКИЯ КАСТЕЛ СЕКСАГИНТА ПРИСТА В РУСЕ

Вербин Вербанов, Деян Драгоев, Делян Иванов

Проучвания на обекта се проведоха от 18.07 до 22.11.2005 г. от екип в състав: В. Вербанов – ръководител и Д. Драгоев (РИМ – Русе), Д. Иванов (докторант на ВТУ) и Н. Василев (реставратор). Научен консултант бе ст.н.с. д-р С. Торбатов (АИМ). Остеологичният материал е обработен от ст.н.с. д-р Л. Нинов (АИМ), а материалите от османския период – В. Тодоров (докторант на СУ).

Целите на екипа бяха допроучване на площта в рамките на строителното петно. На този етап са установени следните хронологични нива:

Тракийски ямен комплекс (края на III в. пр. н. е. – началото на I в. н. е.) На площ от около 250 м^2 са открити над 30 ями, проучени частично поради нарушаването им от по-късни градежи и вкопавания. Те трудно се проследяват в дълбочина, тъй като пълнежът им не се различава по цвят от околната пръст. Ясно се очертава само вкопаната им в льоса част. Отворите на ямите на това ниво са правилни кръгове. Формите им са кошеровидни, камбановидни, конусовидни, полусферични. Част от ямите се пресичат и застъпват. На 2,80-3,00 м от съвременното ниво, започва откриването на материали от периода. При ями 11, 24 и 25 се разкриха две каменни съоръжения – "площадки" на ниво 3,40 м от съвременното.

В пълнежа на ямите се откриват различни по размери камъни и кремъци, въглени, пепел, парчета мазилки, животински кости. В ями 3, 24 и 25 са открити и човешки кости. Във всички се срещат керамични фрагменти (само в яма 27 цял съд). Открити са още керамични "жетони", тежести за стан, прешлени за вретено, брусове, фрагменти от бронзови предмети, хромели. В горял пласт на дъното на яма 15 е открит връх на стрела. При различните ями концентрацията на находки е различна. В яма 20 е разкрито струпване на големи керамични фрагменти. В ями 10, 19, 21, 22 запълнителят е черна, мазна пръст, т.е. съдържали са органични вещества. В тях има малко находки, над пласта мазна пръст. В тези ями липсва костен материал.

Керамичният комплекс, открит в ямите се състои от фрагменти от питоси, урновидни съдове (с и без лентеста украса и езичести дръжки), чаши тип "дачика" и полирани съдове-купи, "фруктиери" и кани. Керамиката работена на колело е представена от фрагменти от паници, купи, кани, чаши с релеф и амфори. Значителен е процентът на тези с излъскана на ивици повърхност. В яма 16 е открит фрагментиран съд, завършващ с глава на орел. Фрагментите от имитации на "мегарски" тип чаши се датират в периода II-I в. пр. н. е.

Вносната керамика е представена от рисуван фрагмент от купа от Пергам, датирана края на III до средата на II в. пр. н. е. В ями 10 и 17 са открити фрагменти от чаша "мегарски" тип и кантарос, изработени в някое от понтийските ателиета, датирани в същия период. Голямо е количеството на амфорните фрагменти. Открити са 4 амфорни печата (единият родоски) от периода II-I в. пр. н. е.

Ями 3 и 30 се отличават от останалите по размери, форма и количеството на находките (тук са открити шест монети от II в. пр. н. е. – I в. н. е.). Върху тях през римския период е изградена сграда с култови функции.

Строителни останки от II-III в. Към това ниво се отнася сграда с екседра в квадрат I 1, градена от необработени камъни на глинена спойка. Широчината на запазеното рамо (посока СЗ-ЮИ) е 0,60 м, а дължината му 1,50 м. Този зид е свързан конструктивно с друг (с посока СИ-ЮЗ), пресечен от съвременен бетонен канал. В края на археологическата кампания, бе разкрито продължението на този зид на югозапад.

Друг зид, който се отнася към това ниво, е този в квадрат I 3. В хода на проучванията бе разкрито продължението му в квадрат II 2 (на ниво 3,15 м от съвременното). Спойката и при този градеж е глина, а широчината му е 0,65 м. Към това ниво се отнася и северният зид в квадрат I 1. Той е на спойка глина и е с посока СЗ-ЮИ. Запазената му дължина е 2,50 м, а широчината му 0,65 м. Около него са открити три антониниана от втората половина на III в. и фрагментирана керамика от периода II-IV в.

Долната хронологическа граница на нивото се определя от откритите в хоросановата подова замазка в екседрата монети на Домициан и Фаустина Стара. Монетният комплекс от периода II-III в. е представен от 26 екземпляра: две централни римски издания; девет провинциални бронзови монети и 15 антониана. От този период е откритият варовиков архитрав с изображения на два лъва и Медуза. Към второто ниво се отнасят и фрагменти керамика, характерна за периода II-IV в., концентрирана главно в квадрати I 1 и II 1.

Късно антично ниво (IV – средата на V в.) Към него се отнася голяма, дълбоко фундирана сграда, частично застъпваща тази с екседрата. Тя е с правоъгълна форма и е ориентирана с дългите си страни в посока СЗ-ЮИ. Градена е с необработени камъни на спойка хоросан. Размерите на сградата са 24,95 м на 16,50 м. Ширината на зида е около 1,00 м. Сградата има две вътрешни преградни стени, които оформят три помещения с вътрешни размери: източно – 7,15 х 14,50 м; средно – 6,10 х 14,50 м и западно – 8,40 х 14,50 м. Втората преградна стена (източната) е свързана на фуга с дългите стени на сградата и има два симетрично разположени входа с ширина 1,56 м.

При западното помещение има запазена покривна конструкция. В средното помещение са отрити пет бази (стъпки) за колони. Възможно е при първия строителен период да е имало едно жилищно помещение с перистилен двор, преграден впоследствие. При зачистване на покривната конструкция в западното помещение се разкри конструктивно свързано с него разширение, започващо на 4,20 м от СЗ ъгъл на сградата.. Разширението е проследено на 1,50 м в посока северозапад. В южната му част е запазено добре оформено подово ниво, застлано с тухли. То е на равнището на банкета на голямата сграда. В квадрат I 3 е разкрита и паднала покривна конструкция към това разширение. Над 50 % от нумизматичния комплекс от обекта е от периода IV – средата на V в. Голяма част от монетите е открита в контекста на покривната конструкция на сградата.

През османския период (XIX в.) е направено заравняване на нивото на запазената суперструкция на сградата (на 1,70-1,80 м от съвременното ниво). Върху падналата покривна конструкция (и отчасти разрушавайки я) се откриват материали от османския период. Така са унищожени всички хронологически нива след средата на V в. и за тях научаваме само от вкопаванията им в по-ранните пластове. Такова е ямата от VI в. в средното помещение. В нея са открити фрагменти битова и трапезна керамика, кости, камъни, кремъци и монета на Юстиниан I (527-565). Ямата е ситуирана точно до база за колона, което показва, че по време на използването и, сградата е изоставена или преустроена. Хипотетично към този период може да се отнесе огнището, открито

в квадрат I 3. То е вкопано в покривната конструкция на западното помещение на голямата сграда.

Средновековно ниво (IX-XI в.) За този период се съди само по вкопавания (недокументирани) в проучваните квадрати. Открити са части от гърнета с характерната украса и два анонимни фолиса. Фрагментите от печенежки котли, открити през 1975-1977 г. и аналозите на керамиката с тази от средновековното селище при Ятрус (период F), позволяват да допуснем, че през X-XI в. тук съществува неукрепено селище.

Некропол (?) В квадрат I 1 е открит гроб без инвентар, разрушен от османски зид (на ниво 1,30 м от съвременното). Погребението е извършено по християнски обичай. Погребаният индивид е млада жена. Открити са отделни кости от още два индивида. Тъй като на проучваната площ не бяха открити никакви материални следи от Второ българско царство, можем да допуснем (хипотетично засега), наличието на некропол тук в периода XII-XIV в. (или малко след това).

Османски период (XIX век) Регистрирани са шест септични ями, всичките в очертанията на късноантичната сграда, и останки от къща (кв. I 1 и I 2). Открити са четири износени и преупотребени монети от XVIII и XIX в. и фрагменти от керамика, лули и вносен порцелан и фаянс от началото до края на XIX в.

На обекта бяха регистрирани и градежи от XX в.

ПРОУЧВАНИЯ НА БЪЛГАРО-ПОЛСКАТА ЕКСПЕДИЦИЯ В РИМСКИЯ ВОЕНЕН ЛАГЕР И РАННОВИЗАНТИЙСКИ ГРАД НОВЕ КРАЙ СВИЩОВ

Евгения Генчева, Пьотр Дичек, Тадеуш Сарновски, Анджей Биернацки

1. Сектор X (български) – скамнум трибунорум

През изминалата година продължи проучването в северозападния ъгъл на сектора по продължение на отводнителния канал, който се проследява от 2000 г. Тук се намират още краят на сградата от IV в. и жилищни помещения от V в. Целта бе да се разкрият останките от най-ранното застрояване, т. е. от първото и второто жилище на трибуна.

При разкопките се установи наличието на тесен проход между отделните части на жилището на трибуна, където е разположен глинен водопровод, свързан вероятно с банята. Прехвърлянето й от южния край на дома на северния, както вече бе констатирано, става при основното преустройство на къщата в края на II или в началото на III в. В източна посока бе проследен и водопроводът, който се състои от глинени тръби

със същите печати като намерените през предишния сезон. На север от прохода с водопровода се развива още една дълга редица помещения и явно, според първоначалния план, жилището на трибуна заема целия скамнум, определен за него.

В самият северозападен ъгъл, в непосредствена близост до уличката, която разделя жилището на трибуна от военната болница, се установиха конструкции, които могат да се определят като латрини. Действително мястото е подходящо за разполагане на тоалетни, които се ползват както от жителите на къщата, така и от минаващите по улицата, т. е. те са обществено достъпни.

Разкрити са две латрини. Едната от тях, частично запазена, е свързана с канала, който върви по споменатата улица и който бе установен при сондаж, направен през 1994 г. От нея са запазени само три наредени тегули и страничен, косо разположен канал, също от тегули, по който вероятно се е стичала водата за измиване на тоалетната. Латрината е построена през II в., тъй като под нея ясно личат следите от най-ранните стени, издигнати в края на I в.

При промяната на цялостната концепция за отводняване и водоснабдяване на жилището на трибуна, която довежда до прокарването на отводнителен канал през фасадната част на сградата, се изграждат и нови, по-големи латрини. От тях е проучена изцяло само западната част на квадратната по дефиниция конструкция, където се намира мръсният канал, конструктивно свързан с големия отводнителен канал. Същата част се измива от вода, докарвана чрез специален водопровод. При разкритите малки части от северната и южната страна за сега не са намерени съоръжения за измиване. Интересното при тях е и липсата на обмазване с хидрофобен хоросан, какъвто е употребен в големи количества при западната страна, което показва, че е възможно само тя да е функционална.

Централният отводнителен канал, който върви през фасадната част на жилището, бе проследен до самия му край в сектора. По нататък той продължава и през съседния сектор, преминава през военната болница, която по това време вече не функционира и достига до Дунава. Поради голямата денивелация на терена строителите са се постарали водата да не се движи с голяма скорост, за да не разрушава канала. По тази причина още след излизането от сектора е направено разширение, един вид утайник, за намаляване на спада на водата. След това каналът многократно криволичи отново със същата цел – да намали бързината на движение на водата, предизвикана от големия наклон.

Към една от последните фази на съществуване на жилища в сектора принадлежи и пещта за хляб, която използва за фасада стената на сграда от IV в., а задната й част е от глина.

Разкрит бе и гроб от средновековния некропол. Той е на жена, положена на гръб със свити в колената крака в родилна поза. Главата липсва. Гробът очертава югозападния край на некропола.

2. Сектор IV – валетудинариум

Разкопките бяха съсредоточени в югоизточния край на военната болница. Това е единствената й част, която все още не е проучена. Разчистени са четири болнични помещения, както и източната част на южния коридор и южната част на източния коридор. Навсякъде там е достигнато нивото от насипан пясък, който е покривал пода на помещенията.

При разкопките са разкрити поредните девет скелета от средновековния некропол. По-голямата част от тях са частично запазени. Само в един гроб е намерена бронзова обица. В други два гроба са открити железни гвоздеи, които могат да свидетелстват за употребата на дървени ковчези. Погребенията са извършени в правоъгълни ями, често оградени с камъни и парчета тухли. Дълбочината на ямите достига до 1,5 м. Някои от гробовете са направени направо върху разградените по-ранни зидове. Почти всички скелети са ориентирани точно по посоката изток-запад, само при единични случаи се наблюдава отклонение на североизток.

В сондажа, който пресича виа претория, е разкрит първоначалният праг при входа към болницата, както и под от преизползвани малки тухлички, носещи печата на I Италийски легион. Подът принадлежи на сградата, която се развива по източната страна на виа претория.

Продължи попълването на плана на т. нар. източна вила. В резултат е разкрит цялостният план на тази сграда, който се състои от множество малки помещения с различни функции. Там е намерена малка куполна пещ, която е служила за печене на хляб, тъй като недалеч са намерени хромели за смилане на зърно.

В изследвания участък е разкрит изцяло планът на болницата. Оказа се, че източният коридор е затворен с каменен зид и достъпът до него се е осъществявал единствено чрез помещение 12. По различен начин е планиран и краят на южния коридор, където е оформена ниша. Тя е обособено помещение. Архитектурни промени се наблюдават и в помещения 66, 67 и 69. Първоначално те са две помещения, а после са преработени на т. нар. тройка на Кьонен. На някои стени е запазена и оригиналната мазилка в помпеанско червено. Единствено в помещение 66 стените са покрити с бяла мазилка.

Сред най-интересните находки от сезона са мраморна ажурна вотивна плочка с изображенията на Дионис и Аполон. Тя е с изключително качество на изработката, но за съжаление е запазена само частично. Открит е и фрагмент от тънка мраморна

плоча с изписано върху нея името на I Италийски легион. Много красив е надгробният паметник с изображение на Атис.

3. Сектор XI – сондажи в ретентурата и претентурата

Разкопките през изминалия сезон бяха проведени в ретентурата – задната част на военния лагер, където се намират сондажи Р 2 до Р 5 и в претентурата, където бе направен сондаж през виа претория за изясняване на промените, които са настъпили на тази улица. Беше също така разчистен и документиран североизточния ъгъл на военната крепост, разкопавана през 70-те години от Б. Султов.

Североизточен ъгъл на крепостта. След разчистването на ъгъла на крепостта от растителността се появи закръглената крепостна стена с най-старата вътрешна кула. Тя минава в подножието на стръмния склон, който слиза към Дунав и ширината ѝ е над 3 м. По крепостната стена личат многобройни поправки следствие на голямата ерозия на терена. Тя е стъпаловидно издигната поради силния наклон на терена и неколкократно е подсилвана от вътрешна страна. В един момент е подпряна с цокъл от големи варовикови преизползвани блокове. Последната поправка е датирана през VI в. По същото време функционира и голям отводнителен канал, който изхвърля отпадъчните води направо през стената към Дунава.

Направен е и профил през виа сагуларис, който отчита няколко нива на павиране на улицата, предимно с малки камъни и парчета от тухли.

Сондаж на виа претория. Сондажът е разположен северно от главния вход на болницата. Улицата, чиято ширина е 6,60 м, е ограничена от едната страна от стена, върху която стъпва перистилът на портика на болницата. От другата страна тя е ограничена от стена с шир. 0,65 м, която от двете си страни има подпори. От страната на улицата те излизат с 20 см, а от вътрешната страна – с 40 см. Установено бе, че става въпрос за две сгради, строени една върху друга. Разкрит бе и под от хоросан с малки квадратни тухли върху него.

Самото платно е зает от огромни късноантични и средновековни ями, които са образувани от добиването на глина. На разстояние 2,70 м обаче е запазена следа от централния канал-колектор, изграден от камъни, с ширина 60 см и запазена дълбочина – 1,10 м.

Сондаж Р2. Сондажът е разположен на 40 до 62 м на юг от принципиите и обединява четири иманярски изкопа. Разкритите различни каменни и глинени стени са с ориентация север-юг и произхождат от различни периоди, но е трудно да бъдат интерпретирани, поради малката повърхност на сондажа.

Сондаж Р3. Той се намира в югоизточната част на ретентурата, на терена заеман от казармите, чиито каменни фундаменти бяха разкрити при разкопките през миналата година.

Сондаж Р4. Той се намира в средната част на ретентурата, на около 95-115 м на запад от оста на лагера. Там частично е разкрит планът на късноантична сграда с обща дължина 25 м. Тя е разположена косо спрямо цялостното планиране на лагера, ориентирана е северозапад-югоизток и на югоизточния си край завършва с абсида.

Сондаж Р5. Той е направен на 85 м на юг от принципиите и пресича виа декумана. Не бе установена цялостната ширина на улицата, тъй като е открит само източният бордюр с ширина 60 см. На западната страна има множество късни зидове и ями, които са разрушили на това място западния бордюр. Открит бе и един от покъсните водопроводи, който върви под тротоара на улицата.

4. Сектор Х (полски) – епископски комплекс и легионни терми

Изследванията в сектора бяха съсредоточени в неговата югоизточна част на мястото на разчистената насипана пръст от по-ранните разкопки. Установи се, че тук продължават легионните терми, които по първоначални данни заемат площ 6500 м^2. Те функционират с различни преправки и ремонти от началото на II до 70-те години на IV в. и са едни от най-големите и богато украсените от известните до момента.

Разкритите нови помещения, всяко с повърхност над 200 м^2, принадлежат на топлата част на банята. В едно от помещенията с керамичен под е изключително добре запазен хипокаустът. Той е стенен и заема западната стена. Подът от добре наредени тухли е нарушен само от две съоръжения, едното с квадратна, а другото с кръгла форма, свързани с епископския комплекс. Те могат да се интерпретират като място за съхранение на зърно, макар че липсват каквито и да са следи за това.

Над термите продължи проучването на тази част от епископския комплекс, която се интерпретира като приют за бедните и богомолците. Източното му крило се състои от три помещения, чиито стени са запазени на височина до 2,15 м. В много случаи те преизползват конструкциите от легионните терми, като са променени само входовете.

Пред крилото на приюта се намира двор с размери 15,50 х 6,10 м, който го свързва с базиликата. Той е ограден от три страни с перистил. В тази част на комплекса са открити множество малки ампули, произвеждани главно в Палестина и носени от богомолците. В тях се е съхранявало миро.

В едно от помещенията на приюта за повдигане на дървения под е използван варовиков постамент за статуя. Той е изработен в края на II в. и е посветен на един от императорите. След това, най-вероятно в началото на IV в., е преизползван и върху

него е изчукан благодарствен надпис към двама души от Хелеспонта, които снабдяват I Италийски легион с храна. Това е шестият надпис на гръцки език, открит в Нове.

ПРОУЧВАНИЯ В НАР "КАБИЛЕ", СЕКТОР V, КВАРТАЛ 40 – ЕЛИНИСТИЧЕСКА СГРАДА НА ИЗТОК ОТ КЪСНОРИМСКИЯ ХОРЕУМ

Людмил Гетов, Костадин Рабаджиев, Венета Ханджийска

През изтеклия сезон основната задача на изследването бе да внесе повече яснота относно плановата схема и хронологията на сградата, както и частично да се проучат съоръженията на югоизток от нея. Довършено бе проучването на яма №3 на границата между кв. 64 и 74. Установено бе, че настилката от розови камъни, която се развива на ЮИ от сградата не продължава с еднаква плътност по протежение на ЮИ надлъжен зид. При разчистване на деструкциите на стената в кв. 64 и 65 се попадна на пласт с въглени и пепел, на дълбочина 2,60-2,85 м от основния репер на сектора (R 176). След материалите в пласта правят впечатление бронзова монета на Антиох II Теос (261-246) и постумна бронзова монета на Александър III Велики. Под него се разкри ниво от натрошени амфорни фрагменти, основно дъна и дръжки (дълбочина 2,85-3,15 м), в което се появяват и единични камъни от настилката. Вероятно керамичните фрагменти са уплътнявали настилката пред лицето на стената. Фактът, че настилката е най-грижливо и качествено изпълнена в участъка по границата на кв. 64 и 74, както и наблюдаваното прекъсване на стената, подсказват, че тук трябва да се е намирал вход към голямото помещение в сградата. В кв. 65 нивото от допълнително уплътняване с амфорни фрагменти е документирано на дълбочина 3-3,05 м, като върху него е открита бронзова монета на Антиох II с контрамарка на Кабиле (250-245). В квадрати 64, 65, 74 е документиран комплекс от ями, пресичащ настилката.

Проучването във вътрешността на сградата, в кв. 54, 55 установи наличието на деструкции, следващи денивелацията на терена от ЮИ към СЗ. Деструкциите се състоят от камъни, фрагменти от керемиди и горели кирпичи, запазени като едри късове отухлена глина, и въглени. Наблюденията показват, че камъните са нападали предимно от разрушената суперструкция на ЮИ надлъжна стена. Пластът от деструкции лежи върху подложка от малки речни камъчета и пясък (дълбочина 3,10-3,15 м), която вероятно оформя оригиналното подово ниво на сградата. В контекста от деструкции в кв. 55 са открити множество фрагменти от трапезна керамика и тара. Сред находките следва да се посочат бронзова монета на Антиох II с контрамарка на Кабиле (250-245)

и книдски амфорен печат от типа "прора" (320-280 г.), родоски печат на фабриканта Онасим (средата на III в.) и бронзова автономна монета на Кабиле, пак от средата на III в. След разчистването на деструкциите около ЮИ надлъжна стена в кв. 55 бе установено долепване на фуга на зид, чиято субструкция е разположена по-високо от основите на проучвания до този момент градеж. Посоката и ширината на този зид не се различават от предходния. Градежът е от по-големи, на места допълнително обработвани ломени камъни. Документирано е преграждане, което върви успоредно на СИ напречна стена на основното помещение, като по този начин се е оформял вероятно разпределителен коридор между тях с ширина 1,80-1,90 м. Хронологията и предназначението на този долепен зид ще се изясняват.

Като цяло проучванията през 2005 г. потвърдиха наблюденията, че основното помещение е част от по-голяма сграда с верижен план и посока ЮЗ-СИ. Откриването на значително количество импортна керамика, главно червенофирнисова, и амфорна тара, говорят в полза на търговската функция на комплекса. Все още липсва сигурност по определянето на неговата хронология. Началната дата може да се постави по-уверено в края на третата или последната четвърт на IV в. пр. Хр., като се имат предвид основно данните от монетите и анализа на амфорния материал. Сградата е рухнала вследствие на пожар, за което говори документираният и във вътрешността, и отвън пласт от въглени, пепел и отухлени кипричи. Все още не са изяснени причините и времето на вкопаване на ямите, които са разбили настилката покрай ЮИ надлъжен зид на сградата. Възможно е те да маркират някакво междинно преустройство или депонирането на ненужния материал вън от сградата. В полза на подобно предположение е наблюдението, че гърбата на ямите са запълвани със ситен трошляк и фрагменти от амфорна тара, вероятно като опит да се "закърпи" нарушената първоначална настилка от розови камъни. Във всеки случай цялостното разрушаване е документирано върху оригиналното подово ниво от пясък и речни камъчета във вътрешността, както и върху настилката отвън. Датиращите материали от този пласт показват както времето на обитаване и използване на сградата, така и етапа на нейното опожаряване и изоставяне. Засега най-късните от тях се отнасят към втората половина и края на III в. пр. Хр.

СОНДАЖ НА ЦЕНТРАЛНИЯ ВРЪХ НА МАСИВА "ЗАЙЧИ ВРЪХ" НАД АНТИЧНИЯ ГРАД КАБИЛЕ

Петър Делев

През м. юли 2005 г. на централния връх на масива "Зайчи връх" бяха проведени сондажни археологически разкопки под ръководството на доц. д-р П. Делев (СУ). Участваха студенти – практиканти от специалност "Археология", ИФ на СУ "Св. Климент Охридски" и работници от трудовата заетост, осигурени от община Тунджа. Беше проучен един малък сондаж с правоъгълна форма и размери 5 х 2,5 м, разположен източно от триангулачния знак на върха.

През 1991-1992 г. на централния връх бяха проучени западно от триангулачния знак останките от монументална двуделна постройка (сграда А) от ранната елинистическа епоха с дебели почти 2 м стени. Сондажът от 2005 г. имаше за цел да провери състоянието на културните напластявания в източната част на върха и евентуалното присъствие на структури, свързани с проучената сграда. В рамките на сондажа беше разкрит малък участък от зид, ориентиран приблизително в направлението на стените на сграда А (ЗСЗ-ИЮИ 115º). Зидът е масивен, с дебелина 1 м, изграден от големи ломени блокове с неправилна форма и сравнително добре оформена лицева повърхност. Между лицевите блокове има пълнеж от по-дребни камъни. Зидът е напълно аналогичен на зидовете на сграда А, но почти двойно по-тесен от тях, и вероятно принадлежи на друга сграда (условно наречена сграда Б), към което насочват и многобройните намелени в сондажа фрагменти от керемиди. Материалите от сондажа са идентични на намерените по време на разкопките на сграда А и се отнасят към ранната елинистическа епоха (края на IV-III в. пр. Хр.).

Разликата в дебелината на стените на сграда А и новооткритата сграда Б дават основание предназначението на първата да се преосмисли като отбранително съоръжение (правоъгълна кула), изнесен напред елемент от елинистическата отбранителна система на Кабиле, преграждащ достъпа към града по билото на Зайчи връх.

ПРОУЧВАНИЯ В М. ГЕРМЕТО ПРИ С. ГОЛИЦА, ОБЩИНА ДОЛНИ ЧИФЛИК, ОБЛАСТ ВАРНА

Венцислав Динчев, Веселка Кацарова, Добрин Антонов, Христо Кузов, Здравко Димитров, Никола Тонков, Михаил Христов

На около 6 км западно от с. Голица се простират останките от т. нар. Герме – внушителен фортификационен комплекс от три крепости, свързани с преградни стени. Ориентиран е приблизително север-юг. Известното му досега описание е дело на братята Х. и К. Шкорпил. В резултат на теренните обхождания, които осъществихме, можем да посочим, че общата дължина на комплекса е около 2300 м.

Чрез разкопки изследвахме централната крепост ("Хармана") на преградния комплекс. Работихме в шест сектора. Четири от тях включат останки от различни фортификационни съоръжения, а другите два са в площта на крепостта. При всички сектори достигнахме, макар и в отделни пунктове, материковия терен. Като цяло културният пласт е сравнително тънък и беден откъм битови материали. Установихме три периода на обитаване.

Първият период се отнася към IV в. сл. Хр. Той предхожда изграждането на самата крепост. Отсъствието на солидни строителни останки и следите от пожар, които установихме във всички изследвани контексти от IV в., свидетелстват, че по това време тук е имало постройки и съоръжения с нетрайна конструкция. С оглед на тяхната интерпретация заслужава да се спомене сведението на Амиан Марцелин, че след сражението с готите при *Marcianopolis* в 377 г. римските войски успели да затворят "с високи насипи ... тесниите на Хемус". По-късно обаче войските били изтеглени, проходите – отворени, а "затворените дотогава варвари се втурнали да сеят смут и разорение" (по ЛИБИ, I, 172-173).

Вторият период е всъщност периода на изграждането и първоначалното функциониране на крепостта. Резултатите ни налагат корекции в данните на Шкорпил за нейния план и устройството на отделните й съоръжения. Ориентацията на крепостта е с отклонение от около 15° от световните посоки. В план тя вероятно е с форма на правилен, но не равностранен осмоъгълник. Общата дължина на куртините би следвало да е почти 400 м, а защитената площ (без кулите) – почти 1,2 ha. Дебелината на куртините е 2,60-2,65 м. В западния ъгъл на крепостта установихме останките от голяма, 5-ъгълна в план кула. Достъпът до горните й етажи е бил чрез външни масивни стълбища. Изследваните кули в югозападния, в южния и в северния ъгъл на крепостта са кръгли в план, но не са еднакви. Сондажите пред (вън от) северната и южната кула

показаха, че връзките на крепостта със съседните преградни стени са конструктивни и доказаха синхронното им строителство. Дебелината на стените тук (и на кулите, и на преградите) достига 3,25 м. В разкритите фортификационни останки не установихме запазени тухлени редове от *opus mixtum*, но можем да допуснем, че във височина градежът е бил с тази техника. Предполаганата от Шкорпил "самостоятелна кула" в центъра на крепостта се оказа всъщност сграда, синхронна с крепостта. Разкрихме части от две успоредни стени на около 3 м една от друга. Градежът им е без хоросан, но е стабилен, с полуобработени камъни. Подът между тях е настлан с каменни плочи. Функциите на тази централна сграда (казарма ?; преториум ?) са били в съответствие с военния характер на самата крепост.

Откритите монети позволяват да заключим, че изграждането на централната крепост и на целия комплекс е станало през първата половина на V в., най-вероятно в началните години на управлението на Теодосий II (408-450). Това време следва да се приеме като начална дата и за т. нар. Източно-балканска преградна линия, която се простира от черноморския бряг на изток до долината на р. Елешница на запад и в която комплексът в м. Гермето при с. Голица е с основно значение. Очевидно този комплекс преграждa основното пътно трасе от *Marcianopolis* за *Anhialo*, т. е. от Долния Дунав за *Constantinopolis* и идентификацията му с т. нар. Хемски порти е без алтернатива. Откритите при разкопките монети позволяват още да се допусне, че събитията, във връзка с които Малх споменава Хемските порти (по ГИБИ, I, 135) – борбата с остготите през 70-те и 80-те години на V в., имат отношение и към края на началния период във функционирането на крепостта и целия комплекс. Този край е белязан от пожар.

Регистрираните строителни преустройства от следващия период на централната крепост в м. Гермето засега са незначителни – стесняване на входа на югозападната кула, повдигане на каменния праг при входа на западната кула и зазиждане на един вход в сградата в централната зона. Прави впечатление, че тези преустройства са с по-небрежен градеж. Със сравнително слаб градеж са и останките на една сграда с дъговидно извита източна стена, която изследвахме частично в северозападната част на крепостта (сектор №5) и която се отнася към този период. Може би занижените строителни стандарти са указание за промяна на обитателите. Не е изключено към или след края на V в. задълженията на първоначалния военен гарнизон да са били поети от някакви федерати или местни милиции. Сред контекстите от този последен всъщност период във функционирането на крепостта открихме монети от VI в. Най-късната сред тях е на Юстин II и София.

В нарушен пласт с късноантични материали при югозападната кула открихме и няколко фрагмента битова керамика от X-XI в. Засега те не могат да се интерпретират

по друг начин освен като свидетелство за краткотрайно и ограничено обитаване или за епизодично посещаване на останките на крепостта през Средновековието.

ПРОУЧВАНЕ ПО ТРАСЕТО НА ЖП ЛИНИЯТА ПЛОВДИВ – СВИЛЕНГРАД В РАЙОНА НА С. ВИНИЦА, ОБЩИНА ПЪРВОМАЙ, ОБЛАСТ ПЛОВДИВ

Венцислав Динчев, Иво Топалилов, Александър Манев

Проучването осъществихме от 21.10 до 07.11.2005 г. Основната ни цел бе обект №4 (км 190+700 – 190+870) в м. Горни тирове, където заложихме поредица от сондажи във вид на траншеи. Не констатирахме наличие на културен пласт и археологически структури. Ограничено количество културни материали открихме само в хумусния пласт. Става въпрос за отделни фрагменти строителна и битова керамика от различни епохи – късна желязна епоха (V-I в. пр. Хр.), римската епоха (II-IV в.), османската епоха (XVII-XIX в.). Подобна керамика и една оловна пломба от османската епоха открихме при допълнителното обхождане на местността. Заключението ни е, че тук не е имало постоянно обитавани селища, а временно използвани стопански постройки или съоръжения с нетрайни конструкции.

Характерът на обект №4 ни позволи да осъществим допълнителни проучвания в района. През 2004 г. в съседния на запад обект №3 екип от АИМ изследва две могили от римската епоха. През 2005 г., в съгласие с ръководителя на този екип – Иван Панайотов, заложихме един сондаж в терена между могилите. Сондажът бе във вид на траншея, дълга 40 м. Открихме двадесетина фрагмента от строителна и битова керамика от римската и османската епоха, но културен пласт и недвижими археологически структури не установихме. Следователно този сондаж не доказва наличие на плосък некропол или на трайно застрояване на терена около могилите.

В посоченото време извършихме и прецизно теренно обхождане на югозападната част на землището на с. Виница и на прилежащите участъци от землищата на съседните села Христо Милево и Татарево. В резултат на обхода регистрирахме три неизвестни досега обекта. Първият е непосредствено на запад от с. Виница. Представлява скромно селище от късната желязна епоха. Вторият е малка надгробна могила в източния край на землището на с. Христо Милево. Върху насипа и открихме фрагментирана битова керамика от римската епоха. Третият е в южния край на землището на с. Виница, до главния път Пловдив – Свиленград. Тук открихме оскъдно количество фрагментирана керамика от бронзовата епоха и от римската епоха. Единичните фраг-

менти от битова керамика от османската епоха и една сребърна османска монета (дирхем от втората половина на XVI в.), които намерихме в различни ниви, се дължат на инцидентни загуби на материали при селскостопанската обработка на земята.

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА НЕКРОПОЛА В М. ПОД СЕЛО В ГРАД ОПАКА, ТЪРГОВИЩКО

Иванка Дончева

Целта на археологическите проучвания в Опака през 2005 г. беше допроучването на локализирания през 2004 г. некропол с цистови гробове в местността "Под село" и установяването на плана и предназначението на частично разкритата в близост до некропола сграда.

По време на проучванията през 2005 г. бяха открити още няколко гроба, които позволиха да се направят някои интересни констатации относно погребалната практика в този некропол.

Открит бе още един цистов гроб, пети по ред. След вдигането на двете каменни плочи, покриващи гробната камера, се оказа, че тя е запълнена с пръст и камъни и че в нея липсва цялостно запазен скелет. По всяка вероятност, при прокопаването на съвременния мръсен канал през 1981 г., заедно с третата, покриваща гроба плоча, костите на погребания също са били разнесени, заедно с инвентара, ако е имало такъв. По запазената долна челюст може да се установи, че се касае за погребение на мъж.

Саркофагоподобният гроб, пети по ред, е ориентиран също като предходно откритите гробове в посока североизток-югозапад. Прави впечатление, че този гроб не е изграден от вертикално поставени плочи като предходно откритите четири цистови гроба, а от три отделни монолитни каменни части, съставящи едновременно стените и пода му. Запазената външна дължина на цистовия гроб е 1,68 м, ширина 0,64 м, височина 0,34 м и дебелина на стените на камерата и покриващите я плочи 0,12 м. Североизточната му къса страна не е запазена.

Освен този саркофагоподобен гроб, бяха открити още четири гроба, представляващи обикновени правоъгълни гробни ями.

Първата от тях бе локализирана на около 1,5 м югоизточно от новооткритията цистов гроб. Гробната яма е правоъгълна, леко стеснена в горната си част и е с дължина 1,50 м и ширина 0,50 м. В нея бе разкрит скелет на възрастна жена, положен по гръб, в изпънато положение, с ориентация североизток-югозапад, с глава на югоза-

пад. Скелетът е в анатомичен порядък – запазени са почти всички кости, но част от тях са във фрагментирано състояние.

Втората гробна яма бе разкрита също югоизточно от цистов гроб №5, успоредно и в непосредствена близост до него. При разчистването й се оказа, че се касае за погребение на възрастна жена в изпънато положение, с ориентация североизток-югозапад, с глава на югозапад. Скелетът е в анатомичен порядък – запазени са всички кости, с изключение на няколко фаланги. Ръцете са свити в лакътя и положени върху таза. Липсва гробен инвентар.

Третата гробна яма бе разкрита североизточно от гробна яма №2, в непосредствена близост с нея. Скелетът, заедно с черепа, е запазен само до епифизите на двете бедрени кости, а другата му част е била отнесена от багера през 1981 г. Черепът е силно фрагментиран, като и останалите кости са в лошо състояние. Според данните от черепа, се касае за скелет на жена. Дясната ръка е силно свита в лакътя и положена върху гръдния кош, а лявата – върху таза. Размерите на гробна яма №3 не могат да бъдат точно установени, защото голяма част от нея е била засегната и отнесена от земекопната машина.

Четвъртата гробна яма бе открита на около 1,5 м северозападно от откритията през 2004 г. цистов гроб №4. Гробната яма е с дължина 1,65 м и ширина – 0,60 м. Както и останалите разкрити гробове в некропола, тя е с ориентация североизток-югозапад. Положеният в нея скелет е в анатомичен порядък, с глава на югозапад, с леко свити в лакътя и положени ниско долу, в областта на таза, ръце. Според данните от черепа и таза се установява, че погребаната отново е жена.

Този пореден случай на погребение на жена в обикновена правоъгълна гробна яма, позволява, на този етап от проучванията, да се направи една интересна констатация относно погребалната практика в този некропол. Налага се мисълта, че в него по всяка вероятност е съществувала традиция мъжете да се погребват в цистови гробове, а жените – в обикновени ями, тъй като всички открити досега скелети в цистовите гробове (пет на брой) принадлежат само на мъже.

И през 2005 г. продължи разкриването частично разкритата през 2004 г. сграда, разположена югозападно от некропола. За съжаление, поради неблагоприятните метеорологични условия, които наложиха продължителни прекъсвания на проучванията, окончателният план на сградата, както и нейното предназначение не можаха да бъдат установени. Непосредствената й близост с некропола, обаче, съвсем естествено налага предположението за нейното евентуално религиозно предназначение или това, че е имала обслужваща некропола функции.

ПРОУЧВАНИЯ НА КЪСНОАНТИЧНАТА КРЕПОСТ "КОВАЧЕВСКО КАЛЕ"

Иванка Дончева, Олег Александров, Мирослав Георгиев, Стамен Станев и Никола Русев

Археологическите проучвания на късноантичната крепост "Ковачевско кале" през 2005 г. се проведоха с известни прекъсвания от месец юли до месец септември. Обект на изследванията беше кула № X (според плана на К. Шкорпил), разположена в отсечката между Западната порта на крепостта и северозападната ъглова кула № I, лежаща днес под настилката на пътя Попово – Бяла.

Проучването на кула № X, започнало през 2004 г., продължи и през 2005 г., но и сега не беше завършено – т. е. не беше достигнато първоначалното й подово ниво. Кулата има U-образен план, изградена е в opus mixtum и е изцяло издадена пред куртината. Разкриването на вътрешната челна извивка позволи окончателното измерване на вътрешните й размери. Нейната дължина (изток-запад) е 12,20 м, а широчината й (север-юг) – 12 м.

Поради големите си размери кула № X е била снабдена с два правоъгълни пилона, поддържали нейните междуетажни конструкции. Те отстоят на разстояние 2,10 м един от друг, разположени са срещу входа на кулата, но не са успоредни един на друг. Изградени са, също като зидовете на кулата, в opus mixtum. И при двата пилона е регистриран по един 4-редов тухлен пояс. Източният пилон беше разкрит до височина 1,28 м и има следните размери: 1,34 x 1,30 x 1,37 x 1,27 м. Западният пилон е малко по-добре запазен и беше разкрит до височина 1,34 м. Неговите размери са: 1,42 x 1,55 x 1,45 x 1, 53 м.

На дълбочина 1,63 м (ниво 225,12 м) беше разкопан горял пласт, обхващащ цялата вътрешна площ на кула № X, с изключение на прохода на входа. Той съдържа голямо количество пепел, въглени и части от овъглени греди. От него произхождат също над 20 броя големи железни гвоздеи и фрагменти от керемиди. Вероятно те представляват останки от разрушената покривна конструкция на кулата. Стратиграфски над опожаряванията стоеше друг пласт от деструкции, състоящ се от ломени камъни, хоросан и части от тухли.

Освен във вътрешността на кула № X, археологически проучвания бяха проведени и в квадрати XXVIII_{10}, XXVIII_{15}, XXIX_{6} и XXIX_{11}, с цел разкопаване на кулата и от изток. В източния лицев зид на южната страница на кула №X бяха открити две грижливо

оформени правоъгълни ниши. Най-вероятно са изпълнявали ролята на легла за греди, поддържащи покрива на жилище, долепено до крепостния зид.

И през миналия археологически сезон беше открито голямо количество от цели и фрагментирани тухли. Върху част от тях се срещат вече регистрираните едноредови печати ANNIA, MARCIA, AVXAN, SARM и един двуредов печат AVGG/SAR.

Освен строителна керамика, от разкопания културен пласт произхожда и не голямо количество битова керамика. Тя е характерна за късноантичния период и сред нея преобладават фрагменти от сиво-черна кухненска керамика и части от амфори с гребенчат орнамент.

За разлика от керамичния материал, доста по-голямо е наличието на животински кости. Тук могат да се отбележат две значителни струпвания източно и южно от източния пилон на кула № X. Върху част от костите ясно личат следи от рязане и вторична обработка.

Броят на находките, открити по време на археологическите проучвания на Ковачевското кале през 2005 г., е минимален. От тях могат да се споменат столчета от стъклени съдчета, един двуредов костен гребен, железен връх на трипера стрела и др.

От откритите по време на разкопките на кулата монети най-ранната е на Макрин (217-218), а най-късната на Юстин II и София (565-578). Другите открити монети са на Констанций II (337-361), Валент (364-378), Теодосий I (379-395) и Аркадий (395-408).

Като цяло нумизматичният материал не се различава от досега открития в другите проучени кули на крепостта и заедно с останалите археологически данни датира силния пожар, причинил първите разрушения в Ковачевското кале в третата четвърт на IV в.

ПРОУЧВАНИЯ НА СВЕТИЛИЩЕ НА ТРАКИЙСКИЯ КОННИК КРАЙ ТРЯВНА

Румен Иванов, Венелин Бараков

Светилището се проучва втора година в м. Елова могила, в землището на с. Черновръх и до с. Малки Станчовци, община Трявна.

Проучените руини от обекта са от светилище на Тракийския конник, използвано активно през римската епоха (II-III в.). Култовото съоръжение се намира върху невисоко било с панорамен поглед, а под него има извор.

На повърхността бе намерена монета на Александър Велики, а в културния пласт и малко фрагменти от тракийска сива керамика, наред с римската. Несъмнено такива светилища са имали дълъг период на използване.

Ядрото на светилището е използвало като основа скалния материк на билото на местността. Около него е било изградено каменно съоръжение, което най-вероятно е ограден зид. Формата на светилището е кръгла или овална. Градежът на двете съоръжения от римската епоха е от каменни блокчета с неправилна форма, споени на кал.

Под хумусния слой попаднахме на горял пласт, който не е бил унищожен от иманярската интервенция. В културния пласт под горялото до основите на светилището бяха открити монети, някои от които по-добре запазени и подлежащи на анализ. Най-ранната е от времето на Фаустина Млада, съпругата на Марк Аврелий (161-180). Най-късните са от Галиен (253-268), Аврелиан (270-275) и Проб (276-282). Засега смятаме, че светилището на Тракийския конник е престанало да съществува в края на третото столетие.

Край светилището се попадна на няколко култови ями, в които намерихме мраморни фрагменти от плочки на Тракийския конник, монета на Аврелиан (270-275), множество малки камбанки, повечето бронзови, метални предмети – част от които от колонни апликации. Възможно е тези апликации да са принадлежали на лице от ауксилиарните части, което се е завърнало в своя роден край и е посетило култовото съоръжение. Те се датират в германските провинции във II в. Намерени бяха и малко фрагменти от битова керамика от II-III в.

Интерес представляват няколкото намерени цели и фрагментарни фибули. Те се отнасят хронологически към две групи – първите са от късножелязната епоха, а останалите – от римската (тук трябва да посочим и фибула от тип “Ауциса”, която за нашите земи може да се отнесе към ¼ на II в., а може и малко след това).

Намерени бяха над 30 малки бронзови камбанки (височина 10, 15 до 20 мм). Те са имали своето ритуално предназначение да бъдат чути при звънене и после поставени в или край светилището. Две от камбанките, обаче, са значително по-големи от останалите (45-50 мм) и не са толкова прецизно изработени (едната е желязна). Възможно е те да са били използвани и в скотовъдството.

Открит бе е незначителен костен материал от говедо и овца.

ПРОУЧВАНИЯ В УЛПИЯ ЕСКУС

Гергана Кабакчиева, Соня Лазарова

През 2005 г. бяха проведени проучвания в археологически резерват "Улпия Ескус" под ръководството на Гергана Кабакчиева (АИМ – БАН) и зам. ръководител Соня Лазарова (ВИМ – Плевен). Разкопките бяха продължение на тези от предишните години. Изследвахме останките от голяма късноримска сграда с хипокауст, открита до крепостната стена в югозападната част на Ескус I (сектор CXLV). Фундирането й е от масивен, цялостен блокаж от камъни и хоросан. Приложената строителна техника е непозната в българските земи от периода III-IV в. Сградата е била отоплявана със секторен хипокауст. Каменният градеж е в техниката на смесената зидария (opus mixtum), с широки декоративни и замазани фуги отвън. Отвътре стените са били украсени с цветни мазилки, фрагменти от които бяха намерени между колонките на хипокауста. Входът на сградата е бил най-вероятно от северозапад. Проучването на тази голяма сграда продължава. Разкрити бяха и останки от късноантична постройка (работилница). Тя е била изградена върху руините на голямата сграда и вероятно в нея е била обработвана кост за производство на различни предмети. Нейното планиране и ориентиране не са съобразени с голямата сграда. В югоизточния й край бе открито каменно съоръжение, което вероятно е било конструкция за рязане (?). Състои се от два големи вертикално изправени камъка, забити здраво в античния терен. Те са дъговидно изрязани в средата, за поставяне на хоризонтална ос. При разкопките бяха намерени различни костени изделия: игли за шев, игли за коса, фрагменти от гребени и амулети от рог. Една от иглите за коса е украсена с фигура на Венера. Намерена бе и част от костена хурка. По монетите, дребните находки и керамиката смятаме, че късноантичната постройка е съществувала в периода от края на IV и през V в. сл. Хр. Между останките от голямата сграда и вероятната работилница бе разкрита запазена част от тухлен канал. В него бяха открити единадесет медни, много лошо запазени монети от IV в. сл. Хр. Каналът е бил изграден и използван след разрушаването на голямата сграда и преди това на работилницата. Една от запазените тухли от канала е подпечатана. Най-вероятно тук тя е вторично използвана.

Проучванията в този сектор ще продължат.

ПРОУЧВАНИЯ В АНТИЧНИЯ НЕКРОПОЛ НА МЕСАМБРИЯ

Петя Кияшкина, Стоянка Димова

Античният некропол на Месамбрия се намира в новия град Несебър като започва непосредствено след провлака и продължава приблизително до края на новия град. Част от некропола, разположена в кв. 54 и 57 по плана на Несебър попада в охранителната зона на резерват "Старинен Несебър".

Застрояването на площта на некропола е започнало още в 20-те години на XX век, когато Несебър се разраства след провлака и се е оформила новата му част. В последните години тече процес на събаряне на остарелите и амортизирани вече сгради (най-вече бивши почивни станции) и построяването на тяхно място на нови хотели. През 2005 г. такова строителство в рамките на некропола започна на мястото на три стари постройки: ПС "Златен клас", хотел "Панорама" (бивша ПС "Я. Лъскова") и "Вятърна мелница".

Това наложи спешно археологическо проучване на екип от Музей "Старинен Несебър"с научен ръководител Петя Кияшкина и зам. ръководител Стоянка Димова. В работата активно се включиха и археологът Тодор Марваков и реставраторът Георги Гьонев. Разкопките се проведоха през месеците ноември и декември 2005 г. и бяха финансирани от Музей "Старинен Несебър".

Проучени бяха общо 13 гроба от елинистическата, римската епоха и средновековието.

Най-много гробове – 10 на брой, бяха проучени при строителството на жилищна сграда на мястото на хотел "Панорама" (бивша ПС "Я. Лъскова"). По-голямата част от тях личаха в профила на изкопа от основите на старата сграда и бяха частично разрушени от старото строителство през 1952 г. Тук се спираме само на гробове, които са запазени сравнително добре и могат да бъдат датирани въз основа на погребалния инвентар.

Гроб №1

Голяма част от гроба е унищожена при строежа на сградата от 1952 г. Представлява овална гробна яма. От скелета бяха запазени бедрените кости и подбедриците. Бил е ориентиран в посока ЮЗ-СИ. Вдясно от дясната подбедрица се откриха две купички – едната със сфероконична форма, другата с конична форма (в нея бе поставена малка глинена лампичка с ромбовиден фитилник, покрита с червен лак). В областта на ходилата се намериха малки, силно корозирали железни фрагменти от нея-

сен предмет. Откритият гробен инвентар ни позволява да датираме гроба в първата четвърт на I в. пр. Хр.

Гроб №2

Откри се на 40 см южно от гроб №1, на около 20 см под неговото ниво. За съжаление и този гроб е бил засегнат и в голяма част от него унищожена при строителството на старата сграда. Гробната яма се намира на дълбочина 1,40 м от нивото на тротоара. Ориентацията е З-И. От скелета бяха запазени част от черепа, костите на лявата ръка и част от ребрата. Над лявото рамо в областта на ключицата се откри фрагментиран и силно корозирал бронзов предмет с неясна форма и предназначение. Точна датировка на този гроб не може да се даде, но предположенията ни са, че е от елинистическия период.

Гроб №4

При леко уширение на изкопа на 30 см северно от основите на старата сграда и на около 1 м западно от гроб №1 се разкри каменно гробно съоръжение, изградено от варовикови плочи с външни размери: дължина 2,90 м, ширина 1 м, дълбочина 0,60 м. Ориентацията му е И-З. Покривните му плочи липсваха. Гробът се оказа ограбен – вероятно в по-ново време при строежа на почивната станция. В пълнежа на малка дълбочина се откриха останки от череп в средата на гробното съоръжение. Гробен инвентар липсваше.

Гроб №7

На 23 ноември в южната периферия на изкопа се попадна на каменно гробно съоръжение, изградено от варовикови блокове на дълбочина 2 м от нивото на терена. Ориентацията му е И-З. Покривните плочи липсваха. Външните му размери са 2,30 х 1,00 х 0,60 м. При проучването се установи, че индивидът е погребан чрез трупополагане по гръб с изпънати крайници. Скелетът бе в лошо състояние. Гробният инвентар бе богат: вдясно от черепа се откри натрошен вретеновиден лакримарий; вляво от черепа се откриха: купичка, покрита с червен и черен фирнис, златна закопчалка на огърлица с лъвски главички, кафяви стъклени мъниста от същата огърлица и златна обеца със щампована глава на менада. Под лявата бедрената кост и пръснати из целия гроб се откриха фрагменти от керамична кана – местно производство. Според гробния инвентар можем да датираме гроба в последната четвърт на III в. пр. Хр.

Гроб №10

На 27 декември в южната периферия на изкопа се откри каменно гробно съоръжение, което е било двукамерно, но след разчистването стана ясно, че южната камера е почти напълно унищожена от изкопани основи на по-ранна сграда, които я пресичат. Проучена бе само северната камера. Гробът е с ориентация СЗ-ЮИ. Изгра-

ден е по познатия начин за елинистическите гробове в Месамбрия – от добре изгладени варовикови плочи и блокове. От покривните плочи имаше само една в северозападния край на гробната камера. Скелетът бе силно разложен – разкри се като отпечатък в пръстта под формата на костен прах. Бяха открити и останки от дървен ковчег – изгнило дърво и два железни гвоздея. Гробният инвентар е много интересен и разнообразен. В областта на главата се откриха: каничка от светлокафява глина с биконично тяло и издължена шийка, и бронзова месамбрийска монета от типа шлем насреща/колело с 4 спици и надпис ΜΕΣΑ. В областта на таза се откриха: фрагментиран оловен предмет, желязна стригила и бронзови фрагменти от неясен предмет. В южния ъгъл на гроба при краката бяха поставени два железни върха на копия с листовидна форма, силно корозирали и слепени по между си. Из целия гроб имаше пръснати фрагменти от керамична кана – местно производство от познатия тип. Откритата монета ни позволява да датираме гроба най-рано в 180 г. пр. Хр.

Гроб №11

В последните дни на декември в северния профил на изкопа се откри ямен гроб, който също е бил частично унищожен от основите на старата почивна станция. Ориентацията му е СИ-ЮЗ. От скелета бяха запазени част от черепа, лопатката на дясното рамо и дясната раменна кост. Гробният инвентар е: златна обеца – тип "глава на менада", стъклени и керамични мъниста от огърлица и фрагменти от купичка. Датировка – втора половина на III в. пр. Хр.

Извън проучените гробове на обект "Панорама" беше открита и много интересна надгробна плоча (само долна част) с релеф и двуредов гръцки надпис, съдържащ името на починалия – Еуклеон, син на Никанор. Поради липсата на гроб около нея мислим, че е открита при по-ранни изкопни работи.

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА ЗАПАДНИЯ СКЛОН НА НЕБЕТ ТЕПЕ В ПЛОВДИВ

Бистра Колева, Г. Кацаров

Спасителните разкопки на ул. "Четвърти януари" №9 се провокираха от изграждането на частна жилищна сграда. Парцелът е в територията на АИР "Старинен Пловдив", непосредствено до Балабанова къща и западно от Арменското училище. В запазения културен пласт в тази част на Небеттепе се разграничиха два пласта.

Долният пласт лежи непосредствено върху материковата скала. Той е с тъмносив цвят. В него се разкриха два типа съоръжения: съоръжения от речен камък с кръгъл план и съоръжения изградени от глина.

В проучения сектор основи на сграда не се откриха. Този пласт се датира към ранната фаза на РЖЕ в Тракия с една серия от дръжки от кантаросовидни съдове, които излизат високо над устието и са орнаментирани с канелюри.

Вторият пласт се разграничи от 0,20 до 1,60 м дълбочина. В него се проследиха две нива :

Хоризонт на ритуалните ями. От него се проучиха 7 ями. Всички ями са с кошеровидна форма и изградени с речен камък дъна. В запълнението им се откри инвентар само в ями № 1 и 7 – части от урни и глинени първази за огнища. Откритите монети на Филип II Македонски дават времето на разрушаване на ямното светилище. След неговото разрушаване в яма №5 е депониран инвентарът, използван в религиозния ритуал.

Непосредствено над хоризонта с ритуалните ями се проследи подово ниво от втория период в елинистическия пласт. Върху пода съоръжения не бяха открити, както и на основи от сграда.

Елинистическият пласт в източната част на обекта е прорязан от 4 гробни ями от раннохристиянски некропол. Инвентар не се откри.

В западния сектор се разкри част от антична сграда от която се проучи сектор от външния зид с посока север-юг. Зидът е запазен в субструкция и е с ширина 1 м, граден на пояси от ломен камък с бял хоросан. В основата му се откри монета, която датира сградата към втората половина на II в.

Силно разрушени зидове се разкриха и в северния сектор. За изграждането им е използван ломен и речен камък със спойка кал. Разкритата архитектура най-общо се датира към късното средновековие.

При проучването на горния пласт по-голямата част от откритият материал се свързва с хоризонта на ритуалните ями. От него най-висок е процентът на керамиката, която е работена на ръка или на грънчарско колело. Към първата група – керамика, работена на ръка, се отнасят двете реконструирани урни от ями № 1 и 7. Това са биконични съдове с издължено тяло. Едната е с две хоризонтални дръжки в най-широката част и графитирана повърхност. Другата под ръба на устието е орнаментирана с релефни ленти прекъснати с ямички. От керамиката работена на колело най-голяма интерес представляват фрагментите от чернофирнисова керамика.

След керамиката в ямното светилище най-висок процент имат първазите за огнища. Всички са с дъговидно извити тела с не голям диаметър. Предната им част е

оформена като силно стилизирана животинска глава. В същия пласт се откриха две тежести за стан с пирамидална форма и устия от питоси с отпечатъци.

Проведените проучвания, независимо от силно ограничената си площ са от изключително значение за изясняване отделни моменти от най-ранната история на Пловдив.

ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ "АНТИЧЕН ГРАД", ПОДОБЕКТ 02 "КЪСНОАНТИЧНА БАНЯ" В НАР "ДЕУЛТУМ-ДЕБЕЛТ", ОБЩИНА СРЕДЕЦ

Красимира Костова, Елка Дочева, Мария Манолова-Войкова

През сезон 2005 година продължи проучването на подобект 02 "Късноантична баня", разположен на територията на античния Деултум.

Работата се осъществи от средата на септември до края на ноември месец, с известни прекъсвания поради лошите атмосферни условия.

С археологическите разкопки на подобект 02 "Късноантична баня" през 2005 г. продължи изясняването на устройството и периодите на функционална експлоатация на банята.

Поради тежките атмосферни условия през февруари 2005 г. зидовете, изградени на калова спойка от периода V-VI в. се самосрутиха, което наложи тяхното разчистване и проучване на културният пласт под тях, а именно пожарът от първата половина на V в. Достигнато беше нивото на висящия под на хипокауста. На места много добре е запазена подовата настилка от правоъгълни керамични плочи, положени върху дебела хоросанова замазка. В тази част на банята хипокаустът е много добре запазен, граден от каменни колонки върху които е положен висящия под. През последния строителен период в банята са извършени значителни преустройства, ограничаване на помещенията със прегражданe и запушване на входове.

През този археологически сезон разширихме сондажа на северозапад с площ от 150 м^2 и достигнахме дълбочина от 2,60 м на места до 3,95 м. Извлечената информация от долу на горе е следната:

Препотвърждава се, че през първата половина на V в. банята е опожарена, като все още нямаме достатъчно доказателствен материал, за да прецизираме датата.
В източната част на проучвания сондаж бе достигнато до отоплителната инсталация, която продължава на север, но от пожара и по-късни вкопавания на основи на сгради

е силно унищожена. В строителния насип керамиката беше много малко; откриха се около 50 тесери от мозайка, от които три броя с позлата.

Опожареният пласт е с дебелина от 0,40 до 0,60 м, среща се навсякъде при достигнатите подови нива на банята. При проучването му се откриха монети на Аркадий (383-408), Хонорий (393-423) и Теодосий II (402-450). Това ни дава основание да датираме пожара в първата половина на V в. и да го приемем за terminus post quem за съществуването на банята.

През втората половина на V в. върху руините на банята се изграждат складови помещения. През този археологически сезон разкрихме седем питоса in situ, инструменти, сечива, амбалажна, битова и луксозна керамика. Питосите са били изпразнени преди пожара; в тях открихме насип, фрагментирана строителна керамика и изключително малко битова.

При изграждането на складовите помещения са използвани запазените части от старите стени на банята, преграждани са пространствата й и се обособяват отделни помещения. Основите им са зидани на кал, а в суперструкция са зидани с кирпич. Културният пласт от края на V – началото на VI в. е запечатан от рухнала покривна конструкция в следствие на пожар, който към този момент можем да отнесем в края на VI в. Пожарът е датиран с монети на Юстин II (565-578) и вероятно е следствие на славяно-аварските нашествия. Над пожара от края на VI в. се наблюдава нивелиране на нивата със строителен трошляк и изграждане на постройки с каменни основи споени с кал, което продължава строителната традиция. Културният пласт в тази част на сондажа е разнесен и в голямата си част унищожен от късни вкопавания за извличане на строителни материали.

СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ НА УПИ 5078 ОТ НЕКРОПОЛА НА АПОЛОНИЯ

Марлена Кръстева, Андрей Тонев

Изследвана е площ от 1,2 дка през октомври-ноември 2005 г. Проучени са 21 гроба: 20 с трупополагане в гробни ями, един в разрушена циста. В анатомичен порядък са 19 скелета, от които един в поза хокер, 2 са в неанатомичен ред: единият препогребване, другият разчленен. Ориентация на гробовете е И-З, като при 3 гроба има изместване към СИ-ЮЗ. Открит бе следният инвентар: рисувана керамика (20 лекити,

5 аскоси, 5 албастрони, 3 амфориски, 2 гутуса, 1 киликс, 1 скифос, 1 ойнохое), 27 монети, 18 ашици, 9 бронзови игли, медицински инструмент, 4 теракоти.

Проучиха се три керамични струпвания, съдържащи с голямо количество (над 30) съда местна керамика – кани, ойнохоета, рибни блюда, паници.

В централната част на участъка бе разчистено съоръжение с кръгла форма, изградено от ломени камъни с двулицев градеж. Към него е долепено правоъгълно помещение, изградено от ломени камъни.

Ориентирано е ИЗ, с вход от И. Цялата западна част на кръглото помещение не е запазена, а южната стена е добре запазена във височина до 0,8 м и дебелина на зида до 0,5 м.

Между двете помещения има праг и две стъпала, с широчина 0,7 м и камък с дупка за ос на врата, която е била между двете помещения.

Покрай стените на кръглото помещение има следи от опалване – разхвърляни са въглени. От двете страни на прага са разположени две ниши, в една от които е запазена горна част на амфора, свидетелство за извършени възлияния.

В средата на кръглото помещение е разположено огнище с квадратна форма изградено от керемиди. Под него е разположена яма с диаметър около 1,80 м. Материалите в нея са фрагменти керамика, някои от които с допълнителна обработка, птичи кости, ашици. В дълбочина периферията на ямата е очертана от пръстен от бял стрит варовик с ширина до 0,21 м, запазен в една трета от обиколката си. Под огнището, на дъното на ямата се намериха три камъка, след вдигането на които са разчистени разчленени човешки кости. Откриха се и 3 фрагмента от една керамична дръжка. Под човешкия скелет е положен череп на животно.

След като съоръжението е престанало да функционира, прагът му е затворен със сравнително дребни ломени камъни.

СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА УЛ. “ЦАР КАЛОЯН” №12 ВЪВ ВАРНА

Христо Кузов, Валентин Плетньов, Катерина Соколова

Поводът за разкопките е предвидено строителство на жилищна сграда, на мястото на стара къща. Парцелът се намира непосредствено на север от Римските терми. Целта бе да се проучи терена на бъдещото строителство и, ако е възможно, да се открие северната фасада на термите.

По цялата площ в дълбочина има интервенции, следи и материали от последните две хилядолетия. Не са запазени непокътнати културни пластове. На няколко места личат септични ями от османския период. Мазите на старата къща са достигали на дълбочина около 3 м от съвременното ниво на терена.

В процеса на работата се разкри антична улица с посока изток-запад (декуманус) с настилка от грубо обработени плочи от пясъчник и варовик. Те лежат върху канала на улицата и от двете му страни. Каналът също е облицован с такива плочи – двете му страни с вертикални, застъпващи хоризонталните на дъното. Северно от южния бордюр на улицата е останала ивица, широка 150 см, която не е застлана с плочи. Част от плочите липсват и от платното. Те може би са извадени и преупотребени в по-късно време за други цели. Някои места между плочите и ивицата южно от тях до бордюра са настлани с трамбован чакъл и фрагменти от строителна и битова керамика. В пласта се съдържат метални отпадъци и голямо количество кости; открихме още и 4 бронзови монети от края на IV в. Вероятно тази трамбована настилка е покъсна от плочите и е полагана за подравняване и попълване на пространството от липсващите плочи. Тротоар има само от южната страна на уличното платно. Той е изграден с камъни и хоросан и е по-ранен от разкритото запазено улично платно, настлано с плочи. От хоросана на тротоара извадихме бронзова монета, сечена в средата на III в. Незастланата с плочи ивица може да е използвана за по-късен тротоар, а постария вече да е бил застроен. Широчината на платното от плочи е около 430 см.

От южната страна тротоарът е фланкиран от масивна каменна стена. Между тях липсва конструктивна връзка. Стената е зидана от полуобработени и необработени камъни с хоросанова спойка от вар, примесен с пясък и малко количество натрошена керамика с жълтеникав и червеникав цвят. Трасето ѝ е познато от по-ранни проучвания. Части от нея са разкривани при предишни разкопки в съседните парцели в източна и западна посока. В стената е вкопана септична яма от османския период. Южно от зида и върху него се очертаха следи от жилище – деструкции от кирпич и домашна пещ. Близо до пещта бе открита средновековна керамика от XI-XII в. Тротоарът е бил разрушен и скосен на север, в по-късен етап – вероятно при застрояването му – нивото му е снижено.

Северната страна на улицата е фланкирана от масивен бордюр. От суперструкцията му е запазена една квадра. Западно от тази квадра е запазена субструкцията на трасето на бордюра. Тя е изградена от ломени камъни на калова спойка. От тази страна на улицата тротоар не е запазен. Северно от бордюра се разкриха две стени, сключващи помежду си прав ъгъл. Едната от тях е успоредна на бордюра. Суперструкцията

им е градена от ломени камъни и бял хоросан, субструкцията – от ломени камъни с калова спойка.

Източно от перпендикулярната на бордюра стена бе разкрит елинистически кладенец с правоъгълно напречно сечение. Той е зидан без спойка, от обработени камъни с различни размери. В по-късно време кладенецът е бил запечатан/покрит с големи каменни плочи. Източно от него се откри втори, по-късен, кладенец с кръгло напречно сечение (ранновизантийски ?). На камъните от сухата му зидария е придадена полудъговидна форма. Между бордюра и успоредната му от север стена е запазена част от водопровод, прекъснат в по-късно време от вкопаването на питос (от който е запазена долната част) в трасето му. В западната част на изкопа, северно от улицата, са запазени деструкции от каменен зид и разложена полуотухлена маса – кирпич, примесен с парчета керемиди.

При демонтирането на античната улица в съседния парцел (“Калоян” №10) от северната й страна бяха разкрити четири водопровода на три различни нива, а от южната – два водопровода на две нива. В западния профил на този парцел се забелязва и друго, по-ниско, улично ниво от плочи. То е стигало плътно до южния бордюр с тротоара, оформен от две стъпала. Водопроводът от по-ниското ниво е положен между долното стъпало и плочите на уличната настилка.

В резултат на проучванията се очерта следната ситуация:

Античната улица има поне три строителни периода от римско и ранновизантийско време. Улиците от двата по-ранни строителни периода са с настилка от каменни плочи, като от второто е запазен и уличен канал. По-късно нивото на улицата отново е повдигнато, като тя е настлана с трамбовани строителни и битови отпадъци. По това време трасето й е било стеснено и поне частично застроено. Разкрити са четири водопровода на три различни нива, което също потвърждава наличието на най-малко три етапа в изграждането на водоснабдителната и уличната мрежа със следната приблизителна датировка – последната четвърт на III в; втората четвърт на IV в. и края на IV – начало на V в.

ПРОУЧВАНИЯ НА ТЕРИТОРИЯТА НА БОТАНИЧЕСКАТА ГРАДИНА – ВАРНА КЪМ БИОЛОГИЧЕСКИЯ ФАКУЛТЕТ НА СУ "СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ"

Христо Кузов, Катерина Соколова

Ботаническата градина – Варна се намира западно от пътя Варна – "Златни пясъци" и северно от разклона му за с. Виница и курорта "Св. Константин" и заема територия с площ 360 дка.

В обект "Чинарите" беше разширен сондажът от предната година в западна посока с още 2,5 м (посока И-З) на 10 м (посока С-Ю). През тази година на тази площ бе отнет само един пласт с дебелина 0,15 м от съвременната повърхност. В разширението на сондажа бяха разкрити две успоредни каменни стени, които вероятно принадлежат на различни строителни периоди. Северозападната от тях, заедно с две от разкритите през предната година стени (всичките с ширина 70 см и свързани конструктивно), оформят жилищно помещение, чийто северозападен край още не е разкрит. Разчистените стени са зидани с необработени камъни. Втората стена, открита през тази година, е с широчина 55 см и не е свързана конструктивно с останалите. Сградата е имала поне два периода на обитаване. Ориентацията й по посоките на света е СЗ-ЮЗ. Във вътрешното й пространство разкрихме подово ниво с площ около 5 $м^2$, измазано с бял хоросан, примесен с малко парченца от керамика. От северозападната страна на пода под деструкции от камъни и керемиди е открит долиум. От южната страна на сградата също се разкриха нападали (от сградата) много камъни и керемиди. Открити са монети на Макрин и Диадумениан (217-218), Аркадий (383-408), Юстин I (?) (518-527) и Фока (602-610). Въз основа на тях, както и на останалите находки, можем да предположим, че мястото е било населявано в дълъг период от време, с или без прекъсвания в периода втората четвърт на III – началото на VII в. Вероятно поради обработка на почвата в по-ново време или при залесяването на терена стратиграфията на обекта е нарушена.

На около 100 м СЗ от обект "Чинарите" се намира раннохристиянска гробница, известна от 70-те години на XX в. Върху нея няма оформена могила. В момента влагата от почвата се просмуква вътре, а корените от храсти и дървета я рушат. Тя е с правоъгълен план и полуцилиндричен свод. Ориентирана е почти по посоката И-З. Сводът й е пробит от иманяри. Подът на гробницата е покрит с хоросанова замазка. Липсват останки от погребани и гробен инвентар. Стените са от грубо обработени камъни на хоросанова спойка. Фугите са измазани и очертани с две вдлъбнати успоредни линии.

Хоросанът е бял. Сводът е изграден от камъни и тухли. Входът е от запад, затворен с каменен капак (балчишки камък).

През този сезон почистихме и заравнихме терена над гробницата в сектор с размери 7,5 на 5 м. Около и върху нея не се откриват находки. Целта през следващия археологически сезон ще бъде гробницата да бъде разкрита, консервирана, експонирана на място и над нея да бъде изградено постоянно покритие, което да я предпазва от атмосферните влияния.

СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ПОДМОГИЛНО ГРОБНО СЪОРЪЖЕНИЕ ОТ ЕЛИНИСТИЧЕСКИЯ НЕКРОПОЛ ПРИ С. БОЖУРЕЦ, ОБЩИНА КАВАРНА

Игор Лазаренко

Могилата се намира на североизток от античния вал в м. Адата до с. Божурец, община Каварна. Тя е в чертите на елинистически некропол, който се простира между Чиракман баир (античния Бизоне) и с. Божурец. Регистрирана е под репер №РТ 14.
Могилата е с диаметър 22 м и височина около 1 м. Могилният насип е от червеникава пръст и дребни камъни. В него се откриват фрагменти от битова и чернофирнисова керамика и от поне три различни амфори. Бяха намерени гърло с печат и стени от хераклейска амфора (края на IV в. пр. Хр.), дъно, стени и дръжка от родоска амфора с епонимен печат (около 275 г. пр. Хр.) и фрагменти от синопска амфора. Близо до центъра на могилния насип, на дълбочина 0,30 м от съвременното ниво, се откриха множество животински кости.

По периферията на насипа има крепида с ширина около 1 м, която е направена от едри, необработени камъни. Част от тях се показват над съвременното ниво на могилата. Крепидата е прекъсната на места.
В югозападната част на крепидата, на около 0,40-0,50 м от съвременното ниво, се разкри гроб с трупополагане. Той е с ориентация З-И. Тялото е било положено по гръб, а главата е била обърната на запад. Останките са в анатомичен порядък: череп, един вратен прешлен, предраменна кост на дясната ръка, дясна ключица и частично запазена тазова кост. Останалите кости липсват. Главата е била подпряна с няколко големи камъка, за да стои в положението, в което я открихме. Самите останки са оградени с камъни.

Не е ясно дали има връзка между това погребение и основното, което е във вътрешността на могилата. Най-вероятно става дума за по-късно погребана част от човешко тяло във вече съществуващия могилен насип. Няма никакъв погребален инвентар, който да позволи коректно датиране на погребението.

Подовото ниво на подмогилното гробно съоръжение е покрито с плочник от необработени камъни. Пръстта над плочника е червено-кафява, с видими следи от пепел, въглени и органични окисления. В насипа над плочника и на самия плочник се откриха фрагменти от синопска амфора, сред които част от дръжка с астиномен печат. Датировката му е края на IV – началото на III в. пр. Хр.

Със смъкването на нивото се очерта дъга от големи камъни, които оформят втора крепида около гробната камера. Самата камера не е разположена в центъра на тази крепида, а в нейната източна част.

Вътрешни размери на гробната камера: 1,25 х 2,10 м

Външни размери: 1,90 х 2, 45 м

Гробната камера е изградена от различни по вид и начин на обработка камъни. За източната стена са използвани няколко големи камъка с пълнеж от по-дребни камъни между тях. Западната стена е от две големи плочи, между които има пълнеж от дребни камъни. Северната стена е от един едностранно обработен мраморен блок, вероятно донесен за да бъде преизползван в гробницата. И тук като пълнеж са използвани по-дребни камъни. Южната стена е от две големи, необработени плочи. В югоизточния ъгъл е оформена нишата за дарове, в която бяха поставени лакирана кана с вита дръжка, чернофирнисова еднофитилна лампа и два лакримария. Датировката на лампата и лакрималиите е края на IV – началото на III в. пр. Хр.

Няма плочи, които да фиксират покривно ниво. Цялото съоръжение е запълнено с пръст, примесена с пепел, фрагменти керамика и камъни, каквито се откриха навсякъде в насипа на могилата. Погребението е извършено след кремиране на покойника. В гробната камера има дебел пласт от пръст, пепел, въглени и горели кости.

По цялата ширина пред северната стена на камерата има фрагменти от урни – вероятно три. Съдовете са начупени на големи парчета.

Датировката на амфорните печати, лампата и съдовете дават приблизителната датировка на подмогилното гробно съоръжение. То е било изградено през първата половина на III в. пр. Хр.

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА ТРАКИЙСКО ПОДМОГИЛНО ГРОБНО СЪОРЪЖЕНИЕ ДО С. БАНОВО, ОБЩИНА СУВОРОВО, ОБЛАСТ ВАРНА

Игор Лазаренко

Село Баново се намира в югозападния край на Добруджанското плато, на около 20 км северозападно от Варна. В неговото землище са регистрирани следните археологически обекти: побити камъни Бановска група, която се намира на юг от селото, тракийски некропол с вкопани гробове в м. "Джамбазовата курия", в гората на запад от селото, тракийски могилен некропол в обработваемите земеделски площи на запад от селото и елинистическо селище на запад от могилния некропол.

Могилата, която екипът от РИМ – Варна проучи, е на около 300 м западно от селото. Могилният насип първоначално е имал диаметър около 40 м, но вследствие на системно разораване е намалял до около 30 м.

В края на м. март 2005 г. в източния край на могилата иманяри разкриват елинистическа гробница с правоъгълна камера. Гробната камера е изградена от варовикови блокове с различни размери. Част от блоковете са се разместили през вековете и в момента западната и южната стена са силно наклонени. Камерата има следните размери:

дължина – приблизително 2 м (южните части на дългите източна и западна стените са подали и не може да се определи точно първоначалната им дължина)

ширина – приблизително 1,30 м (западната стена е поддала навътре)

височина – 1,50 м

Блоковете от първият ред са леко вкопани (0,15-0,20 м) в здравия терен. Цокъл няма. Подът е от трамбована жълта пръст (льос), без специално подово покритие. Наблюдението е направено в югозападния ъгъл на гробницата.

Върху каменния блок, който е на втория ред на северната стена, има издраскани две примитивни рисунки (графити) – глава на кон (?) и някакво животно или птица, с два крака.

Южната страна на гробницата представлява входната рамка към гробната камера. Тя е оформена от две монолитни страници, праг и щурц. Върху тясната страна на източния блок има примитивна рисунка (графит) на човек, който държаща кантарос (?). Под нея има още един неясен графит, може би глава на животно.

От външната страна на входа на гробницата е изграден втори ред вертикални блокове. Източният ред е от един блок, върху който има изображение на човешка фигура с разперени ръце, в ход надясно. Западният ред е съставен от три блока.

От външната страна на гробната камера има един ред камъни, които играят ролята на кожух.

Пред входа на гробницата има дромос, изграден от необработени камъни. Той е дълъг 2 м, висок около 1,30 м и широк 0,60 м. Бил е запълнен с пръст и покрит с големи плочести камъни. При разкриването му покривните плочи бяха наклонени на запад.

Покривът на гробницата е бил от три големи каменни плочи.

Старите разместванията на блоковете и начупването на покривните плочи вероятно са в резултат на земетресения. Подобни катаклизми през III в. пр. Хр. са довели до пропадане на част от Бизоне (нос Чиракман, до Каварна) в морето и до разрушения в тракийския град в резервата "Сборяново" до Исперих. През 544/5 друго земетресение с епицентър в Черно море е предизвикало голяма приливна вълна, която е заляла брега при Одесос (Варана) и Дионисополис (Балчик).

В гробницата е бил положен прахът на покойник след кремация, а не тяло. Това се разбира, както от въглените и пепелта, изхвърлена заедно с пръстта от гробната камера, така и от липсата на цели или частично запазени човешки кости.

В камерата бяха намерени in situ бронзова фибула (в североизточния ъгъл), аскос с две дръжки (до северната стена) и лекит (до западната стена). Трите предмета са със сходна датировка – края на IV – началото на III в. пр. Хр.

В пръстта, която иманярите са изхвърлили от вътрешността на гробницата, бяха събрани фрагменти от различни по размер и вид глинени съдове, много от които счупени още преди отварянето на гробницата. След реставрация те се оказаха голям съд с форма на обърнат пресечен конус, изработен от сива глина, купа от сива глина, кана от оранжева глина, украсена от вън с червена боя, чаша с една дръжка, изработена на ръка от кафява глина с примеси. Останалите фрагменти не можаха да бъдат слепени, затова не може да се каже от какви съдове са били.

Датировката на фибулата и съдовете дават приблизителната датировка и на подмогилното гробно съоръжение. То е било изградено в началото на III в. пр. Хр. Фибулата е тракийски вариант на келтските тип фибули, които се разпространяват в Тракия в края на IV в. пр. Хр.

Най-интересните находки са графитите. За тези на северната стена на гробната камера не може да се предположи нищо конкретно, но човешките фигури, издълбани на входа на гробната камера вероятно са свързани с култа към Залмоксис и обезсмъртяването, особено популярни сред траките кробизи, които са обитавали околностите на Одесос.

ПРОУЧВАНИЯ НА ВРЪХ ГОЛЯМА АРКОВНА

Лъчезар Лазаров

Разкопките, проведени между 22.06-29.07.2005 г. на цитаделата на връх Голяма Арковна, финансирани от община Дългопол, се явяват продължение на проучванията през лятото на 2003 г., когато бяха направени спасителни разчиствания в разрушени от иманяри участъци. Целта беше да се доизследва помещение №1, като се достигне неговия северен зид и по този начин да се установят размерите му, предполагаемите му функции и хронологията на изграждането му. Беше изследвана площ около 20 м^2 в квадрати 3, 4-8, 9. Отново в дълбочина на около 0,65-0,70 м от повърхността на терена в източния край и на около 0,80 м в западния участък се достигна до тухленочервен (примесен с черни ивици) горял слой, чиято дебелина е около 1,40 м. Този горял слой достига до около 2,10-2,20 м дълбочина (от основния репер).

При разчистването до около 1,10 м продължението на източния зид липсваше, а на тази дълбочина се попадна на глинен под (дебелина около 0,20-0,25 м) на помещение от късноантичната епоха и малка глинена пещ от това време. Това помещение беше проучено в изследвания периметър (между западния и източния зид на помещение №1). Според откритите две късноантични фибули, фрагменти от глинени лампички и останалата керамиката, то трябва да се датира най-общо в V-VI в. Проучването в дълбочина под установеното на около 1,20 м помещение предостави, както очаквани резултати, така и някои изненади. Продължението на западния зид в дълбочина като градеж (средно големи обработени камъни с правоъгълен профил) не се различава от проучения през 2003 г. участък. Той достига на височина до около 2,20-2,30 м и лежи върху материка. Що се отнася до източния зид, чието продължение (голям правоъгълен плочест камък) беше засечено на дълбочина 1,10 м, картината е поразлична. Градежът под тази плоча е от средно големи и по-дребни обработени камъни (аналогичен на разчистения през 2003 г. участък от тази стена), но по на север (след плочата) той рязко потъва в дълбочина и на около 2 м свършва на нивото на материка. Същевременно от вътрешната (западната) страна на продължението на източния зид има долепен още един, аналогичен по градеж, с ширина около 0,50 м, който в северна посока също се скосява до материка на около 2 м, завършвайки с един хубаво обработен масивен камък, лежащ на естествения терен. Северно от този камък беше разчистена вкопана (естествено?) яма, с диаметър около 0,50 м, в която се откриха стъклени и глинени мъниста. Северният край на този вътрешен източен зид на запад перпендикулярно се свързва с друга каменна субструкция от два по два ре-

да по-едри обработени правоъгълни камъка, като по този начин се оформя къс напречен зид, почти достигащ до западния, но несвързан функционално с него. Продължението на източния зид, долепената до него вътрешна стена, а и късият напречен участък са стъпили върху тънък културен пласт (от около 0,10-0,15 м). Всичко това показва, че тълкуваните като стени на едно помещение (помещение №1) западна и източна стени (частично разчистени през 2003 г. и през настоящия сезон) най-вероятно не са синхронни. Те изглежда са части от строени по различно време сгради и западният зид (макар и стъпил на материка) е може би малко (?) по-късен, тъй като той е "прерязал" по-стари зидове. Същевременно този западен зид трябва да е бил пристрояван допълнително във височина, като в късната античност над един метър от него е била под земята (под пода на регистрираното помещение). Но и той, както и останалите са изградени в предримската епоха, за което свидетелстват откритите археологически материали. Сред по-интересните предримски находки, освен споменатите стъклени и глинени мъниста, трябва да се отбележат бронзовата монета от о-в Самотраки, както и фрагментите от чернофирнисова и друга вносна керамика и амфорна тара, сред които едно устие от амфора (на Хиос ?), намерено непосредствено лежащо върху материка. Най-общо откритите предримски археологически материали, а оттам и архитектурните останки трябва да се датират в IV-III в. пр. Хр.

СПАСИТЕЛНО ПРОУЧВАНЕ НА РАЗБИТО ОТ ИМАНЯРИ ПОМЕЩЕНИЕ ИЗТОЧНО ОТ С. ПАРТИЗАНИ, ОБЩИНА ДЪЛГОПОЛ

Лъчезар Лазаров

След сигнал на местни жители за поредната иманярска вандалщина в региона, на 30.09.2005 г. беше посетено разбито помещение на около 300 м източно от ЖП прелеза при с. Партизани, в посока с. Комунари и се констатира, че от разбитото и полузатрупано с пръст съоръжение са изхвърлени множество камъни, тухли и човешки кости. Иманярското опустошение наложи провеждането на незабавни спасителни проучвания, състоящи се в разчистване и документиране на разрушеното помещение. Те бяха проведени на 15.10.2005 г., като техническото заснемане на съоръжението се извърши от Бойчо Христов (РИМ – Шумен). В резултат на проучването се установи, че неговите стени са били изградени от масивни обработени варовикови камъни, с почти квадратен профил, свързани с хоросан, широки около 60 см, а западната стена е иззидана от големи плочести камъни, отново свързани с хоросанова спойка. Подът е

бил покрит също с масивни каменни плочи (сега в голямата си част изкъртени), лежащи върху "дренаж" от по-дребни камъни, с които те са били здраво свързани с хоросан. Той е изграден на две нива, като в центъра е оформена правоъгълна камера (сега в голямата си част разбита), около която е разположена по-висока с 20-на см площадка. И подът, и стените са измазани с хоросанова мазилка, която на южната и източната стена е с червен цвят. Откритите на повърхността тухли, по които има останала хоросанова спойка, вероятно са били от покривната конструкция на помещението.

За най-голямо съжаление в помещението бяха открити твърде малко датиращи материали – няколко керамични фрагмента, насочващи към ранновизантийската епоха и още няколко кости. Сред изхвърлената навън пръст бяха намерени други нехарактерни керамични фрагмента и два, които също могат да се отнесат към късната античност IV-VI в. сл. Хр. Въпреки че откритите човешки кости предполагат тук да е извършено погребване, размерите на съоръжението са доста по-големи от тези на традиционните късноантични гробници. Начинът на градеж и дренажирането на пода, както и ориентацията на помещението по дължина север-юг по-скоро като че ли говорят, че то е било замислено като някакъв водоем (или винарна ?), а по-ниският участък в средата може би е служил за утайник. Възможно е, то да е било използвано и през Българското средновековие (в на това място през средновековието е имало селище) и в по-късен момент в него да е извършено и погребение. В настоящия момент (преди да се разчисти и околното пространство около съоръжението) точната интерпретация на разбития обект е несигурна, но е ясно че иманярите са разрушили един ценен архитектурен паметник от нашето минало, какъвто няма документиран на територията на общината.

ПРОУЧВАНИЯ НА КЪСНОРИМСКА СГРАДА В М. СЕЛИЩЕТО ПРИ С. СУХАЧЕ, ОБЩИНА ЧЕРВЕН БРЯГ

Соня Лазарова

Проучванията се проведоха в периода 20.08-13.09.2005 г. с ръководител С. Лазарова (ВИМ – Плевен) и научен консултант Г. Кабакчиева (АИМ-София). В екипа участваха археолозите К. Друмев (София) и В. Найденов (Плевен). Архитектурното заснемане се извърши от арх. С. Радулова (Плевен). Разкопките имаха за цел изясняване плана, функциите, периода на съществуване и преустройства на разкритата през 2004 г. сграда с абсида, част от късноантична вила.

Проучената сграда има абсидален план и сложно вътрешно разпределение. Заема площ от 375 м^2. По надлъжната си ос е ориентирана изток-запад. Сградата е със солиден каменно-кирпичен градеж. Външните й зидове са с дебелина 0,60-0,70 м и с височина в суперструкция до 0,60 м, а вътрешните – с дебелина 0,55 м. Градежът им е от средно големи ломени камъни на кал, подредени в непрецизни редове. Стените във височина са били изградени от кирпич. Покривът й е бил покрит с керемиди.

Входът на сградата е от юг, с ширина 1,80 м. Разположен е в централната част на южния зид и разделя сградата на две крила – източно и западно. На късата, източна страна се издава полукръгла абсида, която е в конструктивна връзка с помещение №1. В помещението бе проучен хипокауст. Установи се, че той е правен допълнително и заема само част от помещението. Колонките му, изградени от различни по-големина тухли и глинени тръби, стъпват върху тънка хоросанова подложка. На запад от него се попадна на запазена част от пода, който е с глинена замазка.

На север от помещението и в конструктивна връзка бе проучено частично запазено помещение, с вписан дъговиден зид от изток. Поради големите разрушения неговият план не бе установен. Предполагаме, че то е било топлоподаващо или складово помещение, за дърва и дървени въглища.

В югозападната част на помещението с апсидата бе проучено друго помещение №2 с правоъгълен план и вход от изток. Северно от него е оформен коридор с настилка от големи плочести камъни, водещ към предверието на сградата.

Западното крило включва: предверие с вътрешни размери: 8 х 6,50 м, от което се влиза в останалите 5 помещения. На южната страна се очертаха две помещения с правоъгълен план, чиито зидове по вътрешните лица са със запазена на места бяла еднопластова хоросанова мазилка. Констатирани бяха и етапи на преустройства в тях.

На северната страна се проучиха две помещения, вероятно със стопански функции. В едното от тях, незасегнато от иманярска дейност бяха регистрирани деструкции от падналата кирпичена стена и покривни керемиди. След демонтирането им in situ бяха намерени глинена паничка, ойнохое, стомничка с жълтозелена глеч, набор от железни инструменти – шила, нож, косери, брадва-копач, железен кантар с топуз от олово (с тегло 600 гр) и бронзов обков, бронзови дръжки, железни обръчи от дървено ведро, глинена чукалка и тежести за стан с пирамидална форма, сребърна кръстовидна апликация и др. Сред находките от помещението най-многобройни са монетите. Открити бяха 43 броя медни монети. Всички те са от IV в. от Константин Велики и синове, като най-много са от Констанций II (337-361).

В другото помещение, в неговия югозападен ъгъл се попадна на 13 броя медни монети, поставени в платнена кесия, части от която намерихме полепнала по монетите. Сред откритите монети преобладават тези на Константиновата династия, от първата половина на IV в. – Константин I (304-326), Констанций II (324-361), Констанс (333-350), възпоменателните Urbs Roma (330-346) и др.

При разкопките бяха открити много фрагменти от късноримска керамика, преобладават фрагментите от сивочерна кухненска керамика, но има и фрагменти от червенолакова и червена обикновена, части от стъклени съдове, прозоречно стъкло, железни пирони с различна форма на главата, скоби, ключове, части от ключалки и други метални предмети.

Сградата е била разрушена от силен пожар, красноречиви следи от който се откриват по цялата ѝ вътрешност. Стените от кирпич са рухнали навътре и вследствие на високата температура са се отухлили; големите плочести, прагови камъни също са със следи от горяло, напукани и почервенели. От намерените монети и останалия подем материал съдим, че животът тук се е развивал по времето на Константин Велики и неговите синове до Валентиниан I (364-375) и Валенс (364-378). При последния император сградата е била опожарена по време на голямото готско въстание. Проучената сграда е жилищна и представлява част от поземлено имение, чиито останали постройки трябва да се търсят в южна и западна посоки.

ПРОУЧВАНИЯ В НАР "КАБИЛЕ" СЕКТОР II, КВАРТАЛИ 26 И 27 (КЪСНОРИМСКИ КАСТЕЛ)

Ивайло Лозанов

Сондаж върху източната крепостна стена (квартал 26 – кв. 8, 9, 10; квартал 27 – кв. 1).

В рамките на работния сезон бе разширено проучването на източната крепостна стена с цел да се добият по-категорични резултати, както за хронологията на самото съоръжение, така и за стратиграфската ситуация в този участък. Разширението включва сондаж в кв. 8 във вътрешността на укрепеното пространство, който следва продължението на северния профил в съседния кв. 9. Сондажът има размери 4 х 2,50 м. На дълбочина +0,07 м от основния репер (R 92) е регистрирано ниво от жълтеникава трамбована глина, съдържащата дребни камъчета и фрагменти от мазилки. Това е вътрешната дневна повърхност или ходовото ниво на крепостната стена. Над него, на

дълбочина +0,25 м са документирани деструкции от стената – камъни и строителна керамика, сред които е открита тока за колан с правоъгълна форма. Пластът е наситен с фрагментиран керамичен материал от елинистическата и късноримската епоха. Това е индикация за изравняването на терена при строежа на стената, при което стратиграфията е нарушена. Под това заравняване е констатиран пласт от по-рохка, кафяво – черна пръст. В него се откриват обезличени керамични фрагменти и животински кости. В контекста на този пласт е разкрито продължението на един напречно долепващ куртината зид в кв. 9.

В кв. 10 бе регистрирано ходово ниво към куртината на дълбочина 0,67 м. То представлява жълтеникава трамбована глина, на места с горели петна. Върху него са запазени деструкциите на стената, сред които са открити и ограничено количество червена обикновена керамика, черна бодлива и животински кости. В продължението на сондажа на изток (квартал 27, кв. 1) са разкрити още деструкции от основната стена. Под тях, на дълбочина 1,67 м е регистрирано ниво от силно трамбована, сбита пръст, примесена с дребни камъчета. По всяка вероятност то представлява укрепване на терена по склона. Навлизането в дълбочина под това ниво показва наличието на пласт от доста по-рохка пръст, в който се срещат изцяло материали от елинистическата епоха. На 8 м източно от куртината в кв. 1 бе регистрирано каменно струпване, катосред камъните се откриват бучки от бял хоросан. Сред деструкциите се открива керамика от елинизма и късноантичната епоха.

Резултатите от кампанията изявиха сигурно изграждане на източната крепостна стена в IV в. върху мощен пласт от елинистическата епоха. Наблюдаваното укрепване на терена по склона на изток от стената вероятно е предизвикано от ерозионни процеси. Възможно е тези процеси да са довели до рухването на първоначалната елинистическа крепостна стена в този сектор на укрепения град, поради което се е наложило отдръпването на по-късната стена навътре. Ясно доловими са заравняванията на терена в квв. 8 и 10, съответно от вътрешната и външната страна на куртината, тълкувани като дневна повърхност (или ходово ниво) и свързани с използването на укрепителните съоръжения. Останките от самата стена засега не дават надеждни данни относно градежа във височина.

ПРОУЧВАНИЯ НА КЪСНОРИМСКИ БАЛНЕОКОМПЛЕКС В ДИОКЛЕЦИАНОПОЛ (ХИСАРЯ)

Митко Маджаров, Димитринка Танчева, Таку Тачихара

През 2005 г. продължи разкриването на помещение №01, разположено южно от помещение №1 на термите на Диоклецианопол. Това помещение е изградено допълнително към основната постройка. Зидовете му са изградени от камъни на три редови тухлени пояси. За свързващ материал е използван хоросан, с примес на едро натрошена тухла. Разкрито е изцяло вътрешното лице на южния зид на помещението. В източната част на южния зид на помещение №01 се откриха две зидани колони. Разстоянието между колоните е 1,85 м и е зазидано допълнително. Очевидно южният зид на помещение №01 първоначално е бил разчленен и впоследствие е затворен напълно.

Изцяло беше разкрита подовата настилка на помещението. Тя се състои от камъни, заляти с хоросан. Върху хоросана са били наредени тухли.

Непосредствено до външната страна на южния зид на термите се попадна на глинен тръбопровод. Тръбите са положени върху здраво хоросаново легло и са захванати помежду си чрез оформени втулки. В източната страна тръбите са наредени върху масивни тухли. Разположението им е под наклон от изток към запад. В корпуса на южния зид на помещение №1 се откри засводена галерия. Глинените тръби достигат до тази галерия. Височината на галерията е 0,9 м, широчината й е 0,55 м. Страниците са изградени от камъни, а свода – от тухли. За спойка е използван хоросан с примес на натрошена тухла. Подът на галерията също е с наклон от север към юг.

Откритата галерия, както и глинения тръбопровод са служили за снабдяване на термите със студена вода. Водопроводът е минавал по cardo maximus и чрез разпределителна шахта се е отклонявал към термоминералното находище, където е бил изграден балнеокомплексът на Диоклецианопол.

Функцията на отделните помещения на балнеокомплекса на Диоклецианопол ще бъде изяснена след достигането на подовите нива на термите и разкриването на водопроводните и канализационни съоръжения. Като работна хипотеза на този етап може да се приеме, че в голямото помещение №1 вероятно е имало минерален басейн. В подкрепа на това е както конструкцията на помещението, така и откритият тръбопровод за студена вода, който е служил за охлаждане на горещата минерална вода в басейна.

Редовните археологически разкопки на балнеокомплекса на Диоклецианопол ще продължат и през 2006 г.

СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ В ДИОКЛЕЦИАНОПОЛ (ХИСАРЯ) – КВ. 33 И КВ. 34

Митко Маджаров, Димитринка Танчева, Таку Тачихара

Спасителните археологически разкопки в кв. 33 и 34 в Диоклецианопол са предизвикани от предстоящо съвременно строителство. Теренът се намира в близост до източната крепостна порта на античния град Диоклецианопол и попада изцяло в очертанията на НАР "Хисаря".

Проучена е площ от около 500 м^2. На дълбочина 0,45 м под нивото на съвременния терен са разкрити останки от късноантична улица и прилежаща към нея сграда. Улицата е с посока СИ-ЮЗ с 23° отклонение от оста И-З. Запазената широчина на уличното платно е 1,2 м, а дължината й е 22,25 м. За направата на уличната настилка са използвани средни и големи добре обработени камъни. Те са наредени в редове с посока С-Ю. Камъните в южната част на улицата са извадени, в резултат на дългогодишното обработване на терена. Заложени бяха три сондажа.

В западния сондаж А изцяло са открити основите на масивна постройка, от която е проучено южното помещение. В болшинството си зидовете на сградата са запазени в субструкция. Зидовете са градени от средни и големи камъни на калова спойка. За пълнеж в градежа са използвани и парчета от тухли. В източната и южната част на сградата се откри сектор от тухлена подова настилка. Непосредствено до южния зид, малко под нивото на тухления под се попадна на кръгла каменна база. На нея е била поставена дървена колона, която е носела покривната конструкция. В западната част на сградата се откри огнище, което е оформено от четири камъка. Находките в огнището са кости от пиле и малко парчета от късноантични глинени съдове.

По време на археологическите разкопки бяха намерени парчета от керемиди, овъглено дърво, фрагментирана керамика, характерна за периода V-VI в., дъна от масивни долиуми, една желязна огрибка, парчета плоско стъкло, фрагменти от стъклени чаши, черупка от мида, една бронзова монета (силно корозирала).

Във втория сондаж Б, източно от сградата се попадна на единичен гроб, ориентиран И-З. Той е оформен от средни и големи камъни. В гроба се откри скелет на млада жена. Погребалният инвентар се състои от малко фрагменти от късноантична керамика и едно стъклено мънисто от огърлица.

Данните от археологическите разкопки в квадратите 33 и 34 на Диоклецианопол показват, че е налице част от улица с прилежаща към нея сграда. Улицата и сградата са построени при по-късно градоустройствено решение на античния град Диок-

лецианопол. Конструкцията на зидовете и площта на сградата показват, че тя е била на един етаж, с дървен покрив. Покрита е била с керемиди.

Комплексният анализ от проучванията показва, че най-вероятно улицата и прилежащата към нея сграда са били построени след средата на V в. Тази датировка се обяснява с преустройствата, които са извършени в Диоклецианопол на укрепителната му система, на редица сгради, както и направените нови градоустройствени решения след сериозните поражения, нанесени от хуните, които нападат града през средата на V в. Археологическите находки документират непрекъснат живот в откритата постройка и през целия VI в.

Писмените извори красноречиво говорят, че аварите не са могли да превземат Диоклецианопол. Новооткритата късноантична сграда е била разрушена след VI в., най-вероятно от новите заселници – славяните , които трайно отсядат в пределите на късноантичния град Диоклецианопол и основават на това място свое селище.

СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА УЛ. "КНЯЗ АЛЕКСАНДЪР I" И УЛ. "ОТЕЦ ПАИСИЙ" – ТЪРГОВСКИ ЦЕНТЪР В ПЛОВДИВ

Мая Мартинова

Обектът е ситуиран в западните склонове на Таксимтепе, на територията на Групов паметник на културата "Историческа зона Филипопол-Тримонциум-Пловдив" . Спасителните археологически разкопки се проведоха от юни до септември в избените помещения на сградата на ул. "Отец Паисий".

В западната част на проучения терен се разкри част от източната страна на стадиона на Филипопол. Установи се, че в този сектор седалките са положени върху изкуствени субструкции, поради липсата на скален масив. Разкрита е поредица от пет напречни стени, ограничаващи тесни засводени пространства с размери 8,50 м в посока изток-запад и 3,00 м в посока север-юг. Подпорните сводове, носещи седалките са изградени от добре обработени квадри пясъчник без спойка. Един от тези сводове, добре запазен, е проучен в южното избено помещение. Наклонът за поставяне на седалките е постигнат чрез полуцилиндричен свод, в носещите страни на който са включени косо издялани блокове в едната страна под ъгли по-малки от 90 градуса. В страничните страни на каменните блокове, където се осъществява сглобката при петата на свода, са издълбани специални легла, които осигуряват плътно прилягане на каменните блокове един към друг. Над сводовите конструкции е открит блокаж от об-

работени камъни, споени с хоросан с тухлен прах, чрез който са оформени хоризонталните редове за поставянето на седалките.

На запад подпорните сводове опират в тухлен зид, в който са изградени тухлени сводове от квадратни тухли, споени с хоросан с тухлен прах. Височината на тухления свод е 1 м. Тухлените и каменните сводове са в една ос. На север подпорните сводове опират на фуга в масивен зид, по южното лице на който е запазена стенна мазилка.

Сводовете от каменни квадри са изградени върху хоросанов под с дебелина 0,20 м от хоросан с тухлен прах. В горната повърхност на хоросановата настилка са включени малки глинени плочки с правоъгълна форма и приблизителни размери 7 х 3 см. Хоросановият под е положен върху блокаж от ломени камъни с дебелина 0,50 м.

От изток конструкциите за седалки на стадиона са ограничени от зид, който проследихме в протежение на 18 м. Зидът е запазен в суперструкция до 1,50 м. В западното му лице са изградени ритмично редуващи се ниши и контрафорси. Контрафорсите са с размери 0,50 х 0,80 м. Този зид е бил долепен, а в някои сектори построен и върху конструкциите на стадиона.

Гореописаният зид принадлежи на съоръжение с правоъгълен план, издължено в посока север-юг. Проучен е източният зид с ширина 1,20 м, западният с ширина 1 м и вътрешното устройство на съоръжението. В субструкция зидовете са градеж от ломен камък на бял хоросан, а суперструкцията е изградена от тухли, споени с хоросан с дребна фракция тухла и тухлен прах.

Двата зида ограничават помещение със ширина 6 м. Подът и вътрешните стени на помещението са измазани с хидрофобна мазилка с дебелина 0,08 м. Хоросановият под е устроен по следния начин: върху блокаж от ломени камъни с дебелина 0,50 м е поставен заравнителен хоросанов пласт, върху който са наредени два реда тухли. Отгоре е нанесена хидрофобната мазилка, която преминава от подова в стенна дъговидно.

В източният зид на съоръжението на височина 0,50 м над подовото ниво са вградени два успоредни водопровода, изградени от глинени тръби с вътрешен диаметър 0,12 м.

Възрожденска яма, проникнала в античния терен, ни позволи да установим, че съоръжението има по-ранно подово ниво. Разликата между двете подови нива е 0,80 м, като блокажът на второто е положен върху по-ранното .

От вътрешната страна на източния зид е била изградена арка от правоъгълни тухли, която принадлежи на по-ранната строителна фаза. Има данни за репарации и в стените. На места суперструкцията на по-ранния градеж е достроена.

Източно от съоръжението проучихме трасетата на три глинени водопровода с посока север-юг.

Характерните особености на проученото съоръжение – издължената правоъгълна форма, масивните стени, хидрофобната мазилка, която от подова преминава в стенна дъговидно, вградените глинени водопроводи за изтичане в източната стена и характерните арки, които обикновено усилват ъглите на резервоарите ни дават основание да го определим като резервоар за вода или утайник.

Липсата на конкретен датиращ материал затруднява датировката на съоръжението.

Вероятно разкритият резервоар принадлежи към водоразпределителната система на късноантичния град и е синхронен с останките от акведукти, разкрити при свендоната на стадиона.

Разкритите масивни антични структури са използвани за основи на съвременните сгради. При строителството им културният пласт е отнет и разнесен, което обяснява липсата му. Единствено в свода, разкрит в южното избено помещение, са открити находки от XI в. и следи от опожаряване, свидетелство, че конструкциите на стадиона са били използвани като жилище през средновековието.

С решение на междуведомствена комисия археологическите разкопки ще продължат в западна посока след укрепване на основите и фасадите на съществуващите сгради.

ПРОУЧВАНИЯ В НАР "АВГУСТЕ" ПРИ С. ХЪРЛЕЦ, ОБЩИНА КОЗЛУДУЙ

Спас Машов, Десислава Аврамова

Археологическите проучвания на лагера на ала Августа и по-късното му разширение на север – късноантичния кастел и ранновизантийски град Августа, са започнали през 1973 г. До сега е проучена изцяло запазената част от каменното укрепление на лагера и кьсноантичният кастел и ранновизантийски град Августа. Изяснена е хронологията и периодите на обитаване на обекта. През първите десетилетия на I в. тук е установен укрепеният лагер на ала Августа. Първоначално лагерът е бил ограден с дървено – землено укрепление. По-късно, вероятно в средата на I в., той е бил ограден с каменна крепостна стена. Установени са трасетата на запазената част от западните и северните стени и прилежащите им порти и кули.

Разкопките потвърдиха тезата на Б. Геров, че на базата на лагера на ала Августа, тук още през II в. се развива градският център Августа. Установено беше, че преди издигането на крепостната стена, най-северната част на Калето е използвана за некропол, а селището се е разраснало и след това е издигната крепостната стена, като сградите, попадащи в трасето й са били разрушени. Беше изяснено, че по-голяма част от източната крепостна стена е разрушена при вадене на камък от Първи трудовашки набор през 1923 г.

На базата на проучванията можем да датираме изграждането на каменното укрепление на лагера най-общо във втората половина на II в.

Разширението на укрепителната система на север е изградено през първата половина на III в.

През 1992 г. археологическите разкопки прекъсват. През 2003 г. са извършени спасителни разкопки.

През 2005 г. бяха възстановени проучванията на единствения археологически резерват на територията на Северозападна България.

Разкопките бяха проведени върху терен, обхващащ около 200 м^2, осеян с иманярски изкопи и насипи.

В резултат на разкопките бе проучена северната част на сграда, която се състои от шест помещения. Дебелината на стените й е до 0,60 м. Запазената им височина е различна – от 0,90 м в квадрат 1В до минус 0,95 м в квадрат 3С. Лицево дялани камъни са използвани само за оформяне на входовете. Праговете са от монолитни варовикови плочи. Отделни тухли са използвани спорадично в градежа.

В помещение 4 са запазени деветнадесет колонки от хипокауст. Най-високите от тях са от шест реда тухли, споени с хоросан. Запазена е и част от хоросановата замазка на пода под колонките.

Сградата продължава на юг под неразкопания терен, който е осеян с иманярски изкопи.

Най-масов материал от разкопките са монетите. Те са разпределени по следния начин: две бронзови монети от I в. – едната на Клавдий I (41-54), а другата е неопределяема. От III в. са намерени шестнадесет монети: 2 бронзови на Проб (276-282); 1 медна на Галиен (253-268); 1 медна на Клавдий II Готски (268-270); 2 бронзови на Карин (283-285, сечени когато той е бил цезар, т. е. през 282-283 г.; 1 бронзова, посребрена на Диоклетиан (284-305); другите са неопределяеми медни и бронзови от втората половина на III или началото на IV в. От IV в. са тридесет и една монети, както следва: 1 бронзова на Галерий Валерий Максимиан (305-311); 1 медна на Константин Велики (307-337); 2 медни на Константин II (317-337); 4 медни на Констанций II (337-361);

1 бронзова на Юлиан II (360-363), сечена в Никомедия, когато той е вече император; 2 медни на Валенс (364-378; 2 медни на Валентиниан I (364-375) или отново на Валенс (?);1 медна и 1 бронзова на Грациан (367-383); 1 медна на Теодосий I (379-395); другите са медни, неопределяеми от втората половина на IV в. От VI в. са две бронзови монети на Юстин II и София (565-578).

Керамичният материал е твърде оскъден и фрагментиран. По-добре запазени са четири лампи, чиито характеристики ги отнасят към V-VI в.

В иманярските насипи се срещат и отделни фрагменти от ранносредновековна керамика от IX-XI в., а също и фрагменти от амфора с типичната гребенчата украса от VI в. Открити са и единични метални находки: бронзов пръстен, бронзова обеца, бронзов кръст-енколпион, бронзова пластина – част от апликация, бронзова висулка от ранносредновековна обеца, оловен прешлен за вретено, оловен амулет, средновековен бронзов пръстен, желязна брадва, бронзова халка, бронзов ремъчен накрайник.

На базата на разкрития нумизматичен материал можем да отнесем най-общо функционирането на сградата към IV в., а разрушаването ѝ през последните десетилетия на същия век, което съвпада и с вторите готски нашествия. Тогава Августа е опожарена повторно. Към тази датировка ни отвеждат и откритите на пода на хипокауста монети на императорите Валенс и Теодосий I.

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА УЛ. "ХАН КРУМ" №22 ВЪВ ВАРНА

Александър Минчев, Валентин Плетньов

През м. февруари-юни (с прекъсвания), бе проучен чрез спасителни разкопки археологически обект на ул. "Хан Крум" №22 във Варна. Открита бе част от неизвестна досега крепостна стена на средновековна Варна – от XI-XII в., с ширина 2 м. Проучената ѝ дължина е 30 м. Тя е строена от малки квадри с хоросан и много сполии от антични и късноантични сгради. При разкопките бяха разкопани и части от две антични улици от II-VI в – кардо и декуманус, запазени само в средната си част, като ширината им не може да се установи. Запазената дължина на едната (кардото) е 8 м. Тя е била пренастилана с каменни плочи на три пъти, като последната настилка е от втората половина на IV в. От другата антична улица – декуманус, който е пресичал кардото северно от проучвания обект, има запазена само малка част, покрита също с плочи. И двете улици са с дълбоки и широки каменни канали, към които се вливат канали от съседните римски сгради – зидани и от тръби.

Проучена бе и малка част от римска сграда от II-III в., с външната порта и част от вътрешен двор с каменна настилка и канализация, която се е вливала в декумануса. В уличната канализация се откриха следи от намираща се вероятно наблизо стъкларска работилница от V-VI в.

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ КРАЙ С. ОСЕНОВО, ВАРНЕНСКО

Александър Минчев, Христо Кузов

При спасителни разкопки в петно за строеж на вила край с. Осеново, Варненско бе проучена част от голям късноантичен склад (IV-VI в.) за зърнени храни. Разчистени бяха 15 питоса, повечето доста повредени и всичките напукани. По някои личат поправки през античността с оловни скоби. Питосите са разположени неравномерно и доста нагъсто. Не се откриха никакви зидове, което показва, че сградата е била доста голяма. Тя се е намирала непосредствено северно пред късноантично укрепление, от което още стои част от крепостната стена. Не се откриха находки и датировъчен материал. Складът вероятно е съхранявал зърнени храни и е обслужвал пристанището на близката крепост Кранеа при с. Кранево Добричко. Разрушен е при някое от варварските нападения в Долна Мизия през V-VI в.

СПАСИТЕЛНИ ПРОУЧВАНИЯ В СТАРАТА ЧАСТ НА СОЗОПОЛ

Димитър Недев

Спасителните археологически проучвания в старата част на гр. Созопол се проведоха в кв. XVIII-221 във връзка с ново строителство на площ от 50 м^2. Теренът е разположен в югоизточната част на полуострова, между крайбрежната алея и ул. “Кирил и Методий”. В периода 2000-2002 г. тук са проучени останки от сгради и стопански съоръжения, свързани с тях, датирани през къснокласическата, елинистическата и римската епохи.

През 2005 г. се извършиха проучвания в западната част на парцела с цел установяване гъстотата на застрояване в този участък. Работи се в малък по площ терен, където в най-ново време е съществувала масивна сграда. Новото строителство до голяма степен е унищожило културните пластове от античността и средновековието.

Под нивото на основите, на дълбочина 1,7 м бе разчистен горял пласт с нарушена стратиграфия, в който се открива керамика от османския период (XV-XVIII в.) заедно с късноантична, сграфито и гръцка чернолакова и местна (V-II в. пр. Хр.) керамика.

На дълбочина 2 м бе достигнат пласт стерилна глина, в който е вкопана яма с неправилна овална форма и размери 0,7 х 0,9 м, дълбока 1,1 м. Ямата е запълнена с горяла, сивочерна пръст с включения от пясък, примесен с миди. Сред находките преобладават фрагменти от амфори от о-в Хиос, Лесбос, Самос и Милет. Намират се части от йонийски и атически киликси, както и керамика, рисувана в стил "Фикелура". Това дава основание съоръжението да се датира в началото на третата четвърт на VI в. пр. Хр. Новооткритите находки предполагат интензивно застрояване на терена през целия период на съществуване на Аполония-Созопол.

СПАСИТЕЛНИ ПРОУЧВАНИЯ НА НЕКРОПОЛА НА АПОЛОНИЯ

Димитър Недев, Кръстина Панайотова

На територията на археологическия паметник на културата "Античен некропол на Аполония (V-III в. пр. Хр.)", разположен в м. Буджака (Калфата) на гр. Созопол през 2005 г. са проведени спасителни разкопки в имоти №5070, №VIII-5090 и №005073.

Имот №5070

Спасителните археологически проучвания са извършени на площ от 200 м^2. Проучени са 6 гробни комплекса, датирани с материали от втората половина на V в. пр. Хр. Два от гробовете са безинвентарни. Гробните съоръжения (ями с източна ориентация) са неравномерно разпределени по цялата площ. На нивото на гробовете се намери надгробен паметник от края на V – началото на IV в. пр. Хр.

Имот № VIII-5090

Пълни спасителни проучвания са извършени на терен с обща площ около 850м^2. Проучени са 43 гробни комплекса, обредни огнища и ритуални площадки, свързани с извършения на терена погребален обряд. Некрополният комплекс се датира с многобройни материали и гробен инвентар от края на V – началото на III в. пр. Хр. Преобладават погребения, извършени в обикновени гробни ями, някои от които вкопани в материка (шистова скала). Шест от гробните съоръжения са цисти.

Некрополният комплекс отчасти попада върху трасето на античен водопровод. От него е разкрит участък с дължина 50 м. Тръбите са керамични с оловни ленти между отделните сегменти. Съоръжението се датира от края на V – първа половина на IV

в. пр. Хр. Върху трасето на тръбопровода са ситуирани гроб №3 и гроб №16, датирани с материали от средата – началото на третата четвърт на IV в. пр. Хр. В североизточната част на изкопа на дълбочина до 4 м е разкрит участък от антична каменоломна, в който по-късно са изградени гробни съоръжения.

В целия имот на дълбочина между 1,60 и 4 м е достигнат стерилен пласт от глина, примесена с пясък и основна скала (пясъчник). Констатирана е висока концентрация на находки и други археологически структури, свързани с погребалните практики на населението на Аполония Понтика.

Имот №5073 (в границите на паметника на културата).

В двора на изградената вилна сграда са разкрити, проучени и документирани общо 26 гробни съоръжения и свързани с погребалния ритуал обредни огнища. Некрополният участък от север е фланкиран с каменна ограда – *периболос*, изграден от квадри пясъчник и ломен камък. На места стената е запазена във височина до 1,8 м. Резултатите от проучванията доказват наличието на фамилен участък, в който отделните гробни съоръжения са разграничени от напречни оградни зидове. Този участък от некропола е датиран с археологически материали и гробни дарове от третата четвърт на V – края на IV в. пр. Хр.

През V в. пр. Хр. погребванията са извършвани в дълбоки ями. Сред гробните съоръжения от IV в. пр. Хр преобладават градените с камъни гробове от типа цисти, разположени в две стратиграфски нива. Разкрити са общо 16 такива съоръжения с добра степен на запазеност. Четири от тях имат оцветени в червено монолитни стени, свързани с оловни скоби тип "лястовича опашка" и каменен под. На максимална дълбочина 3м от нивото на околния терен е достигнат стерилен глинест пласт на материка.

СПАСИТЕЛНИ ПРОУЧВАНИЯ НА НЕКРОПОЛА НА АПОЛОНИЯ

Кръстина Панайотова, Димитър Недев, Красимир Ников, Мартин Гюзелев

Спасителните археологически проучвания на 13 определени за строителство парцели на територията на обект "Античен некропол на Аполония в м. Калфата/Буджака" през 2005 г. се проведоха от месец януари до месец ноември. Съвместната работата с френския екип се осъществи през м. юли, като беше извършено геоморфоложко изследване на района на некропола.

В югозападната част на УПИ 8036 бяха проучени 4 ями от периода Караново IV. В три имота беше проследено общо 64,16 м дълго трасе на тръбопровод, изграден в края на V – началото на IV в. пр. Хр.

За първи път се установи, че аполонийският некропол на Харманския плаж се разпростира от двете страни на крайбрежен път без настилка, широк 6,5 до 7,00 м. Новооткритата част от некропола е разпределена на фамилни участъци. За градежа на оградните им стени са използвани ломени гранитни камъни и блокове от пясъчник или варовик, подредени двустъпално с лице към пътя.

През 2005 г. бяха разкрити общо 276 гробни съоръжения, в които са извършени погребвания от средата на V до края на III в. пр. Хр. Само 8 от тях са кремационни. В шест от случаите трупоизгарянето е било извършено извън мястото на погребване. Останките и даровете са погребвани в керамични урни и амфори, три от които са "кипърски" тип. За първи път тук бяха проучени два комплекса с първична кремация, извършена в плитко изкопани в пясъка ями.

Сред гробните съоръжения, в които е извършено трупополагане, преобладават гробните ями без покритие и допълнително устройство. Изкопани в пясъка, глината или в глинесто-песъклив слой, или изсечени във варовиковата скала, те имат правоъгълна или леко трапецовидна форма с повече, или по-малко заоблени ъгли. Ямите от V и началото на IV в. пр. Хр. са с по-големи размери и по-дълбоко вкопани. В няколко гроба се намират от 1 до 3 необработени камъка или ямата е укрепена със стеничка от ломени камъни от едната страна. Седем ями са покрити с каменни плочи или блокове. Насипите над някои гробове имат крепиди от ломени камъни под формата на кръгове или полукръгове.

В редица гробни ями бяха регистрирани останки от дървени ковчези (следи от дърво, големи дупки в четирите ъгъла на ямата; железни пирони и скоби). Някои от погребаните са били поставени направо в ямата здраво стегнати в платно. Две от трупополаганията са извършени в питос, а три (на много малки деца) – в амфора.

При изграждането на стреховидно покритие над 5 гроба са използвани цели или фрагменти от керемиди. Част от използваните плоски коринтски керемиди имат позитивни буквени печати ("HPA", "ΣΤ") или графити.

Откритите през 2005 г. цисти са изградени и покрити с варовикови плочи. Стените на 4 камери са обмазани с варопясъчен разтвор. Проучени бяха и 4 гробни съоръжения, които са изградени и покрити с монолитни блокове, свързани с железни клинове и оловни скоби, тип "лястовича опашка". Подът им е оформен с плочи. От вътрешната страна са оцветени в червено.

Гробните съоръжения са използвани еднократно. Мъртвите са полагани по гръб с изпънати крайници. Изключенията се изразяват в извит торс, свити ръце или крака, както и ромбовидно положение на краката. Три новородени деца са погребани в хокерна поза. Всички ранни гробове са ориентирани на изток. Независимо, че източната ориентация е преобладаваща, се наблюдава и меридионална, както и погребване на два индивида един върху друг или на едно и също ниво, ориентирани в противоположни посоки.

Без инвентар са 27 гробни комплекси. Детските гробове са най-богато снабдени. Сред гробните дарове преобладават съдовете за масла и благовония, поставяни в гроба с предварително счупено устие. Лекити, местно или атическо производство (чернофирнисови, черно и червенофигурни, с червена палмета или с мрежест орнамент), са съпровождали в последното им жилище повечето аполонийци. Сред тях се открояват два съда с пластична украса, полихромия и позлата. Върху лицевата страна на единия е изобразен релефен Горгонеон, а другия са апликирани 5 прави фигури.

При по-ранните погребвания жителите на Аполония са използвали също алабастрони от алабастър, керамични и стъклени амфориски, една украсена с червена палмета миниатюрна червенофигурна хидрия, а при най-късните – балсамарии. Групата на аскосите (местни, източногръцки и атически) е разнообразена от два чернофирнисови съда с нетипична форма: на астрагалос и на халка. Към принадлежностите, с които древните жителки на Аполония са били снабдени за задгробния си живот, трябва да посочим и изящните черно и червенофигурни пиксиди и лебеси.

По-големите форми, като остродънни амфори и камбановиден червенофигурен кратер със сцена от Дионисиевият цикъл, са били поставяни в ъглите на ранните гробове. Керамичният комплекс от аполонийския некропол включва също местни, чернофирнисови и червенофигурни кани и ойнохоета, гутуси, различни типове чернофирнисови, черно и червенофигурни и купи (киликс, скифос, кантарос). Особен интерес представлява един голям местен скифос, под устието на който има графит.

Освен често употребяваните чернофирнисови панички, в гробове от втората половина на V в. пр. Хр. до главата или до краката на погребания са поставяни големи местни паници, пълни със съпътстваща храна. Сред редките форми, трябва да се споменат една керамична фиала, както и чашите с една висока дръжка. Независимо че заемат важно място в ежедневието, глинени лампи, тежести за стан или рибарски мрежи, както и прешлени за вретено много рядко се намират сред гробните дарове в аполонийския некропол.

Откритите в редица гробни комплекси теракоти представляват изображения на различни божества и митологични персонажи като Атина, Херакъл, Афродита и Ерос,

сатир, актьори, седнала или права женска фигура, храмово момче, както и животни (куче, лъв, бик). В два гроба се намериха керамични магически предмети с форма на лабрис, пирамида, конус, триъгълник.

Сред малкото метални предмети преобладават бронзовите игли, фибули, стригили, огледала, пиксиди, обеци, пръстени и халки. Някои от пръстените имат елипсовиден или кръгъл щит с изображение в негатив на Херакъл, хипокамп, букраний, водоплаваща птица. Към редките накити трябва да се споменат златни манисто и обеца, както и огърлица от позлатени керамични перли.

Откритите в некропола на Аполония в м. Калфата/Буджака бронзови и порядко сребърни монети свидетелстват, че жителите на тази гръцка колония са познавали и съблюдавали спорадично обичая в гроба да се поставя "Харонов обол". Преобладават сечените в Аполония, но се намират монети и на други градове и владетели (Атина, Филип II, Александър Велики). Най-често в устата на мъртвеца е поставяна по една монета, но понякога се намират и по 2-3 екземпляра или 23 монети, открити около и в един череп.

Жителите на Аполония са поставили като гробни дарове няколко железни и бронзови ножа и ножици, както и бронзови инструменти (шпатула, пинсета и др.). Откритите оръжия са представени само от няколко триръбести бронзови върха за стрела "скитски тип" и железен връх за копие.

Сред предметите от кост, между които особено внимание заслужава един пръстен, преобладават астрагалосите. Поставени в гробове на деца и възрастни, те са с различна големина, понякога двустранно обработени и/или пробити. Тази група включва още 14 маниста, гравирани пръчици (инкрустации за тоалетна кутийка) и цилиндърчета (части от музикален инструмент ?).

Откритите през 2005 г. предмети от стъкло и полускъпоценни камъни са два скарабоида с изображение на сфинкс и клекнали един срещу друг лъв и сфинкс, един скарабей от карнеол, пандантив и маниста от стъклена паста.

Голяма част от откритите в некропола на Аполония находки се намират извън гробовете. Това са единични, цели или фрагментирани съдове или струпвания от различни типове кани с пробити дъна или амфори със счупени столчета. Откритата в некропола амфорна тара се отнася предимно към продукцията на работилници от Хиос, Тасос, Хераклея Понтийска и други центрове.

Проучените 64 обредни огнища имат овална форма. В повечето случаи са разположени извън оградната стена. На мястото на огнище 7072-4 ритуалът е извършван два пъти през определен интервал от време. Огнищата съдържат кости от дребен рогат добитък, свиня, елен и овъглени ядки (лешник, бадем). Керамичният им комплекс

включва традиционните форми съдове, използвани при извършването на тези пост-погребални ритуали: поставена с дъното нагоре голяма местна паница, ихтии и скари за печене на риба, червенофигурни леканета и аскоси, различни по форма и големина панички и купи, гърнета с една дръжка, рядко лекити, теракоти и метални предмети.

Откритите през 2005 г. стели са общо 21. Те са били прикрепвани с олово към правоъгълни бази или са се издигали върху специално изградени по линията на периболоса платформи. Представляват най-често варовикови блокове, но има и изящни мраморни паметници с фронтон и акротерии. Върху тях са отбелязани имената на починали в края на V – началото на IV в. пр. Хр. йонийски гърци. Надписът върху една плоча представлява епитафия от пет реда в хекзаметър. Обикновено трасето на буквите е запълнено с червен пигмент.

Мащабните спасителни проучвания в м. „Калфата/Буджака" през 2005 г. дадоха много нова емпирична информация и допринесоха за обогатяването на познанията ни относно погребалните обреди в различните участъци на некропола на Аполония Понтийска.

ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ "ЕПИСКОПСКА БАЗИЛИКА" В ГР. САНДАНСКИ

Владимир Петков, Светла Петрова, Антон Ковачев

Разкопките се проведоха през периода от 01.06.2005 г. до 30.06.2005 г. и от 01.09.2005 г. до 30.09.2005 г. от екип с ръководител Владимир Петков (Археологически музей – гр. Сандански), зам.-ръководител Светла Петрова (АИМ – БАН) и Антон Ковачев – член на екипа (Археологическия музей – гр. Сандански).

На обекта се работеше с 8 човека, осигурени по програма ОСПОЗ и Бюро по труда- гр. Сандански. Проучванията бяха съсредоточени в централната и югоизточната част на атриума на базиликата. Целта беше той да бъде проучен до подово ниво. В центъра се разкри теренът около геранилото, открито при предходни проучвания. То лежи върху пода на атриума, и проучванията през 2006 г. ще установят дали се намира до водоизточник в центъра на атрия или е довлечено тук от намиращия се в непосредствена близост кладенец от южния кораб на базиликата. Основно работата бе съсредоточена в изхвърлянето на дебелия 0,80-1,10 м наносен слой земя, натрупана равномерно в атрия. Културният пласт бе с дебелина от 0,10 до 0,30 м. Около геранилото на площ от около 5 м^2 пластът бе обгорял, със следи от въглени. Откриха се

дребни находки, силно фрагментирана керамика, предимно от типа сива македонска, стъклени фрагменти – предимно фини стени и дръжки от чаши.

Настилката на атриума е от два вида тухли. На места е запазена много добре, но там където има паднали стени и колони, и около геранилото, тухлите са силно натрошени, а на места липсват.

В югоизточния край се разкри паднала колона заедно с базата, капителa, арката и покривната конструкция. Покривната конструкция се е състояла от керемиди и дървена конструкция. На места личат следи от пожар. Запазен е цялостният ордер заедно с арката. Цялостното проучване на вътрешния двор ще бъде завършено през 2006 г.

ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ "ЕПИСКОПСКА БАЗИЛИКА" ПРИ С. МИКРЕВО

Владимир Петков, Светла Петрова

Археологическите проучвания на обект "Епископска базилика" до с. Микрево, община Струмяни, намиращ се в м. "Долно градище" за първи път се провеждат през 1996 г. От 2001 г. те се провеждат ежегодно. Те се ръководят от Владимир Петков (Археологически музей – гр. Сандански) и зам.-ръководител Светла Петрова (АИМ – БАН), с участието на А. Ковачев (Археологически музей – гр. Сандански).

Работната ръка е осигурена от община Струмяни по Националната социална програма "От социални помощи към постоянна заетост", като бяха ангажирани 25 работни места, от които 10 за разкопки и 15 за поддръжка на обекти на територията на община Струмяни.

Археологическите проучвания се проведоха от 06.06. до 22.08.2005 г., като бяха съсредоточени в сектор от 60 м^2 на запад и северозапад от атриума на базиликата.

Разкопките продължиха в западната част на комплекса с цел изясняване на планировката и размерите му. Разкрито напълно бе помещение №6 с размери 7,10 х 5,50 м. По средата на помещението бяха открити две допълнително сложени от преупотребени мраморни бази, вероятно за дървени колони, подкрепящи дървената покривна конструкция. Находките бяха от битова керамика и керамика от покривната конструкция на сградата. Керемидите са с размери 0,70 х 0,30 м. Битовата керамика бе в незначително количество от периода IV-VI в. Най-интересната находка бе надпис от късната римска епоха, обърнат и използван като база за дървена колона. Надписът е надгробен и се състои от 7 реда. Използваните имена са типични за района.

При проучванията за първи път бе проведен сондаж на платото над базиликата известно под името Горно градище. Сондажът бе извършен в западната част на платато, където при иманярски изкопи личеше полукръгла апсида, обрасла с храсти и прънар, т. нар. келяв дъб. В резултат на сондажа бе открита малка църква, вероятно параклис с размери 8,20 х 3,50 м, едноапсидна; дебелина на зидовете – 0,50 м. Граден е от обли речни камъни с хоросанова спойка. Параклисът е ориентиран в посока изток- запад. Подът е бил застлан от тухли с размер 0,50 х 0,28 м. Засега е проучена само вътрешната част на сградата и не е ясна връзката с преминаващата наблизо в западна посока крепостна стена.

По време на разкопките бе заложен и сондаж с размери 2,00 х 2,50 м в южния кораб на базиликата. В резултат на дълбочина от 2,00 м бе открит културен пласт от желязната епоха. Пластът се характеризираше със сив пепеляв цвят и находки, предимно от керамика. След консултация със Ст. Александров (АИМ – БАН) и И. Кулов (Благоевград), керамиката бе датирана от времето желязната епоха. На дълбочина 2,50 м културният пласт бе изчерпан и се достигна материка и сондажът бе приключен.

АКУСТИЧНО-ГЕОДЕЗИЧНО ПРОУЧВАНЕ И АРХЕОЛОГИЧЕСКО РАЗУЗНАВАНЕ В АКВАТОРИЯТА НА ГР. КАВАРНА И АРХЕОАСТРОНОМИЧЕСКО ИЗСЛЕДВАНЕ НА СКАЛНО-ИЗСЕЧЕНО СВЕТИЛИЩЕ В М. ЯЙЛАТА

Калин Порожанов, Асен Салкин, Алексей Стоев

1. Акустично-геодезично проучване и разузнаване за археологически находки в акваторията на гр. Каварна

На основата на ехолотно профилиране на дънния релеф в бреговата зона на акваторията на пристанище Каварна са получени достоверни данни за морфометричните характеристики на плитководната подзона. За целите на изготвянето на дигитална карта на региона са измерени с GPS географските координати на характерни релефни форми и точки от изкуствените съоръжения. По време на измерването на дълбочината на дънния релеф, на всяка конкретна точка за излъчване на импулс от сонара се определят и географските координати. Основните крайбрежни точки са 10. В хода на измерванията са свалени координатите на още 180 други точки. Извършени са акустични сондажи на дъното. Предварителните резултати сочат, че археологически материали тук могат да се очакват в дълбочините между 3 и 5 м.

2. Археоастрономическо изследване на скално-изсечено светилище и каменни котви при Археологически резерват Яйлата.

Светилището се намира в северната част на Яйлата, недалеч от ЮИ край на с. Камен бряг. То е разположено върху обособена релефна издатина, от която се открива отличен обзор към обширната част на източния хоризонт. От всички запазени изкуствено изработени в скалата елементи най-характерни са: подравнена площадка с правоъгълни, трапецовидни и овални плитки вдълбавания с различни размери и паралелно-ортогонални ориенатации; линейни и ъглови врязвания също с различни размери и паралелно-ортогонални ориенатации; тристъпално стълбище с ЮИ изложение и три скални "гроба" в подножието му с близки азимути на главните им оси до надлъжната ос на светилището; на запад от скално-изсеченото светилище се намира скална площадка, свободна от вкопани гробни съоръжения.

Чрез тотална геодезична станция е направен точен план на пространственото разположение на морфологичните елементи на светилището. Главната му ос е насочена към точката на зимното слънцестоене (азимут 123 градуса и 38 минути) и се отнася за вековете VI/V пр. Хр. Отклоненията на всички описани скални изсичания са незначителни – те са в границите на + - 5 градуса от този азимут.

Теренният обход потвърди намирането в северната част на Яйлата, разположена южно под светилището, на 3, открити от А. Салкин, закътани не много далеко от някогашния път, средноголеми каменни котви с по един отвор, лежащи свободно. При огледа и заснемането на котвите, с изненада се установи, че най-правилно оформената котва (№1), след като е била известно време в морето, е извадена и сложена/ прибрана при или заедно с други две каменни котви с по един отвор (поне за сега са толкова), които не са стояли на морското дъно.

Очевидно е, че трите "свободно лежащи" каменни котви от северния край на Яйлата не са "на мястото си". Тоест, те не са на дъното на морето, където са намирани стотиците каменни котви по протежение на цялото българско Черноморие. Тази странност би могла да се обяснени с две хипотези. Едната е, че те са изработвани тук, на място в Яйлата. Другата, че са използвани като вотивни в култ, свързан с морето.

През 1981 г. петрографски са проучени и анализирани всичките налични във фондовете на крайбрежните музеи каменни котви – 150 на брой. Установени са и районите на тяхната изработка. От 150 котви 139 броя са направени от скали, които се разкриват по българското Черноморско крайбрежие. Това са над 90% от всичките каменни котви, останалите към 10% са с несъмнен чужд произход. Обособени са две области на "работилници" за каменни котви: северна и южна. Северната - е

разположена между нос Калиакра и н. Шабла. Тук се намира и Яйлата. Южната – обхваща зоната между Несебър и Царево.

За северната област се констатира, че от нейните скали са изработвани каменни котви предимно с един отвор. От общо 47 котви (почти 1/3 от общото количество!) 32 са с един отвор, 10 са с три и само 5 са с два отвора.

Очевидно е, че каменните котви са предимно местно производство, което означава, че са правени и използвани от местни мореплаватели за нуждите на местните кораби. Несъмнено капитаните на тези кораби са знаели от къде да си купят или къде на брега да спрат за да си направят нужните им каменни котви. Едно от тези места със сигурност е Яйлата, както доказват геолозите. Дали въпросните котви на сушата не регистрират "работилница" за изготвянето им ? Напълно възможно е, но сигурен краен отговор ще има едва след петрографското изследване на каменните котви от северната част на Яйлата.

При това положение е задължително да се отчете наличието на скалноизсеченото светилище, страховито пазещо от почти 50 метрова височина (точно 46 м) своето подножие – Яйлата на юг и морето на изток/югоизток. Несъмнено е, че то представя сакралната същина на Яйлата като място от СКАЛА/КАМЪК (каквото значи и името *Яйла*), която е при ВОДАТА/МОРЕТО и се свързва със Слънцето, изгряващо от изток – от морето. Казано с други думи това е мястото, където в представите на древните Великата богиня-майка (= скалата/водата-морето) всеки ден "среща" своя син/съпруг Слънцето (едно от имената, на което – на тракийски – то може да бъде назовано и *Залмоксис*). Затова и обредите ще се изпълняват на най-високообособената скална площадка на светилището.

Каменните котви на корабите, обаче, които при това са и много тежки, е най-вероятно да са вотивно поставени/ оставени в най-закътаната северна част на терасата на Яйлата (на 20 м надморска височина) ПОД ВЪРХА НА СВЕТИЛИЩЕТО, намиращо се ОТГОРЕ и в близост ДО И НАД ПРИСТАНИЩЕТО, намиращо се ОТДОЛУ.

СОНДАЖНИ ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ №4 ПО ТРАСЕТО НА АМ "ЛЮЛИН" В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ГОЛЕМО БУЧИНО, ПЕРНИШКА ОБЛАСТ

Костадин Рабаджиев, Ивайло Лозанов

Предварителното сондажно проучване се проведе през м. септември 2005 г. и имаше за цел да установи топографските особености, хронологията и стратиграфията на археологическите структури в сервитутната зона на АМ "Люлин", км 10+100 – 10+500. Обектът е разположен върху заравненото било на Бучинския проход. За покриването на определения сервитут бяха заложени 27 сондажа, които след приключване на работата получиха последователни номера от ЮЗ на СИ. Условно обектът бе разделен на два сектора – западен (Сектор I) и източен (Сектор II). Проучени и документирани са следните археологически структури:

Сектор I, сграда А (сондажи № 3, 4, 5, 6)

Останките от тази сграда представляват зидове, запазени най-често в един ред и деструкции от тях. Сградата има правоъгълен план и ориентация СИ-ЮЗ, като разположението й вероятно е съобразено с трасето на стария път през прохода. Градежът на стените е от ломени камъни без спойка, като на места е извършвано подравняване и запълване на фугите с по-дребни камъни и фрагменти от керемиди. Дебелината на стените е около 0,55-0,60 м, а при ъглите е малко по-голяма, като там са използвани и по-едри камъни. Зидовете са фундирани върху материка. Културният пласт, свързан със сграда А е тънък (0,15-0,20 м), и не дава представа за структурата на стените във височина. Откритите материали също са в ограничено количество, основно това са фрагменти от керемиди, но ниската плътност и фрагментираното им състояние засега не дават възможност да се говори за наличието на солидна покривна конструкция. Сред деструкциите в сондаж №3 е открит един фрагмент от т. нар. "сива македонска тера сигилата" със щампован кръг и осморка. Намерени са също така и някои дребни железни предмети, както парчета шлака и една глинена пота. Предварителните наблюдения показват, че сграда А е с лека конструкция (възможно от дърво и кирпич) и вероятно е използвана за работилница. Оскъдните материали могат да послужат за най-общо датиране през III-IV в.

Сектор II, Сграда В (сондажи №№ 15, 17, 18).

Сградата се разполага на билото на обекта, разделящо двата сектора. В сондажите са разкрити зидове, оформящи правоъгълен план, с ориентация СЗ-ЮИ. Не са установени точните очертания и размери на сградата. Разстоянието между двете надлъжни стени е 6 м. Зидовете са с дебелина 0,70 м, градежът е от ломени камъни без

спойка, на места допълван от речни камъни и фрагменти от керемиди. Регистрирани са до два-три реда, фундирани върху здравия терен. Културният пласт в и около сградата достига до 0,50 м, не са установени подови нива. Сред материалите основно място заемат фрагменти от големи гърнета със силно изразена извивка на устието навън. Някои от тях имат врязана украса. Открити са и единични фрагменти от амфорна тара. Намерени са също така железни инструменти – ножове, длета и голям дърводелски инструмент, вероятно ренде. На този етап сградата се свързва с определено занаятчийско производство. Откритите керамични материали насочват към датировка на комплекса в IV в.

Сграда С, Сектор II (Сондажи № 19, 20).

В рамките на двата сондажа бе установен зид с посока И-З, чиято дължина надхвърля 5 м. Зидът е част от сграда, разположена върху южния склон на леко възвишение, наричано от местното население "Караула". Градежът на проучената част е от ломени камъни без спойка, като на места за изравняване и запълване са използване фрагменти от керемиди. Дебелината на зида е 0,60 м. В контекста на тази сграда са открити фрагменти от две лули, както и керамични фрагменти с бежова и зелена глазура. На изток от тези останки, условно означени като сграда С, по склона на възвишението в сондаж 23 е разкрита настилка от дребни камъни и натрошена керамика. Посоката й отвежда към предполагаемата сграда, като вероятно е свързана с последната. Предварителният анализ на находките и материалите датира разкритите структури в рамките на османския период (XVIII в.).

Проучената до този момент площ показва разпръснато обитаване, чиито характер е свързан по всяка вероятност със занаятчийско производство и отглеждане на добитък. Това наблюдение се отнася за късноримската епоха (IV в.). Намиращият се на около 100 м кастел в м. "Църквище" вероятно е имал функции по охрана на прохода, свързващ пътя от Сердика за Пауталия. Възможно е откритите структури да образуват единна агломерация с кастела. Характерът на обитаването и през Османския период вероятно също е свързан с наличието на охранителен пост. Проучванията на цялата площ в отсечката от АМ "Люлин" ще дадат повече яснота по този въпрос.

ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТИ "СГРАДА VIII" И "РАННОСРЕДНОВЕКОВЕН КОМПЛЕКС" ОТ ГРАДОУСТРОЙСТВЕНИЯ ПЛАН НА АБРИТУС

Галена Радославова, Георги Дзанев

Сграда VIII е разположена на източната страна на улицата с посока север – юг, минаваща покрай перистилната сграда с йонийска колонада. В продължение на четири месеца – от юли до октомври, с работници по СПОЗ, студенти от ШУ "Еп. Константин Преславски" и ученици от НГДЕК "Св. Константин Кирил Философ" проучихме нови пет помещения от тази голяма жилищна сграда. Помещенията са разположени на север от досега проучените и общо стават десет с тези, открити миналия сезон.

Сградата се развива в северна и източна посока. Начинът на изграждане на новооткритите помещенията е същият – каменен цокъл с височина 1,10 м и ширина 0,60-0,70 м, изграден от обработени камъни с различна големина и форма, споени с хоросан. Над цокъла е имало един ред тухли (две една до друга с размери 0,30 х 0,30 х 0,05 м), а над този ред е изградена кирипичена стена от хоризонтално разположени тухли от кирпич с размери 0,40 х 0,40 м и дебелина 8-10 см. Кирпичените стени са били измазани с дебела хоросанова замазка. Помещенията са имали втори етаж. Покривът е бил покрит с тегули и имбрицес.

Проследяването на пластовете, стратиграфският анализ както и откритите монетите ни дават възможност да направим извода, че по време на голямото хунско нападение през 447 г. сградата е била опожарена, но бързо възстановена. Сградата е пострадала и при второто готско въстание през 487 г. и отново възстановена. Тя очевидно е опожарена и разрушена при окончателното разрушаване на Абритус през 586 г.

Продължи и проучването на обект "Ранносредновековен комплекс". Разчистено бе западното лице на късноантичната сграда, намираща се под западната част (атриума) на базиликата. Западната фасада на късноантичната сграда е проучена на дължина 18 м, като ъгъл е достигнат в южния край; в северна посока сградата продължава в непроучена площ. Лицевият градеж е от големи каменни квадри на спойка от бял хоросан. Вътрешното лице е от по-малки каменни блокчета. В южна посока е разкрито последното помещение – №4, долепено на фуга до по-ранното помещение №3. Градено е от камъни на калова спойка и има размери 8 м (изток-запад) на 4,10-5,40 м (север-юг).

Разкопките бяха продължени във вътрешността на атриума на базиликата. Тук е разкрито трапецовидна по план сграда – пристройка с 2 помещения, предшествала

помещение №4. В едното помещение се откриха материали – керамика, лампи, монети (вкл. колективна монетна находка) от края на IV – края на V в., заготовки от рог и изрезки от медна ламарина – тук е функционирала работилница за изработка на костени изделия, унищожена при силен пожар в края на V в.

В югозападния ъгъл на атриума на базиликата бе разкрит ъгъл на късноантична жилищна сграда, частично проучена. Зидовете са градени от камък на калова спойка, с дебелина 0,65-0,75 м и са с леко отклонение от световните посоки. Находките са синхронни на тези от съседната сграда.

ПОДВОДНА АРХЕОЛОГИЧЕСКА ЕКСПЕДИЦИЯ – "КАВАРНА – 2005"

Асен Салкин, Пенко Георгиев

През месеците юни и август 2005 г. продължи проучването и документирането на потънала част от сушата през римската епоха в залива на пристанище Каварна. Бяха открити и картирани струпвания от камъни и няколко десетки обработени каменни блокове. Интересен е един каменен блок с пробит широк отвор в средата и жлебове. Равносметката от изваденитe от това място каменен хромел за стриване на зърно, осев камък за врата, обработени каменни блокове, мраморна римска глава, два бронзови подноса (фрагментирани), костен животински материал и местна керамика показва наличието на сгради и активен поселищен живот в изследвания район. Многобройните фрагменти от питоси подсказват за съществуване на складови помещения за зърно.

В южния край пред потъналата част има струпване от дялани камъни и вероятно на това място е била изградена кейова стена за товаро-разтоварителни работи. Извадена е и каменна пушка т.е. каменна колона за привързване на въжета за приставащите кораби.

На север от н. Калиакра, между залива на м. Болата и южния край на курортно селище Русалка се откри каменна котва с три отвора, доказателство за наличието на пристани и каботажно корабоплаване още през II-ро хилядолетие пр. н. е.

ПРОУЧВАНЕ НА СКАЛНИ ПЕЩЕРИ-ГРОБНИЦИ В АР "ЯЙЛАТА"

Асен Салкин, Добри Добрев

През лятото на 2005 г. на Яйлата бяха зачистени и документирани 13 скални пещери-гробници. Досега бяха проучвани три типа скални гробници в територията между н. Калиакра и с. Камен бряг. Първият тип е двукамерна гробница с предверие-стълбище и гробна камера, вторият тип е с шахтовидно преддверие и третият е с коритообразна форма. Те са изсечени в хоризонталния скален масив, докато гробниците от четвъртия тип са изсечени в основата на скалния масив и с едно изключение са без преддверие. В южния край на Яйцата бяха зачистени седем гробници.

Всички са отваряни и ограбвани, не се откриха кости и керамика. Гробниците са в редица една до друга. Входът е с не добре оформена квадратна форма и директно отвежда до гробната камера, с изключение на гробница №3, която е с преддверие. Дължината им е до 3 м с изключение на гробница №3, която е дълга 6 м. Височината им е до 1,20 м и таванът им е наравно с горната част на входа. При някой от тях след входа има изсечено стъпало.

Втората група от шест гробници се намира по средата на Яйлата, в близост до скалната църква и горното плато. Гробниците са с по-малки размери от първата група. При една от тях входът беше запушен с голям каменен блок. Вътре беше запълнена с пръст и камъни, липсваха керамика и кости. Над гробница №13 има изсечена скална ниша с правоъгълна форма.

ПРОУЧВАНИЯ НА НОС "ЧИРАКМАН", АНТИЧНИЯ БИЗОНЕ

Иван Сотиров, Йордан Гатев

Проучванията през 2005 г. бяха извършени със средства на ГИМ Каварна през м. юли - август. Откритите движими паметници на културата бяха предадени във фондовете на ГИМ Каварна. В разкопките взеха участие ученици от гимназията в Каварна, както и безработни от Бюрото по труда. Като стажанти участваха студенти и магистри от СУ "Св. Климент Охридски", катедра "Археология" и студенти от ВТУ "Св. Св. Кирил и Методий".

Работи се в 11 квадрата, върху площ от 270 м^2 в сектор "Базилика". Целта на проучването бе да се разшири експонираната площ северно от ранновизантийската

базилика и да се получи по-точна представа за стратиграфията на централната градска част и за хронологическите етапи в развитието на селището.

Проучени бяха три жилищни помещения от най-късния етап период в съществуването на поселението – края на XIV в. до края на XV в., когато то е изоставено. Открити бяха три сребърни акчета, най-късното от края на XV в.

Проучена бе и част от жилище от XIV в., в което бе разкрито огнище и голямо количество глазирана и сграфито керамика, както и едно цяло гърне.

При слизането в дълбочина продължи разкриването на голяма сграда от ранновизантийския период (VI – началото на VII в.), от която почти изцяло бяха проучени 3 помещения. Сградата вероятно е имала търговско предназначение, за което може да се съди по откритите в нея два питоса, както и монети – фолиси и семифолиси на Юстиниан I, Юстин II, Юстин и София, Маврикий-Тиберий и фолис на Маврикий-Тиберий, препечатан при Ираклий. Стените на сградата са градени от дялани камъни със спойка на кал и имат дебелина 0,90 м и запазена височина до 1,00 м. Помещение А е правоъгълно, с неустановени засега размери и е силно повредено от лежащите върху него средновековни жилища. Неговият вход до момента не е открит. Помещение В е успоредно на помещение А и също е с правоъгълна форма с дълга страна север-юг. Било е постлано с масивни варовикови плочи с неправилна форма. Върху тях бяха открити нападали по тънки плочи, които явно са служили за облицовка на стените. Южният зид на помещение В е частично разкрит и е на фуга към дългия зид, разделящ помещение А от В. В източната му част бе разкрит праг на врата, която го свързва с помещение С. Помещение С също е частично разкрито. Имало е подова настилка от хоросанови плочи, в северната част на който бе открит вкопан питос. Западно от тази сграда бе частично разкрит източният зид и подова настилка от друга ранновизантийска постройка. Върху пода, покрит с каменни плочи, бе открит долен хромелен камък.

В югоизточната част на проучвания участък бяха открити три гроба, отнасящи се към XIV в. и явно принадлежащи към некропола, формиран около намиращата се североизточно от базиликата средновековна църква. Гробове № 1 и 2 бяха частично разрушени, като липсваха таза и долните крайници, явно изкопани при предишни разкопки. Гроб №1 е бил ограден с каменни плочи. В ляво от черепа в гроб №2 бе открит златен наушник с биконична форма. Гроб №3 е напълно разрушен, открити бяха фрагменти от черепа и горната част на тялото. В гроб №3 бе открита бронзова обицахалка и бронзово копче.

Въпреки че не беше фиксиран ясен пласт от X в., сред керамичния материал се откриват фрагменти, отнасящи се към този период. Към това време се отнасят и рогче, украсено с орнамент "птиче око" и бронзова апликация от колан.

В ранновизантийския пласт често се откриваха фрагменти от керамични съдове от елинистическата, римската и ранновизантийската епохи, както и елинистически амфорни печати. Открита бе и бронзова фибула от типа "с подвито краче". Особен интерес представлява глава от теракотена статуетка. Открити бяха и монети от II-IV в., както и монети, сечени в Дионисопол от III-II в. пр. Хр., което говори за етапите в обитаването на Бизоне.

При направения сондаж в квадрат В2 бе достигнат стерилен пласт на дълбочина 2,20 м от нивото на съвременния терен. Открит бе фрагмент от зид от елинистическата епоха, както и фрагменти от керамика, покрита с черен фирнис и железен свредел. В най-долния пласт бяха открити фрагменти от керамични съдове, работени на ръка, които трябва да се отнесат към началото на КЖЕ. Фрагмент от зид от елинистическата епоха бе открит и непосредствено северно от базиликата. Зидът е прекъснат от средновековна яма.

Продължи и проучването на откритата през 2004 г. външна крепостна стена, описана преди век от К. Шкорпил. Стената е запазена на ниво банкет, където ширината й е 2,20 м. От суперструкцията е запазен само един лицев блок. Запазената й дължина е 19,20 м, след което тя прекъсва. На разстояние 11 м бе заложен сондаж, като трасето на стената отново бе фиксирано. На мястото на сондажа бе открито ниво от втората половина на XIV в., в което бяха открити две сребърни монети – една венецианска и една на влашкия владетел Влайку I. Строежът на стената трябва да се отнесе към края на V в. на база на откритата в хоросана монета на Анастасий. Пред външното лице бяха открити два питоса, в единия от които се намери монета на Юстин II и София. От вътрешната страна към стената са били долепени помещения, които вероятно датират от VI в. Унищожаването на стената е станало главно при вземането на строителен материал за големите строежи в долината и на пристанището в края на XIX в. и първата половина на XX в.

ПРОУЧВАНИЯ НА УЛ. "МОРИЦ ЛЕВИ" №1 (3) В КЮСТЕНДИЛ

Лидия Стайкова-Александрова, Венета Генадиева, Иванка Стайкова

Разкопките са проведени в периода от края на м. май до ноември 2005 г. Средновековните структури са проучени от Р. Спасов. Разчистванията в южната част на обекта (антична улица) са направени с участието на Д. Грозданов и Г. Дянкова. Изследвана е площ от 300 м^2, намираща се в източната част на античния град. Разкри се сектор от decumanus maximus на Пауталия и северно от него – части от две сгради, просъществували една след друга.

Decumanus maximus. Секторът се намира между cardo 10 и cardo 12 от плана на античния град. Улицата е с проучена дължина 18,50 м, а широчината ѝ с бордюрите е 12 м. Устройството ѝ се състои от транспортно платно и бордюри от двете страни. Платното е настлано с гнайсови плочи с неправилна форма. От северния бордюр са запазени само два блока. При южния бордюр с разкрита дължина 7,80 м е документирана чупка в посоката на улицата. Сондажно е проучен зиданият канал, разположен в средата на платното. Находките върху каменната настилка – фрагменти от глинени съдове, тежести за стан, каменни топки и монети, датират от IV-V в.

В северната част на улицата вторично е било изравнено нивото чрез пълнеж, който е използван и там, където липсват плочи от настилката. Пластът е от малко пръст, пясък и много дребни речни камъни (баластра) и части от тухли. В него са намерени и фрагменти от животински кости и глинени съдове, сред които и лакови, железни късове с неопределена форма и монета от втората половина на I в. Материалът за пълнежа произхожда от друга археологическа структура, без да се знае мястото откъдето е взет. Според находките от пълнежа, датирани до началото на V в., преустройствата в северната част на улицата са направени през ранновизантийската епоха.

Сгради, северно от улицата. Проучени са южните части на сгради от перистилен тип, които хронологически съществуват последователно. Основите на Сграда I, дълбоки 80 см, са изградени от ломени камъни, споени с калов разтвор, фундирани върху пласт от тъмнокафява глина. Суперструкцията на зидовете има запазена височина до 1 м. Градежът е от туфели на песъклив хоросан. Със сградата е свързан пласт от кирпичени деструкции, дебел 1,30 м, в който има и фрагменти от тегули и въглени. Вероятно те произхождат от градежите на зидовете във височина. Стратиграфските и архитектурни данни и редките находки на глинени съдове и лампа (тип XXI вариант 4 по Кузманов), датират сградата в периода II-III в. Проучен е и зидан тухлен канал с

покритие от каменни плочи, който започва от сградата и се влива в канала на улицата.

Сграда II има два строителни етапа. От първия етап са разкрити части на две помещения с входове от юг, свързващи сградата с улицата. По-широк е входът на източното помещение (№1) – 1,40 м. Другият, (№2), има ширина 1,10 м. Според стратиграфските данни и намерените фрагменти от глинени съдове и четири монети от Диоклетиан (284-305) до Валентиниан II (383) датировката на първия етап е от края на III-IV в. През втория строителен етап се изграждат на юг две нови помещения, които имат план на неправилен четириъгълник. Размерите им са: №2 – 3,50 х 4,50 м и №3 – 5,20 х 7,20 м. По това време е запълнен и затворен вход №2, запечатан от подовата настилка на новото помещение. Нивото на вход №1 е повдигнато с 15 см и той е свързвал помещения №1 и №2. Така сграда II е нямала пряк достъп откъм улицата. Помещенията имат еднаква настилка с дебелина 12-15 см. Тя се състои от подложка от необработени камъни, върху която е излят пласт от хоросанов разтвор, примесен със счукана тухла. Вкопаните в две от помещенията долиуми, както и малобройните находки на глинени и костени предмети – прешлени, дръжка, игла и др., определят функциите им като стопански.

След разрушаването на Сграда II в западната част на обекта са документирани градежи на калова спойка, някои от които в техника "рибена кост". Градежите на кал завършват античния културен пласт, чиято установена дебелина е 1,80 м. На дълбочина 3,60 м се достигна до пласт от тъмнокафява глина, в който липсват археологически артефакти.

ПРОУЧВАНИЯ НА УЛ. "ХАН КРУМ" №6 В КЮСТЕНДИЛ

Лидия Стайкова-Александрова, Иванка Стайкова

Разкопките са проведени в периода 19.09. – 18.11.2005 г. с прекъсвания. През сезона е направен само един сондаж в предапсидното пространство.

Сондажът е ориентиран надлъжно в посока изток-запад. Той има Г-образна форма и площ 10 м^2. Разкрит е пода на апсидата на Базилика №2, който представлява хоросанова замазка, примесена със силно натрошени фрагменти от тухли, придаващи й розов цвят. Установи се, че по ширината на апсидата има субструкция от гранитни блокове, подредени надлъжно.

Западно от апсидата са разчистени два фрагмента от настилка, която се намира на дълбочина 1,00 м. Върху хоросанова подложка са подредени еднотипни мотиви. Композицията представлява означен център от мраморна, почти квадратна плочка, а симетрично от четирите и страни са поставени осмостенни глинени плочки. Върху настилката има следи от обгаряне. В пласта с деструкции от базиликата са открити разчупени плочки от настилката и две монети – византийска корубеста от XII-XIII в. и османска.

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА УЛ. "АЛ. ПУШКИН" №4 В ПЛОВДИВ

Жени Танкова, Иво Топалилов

Археологическите разкопки се проведоха от 13.04 до 10.06.2005 г. с разрешение за теренно проучване №374/25.04.2005 г. Обектът се локализира в източното подножие на Небеттепе, извън крапостната стена на Филипопол, в непосредствена близост до комплекс "Източна порта", по периферията на античния североизточен некропол от III в., констатиран на ул. "Камчия" и "Развигор". Изследваната площ е 150 м^2.

Обектът е многопластов. Най-ранният период е констатиран чрез глинобитно подово ниво и пласт деструкции от паянтови постройки, като се датира с материали от II в.

От гореспоменатия античен некропол се разкриха частично две погребения – трупополагане в яма, З-И, без гробен инвентар. Открисе още и капак от детски мраморен саркофаг.

След средата на IV в. тук се развива сграда, от която се проучи частично едно помещение. Ориентирано е И-З по надлъжната си ос, с разкрита дължина 11 м, като продължава в западна и северна посока извън границите на строителното петно. Градежът в суперструкция е opus mixtum с четириредов тухлен пояс на спойка от хоросан с дребни фракции тухли, а в субструкция – от ломени камъни, споени с бял хоросан. Бермата е оформена като цокъл, който е измазан от вътрешната и от външната страна. Разкритият ЮИ ъгъл на сградата в суперструкция е изцяло от тухлен градеж. Южният и източният фасаден зид са с дебелина 0,90 м, от вътрешната страна обмазани с бяла мазилка. Подът е тухлен, с подложка от ломени камъни и бял хоросан. В южния зид се откри вход със сиенитен праг и оформени тухлени страници.

След края на IV в., в сравнително кратък период от време, сградата се разширява в южна посока на два етапа.

Първоначално е изградено още едно помещение с размери: 11,30 х 4,20 м (И-З; С-Ю). Градежът е идентичен, на розов хоросан, зидовете са с дебелина 0,66 м. Източният и западен зид на помещението се долепят на фуга към първоначалната сграда. Цокълът е оформен по същия начин. Подовото ниво е хоросаново. Градежите са измазвани на два пъти, като по-ранната стена мазилка е червена, а по-късната – бяла. В пласта се разкриха останки от мраморни облицовъчни плочки.

В първата половина на V в. в помещението е била изградена гробница, а сградата търпи още едно разширение в южна посока, от което са проучени частично две помещения. Те се развиват в съседния парцел.

Гробницата е еднокамерна, с преддверие от изток, ориентирана И-З. Камерата е с правоъгълен план и полуцилиндричен свод, с вход от изток. Изградена е изцяло от тухли на розов хоросан, а отвътре е измазана с бяла мазилка. Размери: дължина на камерата с преддверието – 3,40 м; ширина – 1,60 м; височина – 1,90 м. В нея се откриха разнесени кости от един индивид и останки от дървена скара и четири пирона. До гробницата в северна посока, на нивото на основата, се откри тухлен под на гробно съоръжение, ориентирано в посока И-З.

Гробницата е вкопана в хоросановото подово ниво и го нарушава. Новото подово ниво на помещението е тухлено, като достъпът до разширението се осъществява посредством допълнително отворен вход към източното помещение.

Разширението, от което сме проучили две помещения, също е долепено на фуга към помещението с гробницата. Градежът и дебелината на зидовете се идентични, като между двете помещения е открит вход, прагът на който е оформен от преизползвани мраморни полуколонки.

Подът на източното помещение е с полихромна мозайка с два последователни бордюра съответно от растителни (бръшлянов лист) и геометрични орнаменти и пана, от които е запазено югозападното, върху което е изобразен бик. Мозайката в поголямата си част е унищожена. Стените на помещението са измазани с бяла хоросанова мазилка, имитираща квадров градеж с врязани линии.

В западното помещение подовото ниво е тухлено.

Сградата е унищожена вследствие на пожар през втората половина на VI в., което се констатира въз основа на колективна монетна находка, разкрита между мозаечния под и падналата покривна конструкция.

Откритите в пласта с деструкции фрагментирана mensa sacra, фрагменти от мраморни олтарни прегради с кръстове (V в.), гробницата и мраморните полуколони ни дават основание да квалифицираме сградата като раннохристиянски култов комплекс. В потвърждение на това се явява и възникналият върху руините на сградата по-

късен некропол, което е традиция, проследена и на други места в Пловдив през средновековието. Последният се отнася към XI-XII в., като са разкрити 9 погребения, значително нарушени, без гробно съоръжение, извършени чрез трупополагане в гробна яма, ориентирани З-И. В един от гробовете се откри бронзов кръст.

ПРОУЧВАНЕ НА СКАЛНИЯ КОМПЛЕКС "ВОДНА – ТЪМНО" КРАЙ С. ТАБАЧКА, ОБЩИНА ИВАНОВО, РУСЕНСКА ОБЛАСТ

Сергей Торбатов

Археологическото проучване беше осъществено от 27 юни до 16 юли 2005 г., по проект, финансиран от АИМ – БАН. Изследваният комплекс отстои на около 1,5 км югоизточно от с. Табачка. Освен скалния навес "Водна" и пещерата "Тъмно", към него принадлежат още три по-малки скални навеса (А, Б и В) и две скални ниши (А и Б). Всички изброени компоненти са естествени образувания, с явни следи от изкуствена дообработка и многочислени свидетелства за човешко присъствие през различни исторически епохи. Разположени са в близост един от друг, във високия скалист ляв бряг на р. Черни Лом, на около 30 м над сегашното речно корито.

Археологическата субстанция, свързана със скалния навес "Водна" и пещерата "Тъмно", е за пръв път регистрирана от К. Шкорпил, който я въвежда в научно обръщение в труда си "Опис на старините по течението на р. Русенски Лом" през 1914 г. Той определя комплекса като антично светилище, за което свидетелстват издълбаните по стените на "Водна" гръцки и латински надписи-графити.

Сондажи бяха заложени само в навесите "Водна", Б и В, поради отсъствието на почвен пласт на останалите места. В двете скални ниши не беше открит никакъв подемен археологически материал. Резултатите от статистическата обработка на придобития в хода на проучването многоброен керамичен материал, анализът на другите находки и направените теренни констатации дават основание за следните изводи и заключения:

1. Началото на човешкото присъствие в скалния комплекс датира от епохата на ранния халколит (култура Боян). Вследствие човешка дейност в близкото минало структурата на културните напластявания е била тотално компрометирана, поради което няма изразени никакви жилищни хоризонти. Липсата на материали с по-широк хронологически обхват в рамките на халколита предполага кратковременно използване на скалния навес "Водна" за някакви, вероятно жилищни цели.

Много е вероятно впоследствие старото обиталище в скалния навес да е придобило сакрални измерения за праисторическите обитатели на района. Това би обяснило задоволително депонирането на едно и също място на множество разнородни парчета мазилка (специално трябва да се отбележи, че никъде другаде в проучените сектори на скалния навес "Водна" подобни артефакти не бяха открити), както и присъствието сред находките на една ювелирно изработена тесличка от базалт без никакви утилизационни следи.

2. Материалите от късножелязната, римската и късноримската епохи са изненадващо малобройни, но това намира своето обяснение във факта, че през покъсните периоди на обитаване на мястото завареният културен пласт е бил периодически изгребван и разпиляван надолу по склона. Процесът е започнал може би още през средновековието, но е придобил особен размах през късния османски период, когато скалният навес "Водна" е бил използван за кошара, което е налагало честото почистване на терена.

Именно към късножелязната епоха следва най-вероятно да се отнесе възникването на скалното светилище в навеса "Водна", с характерните за този тип обекти атрибути – изсечен в скалата, централно позициониран жертвеник и свещен извор, ако, разбира се, в случая не става дума за реактивация на едно стародавно култово място. В тази връзка трябва да се отбележи, че през 2002 г. върху терасата точно под входа на Скална килия А е била намерена една куха бронзова брадва от типа "келт", характерна за къснобронзовата епоха.

С функционирането на светилището през римската епоха са свързани 23 цялостно или частично запазени старогръцки и латински надписа-графити. Всички те са били изрязани в скалата набързо, с подръчен тънък и остър предмет (най-вероятно връх на нож), от хора без опит в тази дейност. Разположението на надписите на височина от 2,20 до 2,77 м от съвременното ходово ниво свидетелства, че в момента на издълбаването им теренът в скалния навес е бил поне с около 0,30-0,40 м по-висок от сегашния. Светилището е продължило да функционира до към края на IV в.

3. След няколковековно прекъсване, обитаването на скалния комплекс се възобновява през периода на Второто българско царство, когато тук била учредена неголяма монашеска обител. По това време "Водна" изглежда била използвана само за стопански нужди, а жилищната част била устроена в специално пригодения за целта Скален навес А. Освен двете монашески килии, към инфраструктурата на обителта вероятно принадлежали и двата малки скални навеса Б и В, както и една постройка, изградена върху уширената тераса югоизточно от втория.

4. Последният етап от обитаването на скалния комплекс се отнася към XIX в., когато навесът "Водна" бил превърнат в кошара, а наред с това тук били извършвани и други стопански дейности, като например производство на вар.

СПАСИТЕЛНО ПРОУЧВАНЕ НА КЪСНОАНТИЧНА И СРЕДНОВЕКОВНА КРЕПОСТ "ОСТРИЯ ВРЪХ" КРАЙ С. ОВЧЕПОЛЦИ, ПАЗАРДЖИШКО

Сергей Торбатов

Проучването беше осъществено във връзка с прокарването на електрически кабел за захранване на мобилно телекомуникационно съоръжение, инсталирано на територията на обекта. Обхватът на изкопните работи беше ограничен в рамките на проектното трасе с широчина от 0,40 м, като участъкът от изкопа в чертите на археологическия обект беше с дължина 65 м. Навсякъде във въпросния участък на дълбочина от 0,20 до 0,50 м се достигна скална почва. Единствената установена археологическа структура е силно обезличен подпорен зид с неясна датировка, пристроен към скален венец. Никъде по протежение на канала не беше установена отчетлива стратиграфия. Събраният археологически материал (строителна и битова керамика, прешлен за вретено, железни предмети) датира от различни исторически епохи – късножелязна, римска, късноантична и средновековна.

При прокопаването на канала северозападно от крепостната стена беше установено, че както през късната античност, така и през средновековието, зоната на обитаване се е простирала и по склоновете на възвишението, далеч извън укрепената територия. Тук беше намерен и фрагмент от мраморна оброчна плочка с частично запазено изображение на Асклепий.

В най-горната част от северния склон на Острия връх, непосредствено под камарата от вулканични туфи, увенчаваща върха, и над вътрешната крепостна стена, бяха констатирани множество отчетливи следи от изкуствени изсичания в скалата: дълги, идеално огладени вертикални плоскости; прецизно оформени ъгли, жлебове. Тяхното предназначение и хронология засега са неясни, но те намират добри паралели в тракийските скални култови комплекси от къснобронзовата и желязната епоха. Най-ранните известни досега материали от територията на градището край Овчеполци датират от късножелязната епоха. По всяка вероятност те са свързани с функциониращ тук по това време тракийски култов център. Известните досега две оброчни плочки от това място и намерените фрагменти от синхронна на тях червенолакова керамика от

II-III в. свидетелстват, че върхът е запазил култовата си същност за околното население и през римската епоха.

През късната античност тук възникнало укрепено селище. През средновековието, може би след известен хиатус, укреплението било отново заселено. Заварените фортификационни съоръжения били ремонтирани и въведени във функционална годност, а от три страни пред тях била изградена дублираща отбранителна линия, снабдена с полукръгли кули. Значителната обитавана площ, както и внушителните размери и солидно изградена фортификационна система на укрепеното ядро, дават основание за включване на средновековната крепост край Овчеполци в категорията на градовете от тази епоха. Пълното отсъствие на фрагменти от сграфито керамика сред известните досега материали от обекта дава основание да се допусне, че селищният център вероятно е престанал да съществува още към края на XI или началото на XII в.

ПРОУЧВАНИЯ НА МНОГОСЛОЕН ОБЕКТ "КАЛЕТО" КРАЙ МЕЗДРА

Сергей Торбатов, Георги Ганецовски

I. Сектор II (Къснохалколитно селище)

Проучванията на къснохалколитното селище през 2005 г. са продължение на разкопките от предходните години. Продължи разкопаването на пространството между двете успоредни крепостни стени в североизточната част на крепостта, върху площ от около 30 м^2. Разчистваха се деструкциите на част от разрушено и опожарено жилище на дълбочина от 1,20 м до 1,50 м спрямо ЦР2, лежащи непосредствено под разкопаните през предходните периоди късноантични пластове и архитектурни останки. Проучваният тъмнокафяв пласт е с денивелация от юг на север по посока на склона на хълма. Поради голямата концентрация на археологически материали бе предприето внимателното му разчистване "на шпакла", в дълбочина до 0,30-0,40 м.

През 2005 г. колекцията от интересни находки беше запълнена с крак от глинена антропоморфна фигурка с оформени пръсти, кремъчна пластина за сърп, кремъчни стъргалки и длета, костено шило, костено-рогова копачка и поредния кремъчен връх за стрела. Бяха открити поредният комплект инструменти за цветна декорация на керамиката. Това са: плосък речен камък с дебел пласт червена боя по повърхността му, костена стривалка за боя (също оцветена в червено) и костена шпатула със следи

от червена боя по работния ръб. Тези находки, заедно с откритите през 2004 г., попълват комплекта от инструменти за нанасяне на рисувана украса върху съдовете.

Други ценни находки, произхождащи от проучваното жилище са медна игла с усукан заден край и медна кука за риболов, запазени в отлично състояние. Подобни предмети се откриват за първи път в "Калето".

В запълнителя на жилището беше открит керамичен сервиз, състоящ се от тънкостенна паница и амфоровидно гърне с дебелина на стените 0,003 м, богато декорирани с графитни орнаменти, както и зооморфна подставка с пластично оформени четири крачета, украсена с червена боя.

На този етап на изследване представеният културен пласт с принадлежащите му структури и инвентар (керамика, костени и кремъчни артефакти) може да се отнесе към последната финална фаза на културния комплекс Криводол-Сълкуца-Бубани (края на V хил. пр. Хр.).

II. Сектор III

Секторът обхваща укрепената територия върху хълма "Калето". Проучванията през 2005 г. бяха съсредоточени в 3 сондажа.

Първият сондаж обхващаше руините на северната крепостна кула. След достигане на дълбочина до 1,70 м от заварения терен, работата в сондажа беше прекратена, поради техническа невъзможност за укрепване на разкритите зидове и опасност от тяхното рухване. От отнетия пласт произхождат 4 монети (3 антониниана на Галиен и Клавдий II Готски и дребен номинал на Хонорий от края на IV в.), които дават относителна представа за времето, когато кулата е била частично запълнена с каменен строителен материал от демонтирани постройки, а теренът над блокажа е бил подравнен с пръст, загребана от културния пласт наоколо.

Вторият сондаж беше заложен по трасето на улица, водеща към зазидан вход в северната крепостна стена. В сондажа, на дълбочина 0,20 м от заварения терен, се попадна на каменна настилка от късноримския период, в която е бил преупотребен фрагмент от архитектурен детайл (корниз). Под настилката беше разкрит културен пласт от III в. с дебелина повече от 1 м, в който се разграничават три обособени хоризонта. С двата долни хоризонта са свързани останки от няколко култови огнища, край които бяха намерени множество монети от края на II до последната четвърт на III в. (най-късни от времето на император Проб), изобилие от ритуално натрошена битова керамика и разнообразни находки от бронз, глина, стъкло и кост. Под пласта от III в. беше разчистен наситен с дребни ломени и речни камъни нивелационен слой с дебелина до 0,50 м, в който наред с материалите от III в. се срещаха и такива от втората

половина на II в., както и отделни фрагменти енеолитна керамика. Под нивелационния слой, на дълбочина около 2 м от заварения терен, се достигна ясно очертано ходово ниво, маркирано с тънък пласт от разложен хоросан, което е синхронно на времето на изграждане на една новооткрита вътрешна кула-порта, принадлежаща към първия период на фортификационно строителство на това място.

Представените стратиграфски и хронологически констатации намериха пълно потвърждение в резултатите, придобити при проучването на третия сондаж, който беше заложен на около 10 м източно от вече коментирания, на място, което вече е било обект на проучване в периода 1974-1977 г. Установено беше, че основите на разположената тук т. нар. "сграда от II-III в." всъщност лягат върху пласта от III в., като на места са плитко вкопани в него, а на други възсядат деструкции, маркиращи края на обитаването през този период. Изграждането на въпросната сграда очевидно не може да се постави по-рано от самия край на III или началото на IV в. През ранновизантийския период, във връзка с предприетото мащабно презастрояване на укрепената територия съгласно съвсем нов градоустройствен план, сградата е била демонтирана, а останките й – нивелирани в съответствие със значително издигналото се съвременно ходово ниво.

Изграждането на укреплението на хълма "Калето" следва да се отнесе към средата на II в. или малко по-късно. Археологическите находки показват, че към края на II или в началото на III в. в на хълма вече функционирало важно светилище, което просъществувало поне до към края на III в. От предсветилищния и светилищния период в обитаването на това място засега не са известни архитектурни останки. Първото археологически засвидетелствано планомерно застрояване на укрепената територия се отнася към късноримския период. Построената през II в. римска крепостна стена продължила да изпълнява отредените й функции чак до един непрецизиран засега момент в края на IV или първата половина на V в., когато чувствително пострадала, най-вероятно от мощен земетръс. Ремонтно-възстановителни работи били предприети не по-рано от втората половина на V в. или дори по-късно. Тогава било осъществено и цялостно презастрояване на укрепената площ съгласно съвършено нова градоустройствена схема.

СПАСИТЕЛНО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ПРОУЧВАНЕ НА АНТИЧНО СЕЛИЩЕ В ОКОЛНОСТИТЕ НА С. ПАВОЛЧЕ, ВРАЧАНСКО

Нарцис Торбов

Античното селище е разположено в м. "Полените", намираща се непосредствено над с. Паволче, на 500 м в западна посока. От многобройните иманярски копки, забелязващи се в него, личи, че селището е преслушано с металотърсач. На повърхността са изхвърлени керамични фрагменти, датиращи от римската епоха. Това обстоятелство определи спасителния характер на разкопките, които имаха сондажен характер.

Сондаж 1. Той е с дължина 2,20 м, ширина 1,20 м. На дълбочина 0,48 м бе разкрит фрагмент от строителна керамика (тухла). Установи се че културният хоризонт е съвсем тънък, приблизително – 0,50 см.

Сондаж 2. Той е с дължина 1,80 м югозападна посока и 1,30 м северозападна посока. На дълбочина 0,25 см бе открита римска бронзова монета от началото на III в. Не бе регистрирано наличието на отчетлив жилищен хоризонт; достигнато е до стерилно ниво.

Сондаж 3. Размерите на Сондаж 3 са дължина 1,60 м и ширина 1,50 м. На дълбочина 0,43-0,38 м бе разкрит културен пласт – вероятно рушевини от жилище, състоящи се от строителна керамика (тухли) с червеникав цвят. Между тях се забелязват керамични фрагменти и остатъци от овъглено дърво. Вероятно античната сграда е опожарена и покривната конструкция е рухнала.

Сондажното проучване даде възможност да бъде определена горната граница на съществуването на селището – началото на III в. Вероятно в средата на столетието селището е опожарено и престава да съществува. Долната граница на неговото съществуване не може да бъде определена. Възможно е да бъде разкрит и един поранен жилищен хоризонт от времето на траките.

СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ПРОУЧВАНИЯ В М. КАМЪНАКА ПРИ С. РОГАЧЕВО, ОБЩИНА БАЛЧИК

Боян Тотев

Археологическото проучване бе предизвикано от предстоящия строеж на вилно селище, като в част от територията му попадат останки от археологически структури. След направения оглед на местността се установи, че масивът е неколкократно риголван за засаждането и изкореняването на лозя и други земеделски култури. За терен на археологическото проучване бе избрано място, леко издигнато над околния терен, където, според сведенията на местни жители, земеделската обработка на земята е протичала с по-малка интензивност. Тук бе локализирано и най-голямото струпване на керамика и камъни в района на строителството. За периода 30.05 – 24.06.2005 г. беше проучена площ от 90 $м^2$ и бяха локализирани частично запазените основи на сграда от римският период. Тя е с неправилна многоъгълна форма, като най-запазени бяха останките от западната и стена с дължина 20 м, а единственият добре запазен ъгъл на сградата бе югоизточният. Поради машинната обработка на терена, целият северен край на сградата, не можа да се локализира с точност.

Запазената основна част от сградата е била разделена на 4 помещения от много слабо запазени сега 3 напречни стени. Поради ниската им степен на съхраненост бе невъзможно да се установят местата на входовете между или към тях. Най-голямото от тях е обособено в южния край на сградата, най-малкото е с добре съхранен каменен плочник. Останки от подобен плочник се откриха и в най-северното помещение. Във всяко от помещенията открихме останки от питоси (вероятно четири броя). Откриха се и два железни косера. Вероятно сградата е била използвана за стопански цели, а също и за жилищни нужди, за което говори и откритото немалко количество фрагменти битова керамика. Цялата сграда е била издигната върху каменни основи. Те са изградени от необработени камъни, споени с бял хоросан. Този цокъл е широк приблизително 60 см и е бил в основата на солидна дървена конструкция, от която открихме многобройни железни гвоздеи Тя е крепяла покрив, покрит с керемиди. Възможно е стените на помещението с плочника да са били измазани, защото там бе открито парче мазилка, оцветено в червено. Постройката не е била опожарявана. Според откритите в нея монети и керамика, тя вероятно е напусната организирано по време на готските нашествия. В южния край на проучваният участък, между откриваната керамика от римско време, спорадично се срещаха и фрагменти от елинистически съдове и амфори. Там бяха открити половинка от голямо стъклено

манисто, както и две монети: диобол на Месамбрия и тетрахалк на Александър Велики. До пълното изчерпване на силно разбъркания слой със следи от човешка дейност не бе открит съхранен предримски културен пласт

ПРОУЧВАНИЯ НА РИМСКИЯ КАСТЕЛ СОСТРА ПРИ С. ЛОМЕЦ, ТРОЯНСКО

Иван Христов, Мария Камишева

През пролетта на 2005 г., съгласно одобрена от НИПК стратегия за проучване на кастела и консервация на разкритите археологически структури, бе предприето проучване на фланкиращите кули на източната порта. Разкопките бяха съобразени с одобрен проект за консервация на източната порта – Porta praetoria. И при двете порти, както и в други проучени квадрати, бе установено наличието на основно три строителни периода на изграждане на укреплението.

Първият период е свързан с дейността на II Матиакска кохорта, дислоцирана в района на Состра малко след 145 г. Сведенията са от епиграфски паметник, открит в принципията през 2000 г. Именно войниците на тази кохорта изграждат първата каменна крепостна стена и я подържат и в началото на III в.

Според намерения археологически материали под подовото ниво на кулите, сега обект на раставрация, разрушаването на стената е станало през 30-те години на III в. при някои от първите добре организирани походи на готите. При императорите Максимин Тракиеца и Гордин III кризата е овладяна чрез дислоцирането на I Циспаденска кохорта.

Особено показателен за предложените датировки е намереният археологически материал при северната кула и повсеместните стратиграфски наблюдения. Под пода на кулата в силно опожарен пласт са намерени монети, обхващащи управлението на императорите Нерон, Нерва, Траян, Антонин Пий, Комод, Септимий Север и бронзови ажурни дискови фибули, които са датират от последната четвърт на II в. до първата четвърт на III в. Стената е документирана при двете кули и участък при северната стена и порта. Тя е изградена от две лица от средно големи каменни блокове с пълнеж от жълт хоросан, дребни камъни и фрагментиран строителен материал. Ширината ѝ е едва 1,2-1,30 м. От този период на изграждане са проучени две правоъгълни кули от вътрешната стена на кастела: при източната порта, южно от нея и при ъгъла между източната и южна стена.

Вторият период на строителни дейности при укреплението, довел до изграждането на сега видимата стена и кули започва след готските нашествия в края на III в. Хипотетично можем да допуснем, че след първите разрушения преди 250 г. са предприети известни строителни дейности, но те едва ли са довели до построяването на голяма крепостна стена.

Вероятно, според монетния материал намерен в насипа на източната крепостна стена и подово ниво при двете кули, както и при южната фланкираща кула, изграждането е станало в епохата на на императорите Аврелиан, Проб и Диоклециан. Възможни са поправки през IV век. Условно периодът завършва при вторите готски нашествия при император Валенс през 70-те години на IV в. Доказано е функционирането на всички централни постройки в лагера през целият IV век – хореум, принципия, преториум. През IV в. функционира и откритата via sagularis при източната и южна стена с ширина около 7 м. Ширината на via praetorian, започваща от източната порта и свършваща пред входа на принципията, е 4,00 м. Идентична е с ширината, както на портата, така и на входа на принципията и входа на сецелума, открит през 2003 г.

Последният трети период от развието на кастела Состра започва след овладяването на кризата в империята при Теодосий I и свършва с унищожаването на кастела в края на V в. За сега най-късната открита монета е на Зенон (474-491). През IV-V в. в кастела са построени множество сгради, прилепени до източната крепостна стена. Те са изградени на калова спойка и се предполага, че обслужват всекидневието на настанени федерати на гарнизонна служба в Состра. През IV-V в. цялостният облик на крепостта е променен, което довежда до затварянето на три от портите, "запушването" с постройки на някои улици, разрушаването на по-ранни съоръжения.

Основни постройки в кастела Состра, проучени и изяснени като планировка през 2005 г.

Археологическите проучвания са разгърнати основно във II и III сектор със съответните квадрати. Досегашната планквадратна мрежа бе разгърната посевместно в целия кастел с помоща на колеги от НИПК и Военния картографски институт на армията.

В резултат на проучванията на кастела Состра при с. Ломец бяха документирани основите на няколко основни сгради и съоръжения както следва :

I. Хореум (склад за зърнени храни)

Сградата е разположена на 7 м южно от принципията и заема площ с размери 32 х 11 м. Построена в края на III – началото на IV в. Стените на сградата са подсилени с по шест контрафорса на дългите стени и два на късата западна. Разделена е от принципията посредством улица. При функционирането на тази постройка се откроя-

ват два периода: 1) обхващащ IV в., и 2) началото на V до средата на V в., когато хореумът е преустроен за жилищни нужди.

II. Преториум (жилище на командващия офицер и сграда за почивка на високопоставени държавни служители пътуващи по пътя Ескус – Филипопол).

Обхваща площ от 400 м^2. Проучени са четири помещения, отличаващи се с добре оформени тухлени подове, стени, измазани с фина замазка с червен цвят. Към тези помещения имаме основание да предположим изграждането на хипокауст, който е отоплявал основните сектори на сградата. Между хореума и преториума е минавала друга улица с широчина 7 м. Сградата е функционирала през IV в. Под пода на едно от помещенията е открит зид – част от по-ранна постройка от първата половина на III в.

III. Основни улици на кастела

1. Via praetoria – започва от главната източна порта на кастела и стига пред входа на принципията.

2. Via principalis – съединява входовете на южната и северна порта.

3. Via sagularis – обикаля кастела от вътрешната страна до крепостните стени. Широка е 7 м. През късната античност върху нея са построени множество сгради плътно прилепени до крепостните стени.

4. Via Quintana – минава западно зад основните сгради на кастела.

IV. Късноантични постройки (IV-V в.)

Построени са от вътрешна страна на източната крепостна стена с концентрация около източната порта. Вероятно войнишки и цивилни бараки. Изградени са на калова спойка. Досега са открити основите на 8 помещения, техният брой е много повече, но детайлно са проучени три от тях. При тях най-късните монети, открити на подово ниво са от времето на Аркадий.

В действие е програма за цялостно асоцииране на обекта към културен туризъм на Община Троян. Предвижда се през 2006 г. изграждането на път и паркинг до обекта, а бюджетът на експедицията по равно ще бъде разпределен за консервация и разкопки.

ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ УПИ III-1685, КВ. 25 ОТ РЕГУЛАЦИОННИЯ ПЛАН НА СТАРА ЗАГОРА – АР "АВГУСТА ТРАЯНА-ВЕРЕЯ-СТАРА ЗАГОРА"

Димитър Янков

Проучванията се проведоха от 27.05. до 04.07.2005 г. с Разрешение за теренно проучване № 826/05.07.2005 г. под ръководството на Д. Янков (РИМ – Стара Загора).

Обектът е разположен северозападно от пресечката на *cardo maximus* и *decumanus maximus* в границите на крепостните стени на Августа Траяна. Общата разкопана и проучена площ е около 25 х 26 м.

В тази част, както на съвременния, така и на античния град, има лек наклон на терена от северозапад към югоизток. При кота на съвременния терен 215,60 (измерена в средата на западния профил) всички останки от архитектура, настилки, ями се откриваха под дебел пласт рушевини от XIX-XX в. на нива от 213,39 до 211,86 м. Възможно е това запълване и подравняване на терена да е предизвикано от строителството през 1881-1885 г. на сградата на Първа мъжка гимназия, сега Техникум по строителство

От периода II-VI в. бяха разкрити останки от два комплекса сгради: условно сграда А – в североизточния ъгъл, и сграда Б – към югозападния ъгъл на разкопаната площ.

Сграда А. Към първия строителен период II – края на III в. принадлежат три помещения с размери на западното 9,0 х 7,8 м. Общата дължина на двете помещения от изток е също 7,8 м, като не беше възможно да се проследи ширината на помещенията. Със сигурност бе установено, че северната стена на североизточното малко помещение и това от запад е обща и е опирала непосредствено до тротоара на античната улица от север. В края на III или самото начало на IV в. е направено преустройство, при което двете източни помещения са били разрушени и на тяхно място е застроено едно помещение. Северната му стена е изправена и отново е обща с тази на западното помещение, а южната и западната са изцяло изградени и изместени съответно на около 0,50 м на север (южната стена) и на 1,30 м на запад (западната стена). Подът на двете големи помещения е бил подравнен и е направена не много стабилна подложка от камъни и розов хоросан за мозаичен под. Фрагменти от тази мозайка с обща запазеност около 1,8 м^2 бяха открити в западното помещение. За съжаление и двата фрагмента са от крайни полета и са запазени само геометрични орнаменти – редуващи се четирилистни розети. Мозайката е изпълнена в техника *opus tesalatum* с дребни кубчета от камък, стъкло и керамика. Към втората половина на V в. най-

вероятно е извършен някакъв ремонт в двете помещения на сграда А. Поправки се наблюдават и в суперструкцията на разделителния зид, северно от входа. Ремонтът на това място се изразява в използването на нова техника на градеж –"рибена кост". След средата на VI в. помещенията към сграда А на проучвания комплекс са разрушени .

Сграда Б. Разкрити са три помещения от тази сграда – две от изток и едно от север. В югоизточния край на проучения сектор беше открит и документиран зид от помещение, което най-вероятно се развива на запад. В този си вид се оформя перистилен тип сграда, разположена западно от разкритата улична настилка в южната част на обекта. Южното помещение от изток продължава, като се наблюдава членение на следващото на две по малки помещения. Запазените и документирани размери на тази сграда са 12,50 м от изток и 11,20 м към запад. Липсата на находки не позволява по-прецизно датиране на изграждането на тази сграда, както и фазите на ремонти и преустройства. По аналогии от други градежи в Августа Траяна, както и най-близката проучена сграда А, изграждането на сграда Б (I фаза) вероятно трябва да се отнесе към втората половина на II-III в. През този период източното помещение е едно и вероятно е изпълнявало някакви стопански функции. Прилепеното (или преустроено) помещение на розов хоросан в югоизточния ъгъл на сградата е синхронно по начин на градеж с помещение 1 на сграда А и следователно може да се датира към първата половина на IV в. Към края на V или началото на VI в. вероятно е бил запълнен широкият вход от запад на североизточното помещение на сграда Б.

По време на разкопките на три места на обекта бяха открити и документирани каменни настилки: две в северозападната четвърт на обекта и една към централната южна част на обекта. Едната настилка фланкира северния зид на сграда Б, запазената й дължина е 9,20 м, като вероятно от изток е достигала до западния зид на сграда А. Малка част от каменна настилка с размери 2,10 х 1,70 м и с добре оформена западна граница беше разкрита в близост до северозападния ъгъл на сграда А. Двете настилки в северозападния сектор на обекта са от плочести камъни, някой от които са с размери до 1,10 х 0,60 м. Дебелината им не надвишава 0,06-0,07 м. При тази дебелина на плочите логично е да се отхвърли предположението, че те са от настилки на улични платна. Може да се изкаже хипотезата, че в този сектор на античния град е бил оформен отворен на север площад с неясно предназначение. Третата каменна настилка беше разкрита в централната южна част на обекта. Запазената и дължина достига до 10,20 м, а ширината и е 4,50 м. Тротоари липсват, но в източната част бяха открити останки от канализация, разрушена отчасти от съвременната къща. В този си вид разкритата част от настилката може да се приеме за улично платно, което води

на юг от сграда А. През 1989 г. в двора на Строителния техникум бяха извършени сондажни проучвания под ръководството на М. Минкова (РИМ – Стара Загора). Разкриха се останки от два зида с посока И-З, античен кладенец и колона с надпис, посветен на нимфите. Може да се предположи, че новооткритата улица води точно до мястото, където може би се е намирал храм на трите нимфи.

В кв. А3 бе разчистен дъговидно извит зид от един ред камъни без спойка, положени направо върху скалата. В пръстта около тези камъни бяха открити няколко фрагмента керамика на бавно колело – IX-X в. Останалите средновековни находки се изчерпват с няколко фрагмента стъклени гривни, които се датират най-общо в периода XI-XIV в. Липсата на средновековен пласт може да се обясни с изказаното и порано схващане, че през цялата средновековна епоха градът не е бил гъсто заселен, а са съществували отделни жилищни квартали в границите на наследените крепостни стени и извън тях.

От периода XVIII-XIX в. бяха проучени останки от едно жилище, което попада в обсега на сграда А, както и мазетата на жилище в обсега на сграда Б, няколко боклучни и септични ями. Бяха открити повече от 20 почти изцяло запазени съда, фрагменти от лули, части от медни съдове. По-важно е да се отбележи, че навсякъде пластът от епохата на турското владичество е достигнал и унищожил останките от периода II-VI в.

Останките от мозайката в сграда А бяха своевременно демонтирани от колектив от Пловдив със средства на инвеститора и сега се съхраняват в РИМ – Стара Загора. Съгласно предписанията на комисията, под ръководството на научния ръководител, каменните плочи на частта от улицата бяха демонтирани и съхранени за бъдещи консервационно-реставрационни дейности в археологическия резерват.

ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ УПИ II-3333-3334, КВ. 68, УЛ. "С. СИЛОВ" №81-83 ОТ РЕГУЛАЦИОННИЯ ПЛАН НА СТАРА ЗАГОРА – "КРЕПОСТНИ СТЕНИ" В АР "АВГУСТА ТРАЯНА-ВЕРЕЯ-СТАРА ЗАГОРА"

Димитър Янков, Мария Камишева

Проучванията се проведоха от 04.08. до 25.09.2005 г. под ръководството на Димитър Янков и с участието на Мария Камишева – и двамата от РИМ-Стара Загора с Разрешение за теренно археологическо проучване №878/18.07.2005 г. Финансирането

е по Договор между РИМ и собственика на двата парцела и изцяло за сметка на инвеститорите на строежа. Беше проучена обща площ около 260 м^2.

Теренът, отреден за строителство попада върху западното трасе на двете крепостни стени на Августа Траяна – Берое и отстои на около 60 м северозападно от проучените през юли-август крепостни стени с правоъгълна кула и на 25 м югоизточно от триъгълна кула към вътрешната стена, проучена от Кр. Калчев през 90-те години. В проучената площ бяха открити останки от вътрешната и външна крепостни стени в запазена дължина съответно 17 и 22 м. В процеса на разкопките беше установено, само в границите на сектора, изключително голямата денивелация на терена към югюгоизток. Измерванията на бермата на вътрешната стена са съответно 232,84 (в северния край) и 231,65 – в южния край на стената. Конструкцията на вътрешната стена не се отличава от известното досега – през първата фаза тя има дебелина 1,65 м с пиластри през 3,50 м. Различието тук е в размерите на пиластрите – 1,0 х 1,80 м. Стената е изградена от ломени камъни на хоросанова спойка. Вътрешната стена в проучения сектор е най-добре запазена в северния край – до ниво 232,66. През II фаза на преустройството на стената свободните пространства между пиластрите са запълнени и по този начин ширината на вътрешната стена тук достига до 3,40 м.

Беше проучен много малък сектор от вътрешността на античния град – около 25 м^2. В тази малка площ се откриха останки от мощен пожар в сграда с дървена конструкция, която вероятно е имала и втори етаж и е опирала във вътрешното лице на вътрешната стена. Откриха се над 200 фрагмента от глинени лампи и около 20 костени игли и лъжички, както и фрагментирана битова керамика. Находките позволяват целият комплекс да се датира в границите до края на III – началото на IV в. Тъй като пожарът се проследява и под запълването на свободните между пиластрите пространства, то данните от анализа на находките в случая само потвърждават възприетата и за други сектори от стената втора фаза на преустройство, а именно – първата половина на IV в. Поради малката разкопана площ от тази сграда, засега не е възможно да се тълкува нейното предназначение. Пак в тази площ бяха проследени останките от три водопровода, чието трасе е успоредно на крепостната стена. Установи се, че най-западният от тях е елиминиран още преди констатирания пожар, а при средния вероятно е имало извод за чешма.

В границите на споменатия терен имаше възможност да се проследи евентуалното наличие на крайградски ров. За целта беше заложен контролен сондаж, перпендикулярен на външното лице на вътрешната стена на запад от нея с размери 18,50 х 2,50 м при достигната дълбочина на места до 4,60 м от нивото на сегашния терен. Беше установено, че в тази част на античния град на разстояние 3,50 м от лицето на вът-

решната стена започва естествен наклон на терена, който оформя западната граница на огромна падина.

Независимо от споменатата даденост на терена, и в този сектор бяха открити останки от външна крепостна стена. Този факт отхвърля всякакви съмнения относно цялостното изграждане на втора крепостна стена на ранновизантийския град. Основите на външната стена са вкопани на около 0,50 м в материка и на 1,30 м от очертаващата се граница на началото на склона от изток. Изградена е от ломени камъни със спойка от хоросан с едро счукана тухла и във височина с тухлени пояси. Интересен момент, свързан с проучванията в този сектор се отнася до документираното огромно разрушение на външната стена по цялата и дължина в границите на проучения терен, т. е. повече от 23 м. Тя е рухнала в цялата си ширина на запад към споменатото дере. В покъсно време тези масиви от градежа на стената са изправени отвесно и в южния край по трасето на външната стена бяха открити останки съответно от едно жилище от XI-XII в., както и мазе на къща от втората половина на XIX в. В границите на проучения терен други останки от средновековни жилища и съоръжения не бяха открити. Към XIX в. се отнасят материалите, открити в един кладенец, между двете стени, както и една боклучна яма в южния край на обекта. И двете жилища са ползвали като западна стена изправените отвесно масиви от рухналата стена. Причините за огромното разрушение на стената в този сектор могат да се свържат със съществуващото дере, съчетано с недотам добро изпълнение по време на строителството. Не е изключено в съчетание с тези два фактора да се търси и някакво земетресение, което допълнително ще е допринесло за разрушенията. Във всеки случай, по време на разкопките не бяха констатирани никакви данни за разрушения, свързани с евентуални военни действия. По-трудно е да се определи датата на това разрушение. Най-вероятно това ще да е станало към втората-третата ¼ на VIII в.

Основание за тази датировка дава, откритата сред рушевините на външното лице на вътрешната стена уникална находка. Става дума за един новооткрит надпис на гръцки език. Той е бил изчукан върху плоската страна на антична мраморна конзола с височина 0,95 и ширина 0,60 м. Върху предната лицева страна на конзолата е имало изображение на Пан; главичката сега е отчупена и липсва. Вероятно първоначалното предназначение на конзолата е било да служи като поставка за легло или маса.

Самият надпис се откри в пласт рушевини на вътрешната крепостна стена на града. Надписното поле е с размери 0,55 х 0,40 м, като височината на буквите е 3,2-3,5 см. Макар че е сравнително добре запазен, разчитането му създава известни трудности, което се дължи на факта, че това е единственият досега известен и толко-

ва добре запазен надпис от нашите земи от последната четвърт на VIII в. Във всеки случай смисълът на текста е ясен и в превод той гласи: "Възобновиха крепостта деспотите Костантин и Ирина, премъдри и благочестиви владетели на ромеите ... да им помогне Христос (на тях ? на жителите на града ?) за опазването на града". В началото и края на надписа е изчукан християнски кръст на височината на буквите в текста. Работата по разчитането на текста продължава.

Археологическата обстановка, в която е открит, по недвусмислен начин показва, че той е бил вграден в един от най-разрушените сектори на крепостната стена. Вероятно точно тук е положено началото на възстановяването на крепостта и по подобие на днешните обичаи, нашият паметник може да се тълкува като символичния първи камък за възобновяването на крепостните съоръжения. Може дори да се допусне, че самата императрица и синът ѝ са присъствали на паметното събитие. Откритият надпис по категоричен начин потвърждава данните от други писмени източници, че по това време – към втората четвърт на VIII в., териториите на днешна югоизточна България все още се намират в обсега на Византийската империя.

ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ УПИ VII-3154, КВ. 69а, УЛ. "Х. Д. АСЕНОВ/"ГЕН. СТОЛЕТОВ" ОТ РЕГУЛАЦИОННИЯ ПЛАН НА СТАРА ЗАГОРА – "КРЕПОСТНА СТЕНА С ПРАВОЪГЪЛНА КУЛА" В АР "АВГУСТА ТРАЯНА-ВЕРЕЯ-СТАРА ЗАГОРА"

Димитър Янков, Мария Камишева

Разкопките се проведоха от 07.07. до 08.08.2005 г. със средства на инвеститора на строежа под ръководството на Д. Янков (РИМ – Стара Загора) с Разрешение за теренно проучване №826/5.07.2005 г. В разкопките участва Мария Камишева – новоназначен уредник в отдел "Антична археология", РИМ – Стара Загора. Секторът, отреден за строителство, се намира на около 60 м северозападно от трасето на крепостната стена на форума на Августа Траяна. Трасето на фортификационните съоръжения в тази част на античния град има посока ЮИ-СЗ без чупки в стената до проучената през 1992 г. от Кр. Калчев правоъгълна кула на ул. "Ген. Столетов".

В парцела с обща площ около 300 м^2 бяха проучени останки от западните вътрешна и външна крепостни стени на Августа Траяна - Берое, както и една правоъгълна кула към вътрешната крепостна стена. Външната стена на места достига до ниво 227,33 при ниво на днешната улица от изток 227,28, което е нивото на втория тухлен пояс в стената от бермата. Запазената височина на външната стена е 4,6 м.

В разкопания сектор беше проследена вътрешната стена в дължина до 18,50 м и външната стена – 16,50 м. Документираха се фазите на изграждане и преустройство на вътрешната стена, при което се потвърдиха вече известни факти, свързани с фортификацията на античния град. И тук първоначално е била изградена вътрешната стена с дебелина на зида 1,62-1,65 м с редуващи се пиластри през 3,50 м към вътрешното лице. Новото от проучения сектор е свързано със следващата фаза, когато е извършено първото преустройство в стената, довело до нейното удебеляване. При всички досега разкопани обекти в града е констатирано запълване на свободните пространства между пиластрите. В някои сектори дори не се наблюдават отделните пиластри, а има изцяло направена нова облицовка на вътрешното лице и във височина на стената. Тук за първи път беше открито незапълнено пространство между първия и втория пиластър от север на юг в разкопаната площ. Пространството между втория и третия пиластър е запълвано на два етапа. Пълнежът непосредствено до третия пиластър е от ломени камъни, със спойка от розов хоросан и е с дължина 2,10 м на север. Останалата част от празното пространство е запълнена по-късно от небрежно нахвърляни ломени камъни със спойка от бял хоросан. Тази разлика в запълването между втори и трети пиластър може да се свърже с наличието на някакво дървено стълбище към платформа, устроена между първи и втори пиластър, където празнината не е запълнена, или пък с устройване на стълбище към евентуален втори етаж на изградената през II фаза правоъгълна кула. По аналогия с други сектори от града, трябва да се приеме, че втората фаза на преустройство на стената е протекла в периода от втората половина на III до началото на IV в., когато е била изградена и правоъгълната кула. Констатирано е и различие в начина на оформление на външното лице на вътрешната крепостна стената. От редуващите се каменни блокчета като облицовка на стената, се преминава към облицовка от тухлени пояси с ломени камъни и все същото грижливо измазване на фугите по лицето на стената.

Разкритата кула има външни размери 7,10 х 4,25 м. Северната и южна стени са с дебелина 1,60 м, а лицевата западна стена на кулата е с дебелина 2,25 м. Входът е оформен в дебелината на стената на ниво 226,63, в централната част и е с ширина 1,3 м. Прави впечатление оставащото твърде малко вътрешно пространство на кулата – 3,60 х 2,10 м. При градежа и в основите са положени големи каменни блокове, някои от които със сигурност са преизползвани от други градежи. Мястото на новооткритата кула – на около 60 м северно от западната порта на града и на 40 м южно от друга правоъгълна кула, проучена от Кр. Калчев през 2002 г., предполага наличието на още една кула между портата и новооткритото съоръжение. По технически причини, пора-

ди наличието на модерна септична яма, която попада върху част от външното лице и вътрешността на кулата, последната не е проучена изцяло.

Следващата фаза е свързана с изграждането на външната крепостна стена. В тази част от трасето тя е с дебелина 2,60-2,63 м и ширина на бермата отвътре и отвън до 0,45-0,50 м. В този участък тя е изключително добре запазена – 3,13 м от суперструкцията. Изградена е от ломени камъни на спойка от розов хоросан с едро счукана тухла, с редуващи се по цялата ширина на стената пояси от 4 реда тухли. Сигурни данни за датирането на външната стена в този сектор няма, но по аналогия от други обекти в града трябва да се приеме, че нейното изграждане е станало в края на V – началото на VI в.

С цел проверка на напластяванията между двете крепостни стени и евентуални находки, които биха дали възможност да се прецизира датировката на изграждане на външната стена и кулата, беше направен напречен сондаж между двете стени и покрай северната стена на правоъгълната кула. Бе разкрито по-ниското ниво на бермата на външната стена и лекият наклон на терена на запад. Констатира се и повдигане и подравняване на терена в тази част от междустенното пространство. Това вероятно е свързано с изграждането на две жилища, северно от кулата и разкритата пред тях каменна настилка пред лицето на вътрешната стена. Те се датират според намерената в тях керамика в VI в. Напречен сондаж беше заложен и към външната стена с цел проследяване и откриване на следи от крайградския ров. За съжаление рушевините от къща от XIX в. не позволяват точно да се определи на какво разстояние от стената е започвал изкопът на рова, въпреки видимия наклон на терена на запад.

Изключителната запазеност на трасето на двете стени в тази част на града, както и на останките от правоъгълната кула са причина за единодушното решение на Експертен съвет на НИПК, свикан след Комисията за приемане на обекта, което предвижда консервация и реставрация на обрушените части от стената и цялостното им експониране по подходящ начин в бъдещата сграда с постоянен достъп на гражданите до тях.

IV. СРЕДНОВЕКОВНА АХЕОЛОГИЯ

ПРОУЧВАНИЯ НА ПРЕСЛАВСКАТА ПАТРИАРШИЯ – ЮГ

Живко Аладжов

През 2005 година продължиха проучванията на откритата през 2004 година улица, една от преславските средновековни артерии, която води от южния площад на Преславската патриаршия на югозапад, най-вероятно към разкопавания от Стойчо Бонев и смятания от мен за аристократичен комплекс. Тази улица е фланкирана от изток с ограден или подпорен зид. На обекта се работи през месец юни 2005 година, но поради дъждовете не можахме плътно да използваме времето дадено ни за работа. Беше проучена площ от 4-6 археологически квадрата, в които се разчисти продължението на проучваната от предните сезони улица и фланкиращия е ограден зид. През този сезон беше установена причината довела до ситуацията, в която южния край на уличната настилка да бъде разрушена. Тук се откри попивен канал, за чиито градеж са използвани плочи и камъни от улицата. Каналът отвежда атмосферните води от аристократичния комплекс в югоизточна посока. За неговата направа са използвани още плочи и камъни от оградния зид, съпровождащ улицата. В южния край на изкопа се откриха два гроба, които вероятно маркират края на неголемия некропол в съседния сектор, разчистван от Стойчо Бонев. В разкопаната площ се установиха следите на две полувкопани жилища, датирани в периода XII-XII в. Находките открити на обекта са традиционните за Преслав материали – орязани корубести монети (имитации от XIII в), две части от оловни печати от XI век, както и многобройни фрагменти от тънкостенна средновековна керамика,метални предмети (части от ножчета, халкички и др.) Бяха открити и следи от могъществото на града през IX-X век, прозоречно стъкло, варовикови и мраморни парчета от богатата някога архитектурна украса на царствения град.

През 2006 година предвиждаме да се разкопае останалата площ между двата обекта, а също така да се установи дали регистрираните вече археологически структури се развиват на юг.

Техническата документация е изработена от д-р Стела Дончева.

ПРОУЧВАНИЯ НА КАРНОБАТСКАТА КРЕПОСТ МАРКЕЛИ

Живко Аладжов

През изминалия археологически сезон на крепостта Маркели се работи на няколко сектора, условно обозначени като “Църковен комплекс”, “Южно землено съоръжение” и “Водно съоръжение”. В зависимост от условията и резултатите през различното време усилията се концентрираха на един или друг сектор. Първоначално през кампанията бе почистена изцяло крепостта, дейност, която тук винаги е от голямо значение, тъй като поради силно наклонения терен има свличане на пръст, а там където има естествена тераса храстите израстват много на гъсто. Освен тези особености на обекта проблем са и изграждането на безопасни пътеки, които да обезпечават сигурен и удобен достъп до проучваните обекти.

Южно землено съоръжение

През изминалата година бе разчистен и разширен разреза на вала, както и допроучени откритите в основата му през 2004 г. четири ями, като през тази година бяха проучени още две. При почистването им се откриха керамични фрагменти, които могат да се отнесат към КЖЕ.

Изследва се изцяло западния профил на Големия южен вал. Като цяло резултатите потвърждават досегашните наблюдения.

Църковен комплекс

Допроучена бе СИ кула на Източната крепостна стена, като разчистения насип бе от различни по големина камъни, пясък, тухли, керемиди и съвсем ограничено количество керамични фрагменти. Тук бе разкрито едно жилище , при чието разчистване се попадна на метални предмети, фрагменти от стъклени гривни.

Разчистено бе пространството между северната апсида на църквата и източната крепостна стена пред нея. Откриват се фрагменти керамика от XIII-XIV в.

Водно съоръжение

Разчистени бяха нанесените през зимата пръст и трошляк. Премахнат бе насипа около зида към реката. Установено бе, че дължината на стената от резервоара към реката е 7,80 м. И височина 0,95 м. Западно от стената на СЗ част от съоръжението на дълбочина 1,10 м се откри човешки скелет в анатомичен порядък, без очертания на гробна яма. Вероятно погребението не е във връзка с водното съоръжение. Материали не са открити.

Като цяло проучванията от сезон 2005 година потвърдиха резултатите от предните кампании.

ОБЕКТ №12 (МАРИНОВ МОСТ) ПО ПЪТНОТО ТРАСЕ НА "ПЪТ II-86 РУДОЗЕМ – КСАНТИ"

Живко Аладжов

Спасителното археологическо проучване бе проведено в периода 30.X – 1.XII.2005 г.

Основание за сондажните проучвания в този участък от проектното трасе са фрагменти от битова керамика и строителен трошляк, открити на повърхността в района. Керамиката се отнася към периода XVIII – средата на XX век. Проучена е площ от 25 на 30 м на дълбочина от 0,60 до 1-1,20 м. В проучената площ е локализирана стопанска постройка, чиито основи са разкрити. Те са иззидани от големи необработени камъни споени с кал. За заздравяване на градежа във височина са използвани дървени колове, части от които са отрити при разкопките. Стопанската постройка – воденица или гатер е използвала силата на водата, което се обуславя от факта, че обекта се намира между две дерета по които и в момента тече вода, до така наречения Маринов мост. При разкопките се откриха и следи от процеса по приготвяне на дървени въглища, дейност практикувана до 50-те години на миналия век. Дървените въглища били изнасяни за Ксанти. След затварянето на границата пътят спира да функционира и постройката е изоставена.

Според откритата керамика на обекта той се обитава интензивно от края на XVII – началото на XVIII до средата на XX век От периода на XVIII век е открита медна турска монета, глинена турска лула с туграта на султана. В по късните години функционирането на обекта е свързано с наличието на граничната застава на близо – открити са войнишки копчета, гилза и др.

През територията на проучения сектор минава съвременния водопровод на село Чепинци, както и водосборните му комуникации.

Работата на обекта бе силно затруднена от строителния трошляк, каменистия терен на повърхността и в дълбочина, както и от пръстта сваляна от машините работещи в съседство на височина.

ПРОУЧВАНИЯ НА СРЕДНОВЕКОВНА ЦЪРКВА ПРИ С. ГОРСКО НОВО СЕЛО, ОБЩИНА ЗЛАТАРИЦА

Йордан Алексиев

Археологическите разкопки през 2005 г. бяха проведени през м. септември-ноември и са финансирани от Археологическия институт с музей при БАН.

Ръководител на разкопките: ст.н.с. д-р Йордан Алексиев и зам.-ръководител ст. н. с. д-р Константин Дочев (и двамата от Филиала във В. Търново).

Проучването имаше три основни задачи: 1) сондажи вътре в църквата с цел да се изясни фундирането на зидовете и евентуално разкриване на гробове (за което имаше податки – по-сигурни за притвора); 2) разширяване на терена около църквата и разкриване на гробовете от некропола (някои от гробовете, маркирани с каменни надгробия); 3) разкриване на плочниковата настилка, западно от църквата и сондажи за разкриване на архитектурни останки от сгради около църквата.

Архитектура. В общи линии архитектурния план на църквата бе разкрит още през 2004 година. Църквата е еднокорабна, едноапсидна с главен вход от запад (ширина 1,20 м) и допълнителен вход от юг (с ширина 0,90 м). Външни размери: дължина – 12,20 м (без апсидата, която е 1,50 м); ширина 6,20 м. Вътрешни размери: дължина – 10,20 м; ширина – 4,40 м. Притворът има размери 4,40 х 2,60 м; а наоса 6,60 х 4,40 м. Апсидата е широка 2,8 м и дълбока 1,50 м.

Дебелината на зидовете е 0,90 м. Изградени са от средноголеми камъни с добре обработени лица. В западната част на надлъжните стени и западният зид на църквата са изградени от много големи камъни (някои от тях с дължина над 1-1,20 м) споени с бяла хоросанова спойка. За укрепване и подравняване на каменната зидария са използвани дървени греди (сантрачи) по две надлъжно на зидовете и напречни. Поставяни са през 1-1,10 м. По запазените хоросанови отпечатъци се установява ,че те имат правоъгълно сечение (0,12 х 0,10 м). Зидовете (суперструкцията) лежи върху по-широка основа (субструкция) като вътре и вън се образува банкет с ширина 0,10-0,12 м. Само ширината на външните банкети се увеличава от изток към запад като следва естествения наклон на терена, където той достига до 0,20-0,22 м, колкото е и при западния зид на църквата.

При сондажите се установи ,че основите са положени на дълбочина до 0,60 м от нивото на банкета, като също се увеличава от изток към запад. Камъните са полагани в предварително направени траншеи.

Във височина външните фасади на църквата са били богато украсени с керамопластична украса – четирилистници (с различна дължина – от 0,06 до 0,13 м). При оформяне на арки и сводове широко за използвани бигорови блокове и тухли.

Църквата е била покрита с керемиди: от двата типа – тегули и капаци (имбрици).

Стенописна украса. Църквата има сравнително добре запазена стенописна украса (цокълната украса и долната част на фигурите от първия регистър). По-добре запазена е украсата в северната половина на църквата, а по южната има само петна от цокъла.

Връзката между стенописният слой и грунда е сравнително добра. От направените лабораторни изследвания се установи, че мазилковият грунд е от калциев карбонат или "пишеща креда", незначително съдържание на пясък (под 1 %) и органичен пълнител –дребно нарязана слама – около 15 %, следите от която личат и върху живописния слой. Мазилката е еднослойна – тя служи както за подравняване на каменната зидария, така и като грунд за живописния слой. Установиха се няколко участъка, при които личат шевовете (джорнати), където мазилката се застъпва от следващия участък, изпълняван за един ден.

Всички пигменти са смесвани с бяла креда са получаване на нюанси и се установява голямо съдържание на калцит.

Техника на изпълнение. Използвана е смесена техника. Голяма част от живописната повърхност е изпълнена в "al fresco" т. е. работено е върху мокра мазилка. Живописта е довършвана на сухо като за свързвател е използвана гасена вар.

Иконографски опис. Цокълната украса представлява зигзаговидни (стъпаловидни) начупени черни и червени линии на бял фон, очертавани много грижливо. Цокълът опасва цялата вътрешна повърхност:притвор, наос, апсида. Тази схема има пълни аналогии с цокълната украса на повечето църкви на Трапезица. След олтарната преграда на северната стена и цялата апсида цокълът е много по-висок. Това предполага, че фигурите от първия регистър там са значително по-малки, отколкото в притвора и наоса.

Запазените фигури от първия регистър са едри, сравнително високи (около 1,60-1,70, а с нимбовете навярно до 1,80 м) – групи от прави, фронтално представени.

В притвора са изобразени преподобни светци-монаси. С положителност може да се твърди, че фигурата на преградния зид, северно от входа е на Св. Йоан Кръстител. При първото посещение на църквата под гърдите на светеца бе запазена долната част от правоъгълен свитък с последния ред (височина на буквите 1-1,2 см – черни букви върху белия свитък). Върху северната стена на наоса (преграден зид – западен

пиластър) и източното лице на преградния зид има изображения на светци-войни (любими персонажи в украсата на църквите на Трапезица). Личат обутите в ботуши крака,долните части на щитове, ножниците на мечове с богата украса. Най-интересни безспорно, са трите изображения в средната ниша на северната стена (между двата плитки пиластра и точно срещу южния вход). Средната фигура е на царя – представен фронтално. Облечен в червена мантия, украсена със "златни" бордюри с бели релефни точки, които имитиран бисерната украса. Краката са обути с червени островърхи обувки, също с богата украса. Царят е стъпил върху овална червена възглавничка (субпендион). В средата на фигурата е представен царският лорус, украсен с диагонални линии и бисерни зърна. В дясно е фигурата на царицата – с червена мантия , червени обувки, стъпила върху червена овална възглавничка. Лявата фигура навряно е на светеца-покровител.

Стенописите бяха почистени от повърхностни замърсявания и укрепени към мазилковия грунд посредством китове и бордове (група художници с ръководител Миглена Прашкова).

Некропол.

През 2005 година бяха разкрити 22 гроба: 3 в наоса на църквата; 2 в притвора и 17 около църквата. Гробовете около църквата се разпределят: от юг – 1 (№15); от изток – 6 (№ 3, 4, 5, 6, 9 и 13) и от северната страна – 8 (№ 7, 8, 10, 11, 12, 14 и 16).

До външното лице на югоизточната пета на апсидата се разкриха струпани кости, които принадлежат най-малко на три възрастни индивида (част от тях са залегнати от тънки каменни плочи.

Наос. Гробовете се разкриха в западната част на наоса.

Гроб №1. Скелетът лежи по гръб, черепът е смачкан, долната челюст лежи върху шийните прешлени. Дясната ръка свита под тъп ъгъл и лежи върху таза, а лявата ръка е силно свита и лежи върху рамото. Ковчегът е маркиран от големи до 0,20 м четириръби гвоздеи в подвита Г-образно главичка. Дължината на гвоздеите предполага ,че за направата на ковчега са използвани дебели дъски (талпи) до 0,08-0,10 м. Използвано е дърво с мека дървесина, което не е оставило следи при изгниването.

Обща дължина – 1,64 м

Гроб №3. Скелетът е положен по гръб, успоредно на вътрешното лице на северния зид, като западния пиластър е залегнал: горната част на лявото бедро, лявата половина на таза, лявата част на гръдния кош до прешлените на гръбначния стълб и лявата ръка..

Дясната ръка е силно свита в лакътя и лежи върху рамото.

Обща дължина 1,65-1,70 м.

Положението на гроба сочи, че той предхожда изграждането на църквата.

И трите гроба в наоса са вкопани на дълбочина от 0,21 до 0,59 от прага на входа (което приемаме за кота "0").

Гробове в притвора.

Разкриха се два гроба – единият в северната, а другият в южната част.

Гроб №1 (северна част на притвора). Скелетът е положен по гръб, успореден на вътрешното лице на северния зид. Черепът е паднал върху дясното рамо. Ръцете са свити под тъп ъгъл и лежат върху таза. Долните крайници са изпънати, със запазени петни кости и фаланги. От северната им страна има изправени плочести камъни с дебелина до 0,10 м и на 0,12-0,15 м от северния зид.

Дължина 1,18 м.

При почистването на скелета на черепа се откриха следи от сърмена тъкан – запазени са златните нишки, спираловидно усукани около копринен конец. На третата фаланга на показалеца на лявата ръка бе открито медно пръстенче и част от халкичка на второ. Бяха намерени и 3 сребърни сферични копчета. При лабораторни условия при изследване на черепа бяха открити две сребърни обеци със сферична украса.

Гроб №2 разкрит в южната част на притвора. Скелетът е положен по гръб, костите са добре запазени, в анатомичен порядък. Ръцете са свити в лактите и лежат – дясната над таза, лявата – върху него.

Обща дължина – 1,63-1,68 м.

Гробове около църквата. От 17-те гроба около църквата ще разгледаме само два гроба, в които има по-богат инвентар.

Гроб №11 (гробът по камъка с надписа). Скелетът лежи по гръб. Костите са сравнително дребни, разбъркани. Разместени са ребрата и долните крайници, прешлените на гръбначния стълб и таза. Ръцете са свити в лактите; лявата ръка е над таза, а дясната под него.

При дясната част на таза се откри сребърна монета на цар Иван Александър с Михаил (сечена между 1337-1350 година – всички монети са определени от ст. н. с. К. Дочев. Почти в нормално положение е левият крак, а костите на десния са разместени и върху тях лежи част от таза. На дъното на гробната яма се намират и части от декоративна керамика. Повечето от гробните ями, северно от църквата са копани след разрушаването на църквата, в пласта от строителни разрушения.

Находки: откриха се железни "висулки" с триъгълна форма и "пъпка" (навярно прикрепвани към кожен или платнен колан) и "токи" (или украси) с двойно трапецовидна форма.

Гроб №16. Скелетът е положен по гръб. Костите са сравнително добре запазени Откриха се колани апликации от калай – едните с ажурна, а другите с релефна украса. Откри се и правоъгълна желязна тока, на езичето на която е запазена една апликация.

При другите гробове се намират по няколко медни сферични копчета (от 1-2 до 5-6). При един гроб черепът бе поставен върху парче от тухла (№15), при някои има изправени плочести камъни (№7 и №15).

Некрополът при средновековната църква има три периода. Най-ранни са гробовете в наоса (които предхождат изграждането на църквата) при съществуваща църква са двата гроба в притвора, а след разрушаването на църквата са гробовете около нея. Трудно може да се отговори на въпроса кога е била разрушена църквата, но вероятно сред средата на XIV в. вече възниква некрополът около нея.

От намерените 21 монети (една сребърна на цар Иван Александър с Михаил) и останалите медни. Повечето от монетите са от първата половина на XIII в (14 монети). Най-ранните са от 1215-1220 (2 броя); латински имитации, тип А 1220-1230 г. (5 броя) 1230-1240 (2 броя); 1240-1245 (1 брой); 1240-1250 (4 броя) и от 60-те години на XIII в. (6 броя).

Имаме основание да приемем,че изграждането на църквата се отнася към 30-те години на XIII в. (и е свързано с цар Иван Асен II). Църквата е съществувала до средата на XIV в., когато е била разрушена и около нея възниква некропола.

ПРОУЧВАНИЯ В НААР "ДУРОСТОРУМ-ДРЪСТЪР-СИЛИСТРА"

Стефка Ангелова, Румяна Колева, Боян Думанов, Чавдар Кирилов, Владимир Пенчев

Южно от базиликата е свален насип, дебел 0,80 м и пласт от XV-XVII в. със средна дебелина ок. 1 м. Достигната е западната стена на помещение №7, запазена в тази южна половина на помещението на височина около 1,6 м. В очертанията на помещението и източно от него беше проучено наземно жилище №1/2004 г., чийто северозападен ъгъл е разкрит през 2004 г. То е еднопространствено, с размери 5,20 х 6,20 м. Запазена е каменна цокълна зидария от квадри и полуобработени камъни по външните лица, по-дребни камъни и строителна керамика във вътрешността, споени с глина (деб. 0,80-0,60 и запазена височина 0,30 м). Подът е от трамбована глина на дълбочината на ходовото ниво от края на XIV в. Западната стена на жилището ляга върху високо запазения западен зид на помещение №7 на верижната сграда. Пещта на жи-

лището, проучена през 2004 г., се разполага в северозападния ъгъл и има два пласта опечена до червено глинена замазка. Жилището се датира в XIV в.

В кв. E9 и самия югозападен край на кв. D9 беше проучен културен пласт със средна дебелина 1,30-1,20 м. от XIII в. Дебелината на пласта отразява интензивното обитаване на терените западно от верижната сграда през целия XIII в. Тук пластът, опожарен в 1242 г., е разнесен от по-късни вкопавания, хиатусът от втората половина на XIII в. не се наблюдава. Освен мазетата, долепени до западните фасади на помещения №6 и №7 на верижната сграда, други структури от първата половина на XIII в. се разкриват силно обезличени. Грънчарска пещ №3, отчетена през м.г. и всички останки, разкрити през тази година, стратиграфски попадат във втората половина на XIII в. Пластът от това време е силно наситен с камъни, фрагментирана строителна керамика, животински кости, различни изделия от глина, камък, метал, кост, стъкло. Това, което особено впечатлява е наличието на железни крици и немалко количество железни инструменти. Вероятно тук, освен производство на битова керамика, е имало и ковашки работилници.

Интересна картина разкриват монетите от XIII в. Повечето (14 бр.) принадлежат на първата половина на века. Към тях трябва да се прибавят и монетите от целия XII в. (12 бр.), откривани в контекста на XIII в. Количеството им – 12 бр. е необичайно голямо. Монетите от средата и втората половина на XIII в. са само 6 бр. Вероятно във връзка с недостига на монети две късноримски монети са очуквани, за да им се придаде форма на коруби.

В югозападния край на кв. D9 и кв. E9 са разкрити:

Жилище №1/2005. Разкрити са целият източен и част от северния му зид. Останките са от цокълна зидария с височина 0,50-0,60 м. Дължината на източния зид е 3,80 м с дебелина 0,80 м. От северния е разчистена част с дължина 1,72 м. В североизточния ъгъл се разкри каменен под. Върху него, в подковообразно вдълбаване е запазена отухлена глинена замазка от обезличено огнище. Върху каменния под беше намерена медна монета – латинска константинополска имитация тип B (малък модул) от I-III десетилетия на XIII в. В пластовете под сградата на дълбочина са запазени следи от опожарен пласт и две монети: българска имитация тип C – от първото десетилетие на XIII в. и на Мануил I Комнин (1143-1180).

Жилище №2/2005. Разположено е северозападно от жилище №1 в кв. E9. Останки от цокълна каменна зидария от квадри, полуобработени големи камъни и дребни ломени камъни, споени с глина оформят две помещения с размери 3,64 x 2,44. Дебелината на каменните цокли е 0,40-0,30 м. Липсва отоплително съоръжение. В един от зидовете е вградена медна монета от първата половина на XIII в. Под зидовете е на-

мерена медна монета на Алекси I Комнин (1092-1118). Съоръжението е определено като жилище, поради характера на запълващия го културен пласт.

В кв. D9/E9 са разкрити останки от жилище - каменно струпване и отухлен под с огнище от изпечена до червено глина. Битовите материали върху пода и огнището са от XIII в.

В югоизточния край на кв. E9 отухлена глина с овална форма и диаметър 1,10 х 0,60 м очертава останките от пещ или огнище. При почистването са намерени много въглени и пепел и сред тях медна монета от първата половина на XII в.

В кв. E9 бяха разчистени 8 овални в план сметни ями и едно вкопаване с неправилна форма в североизточната част на квартала, запълнено с битови материали (яма №9). Средните размери на ямите са 1,14 х 1,10 м. Пълнежът им е рохка пръст, много битова керамика, животински кости и люспи от риби, буци тежко желязо и дребни находки. Ямите се датират с монети, най-ранната от които е на Мануил I Комнин (1143-1180), а най-късните са от III-V/VI десетилетие на XIII в.

В централната и южната част на квартал E9 са разкрити останки от сграда. Продължава на юг в неразкопани терени. Засега са разкрити два зида с посока запад-изток и един север-юг. Те очертават трипространствена постройка. Дебелината на зидовете е 0,80 м. Запазената височина на суперструкцията е 0,60 м. Цоклите на зидовете са на нивото на X-ия век за терените около базиликата. Квадри и грубо одялани камъни са поставени във външните и вътрешните лица на зидовете, а вътрешността е запълнена с по-дребни камъни и фрагментирани керемиди. Спойката е чиста жълта глина. Керемиди са използвани и за хоризонтиране на зидарията. Предстои да се изясни връзката на тази сграда с верижната сграда западно от базиликата.

В кв. E10 беше разкрит гроб №467 от некропола на базиликата. В гробната яма, която не се очертава добре, се откриват останки от двама индивиди. Могат да бъдат датирани само относително – след края на XIII в.

ПРОУЧВАНИЯ НА СРЕДНОВЕКОВЕН НЕКРОПОЛ КРАЙ ГРАД ОМУРТАГ

Кирчо Апостолов

Некрополът е на 3 км северозападно от центъра на гр. Омуртаг. През 2005 година проучванията се проведоха от 28.IX до 27.XI.2005 г. Основна цел на екипа бе, да продължи работата на терасата западно от хълма “Сакарджа”, на север и на юг от терена проучен през 2004 година.

Проучена е площ от 250м^2, на дълбочина от 0,30 м до 1,10 м. Открити са 25 гроба, с което общия им брой достигна 107.

Разкритите 25 гроба, са извършени по християнския погребален обред, чрез трупополагане. Ориентирани са в посока запад – изток с отклонения на югоизток от 3° до 30°. Положени са по гръб с крака, изпънати на изток и глава на запад. Ръцете са положени върху корема, гърдите или към раменните кости. Често в различни комбинации на тези варианти. Някои черепи, вторично са полегнали наляво или надясно. Всички гробни съоръжения са обикновени ями с правоъгълна или трапецовидна форма, вкопани на дълбочина от 0,20 м до 1,10 м от нивото на съвременния терен. Някои ями са със заоблени ъгли, а в гроб №95 в югоизточната част има уширение. Гробовете са подредени в неправилни редове по оста запад-изток.

Остатъци от езически погребални обичаи за обезвреждането на мъртвеца има в гроб №89. Черепът е затиснат с камък, ръцете и краката са били вързани, а ходилата са отрязани. Лявото е до левите подбедреници, а дясното до дясната бедрена кост. Върху костите от гръдния кош и лявата ръка има следи от пепел и въглени, вероятно от обред за прогонване на злите сили от покойника. Костите на гръбнака и лявата ръка са разместени.

Въглени се откриха в осем гроба. В гроб №90 има овъглено дърво около и върху скелета, което свидетелства за останки от ковчег.

Накити и гробни дарове се откриха в 16 гроба. Това са: 23 обеци; 4 сферични и едно пирамидално, лято копче; 4 стъклени огърлици, от които една с билонови висулки и кръстче; 14 пръстена, желязно ножче и бронзова халка.

Обеците са от два вида: обикновени отворени халки – 8 броя и т. н. "гроздовидни " – 15 броя. Вторите са от V и VI тип по класификацията на В. Григоров. Обеците от гробове № 97 и 106 са изработени от билонова сплав, висулките им в двата края имат биконични сфери, такива има в срещуположните краища на кръжилото. Долната част на кръжилото на една от обеците е лята с псевдогранули. В гроб №105 отляво на черепа се откриха три обеци, а от дясно имаше следи от такива, ограбени от иманяри през 2001 година. В гробове № 94, 97 и 100 обеците са положени като гробни дарове. В първите два случая те са до лявата ръка, а при гроб №100 върху гръдния кош. Всички обеци се датират в периода X – началото на XI век.

Една от огърлиците е изработена от тройно и четворно прищъпнати стъклени тръбички. Огърлицата от гроб №100 е изработена от дребни лещовидни мъниста. Към нея са закачени две листовидни, билонови висулки с украса от релефни точки и кръстчета. Част от накита е кръстче, изработено в изпъкнал релеф от ромбовидна плъстинка. В раменете му и в средата има украса "птиче око".

Пръстени са открити в девет гроба. Всички са лети със затворена халка. Плочките им са с елипсовидна, овална, кръгла или ромбовидна форма. Върху три от тях в плитък релеф са гравирани орли в хералдическа поза, а върху пет са изобразени пентаграми.

Всички находки се датират в хронологичните граници на X – началото на XI век.

Проучванията през 2005 година потвърдиха заключението от 2004 година, че некрополът е възникнал на терасата западно от хълма. В последствие обхваща южният склон, а през XI-XII век билото на хълма, достига до северният му скат през първата половина на XIII век и продължава да се развива на изток.

Необходимо е да се изчерпи културният пласт на терасата и да се проучат участъците по билото на хълма незасегнати от иманярите. Това би дало допълнителна информация за развитието на некропола през XII – първата половина на XIII век.

ПРОУЧВАНИЯ ВЪВ ВЪТРЕШНИЯТ ГРАД НА ВЕЛИКИ ПРЕСЛАВ

Тодор Балабанов, Кремена Стоева

През 2005 г. ни бе възложено да извършим археологически разкопки на нов сектор във Вътрешния град на Велики Преслав. Задачата бе да започнем проучване на терена в близост до разкрити вече обекти между Източната порта и Дворцовия център, с цел тяхното обединяване и бъдещото им социализиране. Финансирането на разкопките бе по договор между АИМ и Областен управител на област Шумен. През м. август средно с по 35 работника бяха проучени 200 м^2 площ, попадаща в квадрати 151-155 и 162-165 на квартал 162. Почти навсякъде, културният пласт бе изчерпан до здрав терен. Следи от монументални градежи се откриха само в западната част на сектора – кв. 151, където се достигна до легло на зид, с посока север-юг, широк в основата над 1,30 м. В строителният насип, запълващ леглото на зида се откриха 9 корубести медни монети от XI-XII в. и два оловни печата на Писота Вардарий. По всяка вероятност, леглото е от източния зид на верижната постройка, ограждаща от изток Преславската архиепископия. Очевидно е, че след леко отклонение или втора порта, верижната сграда е продължавала на север, към откритата наскоро Дворцова базилика. В проучените квадрати, оставащи източно от верижната постройка, т. е. вън от Дворцовия център, на дълбочина 1,70 м се достигна до плътна хоросанова подложка, дебела между 0,05 и 0,10 м., положена върху здравата материкова пръст. Може би това е основа на най-ранния каменен плочник или площад в тази част на Вътрешния

град. След някакво разрушително бедствие сполетяло Велики Преслав, каменните плочи от настилката са били демонтирани, а празното пространство насипано с хоросановия трошляк от разрушените сгради. В този хоросанов насип, достигащ до 1,20 м дебелина, няма следи от пожар. В него се очертават тъмните петна на няколко вкопани жилища, датирани във втората половина на XI в. и в XII-XIII в. В периферията на две от жилищата бяха намерени два оловни печата на висши византийски сановници – Григорий и Михаил. В насипа от строителни отпадъци са вкопани 15 ями, които в повечето случаи пресичат и хоросановата подложка, достигайки дълбочина 1,50-2,70 м. От различните структури на сектора са придобити над 150 археологически находки. По-голяма научна стойност имат четирите оловни печата, оловен амулет от X в., златен пръстен от XII-XIII в. и над 120 медни монети от X до XIII в. Проучванията в този сектор имат важно значение за уточняване стратиграфията на Вътрешния град и интензивността на живота във Велики Преслав през различните етапи от съществуването му.

ПРОУЧВАНИЯ НА "МАНАСТИРЧЕТО" ПОД ВРЪХ КАРАБУРУН – В ОКОЛНОСТИТЕ НА ВЕЛИКИ ПРЕСЛАВ

Тодор Балабанов, Кремена Стоева

През 2005 г. бе проведен последният, заключителен етап от археологическите проучвания на средновековния комплекс "Манастирчето", който се намира в един дол под връх "Карабурун", на 2 км южно от Външния град на Велики Преслав и на около 1,5 км западно от големия манастир "Св. Пантелеймон", в м. Патлейна. От началото на археологическите проучвания през 1999 г., при крайно неблагоприятни условия в усойната планинска местност и ограничени средства за разкопки, бяха разкрити основните елементи на малък манастирския комплекс. Той включва кръстокуполна църква от типа вписан кръст със запълнени междурамия, две жилищни сгради от запад и юг на храма, подпорни зидове, които ограждат от север и изток около 650 м^2 застроена площ. Целта на разкопките през 2005 г. бе да се проучи централната част на манастирския двор, да се уточни югоизточна и югозападна граници на комплекса, и дали от юг и запад са съществували подпорни (оградни) зидове. Разкопките продължиха 13 работни дни – от 10.06 до 1.07.2005 г., със средства на АМ – В. Преслав, като за работни заплати и транспорт бяха разходвани 2 000 лв.

Централен сектор. В тази част на манастирския двор бяха разкрити две структури. Първата представлява вътрешен подпорен зид, който отстои на около 5 м от външната северна оградна и подпорна стена на комплекса. Неговото изграждане се е наложило поради голямата денивелация на терена. При подравняване на площадката върху която е изградена църквата, строителите предварително са запълнили дъното на дола с насип от глина и различни по големина необработени камъни. Насипа е стабилизиран с вътрешния подпорен зид, който започва от здравия скалист терен северно от църквата и преграждa перпендикулярно дъното на дола. По-късно този вътрешен подпорен зид е бил скрит под грубата каменна настилка на манастирския двор. Втората структура представлява водопроводен канал, широк от 0,60 до 1 м, изграден от необработени каменни плочи поставени "на ребро" върху мергела, по дъното на някогашното трасе на дерето. Покрит е с грубо обработени каменни плочи от местни породи камъни. Каналът по всяка вероятност е започвал южно от манастира, следвал е естествения наклон на дерето и през южната порта е влизал в манастирския двор. Пресичал го е на различна дълбочина и през вътрешния и външен подпорен зид е отвеждал дъждовните и подпочвени води извън манастира, в северната, ниска част на дерето. При подравняване на терасата той е бил покрит с дебел слой насип. До южната порта каналът се открива на 0,30 м под ходовото ниво, а при вътрешния подпорен зид на дълбочина около 2,30-2,50 м. На 4 м северно от северозападния ъгъл на сграда Б, на дълбочина 0,60 м се разкри контролна шахта върху дъното на която се е отложил дебел слой калцирал варовик с попаднали в него фрагменти от строшени гърнета. Това показва, че от шахтата се е черпило вода и освен за отвеждане водите на дерето извън комплекса, каналът е осигурявал питейна вода за обитателите на манастира, особено през по-сухите летни месеци.

В южния сектор се установи, че струпването на покривна керамика продължава на повече от 1,50 м южно от сграда Б. Под покривните керемиди се откриват фрагменти от старобългарска битова керамика и останки от три зидани каменни постамента, което дава основание да се допусне, че пред южната фасада на сграда Б е имало покрит с керемиди навес или дървен чардак на втория етаж. Не е изключено южно от основното ядро на манастира да е съществувал втори, малък стопански двор, в който са намирали подслон външните посетители.

В западния сектор проучванията засегнаха само тесен участък навътре в ската, западно от сграда А. И тук културният пласт се състои от дебел слой покривни керемиди, който достига до нивото на вътрешния под на сградата.Това е сигурно указание, че отвън стръмният склон е бил отнет най-малко на 1,5 м и едва след това свободно пространство е бил изграден подпорен зид. Теренът тук е много стръмен, което изк-

лючва възможността от тази страна да липсва такава подпорна стена, която не успяхме да разкрием.

Поради лошите метеорологични условия останаха незавършени проучванията на несъществени детайли и в другите сектори на комплекса. Като цяло обаче, разкриването на малко средновековно "Манастирче" край Велики Преслав показва в нова, непозната светлина манастирското строителство около Втората българска столица.

ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ "ГОТСКИ ЕПИСКОПСКИ ЦЕНТЪР" В АУЛА НА ХАН ОМУРТАГ, ДО С. ХАН КРУМ

Тодор Балабанов, Кремена Стоева

Разкопките в аула на хан Омуртаг през 2005 г са продължение на спасителните и редовни разкопки, проведени тук през 2002-2004 г. До сега бе установено, че под насипа на могила №1, принадлежаща към аула на хан Омуртаг се намират останки от ранно християнска базилика, която е четвъртата по ред в рамките на Аула. Разкритите през 2004 г. два гроба, до проучената през 60-те години на миналия век базилика №2, с уникални гробни находки, принадлежащи към старо германският (готски) художествен стил, дадоха основание да се изкаже мнението, че към средата на IV и V в. тук се е намирал епископски център свързан с християнизираните федерати от Мизийски готи-ариани. Чрез сондажи бе засечено трасето на неизвестно до сега укрепително съоръжение – палисада, която е разположена между вътрешната каменна крепост и външното землено укрепление на Аула.

Целта на разкопките за 2005 г., бе да се отстранят огромните вторични насипи над базилика №4 и се разкрие нейната източна половина, да се провери стратиграфската картина до базилика №1, проучена през 1958 г., да се уточни трасето и хронологията на новооткритата палисада. Поради проливните дъждове и наводненията, достъпът до обекта бе затруднен за дълго, което наложи разкопките да се проведат на два етапа.

Първият етап, финансиран от НИМ – София, продължи 18 работни дни – от 06.07 до 30.07.2005 г, средно с по 25 работника. Поради неблагоприятните условия се отказахме от отстраняването на огромния вторичен насип върху източната половина на базилика №4 и нейното разкриване. Заложени бяха изкопи на 4 м южно от базилики №2 и №3, а по-късно на 30 до 40 м западно от апсидата на базилика №4. В първият

изкоп попаднахме на две късно-антични вкопани жилища, предхождащи, според монетите открити в тях, строежа на базилика №2.

В изкопа, положен на 30 м западно от апсидата на базилика №4 попаднахме на нови две вкопани жилища. В едното – №3, се откриха три монети от IV в. и огромно количество късно антична вносна и груба местна керамика. Оказа се, че основите на базиликата не достигат до жилищата. Източно от тях бе засечено леглото на западната фасада на притвора, което отстои на 24 м от апсидата, т.е. базиликата е със силно скъсен план. При тези обстоятелства може да се допусне, че жилищата са обслужвали строителите на храма. В южния край на изкопа бе разкрито северното трасе на дървената палисада, която е насочена и пресича, по всяка вероятност, южния кораб на базиликата. Четири метровият насип попречи да се проследи палисадата в този сектор. С направените нови сондажи на около 100, 180 и 200 м южно от могила №1 бе уточнено източно трасе и югоизточният ъгъл на палисадата.

Вторият етап, финансиран по спечелена програма от АМ – В. Преслав, продължи 23 работни дни – от 01.09 до 03.10.2005 г., средно с по 22 работника. Работи се в два сектора.

Разчистена бе отново южната половина на базилика №1 и 5 м полоса южно от нея. В квадратите източно и южно от апсидата се разкриха 6 празни гробни ями (?) Първият проучвател на базиликата не съобщава за открити гробове около апсидата. По всяка вероятност тленните останки са били извадени от гробовете и преместени на друго място още през късната античност. На 4 м южно от наоса попаднахме на керамична пещ. Разчистена бе само горната камера, запълнена със стотици фрагменти от късноантична керамика. Разнообразието на формите и качеството й показва,че тя не е била наредена за опалване, а е била поставена вторично. Около пещта бяха намерени 18 монети от IV-V в. Пълното разкриване на керамичната пещ и помещението до нея остава за следващия археологичен сезон.

В сектора при базилика №4 се пристъпи към отнемане на остатъка от могилния насип върху северозападната част на базиликата. При почистване на профилите и "подовото ниво" в централната част на наоса се очертаха две редици от гнезда на подпорни стълбове, с диаметър от 0,20 до 0,30 м. Не е изключено те да са останки от подпорите на дървен под на базиликата. Две от тези гнезда пресичат правоъгълна гробна яма. След изчерпване на насипа в нея, на дълбочина 1,70 м от "подовото ниво" се откриха кости на погребания, който е бил положен в дървен ковчег с ориентация запад – изток и ръце опънати покрай тялото. Находките в гроба – бронзови фибули, позлатена брошка, тока от колан, кръгло огледало, желязно ножче (или стрела) и 14 различни по големина мъниста, се отнасят най-общо към художествения стил на готи-

те. Това е още едно доказателство, че епископския център, предшествал с 4 века аула на хан Омуртаг до с. Хан Крум, е обслужвал главно християнизираните готи, които като римски федерати обитавали през IV-V в. "под един покрив" с местното население и тази част на провинция Долна Мизия.

ПРОУЧВАНИЯ НА СЕВЕРОИЗТОЧНАТА КРЕПОСТНА КУЛА В ПОДНОЖИЕТО НА ФЕОДАЛНИЯ ЗАМЪК НА АСЕНОВА КРЕПОСТ

Христо Басамаков

През 2005г., след 15 годишно прекъсване бяха възобновени археологическите разкопки на Националния паметник на културата Асенова крепост. Проучванията се проведоха от Исторически музей – Асеновград с екип в състав: ръководител – Христо Басамаков, археолог и директор на музея и зам. ръководител – Росица Бачкова-Арабова – археолог, проучвала Феодалния замък на крепостта.

Археологическите проучвания бяха изцяло финансирани от Община Асеновград. През цялото времетраене на разкопките работихме с променлив състав от 4 до 6 човека наети от Бюрото по труда на половин работен ден.

Основание за провеждане на разкопки в най-ниската североизточна част на Асенова крепост ни дадоха научните обходи, при които беше регистрирано едно доста порутено отбранително съоръжение. То представлява каменен зид преграждащ тесен и много стръмен скален улей, фланкиран от юг с малка кула издадена на изток пред фронта на зида. Теренът тук е много стръмен и опасен за работа. Денивелацията спрямо крепостната църква "Св. Богородица Петричка" е около 100 м, а на 15 м непосредствено под кулата е източния скален ръб на 40 м под който преминава шосето Асеновград – Смолян. Тесният и стръмен терен в района на кулата не позволява работа с повече от двама, или трима души. По тази причина за останалите наети вече хора определихме друг район за проучване. Той се намира на север от проученото през 1986-7 г. помещение №4 и е заключен от два стари зида – единия на суха зидария, другия на хоросан. Съществени резултати тук не очакваме, разкопките имат за нас подготвителен характер за следващи археологически проучвания, когато ще слезем на дълбочина под 0,80 м, до която през този сезон няма да достигнем. Тук денивелацията спрямо църквата е 9 м.

При оформяне на депо за пръстта от кулата попадаме случайно на гроб, който проучваме. Погребението е извършено в една скална цепнатина без всякакъв опит за

оформяне на гробна камера. Изключително бедно погребение на набързо заровен мъртвец, но при все пак спазен християнски обичай. Дължината на скелета от черепа до запазените долни крайници, без глезените и ходилата е 1,85 м, което ни дава основание да допуснем, че погребания тук индивид е бил висок около 2 м. При ваденето на костите, в областта на таза попаднахме на медна корубеста монета – латинска имитация, Тесалоника тип "А" (1204-1224), която ни даде възможност да датираме погребението в първите 30 години на XIII век.

Проучванията в района на кулата показаха, че се касае за отбранително фортификационно съоръжение съставено от две взаимно свързани части – преграден зид и кула, подсилваща го от юг. Зидът е с дължина 10 м и запазена височина от изток – 5 м. На лицевата му страна личат леглата на два успоредни сантрача. Не е ясно дали е имал бойни зъбери, или се е разчитало изцяло на кулата.

Кулата представлява продълговато каменно съоръжение издадено с 4 м пред фронта на зида. Запазената й височина от изток е 7,5 м с добре изразени следи от три успоредни сантрача, два от които съвпадат с тези на зида, което свидетелства за едновременното им изграждане. Кулата има два строителни периода, като при първия е била отворена от запад. Малко по-късно обаче, (доказват го две открити в основите му монети-латинска и българска имитации) и от тази страна е преградена със зид прилепен на фуга към другите. Новият зид напълно затваря кулата и я превръща повече в наблюдателница, макар и със запазени бойни функции, защото точно срещу нея се намира един от изходите на Тополовския проход – днешното Кору дере (Сухия дол). Във вътрешността на кулата беше регистриран горял пласт с дебелина 3-4 см, а под него две различни по изпълнение и време подови замазки на хоросан и с трамбована глина запазени в различна степен. Хоросановата замазка е по-ранната, а глинената е съвременна на по-късния западен зид. Вътрешния обем на кулата е запълнен с емплектон от камъни споени с разтвор на кал,над него има подложка от неголеми плочести камъни, а върху тях е положена подовата замазка.

Размери на кулата: дължина – 6 м, широчина – 3 м.

Дебелина на зидовете: източен – без лице, в горната си част 0,65 м, северен – 0,60 м, западен – 0,80 м и южен – 0,085 м.

Височина на зидовете – външна: източен – 7,5 м, северен – 0,95 м, западен – 0,40 м, и южен – 1,25 м. Височина на зидовете от вътрешната страна: северен, западен и южен – 0,25 м, източен – 2 м.

Дължина на зидовете: изток – 1,20 м, север – 6 м, запад – 3 м, юг – 3,2 м.

Анализът на ситуацията на терена, археологическите находки и използвания строителен прийом – сантрачна техника и смесена зидария от ломен бял и черен пло-

чест камък отнасят изграждането и преустройството на това отбранително съоръжение към времето на голямото строителство на цар Иван Асен II, отразено и в надписа му в крепостта. За отбелязване е, че проучвателите на феодалния замък и църковния двор отнасят всички градежи, в които са използвани сантрачи и смесена зидария към строителството на този велик български цар.

СГРАДА С ПОРТИК В ЮЖНАТА ЧАСТ НА ДВОРЦОВИЯ ЦЕНТЪР НА ВЕЛИКИ ПРЕСЛАВ

Стойчо Бонев

Разкопките в югозападния ъгъл на Дворцовия център в Преслав през 2005 г. обхванаха площ от 300 м^2. Продължи разкриването на голямата сграда с верижен план западно от банята, на портика пред нея и на площадната настилка северно от пиластровата редица. Най-важният резултат е локализирането и изследването на част от неизвестна до сега постройка със сложен план, която съставлява общ архитектурен ансамбъл с посочените паметници от столичния X в. Всички те се разкриха на дълб. 1,30-1,50 м от репера на квартал 983, в който протече повечето от теренната работа.

От корпуса на верижната сграда се разчистиха напълно две помещения и началото на трето с обща дължина 15,40 м. Помещенията са квадратни с размери 6,20 х 6,20 м. Те се съобщават помежду си чрез входове в разпределителните стени широки 0,70 м. В силуета на сградата се вписва и редица от масивни стъпки за зидани стълбове, на 2,70 м от север,като конструктивен елемент на портик пред северната й фасада. Към разкритите по-рано две сега се прибави третата, напълно разкрита, и четвъртата установена частично с източната й страница. Третият пиластър отстои на 2,50 м от предходния, като между тях е вместен югоизточният ъгъл на луксозен двустъпален квадров градеж. Четвъртият е на 4,30 м от третия към запад, като по този начин оставената дистанция драстично нарушава ритъма на стълбовата редица до тук. Между тези два пиластъра се разкри фрагмент от южната страница на двустъпалния квадров пояс. Той е съобразен с пиластрите и вътрешното му лице с облицовката от варовикови плочи следва линията, която те са държали в суперструкция. Към източната страница на пояса се прибавиха по още пет блока към двата му реда и така дължината й достигна 5,50 м без да се засече краят й. Ясно е, че квадровият пояс затваря обширно пространство, включвайки в конструкцията си и пиластровата редица.

Първостепенен по значение е новият факт, че в средата на това пространство е ситуирана неизвестна досега постройка със сложен план. Тя е стигнала до нас силно

обезличена, само с основата си, чиято запазена дълбочина е 0,60 м, а ширината й 0,80 м. От нея изцяло се проучи едно помещение с размери 2 х 2 м – югоизточно в общата й планова схема. Има вход към запад широк 0,60 м, за преход в друго помещение. Помещение с по-големи размери се разгъва и на север.

В тази сложна картина от няколко старобългарски паметника,имащи взаимоотношения, които понякога изглеждат несъвместими, обединяващо звено е плочникът положен в пространството между основата на предстоличната крепостна стена, северната линия на пиластровата редица и източната страница на двустъпалния квадров пояс, с които е идеално съобразен. Той показва връзката и единството на отделните архитектурни дадености.

От изложеното до тук се вижда, че пред нас е налице уникално градоустройствено решение, което няма аналог в рамките на Царския дворец през X в.

Трябва да се отбележи, че мястото и градежите са имали сакрален характер, споменът за който се е запазил през цялото средновековие. Това обяснява разполагането на мощен некропол точно там през XII-XIII в., от който на площ само от 160 м^2. се разчистиха 105 гроба, заели целия хоризонт от дълб. 0,80 до 1,80 м. Извънредно гъстото вкопаване на гробни ями е довело до окончателното разрушаване на архитектурните останки от столичния период, проведено впрочем системно, целенасочено и упорито още в края на X в. или в самото начало на XI в.

СТАРОБЪЛГАРСКИ ПРОИЗВОДСТВЕН ЦЕНТЪР ЗА МЕТАЛОПЛАСТИКА ПРИ НОВОСЕЛ, ШУМЕНСКО

Стойчо Бонев, Стела Дончева

Новосел е разположен в западните склонове на Шуменското плато и заема тясна хълмиста котловина, отворена само на запад към р. Врана. Отстои на 15 км от гр. Шумен и на 7-8 км по права линия от столичния център в Преслав. Селището е заобиколено от множество високи средновисоки ридове, затварящи равни, тесни полета в посока изток – запад, повечето от които са обработваеми в днешно време. Местностите, понякога с неясни граници, са назовани с имена, повечето с турски произход, които носят отглас от далечното минало.

Резултатите от първия археологически сезон през 2004 г. потвърдиха предварителното становище, че тук се е намирал немалък производствен център за металопластика, който без съмнение е обслужвал близкият столичен център. Продължаването

на работата през лятото на 2005 г., доизясни и даде много нови и значими резултати, свързани не само със самия обект, но и с етапите в организирането на една цялостна производствена дейност през разглеждания период. Настоящите проучвания бяха насочени към изясняването именно на тези и някои други въпроси, които се появиха в хода на работата.

За тяхното постигане разположихме общо 7 изкопа, с което броят заедно с тези от предходната година достигна общо 20. Целта ни беше да обхванем по-голяма площ, за да можем да засечем стационарно съоръжение, защото е очевидно, че тези предмети са били изготвяни някъде тук. Самите изкопи имаха размери по-големи от тези на обикновен сондаж и бяха с правоъгълна форма и площ до 30 м^2 или оформени като траншеи с ширина 1,5-2,0 м и дължина от 8,0 до 10 м. За опорна точка при тяхното ситуиране използвахме минаващия в непосредствена близост магистрален далекопровод от Русия и по-специално, единият от стълбовете му, маркиран с точно фиксирана кота под №185.

В повечето изкопи се работи на дълбочина до 0,60 м, след което работата се прекратяваше, поради липсата на какъвто и да е културен пласт или поради неговото изчерпване без определени следи от наличието на стационарно съоръжение (№15, 16, 17, 18, 20). При това най-важното обстоятелство беше, че се потвърди стратиграфската картина от изминалия сезон. Извън всякакво съмнение е наличието на старобългарски културен пласт, заемащ проучваните участъци до дълбочина 0,60-0,70. От дълбочина 0,70 м до 0,80 м в профила на терена се наблюдава ивица без културни примеси. След дълбочина 0,80 м пръстта е с наситен черен цвят и съдържа голямо количество фрагментирана керамика с червен цвят в лома, който е от глина с кварцови примеси. Като цяло тя е груба и недобре изпечена, което сочи че става въпрос за тракийска керамика, датираща се в границите на VI-V в. пр. Хр.

От особена важност в цялостното ни проучване през изминалия сезон, обаче са два от изкопите – №14 и №19, където попаднахме на изключителни резултати и открихме търсените стационарни съоръжения. Първият изкоп (№14) се разположи в посока север-юг и имаше първоначални размери 2 х 8 м. Неговата ориентация беше определена от големия пасаж старобългарска керамика и намерените на това място преди време метални предмети. На ниво от 0,50 м намерихме първите фрагменти от леярски съдове-поти (тигели), които бяха разположени между горелите камъни. Оказа се, че се очертават няколко огнища, от които само едно от тях с по-големи размери. Освен тях се попадна на значително количество горели кости, въглени и дребни късове от обмазка. Едновременно с това се маркираха и границите на цялото землено съоръжение от запад и север което показа, че помещението, т. е. работилницата е ори-

ентирана по световните посоки с леко отклонение на югозапад. В последствие се оказа, че централното огнище е всъщност основата на съществувала на това място пещ, която впоследствие е разрушена и не е била възстановена. След поетапното изравняване на терена и съобразяване с денивелацията на терена се достигна до 1,50-1,60 м от съвременното ниво и 0,80-0,90 до 1,10 м от старобългарския културен пласт. Тук се достигна до здравия терен и се очертаха границите на цялото работно помещение, което е с размери 4,30 х 3,80 м. Самото горивно съоръжение е с площ 0,70-0,80 м, като вкопаването на цялото огнище спрямо здравия терен е 0,15-0,20 м. Разрушената пещ ясно се откроява на фона на цялото пространство с диаметъра си от 0,60 м. Всичко това говори, че на това място се е осъществявала интензивна производствена дейност.

Второто съоръжение открихме при изкоп №19, който разположихме между изкопи №1 и №14, водени отново от намерените на повърхността фрагменти керамика и метални предмети. На дълбочина 0,70-0,80 м ясно се очерта централното съоръжение, състоящо се от огнище (пещ) в североизточния край и пространство от 0,40-0,50 м в югозападна посока пред него, ограничено от силно горели камъни. Границите на работилницата се оказа с размери 4,0 х 4,30 м.

На дълбочина 1,30 м се очерта горната част на куполообразната пещ с диаметър на това ниво от 0,60 м и на 0,60-0,80 м от съвременния терен. Пред пещта се попадна на производствена яма (1,40 м), в която се намери една цяла пота, железен нож, бронзови апликации, много стопилки и две костени шила. Постепенното равномерно отнемане на пластовете показа съществуването на най-малко три етапа в историческото съществуване на работното помещение, които се ограничаваха с тънка ивица по-светла пръст (0,10 м). На ниво от 1,50 м вече се очерта цялото предпещно пространство заедно с пещта, чиито диаметър при основата е 0,60-0,70 м. Спрямо цялото съоръжение, което е ориентирано югоизток – северозапад пещта се намира в югоизточната част на помещението.

Вторият значим резултат от проучванията през изминалия сезон, освен намирането на двете работилници е богатата колекция от великолепни образци на металопластиката, с които общият брой на намерените на това място предмети достигна числото 263, като само тази година те са 117 броя. В най-общи линии постъпилите предмети могат да се обособят в две групи. Първата включва готовите изделия, сред които най-голям дял се пада на апликациите и след тях на останалите предмети, като колании краища, печатчета – амулети с животински изображения, обеци, пръстени, закопчалки за книги, немалко нагръдни кръстове. Показателен е фактът, че повечето от апликациите например не са били употребявани, което се доказва от правите им

шипчета, но има и такива, които са използвани по предназначение. Втората група предмети са изработени от олово и по-рядко от бронз и представляват модели за направата на споменатите вече. Тук отнасяме и десетките слитъци от бронз, сред които има и няколко сребърни, както и оловните изрезки – всички те свидетелстващи за интензивния производствен процес, осъществяван тук в продължение на няколко десетилетия. За неговата хронологическа определеност свидетелстват намерените единадесет монети, девет фолиса на Роман I Лакапин (934-941), един фолис и една милиаренсия на Роман II и Константин VII (945-959). В подкрепа на тази датировка е и изобилието от характерната за IX-X в. керамика с линейна врязана украса в нейните най-разнообразни варианти. Всичко до тук определя максимално точно времето на функциониране на производствения център в Новосел, а именно в 30 – 40-те години на X в.

Логическото допускане, че този район на производство е снабдявал столицата Преслав, отстояща само на 6-7 км по права линия оттук е без съмнение. Това е едно от най-важните, но не единствено обстоятелство, което ни задължава да продължим проучванията на това място. Други такива са изясняването на немалкото и достатъчно сложни въпроси, свързани със самото производство – етапи, последователност, периодичност и много други, чието разрешаване би било възможно при едни бъдещи изследвания. Целта ни е да открием нови производствени съоръжения и с това да се опитаме да очертаем картината в разположението на работилниците в центъра, тяхното съотношение и специализация, ако има такава, както и връзките им със столицата. Всички тези въпроси биха могли да намерят своя отговор при едни бъдещи системни проучвания.

КОМПЛЕКС ОТ РАННОХРИСТИЯНСКИ БАЗИЛИКИ И НЕКРОПОЛИ В М. СЕЛИЩЕТО КРАЙ С. ПОЛСКИ ГРАДЕЦ, В КОМПЛЕКСА “МАРИЦА-ИЗТОК”

Борис Борисов

През 2005 г. бяха проучени окончателно архитектурните останки от раннохристиянските базилики.

Базилика №1 представлява трикорабна, едноапсидна сграда без притвор. Ориентацията и е с отлонение от 40° на югоизток от посоките изток-запад. Базиликата е с дължина 13,60 м и широчина 12,20 м, а заедно с апсидата дължината и достига 17 м.

Архитектурният тип, строителната техника, археологическата среда и намерените материали и монети отнасят изграждането на сградата към края на първата по-

ловина или около средата на IV в. Подобни базилики без притвор, датирани също в IV век са базилика 1 от Карановo, базиликата от крепостта над с. Малко Чочовене, базилика 4 в Хисар, Базилика 2 А в Пауталия и най-ранната базилика в Стоби. По-късно, вероятно по времето на император Юлиан Апостат, базиликата е била разрушена.

Базилика №2 е трикорабна едноапсидна сграда с притвор. Ориентацията й е различна от тази на по-ранната сграда и е с отклонение само 10° на югоизток. За разлика от по-ранната базилика стените на новата са градени от средни и големи ломени камъни, споени с хоросан, обилно примесен с чукана тухли, а дебелината им е 0,80 м. Базиликата има максимална дължина, заедно с апсидата 22,30 м и широчина 13,60 м. Притворът е неразчленен, граден е в същата строителна техника.

Връзката между нартекса и наоса се е осъществявала чрез 3 входа, по един на всеки кораб. Апсидата на базиликата е градена по аналогичен начин, а широчината на зида й е 1 м, докато тази на останалите зидове не надхвърля 0,80 м. Вътрешният диаметър на апсидата е 2,65 м. На 1,10 м във вътрешността на апсидното пространство е изграден деамболаториум. Цялото вътрешно пространство пред деамболатериума е застлано с квадратни тухли със страна 0,33 х 0,33 м и дебелина 0,035 м. Подът на базиликата в наоса е измазан с дебел слой хоросан, обилно примесен с късчета чукани тухли, върху подложка от дребни, следни и големи ломени камъни, които в дълбочина достигат от 0,15 до 0,20 м.

Архитектурният тип, строителната техника, археологическата среда и намерените материали показват, че изграждането на втората базилика трябва да бъде отнесено към втората половина или края на IV или най-късно към началото на V в. В планово отношение базилика 2 намира паралели в цяла поредица от базиликални сгради – базилика 2 в Карановo, която датира в първата половина на V в., раннохристиянската църква 1 от Шуменската крепост от V в., базилики 5 и 7 в Хисар от втората половина на V в., базиликата в Бизоне, базилика Д в Ятрус, базиликата край Караорман базилика 2 в Дион, базиликата в Тропеум Траяни, базиликата в Сийас на остров Крит, базиликата в Антимахейя на остров Кос и др.

По-късно към базилика 2 от север и юг са били пристроени пристройки. Южната от тях се развива по цялата дължина на базиликата и има вътрешна дължина 18,40 м и широчина 3,05, а северната – дължина 7,25 м и широчина 3,45 м. Кога точно е станало това е много трудно да се отговори, но във всеки случай в този си последен вид храмът е доживял до средата на V в., след което е бил изоставен завинаги.

Освен раннохристиянските базилики са проучени и нови 21 гроба от некрополите. Гробните съоръжения представляват ями с издължена правоъгълна форма и заоблени ъгли. На дълбочина от 0,40 до 0,60 м от повърхността те оформят стъпаловидни

отстъпи. Ямите се отличават с голямата си дълбочина, която варира от 1,28 до 2,15 м. При някои ями стените са леко подкопани.

Всички погребения и в двата некропола са извършени чрез трупополагане в изпънато положение, с ориентация запад-изток и отклонение от 10 до 30°, с опънати покрай тялото ръце. Интерес представляват и открити в някои гробове входни ями.

Специален интерес представлява гроб №26, които се отличава рязко от всички останали и е "нередовен". В него са погребани четири възрастни индивида, на които са отрязани долните крайници под колената, за да се съберат в късата гробна яма.

Още по-голям интерес представлява и откритият катакомбен гроб, който се отнася към северния некропол. Той се състои от входна яма с кръгла форма с диаметър 1,95 м и дълбочина 2 м, запълнена с големи и много големи ломени камъни. Под пълнежа от споменатите камъни и сиво-черна пръст в най-западната част на ямата бе разчистен цял скелет на дребно животно, прасенце на около 4-5 месеца.

Входът на катакомбата е разположен в южната част на входната яма и има овална форма с височина 0,87 м и максимална широчина 0,97 м. Подовото и ниво е на дълбочина 0,25 м, спрямо нивото на входната яма. Самата катакомба представлява куполна камера с кръгла основа с диаметри: изток-запад 2,75 м и север-юг 2,72 м и максимална височина 1,90 м. На височина 1,20 м от нивото на пода, в най-източната и част е вкопана ниша, в която е открит скелет в изпънато положение с ръце опънати покрай тялото и ориентация запад-изток, с 5° отклонение на югозапад при главата.

Гробният инвентар от гробовете в двата некропола е сравнително беден и е представен предимно от накити и елементи на костюма, които намират паралели с находките от сармато-аланските гробни комплекси от територията на България, Румъния и Крим и датират към края на IV и първата половина на V в.

ПРОУЧВАНИЯ НА ВЛАДЕТЕЛСКАТА ЦЪРКВА ВЪВ ВЕЛИКИ ПРЕСЛАВ

Маргарита Ваклинова, Ирина Щерева, Снежана Горянова, Мария Манолова-Войкова, Петър Димитров

През 2005 г. проучванията бяха разгърнати на север, юг и запад от църквата на площ от 3,5 дка със средна дебелина на напластяванията около 2 м. Чрез сондажи бяха изяснени етапи в строителната история на базиликата и характера на основите в някои нейни части.

В началото на централното апсидно пространство и в източната част на южния кораб на дълбочина 0,70 м от подовото ниво се разчисти част от хоросанова подложка на под от първия строителен период на базиликата.

В сондаж на челото на централната апсида се установи, че блоковете от първия ред на цокъла лежат върху ред от плочи върху глинест пласт, от който надолу следват редуващи се чакъли и глина на дълбочина до 1,60 м. В сондажа в южната част на притвора се разграничиха няколко строителни нива. Първото от тях е на 0,30 м под подовото ниво от втория строителен период и в него се откриха следи от конструкцията на строително скеле. Най-долното ниво е върху тъмнокафявия пласт на материка и отговаря на първия строителен период на църквата и на долния ред на блоковата зидария на стените. Под нея на дълбочина до 1,80 м ломени и плочести камъни се редуват с глина. Под тях се виждат овъглени греди от скара с дебелина 0,07-0,10 м.

Продължи разкриването на запазените части от т. нар. сграда I, разположена между базиликата и Тронната палата. Сградата е дълга 42,80 м и широка 14 м. Четирите нейни масивни надлъжни зида са върху чакълесто-глинеста подложка, вкопана на 1,80 м в терена. Под тази подложка е набита система от пилоти в здравата пръст. Цокълът на стените е от два реда блокове наредени по двойки с тесните си стени към лицето. Под блоковете на зидарията преминават тръбите на водопровод. Връзката между църквата и сграда I показва, че тя вероятно е била оформена за да осъществява топлата комуникация между Тронната палата и базиликата. В периода на използване на базиликата пред северната фасада на сграда I и пред северозападната част на църквата цялото пространство е било залято с масивен пласт хоросан, оформяйки площадно пространство.

Продължи проучването на западния параклис до южната стена на църквата. Установи се, че той е широк като източния (5 м), но е дълъг 15 м и притежава дълбоко преддверие. Тази малка църква е издигната по-късно от източния параклис, когато южната стена на базиликата не функционира и дори до известна степен е била разрушена, за което свидетелстват откритите върху нея бъркала за хоросан и доста грубо направена от преупотребени камъни и блокчета северна стена на новоразкритата църковна постройка.

Решителни промени настъпват в характера на ползуването на терена южно от базиликата през вековете, когато Преслав вече не е столица. Там се оформя производствен и жилищен квартал. Голямо помещение е използувало останки от по-стари строежи, южно от апсидите на базиликата. В една от ямите на пода му (яма №21) се откриха две византийски анонимни фолиса от клас А2 (1030-1035) и клас Н (1071-1078). В насипа на помещението се откриха железни сечива, битови предмети и много

фрагментирана керамика. Западно от това помещение се разчистиха две пещи. Едната (пещ №1) е от типа на двукамерните керамични пещи. Запазена е долната камера и скарата с диам. 1 м. В близост е разчистена яма с бракувана продукция и керамика от края на XII-XIII в. Другата пещ (Пещ №2) е от известния от Плиска и Преслав тип с правоъгълен план и размери 0,80 х 0,50 м. С нейното използуване се свързват три ями, изкопани в непосредствена близост (№ 14, 19, 20). В тях се откри железен шлак, въглени, обрезки от медна ламарина, рога със следи от обработка и др. Керамиката ги датира в XII-XIII в.

В сектора при пещите, в дълбочина се откри добре запазен водопровод, чийто кожух е от фрагментирани керемиди, споени с розов хоросан и отгоре оформен отвор, затворен с къс от керемида. Части от друг водопровод бяха открити и под плочите на източния площад. Посоката на тези водопроводи сочи, че те идват от разпределителната шахта с 8 отвора, разкрита преди години северно от Тронната палата.

Разкритите в изследваните терени 22 ями имат различно значение за изясняване на стратиграфската картина на дворцовия комплекс и за определяне на периодите на обитаване на това място. В най-ранните преобладават материали от втората половина на XI в. Най-късните съдържат материали (керамика, монети) от XIII в.

През 2005 г. се откриха нови 116 гроба от обширния некропол, оформил се около базиликата. Гробовете са бедни на находки. В някои са открити накити и части от облеклото (стъклени гривни и копчета), късове от керемиди под главата на погребания с надраскан кръст.

От проучените пространства произхожда значителен брой находки – керамика, оръдия на труда, битови предмети, колански апликации, костени изделия, закопчалки от книги, бронзова литургична цедка, 228 монети и др. Изключителен интерес представлява един сребърен филактерий с позлата с изображение върху пластинка на основата на Богородица и със зеленясали отложения от миро по стените на касетката.

През 2006 г. проучванията ще продължат в същите сектори за разрешаване на все още немалък брой проблеми, които стоят пред изследователския екип.

ЦЪРКВА В М. ТУЗЛАТА В ЮГОИЗТОЧНИЯ ЪГЪЛ НА ВЪНШНИЯ ГРАД НА ПЛИСКА

Радослав Василев

През 1949 година в публикация за резултатите от разкопките в Плиска през 1945-1947 г. Ст. Михайлов отбелязва, че след проучванията на обширни райони от Външния град само в неговия югоизточен ъгъл не е открита църква от базиликите плисковски тип. Според него такава църква е имало и в тази част на Плиска, но тя най-вероятно е унищожена и не е достигнала до нас, както и много други архитектурни паметници, заличени завинаги от топографията на Плиска.

Авторът попада на почти заравнената могилка през лятото на 2000 г. Тя се намира на левия бряг на широко суходолие на 175 м от крайните източни къщи на съвременна Плиска.

Проучването бе финансирано от Археологическия институт с музей по договор 702 от м. май 2005 г. Разкопана бе площ от 225 м^2 – квадрат със страни 15 м, разделен на 9 квадрата със страни по 5 м. Бяха разкрити основите на неголяма църква, чиито зидове са почти изравнени с пода. Най-голямата височина, на която стените са запазени е 25 см. Те са изградени от мергелни плочи с дебелина от 5 см, в някои случаи и до 10 см, свързани с калов разтвор. Южно от църквата е разкрито вкопано помещение с правоъгълен план със същия градеж от мергелни плочи с едно лице, свързани с кал.

Църквата е едноапсидна трикорабна базилика с две двойки колони и трисъставен дълбок 2 м притвор от т. нар. “скъсени” базилики. Тя има съвсем леко отклонение на юг-югоизток, което е по-малко от 10 градуса.

Олтарната преграда е изнесена на запад на линията на двете източни бази (колони). Олтарът също е много дълбок и заема 1/3 от дължината на храма. В основата на самата олтарна преграда са вградени, неголеми по-размери, бази от бял варовик, обработени много прецизно, които са с форма на пресечена пирамида. В преградата са били поставени 6 бази, като на място са намерени 4. Двете, отделящи северния кораб от протезиса, липсваха. Липсваше на място и източната база от северния ред. Половината от нея от бял варовик бе намерена в близост. В средата на всяка от малките бази е вдълбано правоъгълно гнездо за стълбчетата от преградата. Те вероятно са били дървени, тъй като не бяха намерени части от обработен камък с правоъгълна или кръгла форма.

Пред страничните кораби са оформени две симетрични помещения протезиса и дяконикона. Две бази, като тези вградени в олтарната преграда, отделят дяконикона

от олтара. Симетрично на тях две също такива бази са разделяли протезиса от олтара. Те не бяха намерени, тъй като в тази част на църквата е едното от трите големи разрушения. Разстоянията между базите, както в централния, така и при страничните кораби и от дяконикона към абсидата са тесни от 34 до 37 см или това е ширината на тухлата, с която е покрит подът, между основите на базите.

Траншеите за стилобатите са вкопани в хумуса на 18-20 см под тогавашното ниво и в тях са поставени три редици плоски мергелни камъни, с обща дебелина на основата 40 см и ширина 68-70 см.

Северната и южната стени са разчленени отвън и отвътре на плитки ниши (три), редуващи се с тесни лизени.

Основите на стените на притвора са по-широки от тези на страничните кораби. Южният зид на притвора в основата си е широк 91-92 см, а във височина се стеснява с 2-3 см на ред и на нивото на пода е 85 см. Притворът е с три входа: централен в западната фасада с ширина 1 м и южен и северен по 1,15 м. От прага на северния вход е запазена на място тухла от настилката до източната и страница. От подовата настилка в притвора е запазена на място тухла (разчупена на няколко части). Тя се намира върху северния стилобат.

Апсидата е тристенна, отвън с бордюр, а отвътре е дъговидна. В центъра на конхата е установено гнездото, в което е бил поставен стълбът на олтарната маса. То е с кръгла форма с диаметър 24 см и отстои на 57 см от източната северната и южната стена на апсидата. Под нивото на подовата настилка стълбът е бил квадратен със страни от 15 см. Бемата е по-високо от нивото на пода на наоса. От вътрешната страна апсидата е измазана с хоросан, който е застъпен от два триъгълни тухлени фрагмента от настилката на пода на апсидата, запазени на място. Стените на храма отвътре са били измазани с хоросан, останки от който намерихме при пода на няколко места в наоса.

Дължината на църквата по оста И-З е 10,80 м, а ширината С-Ю е 6,30 м (външни размери).

Помещението от юг е долепено до стената на храма. Подът му се намира на 55 см под тогавашното ниво. В план е правоъгълно с дължина И-З – 6,60 м и ширина С-Ю – 2 м (вътрешни размери). Неговите стени са с дебелина 70 см и са запазени на височина от 90 см до 1 м. Подът е покрит с тухли голям формат 13 реда И-З и 5 реда С-Ю. Помещението е използвано за гробница. Върху пода бяха намерени останките от 4 големи дървени ковчега, обковани с железни шини. Ковчезите са били разположени 2 х 2 в източната и западната част на гробницата. Не бяха намерени човешки скелети.

Вероятно костите са били изнесени и препогребани извън църквата. Върху тухлите от пода са намерени само няколко фаланги от крайници и два гръбначни прешлена.

В изкоп на 3 м южно от гробницата с ширина 5 м и дължина 15 м бяха разчистени три християнски гроба и 1/3 от полуземлянка. Два от гробовете са на деца, а единият е на възрастен индивид. В единия от детските гробове бе намерено стъклено копче и куха сфера от тънка медна пластина. Разкритата част от полуземлянката е със запазена облицовка на стените с дървени талпи. Жилището не е обитавано, може би поради това че в съседство в непосредствена близост е изградена църквата.

Тя е отдалечена от църква №11 на север от нея на 1 км, а от църквата в комплекс 40 на запад на 2 км. Съществувала е може би повече от век след изграждането си едновременно с многото църкви във Външния град след покръстването до първите десетилетия на XI век.

Намерени са малко предмети, като най-впечатляваща е изящната позлатена бронзова апликация.

ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ №41 ВЪВ ВЪНШНИЯ ГРАД ПЛИСКА

Стоян Витлянов, Константин Константинов

Археологическите проучвания на обект 41 във Външния град на Плиска се проведоха от 18 юли до 2 август 2005 г. През изминалия археологически сезон работата бе съсредоточена изцяло в източната част на комплекса, където през 2004 г. попаднахме на едно от помещенията на голяма верижна сграда D. Културният пласт във вътрешността на постройката е наситен с паднали камъни от градежа и хоросанова мазилка от подовото ниво. Липсват фрагменти от керамика и покривни керемиди, които масово изобилстваха в другите сектори на комплекса. Проучената сграда D има обща дължина 17,20 м и ширина 5 м. Състои се от три верижно разположени помещения в посока запад-изток. Помещение 1 в западната част е с размери 5,70 х 3,60 м. Помещение 2 – 3,10 х 3,60 м и помещение 3 – 5,75 х 3,60 м. Основите на сградата са вкопани на дълбочина 0,60-0,70 м.

На 2,5 м южно от сграда D се откри още една постройка с П-образна форма, чиито зид е конструктивно свързан със зида, разделящ помещения 1 и 2 на сграда D. Зидът се различава по начин на градеж от този при сграда D, като се състои само от един ред камъни. Ширината му е 0,80 м. Зидът е по-плитко вкопан в околния терен, което говори за различни периоди на изграждане. При почистването му се установи,

че той съдържа и фрагменти от тухли, което не беше установено при проучването на сграда D. Оформената сграда E в този сектор остава отворена от юг, което предполага, че тук вероятно е съществувала преграда от нетраен материал. Сграда E има размери 4,70 x 3,50 м.

В западната част на кв. 182 на дълбочина 0,60 м се попадна на едри плочести камъни. Най-вероятно става дума за плочник с размери 8,70 м x 0,80 м, разположен пред лицето на представителните постройки в центъра на комплекса. Следи от подобен плочник са засвидетелствани пред източното лице на сграда B при проведените в предходни години разкопки на обект №41. Плочникът е свързан с този пред лицето на сграда B, като чупи и минава успоредно пред източната фасада на сграда C.

В рушевините на помещения D и E, както и около тях се попадна на известен брой находки, които характеризират живота в тази част на столичния център Плиска през X-XI в. - оръжия, битови предмети, принадлежности за дрехи и др.

РАННО (ДЪРВЕНО) УКРЕПЛЕНИЕ НА ВЪТРЕШНИЯ ГРАД НА ПЛИСКА

Павел Георгиев, Радослав Василев

Разкопките бяха насочени към изследване на важни участъци от трасето на източната и северна стена на укреплението. Разположени бяха шест основни изкопа и пет допълнителни сондажа.

Изкоп 1 попада в алеята между източната порта на каменната крепост и Крумовия дворец. Тук беше открит източният вход в ранното (дървено) укрепление. Дължината на неговия проход е над 6, а ширината около 2,70-2,90 м. Стените му се състоят от два реда по четири стълба със сечение от 0,38 x 0,28 до 0,60 x 0,55 м, забити в дълбоки до 3,50 м ями, напречно на палисадите.

Над останките от южната част на входа през X-и началото на XI в. са били изградени 4 вкопани жилища. Над северната му половина са били заложени основи на неправилна постройка, изградени от хоросанов трошляк, взет от рушевините на монументални строежи. Тя изглежда датира от последния период на обитаване в крепостта.

Изкоп 2 се намира на 45-50 м, северно от изкоп 1 и също по трасето на източната стена на дървеното укрепление. Напречно на него бяха открити останки от уникална за Плиска наземна комуникация с дървена конструкция. На протежение от 15 м бяха установени шест чифта ями за солидни дървени стълбове, между които остават

по-плитки траншеи за дървени прегради. Те са образували две успоредни стени, които ограничават ивица с ширина около 3,5 м. Последната е на нивото на стария хумус и може да се интерпретира като оградена и покрита улица, която по всяка вероятност е имала и галериен етаж. Предприетите сондажи по нейното направление при Крумовия дворец и източната стена на каменната крепост показаха, че става въпрос за комуникация с дължина над 200 м. Тя е свързвала двореца с вала на вътрешното земляно укрепление.

Проученият тук сектор е бил обитаван активно през X-XI в. Открити бяха над 10 вкопани жилища с интересни отоплителни съоръжения и сравнително богат битов и производствен инвентар. Особен интерес представляват възстановените керамични съдове на бавно или бързо колело. В югоизточния сектор се попадна и на два гроба: женски и детски. Последният лежи над една от полуземлянките и показва, че става въпрос за гробове от последната фаза. Върху гърдите на детето беше намерен кръст с гравирано Разпятие. В насипа бяха намерени и части от каменни надгробия, изглежда от малък некропол тук.

Изкоп 3 представлява разширение на изкопа около открития м. г. североизточен ъгъл на дървеното укрепление. Към последния е била добавена траншея за дървена ограда, развиваща се в северна посока. Отвътре на укреплението беше проучена лека постройка от каменни блокове и покрив от керемиди. Тя изглежда е имала стопанско-битов характер. Керамиката и другите намерени материали я отнасят към края на X – или началото на XI в. Строителните материали са със знаци, които познаваме от периода IX-X в. и са вероятно преупотребени. Проучено беше и разширение към жилище №1 от 2004 г., което затвърждава извода, че то е било използвано като железарска работилница.

Изкопи 4 и 5 с прилежащите към тях сондажи бяха разположени съответно на източната и северната стена на дървеното укрепление и имаха за задача да проверят за наличието на други входове към него. В разкритата площ такива не бяха установени.

В двата изкопа и сондажите се попадна на нива и настилки, които са съвременни или по-късни от укреплението, както и на няколко вкопани жилища и постройка от ломени камъни. Те не бяха разкрити. Въпреки това беше добит многоброен и интересен набор от керамични съдове и различни находки от периода X-XI в.

Изкоп 6 се намира в алеята между Дворците и северната порта на каменната крепост. Тук беше установен северният вход на дървеното укрепление. Местоположението и устройството му са аналогични на тези от източния. Забележителното е, че

през прохода му е минавал един от най-ранните водопроводи на Плиска. От него е оцеляло само хоросановото легло и части от две глинени тръби.

Над южната палисада е било вкопано жилище с голяма глинобитна пещ, а от север се попадна на единично погребение без инвентар.

Разположени на значителна площ в чертите на Вътрешния град изкопите от миналата и тази година показаха, че последният е бил обитаван постоянно едва след края на IX или началото на X в. От "столичния период" на Плиска има незначителни битови останки (отделни керамични фрагменти), които се датират все още в широките граници на VIII-IX в.

ВЪТРЕШНО ЗЕМЛЕНО УКРЕПЛЕНИЕ НА ПЛИСКА

Павел Георгиев, Станислав Иванов

Проучванията на откритата преди няколко години от нас отбранителна линия бяха съсредоточени върху и пред източния скат на могила XXXII. Заложеният там траншеен изкоп с дължина до 90 м имаше за задача да установи трасето на рова от укреплението близо до неговия североизточен ъгъл и да установи останки от вал в или под могилния насип.

Ровът тук има максимална ширина от 13,10 м и запълването в него беше изчерпано до 2,40 м. Двата му бруствера са с полегати скатове, но надолу са почти отвесни. В дълбочина ровът беше проучен сондажно. Дъното там е на 6,90 м, но между 6,35 и 6,75 м е под наклон към централната част, където изглежда се оформя тясна "канавка". Дълбочината й не можахме да установим.

Над западния край от запълнения ров е трасирана каменната ограда на разширението от север на Вътрешния град. В горната част на насипа, на дълбочина до 1,85 м, пръстта е сивочерна с неголямо количество керамика от IX-XI в., животински кости и др. Срещат се и камъни от обрушването на оградния зид. Долната половина от запълването (след 3,70 м) има по-различен характер. Там се разграничават два вида насип. До 5,10 м в пръстта се редуват сивочерни и кафявожълти прослойки с отделни въглени, дребни късчета от шлак и горяло камъче. Между тях се явяват ивици от изгнила органична материя. Характерът на тази част от насипа подсказва, че това е пръст от вала, както и постъпила от околността при самозасипване на рова. Надолу пръстта е само кафявожълта, отново с прослойки от 0,05 м органична материя и отделни въглени.

Високата влажност на пръстта в долната половина от запълването е съхранила добре органичните останки. Взетите проби (между 3,50 и 6,50 м) бяха изследвани от Ел. Маринова в Лабораторията на Биологическия факултет към СУ и показаха, че те са с растителен произход. Установени бяха полени на дъб и различни треви. Това показва, че насипът над дъното на рова е резултат от самозасипване, при което периодично там е попадала растителност от околността. Забележително е, че липсват останки от бит, производства или строителство (намерена беше само тибия от свиня, според определението на д-р Л. Нинов). От тези наблюдения може да се направи извод, че по време на съществуване и в началния етап на самозасипване на рова теренът на север от вътрешното землено укрепление на Плиска е бил все още необитаван.

На 5,85 м пред рова беше установена траншея с ширина д 1,20 м и дъно на 2,45 м от старата повърхност. Тя е успоредна на рова и вероятно е от дървена преграда пред неговия фронт.

Слаби и несигурни засега следи от вал бяха регистрирани под могилния насип в крайната западна част на нашия изкоп. За съжаление теренът там е прокопан от по-стари сондажи.

Върху източния скат на могилния насип бяха открити 6 гроба: 3 детски, 1 на възрастен индивид и в два се намериха само черепите. Ориентацията на скелетите е на запад. Инвентар липсва.

ГОЛЯМО (ВЪНШНО) ЗЕМЛЕНО УКРЕПЛЕНИЕ НА ПЛИСКА

Павел Георгиев, Радослав Василев

Проучванията бяха насочени към изясняване на характера и хронологията на "двойния вход" в източния вал. Конкретната им цел беше издирване на мястото за преминаване на големия канал от язовира от IX в. на Крива река.

Заложените 11 сондажа доведоха до очаквани, но и до изненадващи, резултати. Установени бяха трасетата на два открити канала за мелиоративно водоснабдяване на Външния град. Те са изсечени в мергелната скала и в горната си част имат ширина от 4 до 6 м, а в долната между 0,50 и 1 м. Дълбочината им достига някъде до 3,50 м от съвременната повърхност.

Канал I е имал за задача да източва вода, събирана в плитък естествен басейн пред рова и да я насочва към близкото суходолие. Каналът преминава през северния от двата прохода във вала.

Канал II може да се отъждестви с установеното от нас преди няколко години по аероснимки и данни на К. Шкорпил трасе между язовира в м. Кайкъ канара пред скалния каньон на Крива река и рова на Плиска. Той е дълбоко изсечен и преминава през южния проход във вала, откъдето се насочва по собствено русло към същото суходолие.

В запълването на каналите бяха открити отделни късове от животински кости, няколко фрагмента от гърнета (IX-X в.), както и парчета от тухли или водопроводна тръба.

Преминаването на канали I и II през двата прохода в източния вал на голямото землено укрепление предлага нови данни за разисквания върху неговата хронология. Те създават предпоставки за ревизия на утвърдилото се становище, че това е укрепление от времето на настаняването на Аспаруховите (пра)българи в Абобското поле.

Новооткритите канали са изключително важен факт в археологията на Абоба-Плиска. Те затвърждават окончателно потребността от систематични изследвания по въпроса за мелиоративното водоснабдяване в българската столица. Самите те дават нови насоки в оценка на културата на българската столица през IX в.

РАННОВИЗАНТИЙСКА И СРЕДНОВЕКОВНА КРЕПОСТ ПРОВАТОН-ОВЕЧ

Снежана Горянова

Теренното археологическо проучване на обект "Ранновизантийска и средновековна крепост Проватон-Овеч" при гр. Провадия бе проведено от 9 юни до 15 юли 2005 г. съгласно Разрешение за теренно археологическо проучване №533/16.05.2005 г.

По източния склон на Калето, където на повърхността се забелязваше струпване от камъни, бе заложен сондаж с размери 8,50 х 2 м. Установено е, че камъните са паднали от рушащата се скала на Короната.

Продължи започналото през 2004 г. проучване на жилищна сграда по северния склон на Калето, в т. нар. сектор "Север". Установени са вътрешните размери на помещението: И-З – 3,62 м; С-Ю – 4,30 м. Разкрит е вход при североизточния ъгъл в помещението, от който е запазена само западната страница. Ширината на отвора е 1,70 м.

След изкопаване на котлована и полагането на основите на зидовете пространството между тях е било запълнено с пръст и камъни. Носещата конструкция, за

вероятен втори паянтов етаж и за покрива, е от шест вертикално вградени в ъглите и в средата на западната и източната стени греди с р-ри 0,20 х 0,20 м.

Цялата северозападна част на жилището е фундирана върху трамбован насип от дребни и средни камъни и пръст. Подът е бил положен върху същия насип, а в последствие изцяло унищожен.

Основите на каменен зид с калова спойка с посока изток-запад западно от къщата са заложени значително по-високо в чакълестия пласт, на нивото на трети-четвърти ред камъни от западната стена. Липсва конструктивна връзка между тази добавка и западната стена на жилището. Вероятно е някаква допълнителна част, свързана със стълбище или друго съоръжение.

Фрагментите от битова керамика се отнасят към XIV – началото на XV в.

Разкритият гроб (№1) е християнски по ориентация и обред, и не съдържа инвентар.

По източния склон на Калето в т. нар. *Сектор IV* е проучена площ от 100 м^2. Теренът е с много голяма денивелация. Културният пласт е с неравномерна дебелина – от 0,30 до 1,20 м.

В източния край на сектора е разкрита част от жилищен комплекс. Засега той обхваща едно правоъгълно помещение от юг, навес, носен от три масивни греди с кръгло сечение, и друго, силно разрушено помещение от север. Южното помещение има ширина 3,50 м, а на дължина е проучено до 3,70 м (вероятната дължина е около 4,60 м). Градено е на суха зидария от полуобработени камъни. Запазени са между един и пет реда от градежа. Западната стена е еднолицева в запазената си височина, като опира до врязването в склона. Нагоре зидарията вероятно е била двулицева, каквито са северната и южната стени. Дебелината на всички зидове е 0,65 м. Тук липсва носеща дървена конструкция. Градежът започва непосредствено върху добре подравнената за под на помещението скала.

На 4,80 м северно от северозападния ъгъл на това помещение се очертава основата и суперструкция на южната стена на друго помещение, оставащо засега неразкрито.

В източния край на сектора е запазен един ред от градежа на стена с посока север – юг. Зидарията е двулицева, от дялани блокчета. Личи плитко врязаната в скалата основа на стената, която продължава по посока на южното помещение. Западно и успоредно на нея са три разположени в успоредна на нея линия дупки от колове, за които може да се предположи, че са носеща конструкция за покрива на навес между двете помещения.

Западно от тези градежи, във високата част на сектора, са проучени пет близко разположени ями. Четири от тях са разрушени и в тях не се намира никакъв материал извън контекста на целия терен. Най-южната яма №5 (диам. 1,57 м, дълб. 0,80 м от нивото на скалата) е вкопана в песъклив слой от скалната структура. Има цилиндрична форма. В нея се откриват фрагменти от битова керамика от римската и късножелязната епохи.

В северозападния ъгъл на проучвания сектор на дълб. 0,80 м бяха разкрити само долните крайници от два, разположени непосредствено един над друг гроба. Инвентар в гробовете не е открит.

Стратиграфската картина не е добре съхранена. Керамичният материал е смесен и се отнася към ранновизантийската (V-VII в.) и средновековната (XIII-XV в.) епохи.

Намерените монети са от късноантичната, ранновизантийската, средновековната османската епохи. Открита е бронзова гривна от обла тел, завършваща с кръгла сплесната плочка с изображение на Богородица Оранта.

ПРОУЧВАНИЯ НА КРЕПОСТТА РИМСКОТО КАЛЕ КРАЙ ГР. КОТЕЛ

Методи Даскалов

Археологическото проучване е проведено със средства от бюджета на община Котел. В разкопките участваха: научен ръководител н. с. д-р Методи Даскалов (АИМ – БАН), заместник-ръководител Милен Николов (ИМ – Котел), ст. н. с. д-р Румяна Георгиева (Институт по тракология) – консултант за I хил. пр. Хр. и инж. Атанас Каменаров. Определянето на монетите е на Евгений Паунов, експертизата на костните находки е дело на ст.н.с. д-р Лазар Нинов.

Археологическият обект, известен с името "Римското кале" е разположен на ок. 10 км североизточно от гр. Котел. Представлява скално възвишение, намиращо се приблизително в средата на не особено широк проход между старопланинските дялове Юрушка стена и Чаталкая. Най-близките съвременни населени места са гр. Котел (на югозапад) и селата Тича и Филаретово (на север).

Обектът е известен от предишни обхождания и публикации на д-р Стефан Лисицов през 70-80-те години на миналия век, както и на М. Николов в последните години.

Крепостта се разполага на най-високата част на скалното възвишение, като крепостната стена е изградена по ръба на скалния венец откъм по-лесно достъпните страни: съответно – юг, югоизток и югозапад. На места има запазени фрагменти от

крепостни зидове, останки от масивна сграда и издялана в скалата щерна, чиято горна част е допълнително иззидана.

В кампанията през 2005 г. екипът си постави не особено големи и амбициозни цели, а именно: пълно обхождане на местността с цел изясняване района на разпространение на археологически материали; геодезично заснемане на обекта; чрез сондажни изкопи да се установи хронологията на обитаване на конкретния обект.

Мястото на сондажния изкоп бе избрано с оглед една от поставените задачи – да се допира до крепостен зид и да навлиза във вътрешността с цел максимално използване на възможностите за стратиграфски наблюдения.

Стратиграфски наблюдения и хронология.

В хода на проучванията бяха разграничени отлагания от няколко епохи:

1. Пласт с кафяво-жълта глинеста пръст, залягащ непосредствено над основната скала. Наситен е с късове от мазилки, разложена полуизпечена глина и въглени, които на места образуват прослойки с дебелина до 3 см. Намереният керамичен материал е от съдове, датирани от ст. н. с. д-р Р. Георгиева в ранната фаза на РЖЕ (X-VIII в. пр. Хр.).

2. Следва също частично нарушен пласт от по-тъмно кафява пръст, в която са размесени въглени и единични фрагменти от съдове, които типологично не се различават от тези в по-долния пласт.

3. Следващият пласт се отделя съвсем ясно по цвят, структура и материали. Неговият долен край съответства на нивото на цокъла на крепостната стена, регистрирано в западния профил. Съдържа разнообразни керамични фрагменти от съдове, изработени на бързо грънчарско колело, които условно могат да се разделят на следните групи: тънкостенни от много добре пречистена глина с оранжево-червена фрактура, от гърнета песъклива глина с кафяво-черен цвят. Има отделни фрагменти от гладкостенни и набраздени с т. нар. “гребенчат” орнамент амфори. С този пласт се съгласува и регистрираното подово ниво със съответстващо му дъно на битова пещ. Изхождайки от стратиграфската ситуация и намерените монети, строителството на крепостта и нейното обитаване може да се постави най-общо в рамките на VI век. Най-ранната монета от периода, намерена при разкопките е на император Юстин I (емисия 522-527 г.), най-късната – от времето на император Фока (емисия 604-607 г.).

4. В източната част на северния профил бе регистрирана част от вкопано съоръжение с подравнен и замазан (?) под и лежащи върху него ломени камъни (възможно останки от разрушен градеж). Запълването е от значително по-тъмна на цвят хумусирана пръст. С него категорично се свързват характерни фрагменти от съдове, изработени на бавно грънчарско колело от песъклива глина, с врязани снопчета хо-

ризонтални и вълнисти линии. Формално и типологично тези фрагменти се отнасят към керамиката от времето на Първото българско царство или по-точно – IX-X в. Тази датировка се подкрепя и от характерна за IX в. бронзова тока.

5. Пластът от времето на Първото българско царство (като и този от VI в.) е нарушен от голяма конусовидна яма, която допира до вътрешното лице на крепостната стена. Тя прорязва до скала всички по-ранни пластове. На дъното й се разкри блокаж от ломени камъни и жълта глинеста пръст. В горната и част от юг (откъм крепостната стена) започва градеж от камъни. Вероятно това е изкоп, свързан с ремонт на стената. Керамичният материал е силно фрагментиран и смесен, като в горната част на ямата, почти на сегашното ниво са фрагментите, които могат да се отнесат най-общо към периода XI-XII в. Към този период се отнасят и намерените непосредствено под чима силно обезличени медни корубести монети (някои от които са рязани), отсечени в периода 1118-1202 г.

Освен изброените и документирани пластове и структури при разкопките бяха намерени материали (керамика и монети), които индикират обитаване през елинистическата епоха (IV-I в. пр. Хр.) и късноримската епоха (III-V в.). Според монетите мястото е било обитавано през цялата първа половина на V в. На сегашния етап няма културен пласт и структури, които могат да се свържат с тези периоди.

ПРОУЧВАНИЯ В М. ЦЪРКВИЩЕ И ТЕРЕННИ ОБХОЖДАНИЯ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ИСКРА, ОБЩИНА ПЪРВОМАЙ

Иван Джамбов, Георги Митрев, Петя Калоферова

Археологическите проучванията в землището на с. Искра се проведоха от 1 до 11 септември 2005 г. Научният екип бе в състав: доц. д-р Ив. Джамбов – ръководител; гл. ас. д-р Г. Митрев – зам. ръководител и докторант П. Калоферова – член на екипа. Работните групи се сформираха от студенти от Студентски историко-археологически клуб “Проф. В. Велков” и специалностите “История” и “Български език и история” към ПУ. В проучванията взеха участие и ученици от училището в с. Искра и местни жители. Финансовата обезпеченост на експедицията се пое основно от Фонд “Научни изследвания” към ПУ. Съществена помощ и съдействие оказаха Читалището в с. Искра, Община Първомай и Кметство с. Искра.

С проучванията през 2005 г. имахме за цел да доизясним планировката на еднокорабната църква и параклиса северно от нея, регистрирани и частично проуче-

ни през 2004 г. Трябва да се уточни още характерът и предназначението на преустройствата и стратиграфията на културните наслоявания.

Сравнително бързо се доразкри пълната планировка на параклиса. Общата му дължина възлиза на 7,80 м, а ширината на 4,20 м. Разполагал е с вход от север с шир. 1,10 м. По-несигурно изглежда съществуването на втори вход от юг, който води към църквата. Ясно се установи, че параклисът и църквата са изградени по едно и също време.

Работата по разкриването на северната стена на църквата показа, че тя достига на дължина до 19,20 м. Така общата дължина на църковната постройка възлиза на 22,30 м, като се има предвид дълбочината на апсидата (2,15 м) и деб. на апсидния зид (0,95 м). Западната стена бе разкрита на 1,60 м от север на юг, след което прекъсва. Видимо тя е очертана като страница на вход. Тези данни дават основание да се допусне, че входът към църквата е от запад, без да се ангажираме на този етап с точни размери.

През 2005 г. положихме съществени усилия и за проучването на вътрешното пространство на църквата. Най-добре стратиграфията бе проследена в апсидата и предапсидното пространство. След хумусния слой, с дълб. 0,20-0,30 м, следва първият културен пласт. Той е с дълбочина ок. 0,15 м и с тъмен до черен цвят. Съдържа ясни следи от пожар (въглени и пепел) и фрагменти от обгоряла сграфито керамика. Той се свързва с периода XIII-XIV в. Следва слой с деб. ок. 0,07-0,08 м, в който откриваме фрагменти строителна керамика и късове хоросан. Той се е формирал при разрушаването на първоначалната постройка с хоросанова спойка. На места има и по-голяма дълбочина със следи от обрушени зидове. Следващият слой, с деб. ок. 0,15 м, има кафеникав цвят и също запазва следи от пожар. Достига на дълбочина до ок. 0,60 м от съвременното ниво на терена. Битовата керамика и другите находки го датират към XI-XII в. В този слой, в предапсидното пространство, през 2004 г. бе открит билонов скифат на Мануил I Комнин (1143-1180). Следва слой с жълтеникав цвят с деб. ок. 0,07 м, в който бяха открити единични фрагменти от груба тракийска керамика, работена на ръка. Този слой не се свързва с църковната постройка, а с по-ранно тракийско присъствие.

При проучването на наоса попаднахме на каменно струпване в централната му част на дълб. 0,20-0,40 м. Внимателното разчистване показа, че са запазени основите на две стени на калова спойка, оформящи прав ъгъл. По-дългата преграждa наосното пространство (дълж. 5,50 м). По средата й е поставен голям плочест камък, който оформя стъпало към по-ниско ниво на изток към апсидата. По-късата е успоредна на северния зид и го следва от вътрешната му страна на растояние 2,70 м. Пространст-

вото на изток и юг от тези стени беше зает от каменно струпване. Постепенното му разчистване показа, че се касае за подравняване на терена. Предстои да се изясни как и по какъв начин тези стени на калова спойка се вписват в цялостното преустройство на църквата през XIII-XIV в.

През настоящия сезон бяха разкрити и три вторични погребения на възрастни индивиди под и пред прага на северния вход към параклиса. Препогребването им би трябвало да се датира към XIII-XIV в.

Сред по-важните находки от църквата и параклиса трябва да се споменат: бронзова монета (тетартерон), с полепнал хоросан по нея от XII – началото на XIII в.; бронзова монета (половин тетартерон), с монограм на аверса на Мануил I Комнин (1143-1180); желязно рамо на кръст; желени ножчета; гвоздеи; фрагменти от прозоречно стъкло; две малки керамични купички и керамично топче; керамична шайба за игра и др.

Проучванията през 2005 г. се свързват и с провеждането на теренни обхождания в западните склонове на хълмистите местности Голям Хасар и Малък Хасар, и разположената на запад от тях м. Вакъфа. Установи се, че непосредствено на запад от средновековната крепост в м. Голям Хасар е разположено значимо поселение (подградие) от XI-XIV в. Характеризира се със средна степен на находките и многоцентрично групиране на площ над 100 дка. Наблюдават се над 10 центъра на концентрация, които трябва да се свържат с отделни жилищни и стопански постройки. Личат каменни струпвания и късове кирпич. В западна посока и на северозапад от м. Вакъфа има следи от погребения, които подсказват за наличието на средновековен некропол. В читалищната експозиция в с. Искра има немалко материали от тези местности, които са предадени основно от Румен и Росен Иванови от с. Искра. Те също показват, че това селище е съществувало през XI-XIV в. Отделни паметници дават основание да се говори за градски облик на материалната култура.

При приключването на проучванията съоръженията в м. Църквище бяха зазимени и засипани с пръст.

ПРОУЧВАНИЯ НА КРЕПОСТТА "ХИСАРЛЪКА" КРАЙ С. АНЕВО, ОБЩИНА СОПОТ

Иван Джамбов, Мария Деянова

Научният екип, който ръководи проучванията бе в състав: доц. д-р Иван Джамбов (ръководител на катедрата по История и зам. декан на ФИФ на ПУ) – ръководител и Мария Деянова (ИМ – Карлово) – зам. ръководител. Като член на научния екип бе включена и Радослава Николаева – магистрант в университета "Мишел дьо Монтеня" в Бордо. Работните ни групи се сформират от студенти от специалностите "История" и "Български език и история".

Бяха разработени два сектора: Е 1 – сектор, в който през изминалия сезон установихме наличието на жилищна постройка (асоциация със сондаж D 3 за 2004 г.), намиращ се на съвременния коларски път, в непосредствена близост до северната крепостна стена (на 6,30 м. южно от нея); Е 2 – нов сектор, с размери 3 х 3 м., във вътрешността на крепостта, на 24 м от югоизточната кула и на 15 м от източната крепостна стена.

Проучванията в сектор Е 1 дадоха следния резултат: Жилищната постройка, открита през изминалия сезон, бе проследена като архитектура в югозападната си част. Бе потвърден начинът й на градеж от ломени камъни на калова спойка, със зидове, дебели 0,90 м. Сградата се развива в посока север-североизток покрай крепостната стена с вход от юг. И тази година не успяхме да изчерпим сектора, както и цялостния план на постройката, така че на този етап не биха могли да се правят заключения. Предположенията за характера и предназначението на сградата се потвърдиха. Тя също, както и крепостта има два периода на обитаване (IV-VI в. и IX-X в.); нейният жилищен характер е вън от съмнение; загинала е вследствие на пожар. Такъв пожар е унищожил и другите, открити до момента от нас жилища. В рамките на тази сграда, открихме керамика от X в. с гребенчата украса, както и керамика от периода IV-VI в., фрагменти от питоси, амфоровидни съдове и др. Сектор Е 1, както и сектор Е 2 са с нарушена стратиграфия, което може да се обясни с наличието на използваемия коларски път, минаващ през крепостта. Предположението ни е, че през втория период на обитаване, основите на сградата в сектор Е 1 са били преизползвани за землянка, чийто под, регистриран на дълбочина 1,20 м., е бил изграден с тухли и извити керемиди от покривната конструкция на ранновизантийската сграда. Върху тази подова настилка открихме и по-голяма част от средновековната керамика (IX-X в.) в сектора. В рамките на очертанията на сградата бе открита каменна пота за метал. Тя, заедно с

фрагментите шлака и другите открити метални предмети, дават основание да се предположи извършването на производствена дейност вероятно металопроизводство. Такава дейност е засвидетелствана и при разкопките в подножието на Аневско кале.

Работата ни в сектор Е 2 даде керамика от двата периода на обитаване на крепостта (IV-VI и IX-X в.); метални фрагменти, шлака и животински кости.

По терена и находките са ясни следи от пожар.

Проучванията на обекта ще продължат и през следващите археологически сезони, с любезното съдействие на Община Сопот, ВМЗ гр. Сопот и ПГ "Ген. Заимов", за което им благодарим.

ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ "СВ. АТАНАС" В С. НОВАКОВО, ОБЩИНА АСЕНОВГРАД

Иван Джамбов, Георги Митрев, Петя Калоферова

Археологически проучвания в с. Новаково, община Асеновград се провеждат за трета година от нашия екип. Той се състои от: доц. д-р Иван Джамбов (ръководител на катедрата по История и зам. декан на ФИФ на ПУ) – ръководител; гл. ас. д-р Георги Митрев – зам. ръководител и ас. Петя Калоферова (докторант към катедрата) – член на екипа. Работните групи се сформират от членовете на студентски историко-археологически клуб "Проф. Велизар Велков" към ПУ, в който участват студенти от специалностите "История" и "Български език и история" и др. факултети.

Обект "Св. Атанас" е средновековна църква с каменен градеж на хоросанова спойка и период на ползване XI-XIII в. Представлява еднокорабна, едноапсидна църква, с едноделен скъсен притвор от запад и вход към притвора от юг. Към северната му фасада е бил прилепен параклис със същата конструкция, който е достъпен чрез вход от юг през наоса на основната църквата. Строежът вероятно е извършен едновременно.

Теренът около църквата е бил зает от некропол от същия период, който обаче е продължил да се използва и след като тя вече не е била действаща, тъй като някои гробове са разположени върху зидовете. От некропола до този сезон бяха проучени изцяло два гроба.

През настоящия сезон проучихме още два гроба от некропола и попаднахме на един капак от саркофаг, вероятно отново от средновековния некропол.

Погребение №3 е на възрастен индивид, положен в гробна яма, без ясно очертание и без данни за съоръжение. Извършено е по християнски обред с ориентация

запад-изток. Горните крайници са свити в лактите и положени в коремната област като десният е малко по-нагоре към гърдите. Долните крайници са изпънати и прибрани като до дясната бедрена кост южно, открихме въглени. Черепът бе в лошо състояние, но долната челюст на индивида бе добре запазена. Не бе открит никакъв гробен инвентар.

Непосредствено до гроб №3, в централния сектор, попаднахме на още едно погребение – гроб №4, разположено на едно и също ниво с №3. В гробната яма, отново без ясни граници и съоръженост, лежеше друг възрастен индивид, по всяка вероятност жена. Тялото е в изпънато положение, с ръце свити в лактите и дясната положена върху коремната област. Лявата ръка на индивида бе положена върху гърдите с посока към дясното рамо. На същото място открихме силно разрушен детски скелет, вероятно на доста малко дете, чиито кости не бяха в анатомичен ред. Предполагаме, че са погребани едновременно. Запазена е добре долната част от зъбите на индивида. Долните крайници са разположени върху западния зид на църквата, което още веднъж потвърждава тезата ни за по-късното използване на некропола, след разрушаването на църквата. В него открихме и два бронзови пръстена (или висулки от обеци), както и две маниста от гердан. Те са керамични, с украса от бяла паста в геометрични орнаменти (вълнообразна линия).

Капакът от саркофаг открихме на 24 м западно от западния зид на притвора на църквата. Той бе отчупен на две. Съединени, те образуват капак с дължина 2 м и ширина 0,47 м. В средата капакът е релефно оформен, образувайки по-висока с 0,10 м. средна част, с ширина 0,37 м.

Освен разкритието на гробовете през 2005 г. и капака от саркофаг, не попаднахме на други съоръжения или градежи на запад от църквата.

През изминалия сезон открихме малко количество битова керамика от периода XI-XIII в.

ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ "ПЛИСКА – ЮГОИЗТОЧНА ПЕРИФЕРИЯ НА ВЪТРЕШНИЯ ГРАД"

Янко Димитров, Христина Стоянова

През 2005 г на обекта се работи 18 дни през месеците юли и август с работници по програма "От социални помощи към заетост". Предварително планираната задача за сезона бе да се проследят установените до сега вкопани съоръжения от столичния

период в посока запад. Заложени бяха 6 нови квадрата с номера 1Б, 2Б, 3Б, 4Б, 2В, 3В, които поради непредвидени ангажименти на проучвателския екип не бяха проучени докрай.

Най-късното съоръжение проучено в новите квадрати е голяма яма – № 1, която се откри в източния профил на кв. 2Б. Тя се очерта на дълб. 1,00 м. Дъното й е на дълб. 1,40 м. На ниво очертаване ямата има диаметър 2,30 м. В горния си край е била с по-голям диаметър вероятно, тъй като стените й се скосяват. Пълнежа на ямата се състоеше от множество ломени камъни, фрагменти от тухли и керемиди, множество фрагменти от керамични съдове и голямо количество животински кости. При разчистването й се откри и една монета, анонимен фолис клас А2, която много добре датира времето на нейното съществуване или запълване. Ямата е вкопана в по-ранен насип от кафява пръст примесена с жълта глина.

Както и в редицата квадрати, покрай източната крепостна стена бе проследен пласта с рушевини (фрагментирани керемиди). На дълб. 0,80 м той заема целия кв. 1Б, 2Б, югоизточната част на 3Б, проследява се и в 4Б. На дълб. 0,60-0,70 м в кв. 3Б и 4Б пластът с керемиди достига до хоросанов масив, който заема почти цялата западна част на кв. 3Б и продължава в югоизточния ъгъл на кв. 4Б. Характерът на това съоръжение ще стане ясен след пълното му проучване на запад. В кв. 1Б, 2Б, 3Б и 2В бе достигната дълб. 1,30-1,40 м. На това ниво в кв. 2Б и 2В се попадна на големи петна обилно наситени с въглени и шлак. Сред фрагментираната керамиката открита там – основно сиви и червеноглинени съдове, има и фрагмент от пота, което позволява да се предположи, че в близост има производство. В кв. 3Б на достигнатата дълбочина прозира насип от примесена с жълта глина кафява пръст, който е характерен за откритите и проучени до сега ранни вкопани съоръжения.

Находките от изминалия сезон са разнообразни. Открити са 5 железни стрели, каменна бойна топка, желязно ножче, костена дръжка с врязана украса “птиче око”, фрагменти от съдове и тухли с врязани знаци и др. По специален интерес представляват 2 бронзови предмета. От единият е запазена само част, оформена като глава на морско конче. Другият предмет има форма на куха полусфера с припоен шип от вътрешната страна. Позлатен от външната страна, той има сложна релефна украса от кръстообразно разположени палмети и редици с “люспест” мотив.

ХРИСТИЯНСКИ НЕКРОПОЛИ ОТ КРАЯ НА X-XI В. ПРЕД СТЕНИТЕ НА КАМЕННАТА КРЕПОСТ В ПЛИСКА

Янко Димитров, Ивайло Кънев

Проучванията бяха финансирани от НИМ и се проведоха през месец юни 2005 г. от екип в състав: ръководител Янко Димитров, АИМ – Филиал Шумен, зам. ръководител Ивайло Кънев, НИМ – София.

През отчетната година бе предвидено едновременно със систематичното изследване на големия некропол пред източната порта, да се предприеме целенасочено проучване на други два некропола разположени околовръст на каменната крепост в Плиска.

От некропола пред източната порта бе проучен терен с площ от 60 м^2 в източната част, близо до разкритата гробнична църква. Открити бяха 14 гроба, с които общият брой на проучените досега гробове достига 317. Новооткритите гробове потвърждават досегашните наблюдения за развитие на некропола в посока на изток, в редици ориентирани север-юг, с обособени семейни парцели за погребване. По-специален интерес представляват двата детски гроба с инвентар – №304 с нагръден кръст и №314, в който бе открита огърлица от стъклени мъниста, сред които има и фрагмент от бронзова закопчалка на книга.

От некропола в района на мотела бяха допроучени открити при изкопни работи през 1989 г. гробове – единият с инвентар, както и два нови гроба, с което общият брой на проучените тук гробове достигна 8. Чрез сондажен изкоп бе установена западната граница на некропола.

В района на север – североизток от могила XXXIV бяха открити нови 4 гроба от проучвания тук от различни екипи голям некропол. Единият от тях е с инвентар – двойка сребърни обеци-халки.

Въз основа на откритите накити, засега датировката на некрополите в района на мотела и на могила XXXIV се отнася към края на X-XI в. За сравнителен анализ с останалите некрополи в Плиска ще са необходими повече данни.

ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ №92 ВЪВ ВЪНШНИЯ ГРАД НА ПЛИСКА

Янко Димитров, Мариела Инкова

Проучванията бяха финансирани от НИМ и се проведоха през август и началото на септември 2005 г. от екип в състав: ръководител Янко Димитров, АИМ – Филиал Шумен, зам.-ръководител Мариела Инкова, НИМ.

Целта на разкопките бе да се провери един пункт от наблюденията по изкопите за изградената през 1989 г. напоителна система. Отстоейки на 250 м западно от северната петоъгълна кула на западната крепостна стена, той е означен като сграда № 92 в каталога на паметниците във Външния град, издаден през 1999 г. Още с първите три сондажа бе установено, че предполагаемата тук сграда с квадрово-хоросанов градеж липсва. Оказа се, че всъщност през 1989 г.изкопът за водопроводна тръба е пресякъл основата на преградна стена с посока североизток-югозапад, по посока към могила XXXIV, която е открита и проучена в 4 пункта от българо-германската експедиция. Неяснотите относно планировката, хронологията и атрибуцията на това съоръжение, бяха причина проучването му да бъде продължено. Бе заложен изкоп, който разкри 5-метрова отсечка от него в хоризонтален план и установи останки от кирпич над основата от хоросанов трошляк, ломени камъни и фрагменти от тухли. Установено бе също, че в този сектор преградната стена заляга траншея с посока изток-запад, която на свой ред се насочва към успоредния (?) на стената ров откъм запад. Последният също бе проучен чрез напречен срез, при което бе установена конфигурация като тази в секторите проучени от българо-германската експедиция, с тази разлика, че отстоянието от преградната стена е по-голямо. Това, както и съотношението на стената с новооткритата траншея запад – изток, поражда съмнения относно синхронността на рова и стената.

С 6 сондажни изкопа трасето на преградната стена бе проследено по протежение на 120 м в южна посока. В изкоп XIV нейната основа прекъсва, засега не е ясно дали това прекъсване ще се окаже вход, но е сигурно, че точно тук основата на преградната стена заляга вкопано съоръжение – жилище-полуземлянка (?) с битова керамика от X в.

ПРОУЧВАНИЯ В ЮЖНИЯ СЕКТОР НА ЗАПАДНАТА КРЕПОСТНА СТЕНА НА ПЛИСКА

Людмила Дончева-Петкова, Константин Константинов

През м. юни на отчетната 2005 г. продължихме разкопките, подновени през 2004 г., в района на южния сектор на западната крепостна стена на Плиска. Те се проведоха от 1 юни до 3 юли с помощта на 30-40 работника и със средства, целево отпуснатите за проучване на Плиска и Преслав по договор между Областната управа гр. Шумен и АИМ–БАН.

Работихме на площ от 425 м^2 на север от откритите през предишния сезон два зида, свързващи търговско-занаятчийските помещения със западната крепостна стена. На 5,50 м северно от долната част на дългият 28 м северен зид беше открита правоъгълна сграда със значителни размери (10,60 х 8,20 м), ориентирана с надлъжната си ос в посока север-юг. Зидовете ѝ са градени от ломени мергели и кал, но на места в най-долните редове са поставяни каменни блокове, като тези на или от крепостната стена. Двулицевите зидове, широки 0,70 м, са запазени на височина 0,50-0,70 м. Сградата се състои от две помещения (А и Б). Западното – помещение А е по-голямо, дълго и тясно – неговата дължина от запад е 10,60 м, широко е от север 4,40 м, от юг 4,70 м. Източният зид е дълъг 6,20 м. В южната половина той прекъсва. Северният зид и южната половина на западния са разрушавани и преустроявани. Подът се откри на дълб. 0,60 м и е замазан с бледожълта льосова пръст. На много места и в северозападния ъгъл, където може би е имало пещ, той е обгорял.

Помещение Б е по-малко, дължината му е 6,20 м, ширината 3,80 м. Западният му зид е общ с източния на помещение А. В югозападния ъгъл се е намирал входът, шир. 0,70 м, от който са останали двата долни дялани камъка. Южният зид е запазен на протежение 2,90 м. Няма следи от източния зид на помещението. Твърде вероятно това да е бил западният зид на 18-то помещение, проучено от проф. Ат. Милчев, но при консервационната дейност тези най-източни части на сградата да са били разрушени. Близо до четирите ъгъла върху пода на помещение Б се откриха 4 плочести камъка, върху които вероятно са стъпвали дървени греди, поддържащи покрива. Вероятно сградата е унищожена при някакво нападение, тъй като стените ѝ са не само разрушени, но и опожарени. За това напомня обгорелият под, овъглената греда в северозападния ъгъл, голямото количество начупени и обгорели гърнета, амфори (вероятно от 3 екземпляра) и делви, разпръснати на дълб. 0,40-0,60 м. Особено много те са в помещение Б. Фрагментирани съдове, в това число и от печенежки котли, бяха открити и извън помещение Б до югоизточната част на зида, както и на запад от сграда-

та, където бе намерено едно изцяло запазено гърненце с вис. 5,8 см, от кафява глина, украсено с четири реда вълнообразни линии и покрито с кафява глазура. Освен начупени керамични съдове други предмети в сградата не бяха открити, но близо до нея намерихме монети, два нагръдни кръста, един процесиен, кръгла апликация, ножче, желязна халка, секач.

На 8,5 м западно от сграда на значително по-голяма дълбочина – 0,90 м бе разчистен малка П-образна пещ, градена от камъни и тухли с вътрешни размери 0,60-0,70 м и деб. на стените 0,12-0,20 м. В пепелта се откри пилешка кост, черупки от охлюви, фрагменти от гърне, а близо до пещта – две бели седефени миди, едната пробита в средата и вероятно използвана като накит.

На юг от сградата в източния край между двата големи зида, проучени през 2004 г., отново попаднахме на две ковашки огнища, пълни със сгур и шлака, а близо до тях открихме крици, къс руда, счупена брадва, брус, връх на стрела няколко масивни клина и други 4-5 с куха квадратна вътрешност. Още по на изток намерихме множество животински кости, от домашни и диви животни, някои (огромни еленови рога) със следи от обработка.

В сградата монети не бяха открити, но в терена около нея на дълб. 0,20 и предимно 0,40 м намерихме 9 анонимни византийски фолиса – два клас А-1, 6 клас А-2, един силно повреден и неопределяем и един фолис на император Константин X Дука (1059-1067). Анонимните византийски фолиси клас А-1, А-2 и единствената монета на император Константин X Дука определят времето на обитаване – края на X – до 60-те години на XI в., когато животът замира, най-вероятно при нападението на узите през 1064 г. Така откритите в и около сградата предмети (керамични съдове, токи, апликации, кръстове (един процесиен и два нагръдни) се датират в един кратък хронологически период и ще служат като сигурен показател за определяне времето на сходни археологически находки.

ПРОУЧВАНИЯ НА БИРИТУАЛНИЯ НЕКРОПОЛ ПРИ БАЛЧИК

Людмила Дончева-Петкова, Кирчо Апостолов

През отчетната година продължиха проучванията на биритуалния езически некропол, разположен върху терена на бившата авиобаза край Балчик. Те се проведоха от 20 юли до 30 август и бяха финансирани от Община Балчик. Изследвана беше площ от 200 м^2, като на места се стигна на дълб. до 2 м.

През първите 2 седмици работихме на юг от проучения през предишните години терен, където гробове не бяха открити. Разчистихме две тесни каменни "пътеки" с дълж. 2 и 5 м, с посока С-Ю, чиято функция не можахме да изясним, но затова пък установихме югозападната граница на некропола. В западната част открихме 20 гроба на различна дълбочина, с които общото число на гробовете е 175.

Преобладават гробовете с кремация – 11. В зависимост от оформянето на гробното съоръжение се разделят на трупоизгаряния в камери – 4 броя, три от който са от грубо одялани камъни, а една е тухлена, и в ями – 6 броя (кръгла, правоъгълна, две елипсовидни и две с неясни очертания). Един гроб е ограден и покрит с камъни.

Гробовете с инхумация са 9. Различават се по оформянето на гробните съоръжения. Шест са обикновени ями, като над един имаше маркировка от два малки камъка, а над друг бяха поставени шест по-големи камъка, които са разположени над средната част на гроба и могат да се приемат като каменно покритие, но на 1 м над дъното на ямата. Ямите са правоъгълни и трапецовидни, често със заоблени ъгли. Един бебешки гроб е ограден с камъни от север и запад, друг детски – от всички страни, а трети детски е цистов. Най-плитко на 0,75 м е вкопан отчасти ограденият с камъни гроб, а най-дълбоко на 1,55-1,80 м – четири ямни, три от които са и най-широки (0,80-0,90 м) и са ориентирани точно С-Ю. През 2005 г. попаднахме на гробове със сериозни отклонения в ориентацията Един женски, псевдохокер е ориентиран ЮЗ-СИ и е с отклонение 120° от север. Намиращият се съвсем близо на север от него гроб на 5 - годишно дете е ориентиран И-З, а този от юг, на жена и на новородено дете – СЗ-ЮИ. Дълбоко вкопаните ями са заобиколени и покрити от всички страни с пръст, съдържаща голямо количество варовикови буци, поставяни вероятно не само като апотропеично, но и като дезинфекционно средство. В същите тези гробове се намират и въглени, а при един от тях бедрените кости лягат върху овъглена правоъгълна дъска, а друга по-тясна е поставена по диагонал от едната й страна и достига до подбедрените кости. В тези гробове скелетите са с опънати ръце и крака, докато при останалите се забелязва известно различие в положението на ръцете.

Гробен инвентар се намира почти във всички гробове, като преобладават керамичните съдове – 8 кани, 3 гърнета, едно ведро Намерени бяха 5 железни токи, една бронзова и една желязна халка и за първи път в детски гроб – бронзово звънче. Накитите са малко – три обеци и няколко мъниста.

И в двата вида гробове се намират животински кости, но впечатляват скелетите на теле, крава и говедо, поставени в дълбоките гробове № 164, 170 и 172.

Резултатите през отчетната година са по-различни от на предшестващите кампании. За първи път се натъкнахме на три гроба с кремации, които са разположени

над гробове с инхумации. Нарастна броят на гробовете с инхумации. За първи път се откриха дълбоко вкопани, на 1,70-1,80 м гробове с поставени в тях едри животни, както и гроб с овъглени греди. За първи път се откриха гробове със значителни отклонение от ориентацията С-Ю. За първи път беше открит и скелет със силно свити крака. Строго спазваният принцип за поставяне на керамичния съд в южната част на гробовете с кремация също е нарушен.

Наблюдава се и отсъствие на железни предмети (само в 7 гроба, при това пет токи в четири от гробовете), които през предишните сезони се намираха почти във всеки гроб. Трудно е да се обясни тази разлика. Като че ли некрополът в тази част принадлежи на друго население, много близко на това в Топола.

Резултатите през отчетния сезон поставят много въпроси, които се надяваме да уточним или задълбочим през следващите кампании.

СРЕДНОВЕКОВНА КРЕПОСТ ПРИ С. ГОРНО НОВО СЕЛО, ОБЩИНА БРАТЯ ДАСКАЛОВИ

Боян Думанов

Разкопките се проведоха в периода от 4 до 17 юли от екип в състав: д-р Боян Думанов (ръководител, НБУ), н. с. Димитър Янков (зам. ръководител, РИМ – Стара Загора), д-р Анета Петрова, студенти от СУ и НБУ.

Кастелът се намира в южния дял на Сърнена Средна гора, на около тридесет и пет километра северозападно от гр. Чирпан, в землището на с. Горно Ново село, община Братя Даскалови. Средновековната крепост е разположена на върха "Калето" на 708 м н.в. Стените й обхващат най-високата му част. Това е втория връх на Сърнена Средна гора отдясно на прохода "Св. Никола", северно след Каления връх (496 м н.в.). От изток и от запад, се спускат долините на реките Конакдере и Кезирликдере.

Стените на крепостта следват наклона и особеностите на релефа, максимално възползвайки се от естествените му дадености. Най-високата част на върха е включена в крайната западна част, където стената прави чупка и продължава на североизток. Тук склонът на върха се спуска остро на запад, като в тази част гранитната основа излиза над повърхността и стената, качвайки се по южния му склон, стъпаловидно се опира върху тази естествена основа. От вътрешната страна, непосредствено след чупката, към стената е прилепена редица от четири, личащи върху съвременния терен верижни помещения. Тя завършва на югоизток с правоъгълна ъглова кула. С

надлъжната си ос тя е ориентирана в посока северозапад – югоизток и е единственото отбранително съоръжение от този род по цялата дължина на стената. От кулата куртината продължава на югозапад и след поредица от чупки, следва южния рид на върха. Единствената до момента порта е локализирана в югозападната част на крепостта. Видимата й ширина е 2,5 м. Преди югозападния ъгъл външното лице на куртината е с конструктивна чупка, а от вътрешната страна на самия ъгъл има правоъгълен контрафорс. Идентични укрепващи стената съоръжения има и по нататък на север по вътрешното лице на западната стена. Площта, която обхваща крепостната стена възлиза на около 3900 м^2.

На приблизително разстояние от 10 м от основната стена е локализирана протейхизма, която дублира тейхоса от север, изток и юг, затваряйки и пространството пред портата. Протейхизмата прекъсва при югозападния ъгъл на основната стена, откъдето склонът на върха се спуска почти отвесно на запад и югозапад.

Сондажните проучвания са съсредоточени от вътрешната страна на кулата. Нейните очертания са с форма на неправилен четириъгълник. Северозападната й страна е обърната към вътрешността на крепостта и в нея се очертава проход към приземния етаж, запълнен с камъни и черна пръст. Чрез свалянето на механични пластове е достигната гранитната основа, върху която стъпва вътрешното лице на крепостната стена. Пластът строителни материали е съставен от ломени едри камъни, едри фрагменти строителен разтвор и строителна керамика.

Непосредствено под камъните от горелия пласт, които са същинските рушевини има слой от рехав хоросан, който обаче следва едно и също ниво по цялата дължина на профила. Над това ниво следва пласт от големи камъни, обгорени в горната си част. Линията на хоросана прекъсва в северния и южен профил, като опира до хоризонтално поставените камъни или достига до излизащата над тях гранитна основа. На неговото ниво са разчистени няколко реда едри, хоризонтално поставено камъни с обгорена горна повърхност. Някои от редовете достигат до скалната основа. Следователно може да се приеме, че изчистената скала, отчасти сама изпълнява ролята на основно ниво, отчасти е нивелирана чрез хоросан и хоризонтално поставени ломени камъни.

Характерът на строителния разтвор предполага поне два периода в изграждането и развитието на крепостната стена. Първият е свързан с нейното построяване, когато е използван строителен разтвор с примеси от стрита строителна керамика. Вторият вид строителен разтвор със скални примеси предполага извършването на значителна ремонтна дейност на укрепителните съоръжения през определен период от историята на крепостта. Останки от втория вид хоросан не са открити в про-

тейхизмата, което може да бъде да бъде показател, че през средновековния период тя не се използва и е оставена без поддръжка.

Основното ниво от материкова скала, нивелирана чрез камъни, тухли и хоросан е покрито с мощен опожарен пласт, в който присъства основно средновековна строителна керамика. Преобладават фрагменти, които могат да бъдат отнесени към XII-XIV в. Един принадлежи към периода на IX-X в. Освен средновековната керамика в насипа от строителни материали е открит и висок процент късноантична керамика.

От особено значение е сондажът в североизточния ъгъл на Сграда 1, направен в стар иманярски изкоп. На дъното му в светлокафява глинеста пръст са открити единични ломени камъни и фрагменти от голям долиум от IV в. Над него има тънък слой въглени, който се улавя по цялата дължина на профила на сградата. Над горелия пласт, спорадично се улавят редове от тухли, над които следва ниво от трамбована глина, дебело около 0,15 м. Непосредствено над него следва нов опожарен слой.

Откритият в ясно различим пласт долиум, дава възможност да се предположи, че през 4 в. тук съществува селищна или военна структура. Първият период на обитаване през късната античност приключва с пожар. Следващият пласт, може да бъде отнесен по-общо към времето на 6 в. и също е белязан със силно обгорени материали.

Хронологията на средновековния период все още е трудно установима. Краят на крепостта през средновековието също е белязан от силен пожар. Със сигурност може да се твърди, че през епохата на Второто царство, когато влиза в границите на Крънското деспотство, крепостта е интензивно обитавана.

ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ 12 – СРЕДНОВЕКОВНО СЕЛИЩЕ В М. КЕРАМЛЪКА, ЗЕМЛИЩЕТО НА С. КРУМ, ОБЩИНА ДИМИТРОВГРАД ПО ТРАСЕТО НА ЖП ЛИНИЯТА ПЛОВДИВ – СВИЛЕНГРАД ОТ КМ 225+853, 205 ДО КМ 226+300

Емилия Евтимова

Проучванията на обект 12 се проведоха през м. август-септември от археологическа експедиция в състав: ръководител Е. Евтимова (АИМ – БАН), научен консултант ст.н.с. д-р Ж. Аладжов (АИМ – БАН), технически ръководител О. Червендинева (ТВ “7 дни”), членове инж. А. Каменаров (геодезист – Политехнически музей), К. Анастасов (Институт по история – БАН), В. Руменов (художник и реставратор), ст. н. с. д-р Е. Мусакова (НБКМ) и студенти: А. Григорова (СУ “Св. Кл. Охридски”), А. Томанова (Лион – 2, Франция) и И. Алексиев (ХТМУ).

Програмата и целите на археологическите разкопки през 2005 г. бяха съсредоточени върху изясняване на цялостната структура, културната характеристика и датировката на средновековното селище.

Предвид голямата площ на обекта и характера на проучването, не се използва традиционната квадратна мрежа. Вместо нея се трасира осова линия с фиксирани опорни точки през 25 м. Това е геодезическата основа за извършване на теренните измервания. Тя е свързана с държавната картна мрежа с начална точка 0 и координати X = 3020 м Y = 5000 и крайна точка X = 3020 Y = 5320 м. Районът на изследването е заснет тахиметрично. Ситуациите в отделните изкопи са документирани по полярен и ортогонален метод.

За целта бяха заложени 16 нови сондажа и се разшириха 6 от миналогодишните. Разполагането им бе съобразено със спецификата на ограничената от сервитутните линии площ. Проучването показа, че проектното трасе на бъдещата ЖП линия прорязва средновековно селище. В източна посока границите му се локализират между точка 90 и 300. Това е най-високата и незаливна част на м. "Керамлъка". Поселението е разположено върху речна тераса с приблизителни размери от 0,7 х 0,4 км и денивелация на терена от 8 м. Тук се открива основната част от археологическите находки и структури.

В разположените, с посока изток-запад, по северната граница на проектното трасе квадрати (№ 125, 225, 235), както и в тези от предишната година (№ 11, 12, 15, Е2) се изчерпаха общо 11 средновековни ями. Те са главно с елипсовидна форма, равно дъно и диаметър от 0,80 до 2,90 м. Дълбочината им също е различна – от 0,50 до 1,20 м. Запълнени са с тъмнокафява пръст примесена с пясък и въглени, сред която се откриват парчета от глинени съдове, накити и животински кости. Анализът на керамиката сочи, че в домакинството преимуществено са се употребявали малки съдове. Изработени са на грънчарско колело от глинено тесто с примес на пясък и кварцови зърна. Намерените фрагменти принадлежат предимно на гърнета със смъкнати плещи, прибрана навътре шийка и извит навън заоблен, срязан направо или профилиран устен ръб. Това е и основния съд за приготвянето на храната. Може да се възстанови профилът на повече от 14 съда. Сравнително малко е посудата покрита двустранно с жълтеникава или кафява оловна глазура. Керамиката украсена с техника сграфито е представена от два фрагмента. Те спадат към късните образци на този вид изделия – XIII в. Големината на единия позволява пълна графична реконструкция на съда.

В сондаж 200 (юг) се разкриха две стопански ями. В тях няма инвентар, ако изключим три едри фрагмента от питос. Вероятно те са служели за съхраняване на зър-

но. На северната страна, в същия изкоп, се разчисти битова пещ. Тя е със сравнително добре запазена отухлена замазка на дъното и бордюра.

В сондаж 17 се натъкнахме на голямо каменно струпване. Установи се, че това е деструкция на сграда, ориентирана много точно изток-запад. В източната й част има апсидално извиване. Основата й е от ломени камъни, върху които са положени подребни варовикови. При почистването на последните се констатираха следи от разложен кирпич. Възможно е за подсилване на конструкцията да са използвани дървени колове. За това говори отпечатъкът от изгоряло дърво в северозападния ъгъл на градежа, запазен in situ. В участъка се откриха две антични монети на императорите Констанций (333-350) и Юстин I (518-527), както и няколко фрагмента керамика от същия период. Основната част от керамиката е средновековна – XI-XIII в. От това време е и медният тетартерон на император Мануил I Комнин (1143-1180). В изкопа се намира малко, но с много късна датировка, керамика от XVII-XVIII в. Вероятно постройката, или самото място, е била използвана за много дълъг период от време.

Откритите материали и археологически структури показват, че това е късносредновековно селище, разположено по брега на река Марица. Още повече като се знае, че в най-източната част на сервитута са разкрити християнски гробове. Несъмнено некрополът е свързан със съществуването на поселението. Това е добра основа при изследването на спецификите в развитието на културните процеси в централната част на горнотракийската низина за този период. Не трябва да се изпуска от внимание и фактът, че в този район има напълно разкопано само едно средновековно селище и то преди десетилетия.

СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА КЪСНОСРЕДНОВЕКОВЕН НЕКРОПОЛ ПРИ С. СКАЛАК, ОБЩИНА КРУМОВГРАД

Веселка Кацарова

Археологическият обект е разположен в местността "Пранга чешма", на пътя между с. Звънарка и с. Скалак, върху възвишение с експозиция юг-югозапад. Най-ниските части на възвишението са били прорязяни при изграждането на съвременния асфалтов път между селата Звънарка и Скалак през 70-те години на XX в. В следствие на строителството по-голямата част от археологическият обект е била разрушена.

Целият район попада в лицензионната площ за златодобив от Ада тепе, като тук е предвидено изграждането на хвостохранилище за отпадни води. Обектът е фик-

сиран при теренни обхождания проведени през 2004 г. На около 150-200 м северно има античен селищен обект и три надгробни могили. Във връзка със заявените инвестиционни намерения, се наложи провеждане на спасителни археологически разкопки, в които взеха участие К. Трендафилова и П. Георгиев – археолози, както и К. Петкова и Р. Стойчев – докторанти.

Проучената площ е приблизително 120 м^2. Разкрити са 18 гроба, които се явяват източна периферия на унищожен късносредновековен християнски некропол.
Установени са три типа гробни съоръжения:

– гробна камера с правоъгълна или трапецовидна форма, оградена с вертикално забити каменни плочи и с покритие от плочи (2 броя); Вариант на този тип гробно съоръжение се явява това от гроб №15, където скелетът на погребаното новородено е покрит с една каменна плоча, но стените не са специално изградени.

– гробна яма с правоъгълна или трапецовидна форма, частично или напълно оградена с необработени камъни и/или каменни плочи (8 броя);

– обикновена гробна яма, чиито очертания не личат на терена (7 броя);

Някои от гробовете са били маркирани на нивото на древния терен с по един вертикално забит камък при главата (гробове № 8 и 10) и/или краката (гробове № 2, 11, 13, 17). Погребванията са извършени според изискванията на християнската религия – трупополагане по гръб в изпънато положение, с глава на запад. Повечето от гробовете са без отклонения от оста запад-изток. Констатирани са незначителни отклонения в рамките на 10 до 20 градуса (СИ-ЮЗ). Ръцете на погребаните индивиди са положени най-често скръстени върху гърдите или коремната област.

Разкритие гробове видимо оформят редици, а пресичания и съответно - разрушаване на по-стари гробове не е констатирано. Само в един случай (гробове № 13 и 14) се наблюдава частично застъпване между два гроба.

Гробовете се откриват вкопани на дълбочина между 1,10 и 1,50 м от съвременното ниво на терена в пласт светлокафява рохкава пръст, която ляга върху материкова глинеста пръст – аргилит.

Интересна особеност на погребалния обред е констатирана в 9 от гробовете. Под или до черепа е поставен по един фрагмент от стена на керамичен съд, като в пет от изброените случаи върху една от повърхностите на фрагмента е издраскан кръстен знак. В гроб №14 върху гърдите на погребания индивид е положен фрагмент от керемида. Подобен ритуал е известен от некропола около манастирската църква в кв. Веселчани на гр. Кърджали (XII-XIII в.), Аневско кале (XIII-XIV в.) и редица християнски некрополи в Родопите от османския период.

В един случай – гроб №12, е установено, че върху погребаното тук малко дете

са нахвърляни въглени. Съдейки от размера на гробните съоръжения и на откритите в тях скелети 10 от проучените гробове са на деца, като 4 от тях са на възраст до 2-3 години. В един от гробовете (№ 8) е била погребана млада жена, заедно с новороденото или все още нероденото си бебе.

Находките от некропола са малко като количество. По-голямата част от гробовете са без никакъв инвентар. В три от тях са открити бронзови сферични копчета, като местонамирането им е в областта под шийните прешлени на погребаните индивиди. Намерена е една бронзова халка-обеца с незатворени краища, един наниз от 11 броя маниста от стъклена паста и фрагментирана оловна висулка, части от тъкан от забрадка със златна нишка и пр.

Въз основа на находките и особеностите на погребалния обред некрополът при с. Скалак може да се отнесе към периода XIV-XV в.

ПРОУЧВАНИЯ НА ТЕРЕН ЗА НОВО СТРОИТЕЛСТВО В ПАРЦЕЛ IV, КВ. 9, ИМОТ №137 – ААР МЕЛНИК

Цветана Комитова

През месеците юли и август 2005 г. са извършени спасителни археологически разкопки на терен, отреден за ново строителство в границите на ААР Мелник, имот №137, с научен ръководител н.с. Цветана Комитова (ИМ – Благоевград) и научен консултант ст.н.с. д-р Виолета Нешева (АИМ – БАН).

Проучена е жилищна сграда в югоизточната част на Мелник по посока Кордопулова къща, на изток до Велева къща. Поради голямата денивелация на терена, сградата се е развивала на две нива – приземие и еркерен етаж. Приземието на сградата е с трапецовиден план и размери: 10 х 8 м. Дебелината на зидовете е 0,80-0,90 м. Разкрит е и участък от западния зид с югоизточния вътрешен ъгъл на втора къща, която се развива на изток от проучваната и част от улицата между тях.

Най-добре и на значителна височина – около 6 м, е запазена южната стена на приземието, която е подпорна за ската. В нея ясно се открояват два начина на градеж, съответно от два строителни периода. По-ранна е западната част на стената зидана от речни и ломени камъни със спойка от бял, доброкачествен хоросан. По лицевата част са вградени парчета от керемиди, което е характерно за строителството в Мелник през XII-XIV в. Сантрачната система е скрита. Основата е положена направо

върху скалата, начин на градеж обичаен за Мелник през средновековната и възрожденска епохи.

В тази част на стената е разкрит вход за изба, издълбана в ската, с ширина 0,70 м като във височина леко се отваря до 0,80 м. Сводът й е рухнал, а с него и СИ ъгъл на изградената отгоре еднокорабна църква. В градежа, вдясно от входа на избата, в долната му част, от надлъжен скрит сантрач вертикално се спуска по фасадата до основите друг сантрач, което се наблюдава за първи път в Мелник. В югозападния вътрешен ъгъл на приземието, в основата на западния зид и на доста голяма височина, е включен сегмент от скалата. Западния зид в разкрития участък е общ за проучваната сграда 1 и сграда 3 от запад с идентичен градеж на северната фасада. По аналогии с други мелнишки къщи и според много малък брой находки описаните градежи се отнасят към XII – началото на XIII в. На този първи строителен период принадлежат и останките от основите на източната и северната стени на приземието.

Южната стена на приземието в източната й половина е на фуга, както към западната й половина, така и към източния зид на това помещение. В градежа на ЮИ ъгъл отвътре също се вижда сегмент от скалата. Тази част на стената е изградена от ломени камъни, направо върху материка, със спойка от здрав бял хоросан, но парчета от керемиди по лицето й почти липсват, а надлъжните сантрачи, на разстояние около 0,85 м един от друг, са открити. В долната й част има опалване от пожар. Същият начин на градеж имат зидовете на малко помещение или съоръжение долепено на фуга към източната стена на сграда 1.

В приземието на сграда 1 е била извършвана производствена дейност, свързана с металургия на желязото и железообработката. В южната му половина са разкрити останки от 2 ями и по-плитки или по-дълбоки вдълбавания с различни размери, с правоъгълно, кръгло и овално сечение и два канала прокопани по наклона на терена от юг на север. Ямите са от първия строителен период и са функционирали до края на XIX столетие. Разчистени са и по-малки кръгли и дълбоки гнезда, разположени в един ред с посока изток-запад, най-вероятно от гредореда поддържал втори (междинен ?) етаж над приземието.

Разкритата част от улица между сгради 1 и 2, с денивелация юг-север, е широка 3 м откъм пътя, като на юг постепенно се стеснява. Руините на сграда 2 се свързват с втория строителен период на сграда 1, като в южната му част има градеж от камък на кал, който се отнася към Възраждането (XVIII-XIX в.).

Както е посочено по-горе, сгради 1, 2 и 3 са се развивали във височина на юг, където са останките от църквата, но този терен не е проучван за сега.

РАННОВИЗАНТИЙСКА И КЪСНОСРЕДНОВЕКОВНА КРЕПОСТ В М. ПАРКА КРАЙ ТЪРГОВИЩЕ

Ангел Конаклиев

През 2005 г. проучванията се проведоха в ранновизантийската крепост, извън крепостното пространство на изток от крепостта, в квартал I и по протежение на късносредновековната крепостна стена в източно направление. Целта беше установяване външните граници на късно средновековния град, както и допроучване на разкритите през 2004 г. базилика №3 и жилища I и II.

Обект А – вътре в ранновизантийската крепост. Проучено беше пространството южно от двора на базилика №2. Разкрито беше жилище от времето на Втората българска държава. То има размери 4,90 на 7,00 м. Дебелината на зидовете е до 0,30-0,60 м. На височина са запазени до 1,00 м. Градежът е от местен камък. Спойката е от кал. Зидовете на късносредновековното помещение лежат върху по ранна късноантична сграда от която беше проучен северния и част от западния зид. Непосредствено върху оголената скала до ранно византийската сграда тук бе открита и най-ранната засега монета на Марцианопол. Намерените при проучването материали – керамика, накити, монети и др. формират становището за използване на сградите от края на V началото на VI в. до последните години на XIV в. Важна за определяне крайната дата на съществуване на крепостта се оказа монетна находка от пет броя сребърни акчета на Мурад I, открита в нерегламентиран гроб в късносредновековното помещение.

Обект В – жилище I. Вероятно през IX-X век тук се е намирал некрополът на ранносредновековното селище, съществувало в ранновизантийската крепост. От разкритите 5 гроба само в един (№11) беше открит гробен инвентар – плетена бронзова гривна, огърлица от стъклени мъниста и огърлица от бронзови пластини.

От материалите открити при разчистване на помещението преобладава керамиката от V-VI в. Открити бяха и фрагменти от плоско стъкло, стъклени съдове, стъклено мънисто, гвоздеи, ножчета, стрела и монети на Анастасий (498-519).

Жилище II – Разчистени бяха основите на късноантична сграда – източният и южният зидове, както и основите на късносредновековно жилище преизползвало късноантичното. Дължината на източния зид е 11,60 м а на южния 8,10 м. Зидовете са дебели 0,80-0,90 м и са градени от местен камък и спойка глина. Входът е бил откъм изток. Ширината му е 1,20 м. Подовото ниво на помещението не е запазен. Късносредновековното жилище отчасти използва късноантичните зидове. Входът на жилището е от северната страна. Подовото ниво е от трамбован чернозем с примеси от

въглени. От керамиката почти по равно е тази от V-VI и XII-XIV в. Излизат фрагменти от стъклени чаши (столчета), бронзови – обеца, халка, втулка със сложна форма, железни – ножче, стрели, горната част от глинена лампа, костен гребен с вдълбана украса. От монетите преобладават тези от малък номинал – бронзови нумии в повечето случаи силно обезличени.

Екзонартекс и двор. Продължи работата по разкриване пространството западно от притвора на базилика №3. Разчистени бяха екзонартекса и двора на базиликата. Строителството им е едновременно с това на базиликата. Екзонартексът е с вътрешни размери 2,60 х 8,80 м. От него към притвора и двора водят по един вход с ширина 2,10 м. Подът на екзонартекса е бил застлан отчасти с керамични тухлички идентични с тези от наоса и притвора. Северната част на екзонартекса е силно разрушена. Дали тук е имало вход е трудно да се установи.

Дворът има ширина 8,80 м. Оградните му зидове са конструктивно вързани с зидовете на екзонартекса и ограждат площ от около 50 м^2. Северната част е силно разрушена както от иманяри така и от корените на голямо дърво. Вероятно от тази северна страна се е намирал входа за двора, което е наложено от особеностите на самия терен – наклона е на север. Интерес предизвиква западния зид на двора. Проучванията досега показват че западния зид е оформен в четири екседри – като вътрешните две са изнесени по напред – на изток. Централната им част стои срещу входа.

Обект С. Разкрит беше зид с дебелина 3,45 м и запазена височина средно от 1,00 м. Граден е върху оголената скална основа от местен ломен камък и спойка от кал. Начинът на изграждане на зида е идентичен с начина на градеж на късносредновековната порта, разкрита на около 10 м североизточно от ранновизантийската.

На около 40 м южно от разчистения сектор от стената, в най-високата част на района беше разкрита кула от късно средновековната укрепителна система. Тя има правоъгълна форма и е конструктивно свързана със стената. Издадена е пред лицето на стената съответно на 3,79 и 3,70 м (от юг). Дължината й е 6,66 м. Зидовете й са запазени във височина до 1,20 м. От вътрешната страна е запазена част от стълбата водеща към етажите на кулата. Ширината на стълбата е 0,70 м. Ширината на стъпалата варира от 0,20 до 0,26 м, а височината им от 0,16 до 0,20 м. Градежът на кулата и стълбата е идентичен с този на разчистения участък от късно средновековната стена, а също и с градежа на късно средновековната порта разкрита през 70-те год. Или непосредствено пред ранновизантийската порта.

И на двете места – стената и кулата почти липсват находки изключая няколко бронзови нумизми, сребърно османско акче, бронзова втулка, закопчалка за колчан за стрели и стрела.

Направените досега проучвания налагат следните изводи:

1. Загиването на базилика №3, а и на целия ранновизантийски град е станало най-късно към 80-те години на VI в. от голям пожар. Засега по-късни монети от тези на Юстин II и София (565-578) не са открити.

2. В края на XII началото на XIII в. тук е изграден мощен, добре укрепен град, заемащ площ от повече от 100 дка оградена площ. От началото на XIII в. той явно е играл важна роля както в отбранителната система на столицата Велико Търново, така и като център на търговските пътища в североизточна България. Тази роля се е засилила след включването на Варна в пределите на България и започването на оживените търговски връзки с търговците от западна Европа. През прохода Уйца (Дервента) минава най-краткия път от Варна до столицата Търнов.

3. Късносредновековният град загива през 1388 г. при похода на Ахмед паша към Велико Търново, когато е обграден, опожарен и унищожен като селище. След това тук няма поселение и животът се измества към равнината по поречието на река Врана.

4. Отчитайки намерените материали (през 2005 г. половината от материалите са монети), големината на оградената площ а също и данните в "Географията" на Ал Идриси, може с голяма доза сигурност да се предположи, че тук се е намирал описания от Идриси през 1153 г. (1154) град Мисионис.

АРХЕОЛОГИЧЕСКИ СОНДАЖИ В МЮСЮЛМАНСКИ НЕКРОПОЛ ПРИ С. БОЖУРКА, ОБЩИНА ТЪРГОВИЩЕ

Ангел Конаклиев

Проучванията се извършиха под ръководството на Ангел Конаклиев, гл. уредник в Исторически музей – Търговище за времето от 12.10.2005 г. до 21.10.2005 г. – 8 работни дни, с местни наемни работници и финансиране от ИМ – Търговище по дарителска сметка. Обектът е разположен на 200-250 м. източно от село Божурка, община Търговище. Той заема площ от над 100 дка, която включва и четири карстови образувания (понори). Некрополът обхваща пет струпвания от комплекси побити камъни, около 1500 бр. Почти половината от камъните стоят изправени или наклонени под

ъгъл, но значителна част са отчупени и паднали на земята. Няма сигурни сведения относно датирането му, като и двамата разпитани имами (районния и местния), са на мнение че обектът е мюсюлманско гробище. Някои от местните жители отнасят некропола към сегашното селище изтъквайки че двете други местоположения на селото имат подобни паметници; други го свързват с чумната епидемия с неизвестна датировка, базирайки се на големия брой индивиди които се предполага че са погребани, който далеч надвишава средния брой на поселението на Божурка. В самото начало на разкопките, стари жители на селото идентифицираха гробове на техни роднини в югоизточната част на обекта. Погребенията са се състояли между 1947 и 1993 г. (има два камъка с издълбани дати 1992 и 1993 г.) и поради тази информация бе изоставено първоначалното решение да се сондира точно в тази част. Камъните намиращи се на северния и северозападния склон са силно разрушени вследствие изваждането на част от тях през 30 – те години на XIX в., за да послужат за строеж. Предварителният анализ на структурата на използваните като надгробия камъни показа че те са от порода песъчливи мергели (рехли, глинести пясъчници) каквито се добиват в близост до некропола – приблизително на 2,5 км югоизточно.

Преди започването на сондажите бе направен подробен план на южната част от некропола с тотална станция SOKIA като са измервани координатите X, Y, Z – според Балтийската система. Планът засича координатите на 377 камъка. При проверка на плана беше установено, че липсват повече от 100 камъка, пропуснати при заснемането Положението на липсващите камъни бе определено посредством измерване с рулетка на разстоянието на което отстоят от вече отбелязани на плана камъни.

Заложени бяха пет сондажа. В три от тях (№ 1, 3 и 5) гробове не бяха открити.

Сондаж 2 – сондажът е с дължина 2,4 м. и ширина 1,3 м. Ориентиран е по оста запад-югозапад – изток-североизток. Разположен е между камъни с номера 341 (западно-югозападния край) и 342 (източно-североизточния край). Разположен е точно до черен път, който се използва и сега, като същевременно служи за разделителна граница на две от групите камъни. На дълбочина 0,42-0,55 м започват да се появяват следи от овъглено дърво. На 0,70 м следите се оформят като цялостна линия дълга 1,75 м и дебела 0,03 м. На дълбочина 1,13 м се откриха останките от скелета. Запазени са само дългите кости и черепът, но и те са в много лошо състояние, силно фрагментирани. Погребаният е поставен по гръб в изпънато положение с посока запад-изток с отклонение 15° на югоизток. Ръцете са опънати по тялото. Краката са изпънати. Дължината на скелета е трудно да бъде установена поради лошото състояние на костите. На 0,25-0,40 м вляво от скелета се откроява линията на овъгленото дърво. Не се откриха следи от странично подкопаване на гробната яма. Липсва гробен инвентар.

Сондаж 4 – сондажът се намира в гористата незаснета част на терена, където местните жители посочват че се намират по-ранните гробове. Координатите на камъните рамкиращи сондажа са камък 400 (от източно-североизточния край – на 186 м север-северозапад от заснетия камък 339 и 268 м на запад от заснетия камък 4) и камък 401 (запад-югозападния край – на 186 м почти на север от камък 339 и на 269 м на запад от камък 4). Сондажът е дълъг 3 м и широк 1,50 м, ориентиран по оста югозапад-североизток. На дълбочина 0,70 м се появиха следи от въглен. Представлява 3 см широка линия от овъглено дърво. Проследената му дължина е 0,40 м. започва от 0,75 м дълбочина и завършва на дълбочина 1 м. Скелетът се откри на дълбочина 1,16 м. Ориентацията му не съвпада с ориентацията на оста на камъните. Вероятно това се дължи на многото корени нарушаващи целостта на скелета. Погребаният е поставен по гръб в изпънато положение с посока запад-изток с отклонение 17° на югоизток. Ръцете са опънати по тялото. Краката са изпънати. Костите са в много лошо състояние. Дължината на скелета е трудно да бъде установена. По запазени са бедрените кости, черепа с няколко зъба. Както и при сондаж 2 няма следи от подкопаване на гробната яма и хомогенността на почвата е документирана на северната стена на сондажа. Липсва гробен инвентар.

Наличието на скелетни останки между двойките камъни в два от пет случая потвърждава мнението, че обектът е използван като мюсюлманско гробище. Времевия обхват на погребенията подлежи на доизясняване, като не забравяме че на терена има и нови гробове (от XX век), а и не са запазени сведения за тези места където се откриха погребения. Остава неизяснен и въпроса за липсата на скелети в три от сондажите, предполагащ други практики свързани със сакрализацията на терена. Липсата на скелети в три от сондажите дава основание да предположим че са извършени символични погребения (кенотафи), според местните жители, на хора загинали в Сръбско-Българската и Балканските войни.

ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ "ИЗТОЧНА КРЕПОСТНА СТЕНА – ВЪНШЕН ГРАД", ВЕЛИКИ ПРЕСЛАВ, М. ЯЗА

Георги Майсторски, Пламен Славов, Диана Иванова

Обект "ИКС – Външен град на В. Преслав – Яза" е разположен на най-източната точка на речната тераса "Селище". Обектът се проучва от 2004 г. от екип на

АМ – "В. Преслав". Работата е насочена към проучване на останките от източната крепостна стена на Външния град на В. Преслав.

Целта на проучването през сезон 2005 бе разкриване на максимално възможна площ от съоръжението (кула, порта или др.), данни за каквото бяха открити в сондаж № 4. Бяха разширени и допроучени някои от миналогодишните сондажи, а по предполагаемото трасе на крепостния зид бяха набелязани няколко нови.

Работата продължи 15 работни дни, в периода 10.10. до 29.10.2005 г., с 20 работници, наети от Археологически музей – "В. Преслав". Основните изкопни работи бяха съсредоточени в Сектор "Крепостно съоръжение" (през 2004 г. – Сондаж №4), където бяха изцяло проучени ок. 80 м^2. В резултат на това бе разкрит един пасаж от крепостната стена, с дълж. 10,50 м и ширина в основата – от 2,76 м при северния профил на изкопа до 2,90 м в южния участък. В северния пасаж на разкрития зид са се запазили три реда от суперструкцията – цокълът и два реда, изпълнени в opus implectum. Фугите между лицевите квадри, са обилно запълнени с червен хидрофобен хоросан чак до зъберите, с което се е постигал силен декоративен ефект.

Перпендикулярно на оста на стената, към изток се издава мощен бастион (плътна кула) с дълж. 8,20 м и шир. 3,20 м на западната и 3,30 м на източната къса страна. За разлика от стената, той е бил издигнат в плътен квадров градеж, с плитка субструкция (до 0,70 м). Допускаме, че в горната си част бастионът е бил оформен като коридор, защитен от трите външни страни със зъбери. Доказателство за това е откритият тук еднолицев капак от зъбер, както и фрагментирания варовиков олук, служил за оттичане на водата.

В западния участък на сектора (квадрат D_1), на дълбочина 1,10-1,20 м, непосредствено до западното лице на крепостния зид, бе открит саркофаг от тегули, с посока изток-запад. Размери: дължина 0,80 м, ширина 0,34 м (източно) и 0,37 м (западно). Похлупените с изпъкналата им част нагоре тегули са фланкирани с побити вертикално едри фрагменти от други такива. В гроба е погребано дете на видима възраст около 1,5-2 г., с прибрани до тялото ръце и глава надясно. Полът е трудно да бъде определен. На 1 м северно от гроба и непосредствено над неговото ниво, бе регистрирано голямо струпване на натрошени битови съдове, кости от едри и дребни животни и изобилие от въглени. Сред керамичните находки бе и устие от глинен съд с вътрешни уши с груба фракция и кафяво-червен цвят след изпичането. Не изключваме и тук, подобно на гроба в Сондаж №1, да откриваме останки от погребално угощение.

При северната сглобка на стената с бастиона попадаме на дъно от червено-кафяв съд, което има правоъгълна форма и размери 0,08 х 0,07 м, при дебелина на отчупа – до 0,012 м. На външната страна на дъното личи врязан след изпичането знак.

Освен главният за сезона сектор, бяха разширени и допроучени 2 и разкопани нови 4 сондажа, чрез които целяхме да получим по-прецизна информация за посоката на крепостния зид и неговата структура. Особено интересни се оказаха Сондажи № 5 и 6, където попаднахме на данни за съоръжения, прилежащи или близки до крепостния зид. В най-южния за нашето проучване Сондаж №5, бе открита подложка на зид с посока СИ-ЮЗ и ширина 1,20 м, която отстои на 1,20 м западно от незначителна останка от субструкцията на крепостната стена. Най-северният за 2005 г. сондаж №6, разкри настилка от натрошени керемиди, застъпваща външния цокъл на стената и долепена до 1 ред на суперструкцията. От нейната източна страна лежи ниво от опалена глинена замазка, чиито граници попадат под профилите на сондажа. За отбелязване е, че в сърцевината на зида липсват обработени квадри или късове имплектум, а насипът бе запълнен с огромни 1,20 х 1 х 0,40 м пясъчникови плочи и скални късове от местни породи. От блоковата зидария са запазени единствено двата външни реда на цокъла.

Разкопките на обект ИКС – Външен Град на Велики Преслав – Яза през сезон 2005, доведоха до изясняване на редица въпроси по границите на Външната преславска крепост. Те показаха, че подобно на северната крепостна стена и в този участък са били разположени плътни кули-бастиони. Засега ние не можем да кажем техния брой или честота на изграждане – знаем само, че дължината на вече разкритото съоръжение надхвърля с 2,00 м тази на проученото от Р. Рашев при Детската ясла. Тези данни обаче трябва да доведат до едно преосмисляне, що се касае до цялостния фортификационен замисъл на външния отбранителен пояс на В. Преслав. Своето решение очаква и проблемът за локализиране на предполагаемата Източна порта на Външния град, към който сега добавяме и една твърде интересна тема – как е било решено отвеждането на водите на малката, но с опасно голям водосбор Тунешка (наричана още Румска) река. Идните сезони могат да дадат очакваните отговори.

СПАСИТЕЛНИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ РАЗКОПКИ НА ОБЕКТ №9 ПО ЖП ЛИНИЯ ПЛОВДИВ – СВИЛЕНГРАД – ГРАНИЦА. СРЕДНОВЕКОВНО СЕЛИЩЕ ОТ XI-XII ВЕК КРАЙ С. ЯБЪЛКОВО, ОБЩИНА ДИМИТРОВГРАД

Катя Меламед

В археологическите проучвания взе участие ст. н. с. д-р Живко Аладжов, като консултант; както и Екатерина Петкова, Ния Козарева и Ивайло Крумов, студенти от Нов Български университет.

Сервитутната зона, с дължина 520 м и ширина 20-40 м, покрива северната периферия на многослоен обект със структури и материали от неолита, късно желязната епоха и средновековието. Проучванията през 2004 г. предоставиха данни за съществуването на още един културен пласт с дата IV-VII век Данните са все още оскъдни и не успях да ги свържа със структура.

През 2005 г. съсредоточих разкопките върху височината, която се издига почти в средата на проучваната сервитутна зона, предимно в нейната западна половина. Източната половина се проучваше по същото време от екипа на д-р Милена Тонкова.

Средновековните структури се появяват на дълбочина от 0,20 до 0,40 м или непосредствено под чима и горния хумусен пласт.

Разчисти се средновековна постройка с каменни стени. Зидовете са от ломени камъни, споени с кал, с ширина 0,60 м. Начинът на градеж подсказва поне два строителни периода. Жилище 1 е загинало от пожар, който се установи със силно горели петна вътре в него и около него, както и с обгорели фрагменти керамика. Керамиката сигурно датира пожара, както и последния етап от използване на жилището в края на XII век. Поради откритите многобройни праисторически структури, които средновековният градеж е нарушил, както и една яма от КЖЕ вътре в нея, източната половина на Жилище 1 остана неизяснена. Много вероятно обаче да е била разрушена още в миналото. Допълнителното изясняване ще бъде направено през 2006 г., след проучването на неолитните структури.

Западно от Жилище 1 се разчисти яма, запълнена със средновековна керамика и очевидно използвана като стопанска или боклучна по същото време.

Непосредствено отвън, около северозападния ъгъл на каменната постройка се разчисти още една яма. Тя е запълнена с различни по размер фрагменти горели мазилки, най-вероятно от неолитно жилище, което каменният градеж е разрушил. Практиката е позната от други средновековни обекти у нас.

На запад от Жилище 1 и свързаните с него ями се разчисти голямо струпване от дялани камъни, различни по размер. То заема два квадрата с обща площ от 50 м^2. Най-вероятно камъните са отнети от средновековни постройки в много по-късно време като строителен материал за околните села. Внимателно демонтирахме това струпване и открихме фрагменти от зидове, както и фрагмент от каменен отточен канал, с наклон от изток на запад. Зидовете са сходни с вече описаните и заедно с канала принадлежат към средновековното селище.

Разкри се също негативна структура с много сложна история. Очевидно това са няколко ями и други изкопи с различна дата, които се пресичат. Дъното на най-голямата от тях (?) опира в пясъчен слой, останал от разливите на река Марица и добре познат от други сондажи на обекта. На дъното се разкриха два до три реда камъни, наредени в дъга по извивката на ямата, вероятно от кладенец.

В източната половина на централната височина, работена от екипа на д-р Милена Тонкова, се разкри землянка с колова конструкция. Керамиката, открита в нея, установява датата ѝ – XII век. Очевидно в средновековното селище едновременно са функционирали и землянки, и наземни жилища с каменни стени.

Обработен е целият керамичен материал от разкопките през 2005 г. Той е достатъчен да утвърди вече определената дата на средновековното селище – втората половина на XI-XII век. Характеризира се с обичайната за това време битова посуда, както и със скъпи вносни трапезни купи с малиново червен лак и врязана украса, купи и кани от фина глина с цвят охра. Серията включва също съдове с излъскани ивици, със златиста ангоба, както и единични фрагменти сграфито-керамика. Допусканият по-ранен, късно античен период от живота на селището, се потвърждава, макар и колебливо, с единични фрагменти, характерни за епохата, фрагменти от амфори с гребенчата украса, както и монети, открити случайно. Особено ценни са три фрагмента от един и същи глинен предмет с пластична украса. Изобразена е ръка в благочестив жест, която излиза от широк надиплен ръкав. Възможно е да са от керамична релефна икона. Формата на третия фрагмент подсказва предположение и за реликвиар. Засега не са открити паралели у нас. Датата е в самото начало на IV век, ако съдим по структурата на керамиката.

Резултатите от разкопките през 2005 г., от обработената изцяло керамика, както и от направените геодезически, тахиметрични и картографски снимки утвърждават извода, изказан през 2004 г. Средновековното селище се е намирало върху височината в средата на предоставената за проучване сервитутна зона. То е сериозно нарушено от изкопи с разни цели, случайни заселвания през Османския период, както и по време на строежа на ЖП линията в последната четвърт на XIX век. Запазените

структури обаче са достатъчни за изводи. Това е едно от няколкото само средновековни селища с каменни градежи и землянки от XI-XII век, познати в Южна България. Това го прави изключително важно за средновековната археология у нас.

През 2006 г. се предвижда окончателното му проучване, което изисква по-дълъг археологически сезон. Работата е силно затруднена и забавена поради факта, че средновековните структури са вкопани в неолитните и тези от късножелязната епоха.

ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ "АДМИНИСТРАТИВНА СГРАДА" В ПРЕСЛАВ

Тонка Михайлова

През 2005 г. разкопките на обект "Административна сграда", намиращ се в Дворцовия център на Преслав, са извършени от 30.05 до 30.06 – 22 работни дни, средна с по 40-41 работника. През тази година е продължено проучването на терена северно и южно от централната сграда (т. нар. "Административна"). Целта е да се установи как е рамкиран големият площад, оформен около нея, в тази посока. Работниците са разположени по линията на северния и южния бряг на изкопа край сградата. Общата разкопана площ е 228,5 м^2 с различна дебелина на пласта – от 0,40 до 2,10 м.

Сектори север-северозапад. Проучени са 4 квадрата с дължина по 5 м (запад-изток) и ширина 5 и 2,50 м (север-юг) и 2 с обща дължина 6,50 м (север-юг) и ширина 2,50 до 3,20 м. Тук не се копае от няколко години и брегът е силно свлечен, на дълбочина квадратите достигат до 4 м. Работата се затруднява от близостта на паркинг за автобуси и пешеходни пътеки. Достигна се до останки от различни градежи и съоръжения, някои известни от предходни години. Разчистени са части от проучения югоизток северен канал, вливащ се в Големия канал на града, и от водопровод 3. Те идват от северозапад, както вече бе предположено. Разкрит е пасаж от каменна настилка, покрита с глинена замазка, на места отухлена – вероятно от под на по-късно жилище. Подобни петна са запазени и наоколо. Проучената площ е осеяна с ями, вкопани до материковата глина. От тях са изчерпани 4, почти без находки и с малко фрагменти керамика. В западната част на разкопаваната площ се достигна до хоросанова прослойка, засега запазена, и 2-3 плочи под нея. Близо до подпорния зид на източната тераса, при разчистването на яма, се разкри част от овална основа с диаметър около 0,60 м и вшсочина 0,40 м. Може би е от колона – проучването не е завършено. На север от нея е разположено хоросанено бъркало. Край северния бряг хоросанът е прорязан от основа на зид с посока запад – изток. Разкрит е само южният му ръб, север-

ният остава под брега. Не може да се установи дали опира до подпорния зид – тук той е частично реставриран и културният пласт е нарушен. Възможно е това да са останки от сграда или портик, обрамчвал площада от север. Проучванията през 2006 г. ще потвърдят или отхвърлят работната хипотеза.

Сектори юг-югозапад. Заложени са 4 нови квадрата с дължина 5 м (изток-запад) и ширина 2,50 м, довършени 4 от 2004 г. (5 х 5 м). През дъждовните дни са започнати още два квадрата, но е изчерпан пласт до 0,40-0,60 м. В разкопаната площ е достигнато ходовото ниво от X в., оформено чрез изкуствен трамбован насип. В него са очертани няколко ями, едната разчистена. В западната част е разкрито едно полувкопано жилище от XII-XIV в. с глинена подова замазка. На места тя е отухлена или покрита с тънка прослойка черна пепел. Към средата на жилището и в северозападния му ъгъл има две малки ями с неравно дъно (диаметър: 1,53 х 1,35 м и 1,40 х 1,07 м, дълбочина – 0,27-0,40 м). Размерите на жилището са: дължина – 4,30 м (по западния ръб) и 2-2,67 м ширина. На север опира до Големия канал.

Направена е проверка около каменното съоръжение (може би водно), открито през 2004 г. и е изчистен насипът в Големия канал в близост. Не са получени нови данни. Засега все още не е установена южната граница на площада около "Административната" сграда. Бъдещите проучвания вероятно ще дадат отговор на въпроса как е оформена.

ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ "ЕРКЕСИЯ", ПОДОБЕКТ 05 В НАР "ДЕУЛТУМ-ДЕБЕЛТ"

Димчо Момчилов, Красимира Костова

През археологически сезон 2005 година продължи проучването на сондаж №1 на защитният землен вал "Еркесия" в района на с. Дебелт.

Валът е с ориентация в посока запад-изток, влиза в селото с ъгъл спрямо северната посока 118º 23´, преминава през селото като част от уличната мрежа, а в източния край се оформят две разклонения на съоръжението. Първото разклонение е със запазена част около 250 м и сключва ъгъл с посоката север 76º 28´. Второто разклонение, с дължина около 1 км следва билото на възвишението северно от Античния град на Археологическия резерват като в своя край сключва ъгъл с посоката север 99º 19´.

Целта за 2005 г. е довършване на започнатия разрез в 05_1 и доколкото е възможно и в района на "Чупката" – 05_2.

Работата се осъществи от началото до средата на месец ноември 2005 г. Лошите климатични условия наложиха прекратяване на работата.

Сондаж 1 – намира се на билото северно от античния град Деултум.

При проучването на заложения сондаж бе констатирано, че за изграждане на насипа на вала е пренасяна пръст от околния терен, в която се откриха фрагменти от сива тракийска керамика, чернофирнисова керамика, дъна на тасоски амфори и строителна керамика от елинистическия период. В основата на вала се проучи античен пласт с материали от IV-V век. В южния скат на вала се наблюдава вкопаване в материка за изграждане на ров. От южната страна на рова е изграден втори, по малък вал, с насип от чакъл и глина. В насипа на южния вал керамиката е късноантична.

ПРОУЧВАНИЯ НА МАНАСТИРА "СВ. БОГОРОДИЦА ПАНТАНАСА" В ГР. МЕЛНИК

Виолета Нешева, Цветана Комитова, Оленка Миланова, Здравка Коркутова

През 2005 г. започна теренното археологическо проучване на манастира "Св. Богородица Пантанаса" – един от емблематичните средновековни паметници на Мелник. Той е построен от деспот Алексий Слав, който е ктитор и на манастир "Св. Богородица Спилеотиса". Намирал се на една височина между две дерета непосредствено край града от изток. Запазен цялостно до началото на XX век, днес е в руинно състояние.

П. Пердризе, посетил града на границата между XIX-то и XX столетие, описва доста подробно църквата му. Впечатлен е силно от стенописната й украса от 1289 г., като я определя за предвестник на Джото. Благодарение на него днес разполагаме и с ктиторския живописен надпис на монах кир Макарий Политис, по-късно митрополит на Мелник.

Манастирът е свързан с множество документи, главно от архивите на Ватопед на Атон, понеже бил негов метох от края на XIV в. Този си статут той получил от Константин Драгаш, последният владетел на Мелник, с грамота от 1393 г., от която разбираме, че след основаването му проктиторът деспот Слав подарил на "божествения малък манастир" редица имоти и сгради, утвърдени с писмен "орисмос и сигилий", и че следващи владетели на Мелник също са правили дарения на манастира.

При разкопките, извършени с финансовото съдействие на НИМ, е разкрита част от манастирската структура, с площ 250 м^2. Разчистени са руините на оградните

стени от юг и запад, които са изградени и като подпорни за ската. Максималната им запазена височина е 2,50 м. Разкрити са два входа, единият представителен, за поклонници и гости на манастира, вторият страничен, през който са могли да преминават и ездитни животни. Близо до втория вход в стената е включено манастирското аязмо, добри запазено, с чешма и каменно корито отпред. Резервоарът му е с четириъгълна форма и е затрупан с насип от разрушения до горе. Предполагаме, че вода е черпена от дерето южно край манастира.

Установено е пагубно разрушение на постройките при големия земетръс, споменат Мелник в началото на XX в., при което са се натрупали много масивни насипи, с деб. до 2 м. Разкрити се основи на почти квадратна сграда в северния край, под скалите, която е била решена на две нива, с разлика между тях 2,50 м. Входовете за двата етажа са от изток. Следите от огнище на първото ниво, както и многобройния керамичен материал, ножчета и др. дават основание да се допусне, че в този архитектурен обем са се помещавали магерница и трапезария. В полукръгла ниша в източния край на южната фасада е била оформена вероятно мивка за ръце.

Втора сграда е разкрита частично покрай южната оградна стена отвътре. Възможно е тук, в непосредствена близост до парадния манастирски вход, да се е намирало жилището на игумена.

Засега се очертават два строителни периода на манастира, изявени в оградните стени. Единият със сигурност се отнася към началното строителство. Що се отнася до находките, те са в широк хронологически диапазон – от края на XII – началото на XIII в. до XIX-XX в., при преобладаващо количество на възрожденските.

Разкопките ще продължат през настоящата 2006 г., когато се очаква да се разкрие църквата (католиконът).

ПРОУЧВАНИЯ НА ГОЛЯМОТО КАЛЕ КРАЙ ЗАВЕТ, ИСПЕРИХСКО

Мария Николаева, Радослав Василев

Разкопките са продължение на възобновеното през 2004 г. проучване на тази важна и значима ранносредновековна крепост, подлагана в продължение на повече от десетилетие на продължаващи варварски набези и погроми от страна на иманярите.

Осъществяването на разкопките бе осигурено с работна ръка от кметството в Завет с назначаването по временната заетост на група работници от съставно на об-

щината село. Общината предостави и машина за превоза до обекта. Работниците са осигурени по параграфа за поддържане и проучване на археологически и други паметници на културно-историческото наследство. Техническото заснемане и инструменти бяха осигурени от ИМ – Исперих.

Началото на разкопките бе в първата половина на м. юли. Неблагоприятното време – продължителните и обилни валежи не позволиха да достигнем до самата крепост на хълма. Затова започнахме работа на левия бряг на водоема, създаден в 2000 година. Секторът за работа, който избрахме бе с изгребан със скрепер горен пласт от 15-20 до 60-80 см. Пръстта от него е използвана за насипване на разкъсаната от водата стена на бента, по която достигахме до крепостта през миналата година. На повърхността се очертаваха струпвания от камъни и петна, най-вероятно от ями на жилища-полуземлянки. Имаше разпръснати и натрошени от машината керамични фрагменти и петна от огнища на пещи.

Поставена бе мрежа от квадрати със страни по 5 м в района на струпванията от камъни. Мрежата покриваше площ от 625 м^2 – 5 редици по 5 квадрата.

Квадратите от най-южната редица бяха залети от покачващото се ниво на водата след като пробойната в стената на водоема бе запушена. Продължаваше изземването на земя с машина от културния пласт, както на средновековното селище така и от намиращото се на десния бряг енеолитно селище, което според мен вече е напълно унищожено. Освен жилищните структури там бяха разбити и много гробове, чийто характер не можа да бъде определен. Не бе възможно даже да бъде определена ориентацията на гробовете. Така от 2000 до 2005 г. е унищожен важен за региона енеолитен паметник.

Наличието на ранносредновековни жилища на северния бряг на водоема ме насочва да определя терена, в който те се намират за подградие на крепостта. Наличието на структури, изградени от камъни е факт, който посочва устройването на тази територия като значима част от селището на хълма.

Зачистените след скрепера петна от огнища (подове на пещи) северно от сектора с мрежата са две. Пещта най-близо до северната редица квадрати е с диаметър 1 м. В близост до нея също от север е разчистена обгоряла подова замазка с правоъгълна форма с размери 25 х 35 см. Може би тя е имала и стени изградени от камъни, които са отнесени от скрепера. Освен керамични фрагменти намираме и брусове от твърд пясъчник.

Разкритите структури се очертаха като подложки на стъпки от някаква сграда без да може да бъде определено какво е представлявала, тъй като най-вероятно тя е разположена на запад, където преминава път, трасиран с машини по-рано и също

унищожена в голяма степен. В самите подложки са вложени големи и по-малки необработени камъни. Теренът на който са изградени е с наклон от запад на изток и от север на юг.

Най-западната група попада в кв. № 1-12 и 1-13. Тя е настилка от един ред камъни и има правоъгълни очертания с размери И-З – 1 м и С-Ю – 1,60 м. Разстоянието между нея и каменното струпване, източно от нея е 2,30 м. Това струпване попада почти изцяло в кв. № 1-13, като размерите са по-големи от тези на групата камъни западно от тях – С-Ю – 1,70 и И-З – 1,20 м. Тези камъни са наредени в кръг и са по-малки от тези в другата подложка.

В пласта до западната група бяха намерени 3-4 фрагмента тракийска керамика на ръка с примеси от едри варовикови частици.

Третата подложка от камъни се намира на 15 м северно от източната в кв. 1-4 и е на една линия с нея. Размери С-Ю – 2 м и И-З – 1 м.

Четвъртата група се намира на 10 м южно от 2 и 3 по средата на мрежата, до самата вода в кв. № 1-22 и 1-23 и е с подковообразна форма. В този квадрат разкопахме и културен пласт с дебелина 20 см. По всичко изглежда, че това са останките от разрушена каменна пещ с отвор на изток. Повдигането на нивото на водата не позволи самата полуземлянка да бъде проучена и стените и очертани.

Сред немногото намерени предмети са няколко бруса от твърд мергел. Керамичните фрагменти са характерни за X век. Интерес представлява цилиндричната колонка от варовик, която най-вероятно произхожда от обществена постройка.

В недотам успешния сезон на Голямото кале има и положителна страна – потвърдено бе многообразието на находките от тази крепост. В подградието има останки от обществено значими постройки, които трябва да бъдат разкопани преди иманярите да започнат да съсипват и тях.

РАЗКОПКИ В СЕВЕРОИЗТОЧНАТА ЧАСТ НА ПРЕСЛАВСКАТА ПАТРИАРШИЯ

Димитър Овчаров, Ангел Конаклиев, Стела Дончева

През 2005 г. бяха проучени 10 квадрата от квадрант 620 (по съществуващата сегашна мрежа). Наличието на екскурзоводна пътека към Дворцовите палати, наложи прекъсването на редицата, която ще бъде ликвидирана в бъдеще. Разкопаната площ изчерпа културните останки до 2 м дълбочина (нивото на субструкцията на оградния зид). Така беше установено, че той продължава още в продължение на 25 м и общата

достигната дължина е 105 м. Структурата му не се различава от познатата в предишните кампании, а културният пласт беше също така нарушен при неговото разрушаване и разграбване в по-късно време.

Верижната сграда беше проследена още 16 м, като от нея беше разкопано изцяло помещение 8, новите помещения 9 и 10 и отчасти помещение 11. Конструкцията на зидовете й е същата като на предишните, запазени са в субструкция и само на едно място бяха открити на място няколко варовикови блокове от суперструкцията. Както и при оградната стена, така и при верижната сграда са използвани същите строителни материали и строителна техника. Находките както обикновено са малобройни и се състоят от няколко цели и много фрагментирани керамични съдове, железни инструменти, костени обкови, оловен печат и заготовки за два други, бронзова византийска монета. Общата датировка обхваща X и началото на XI век.

Изводи. Установяването, че и двата строежа (оградната стена и застъпилата я верижна сграда) не завършват, налага становището, че тяхното проучване трябва да продължи. Очертават се няколко възможни варианта за изясняване на окончателния им облик:

За оградната стена. А/ тя да свие под ъгъл към запад (малко вероятен поради наличието на мощни дворцови постройки; Б/ да достигне до новооткритата владетелска базилика (също така малко вероятен, поради това, че тя ще остане извън ограденото пространство); В/ да бъде застъпен от тази базилика и следователно по-ранен от нея (най-допустимо).

За голямата верижна сграда. А/ тя също да чупи на запад (малко вероятно строително решение); Б/ да продължи на север и да бъде застъпена от владетелската черква (също малко допустимо); В/ да завърши до тази базилика и да се окаже свързана с нейната дейност (най-вероятно решение).

Бъдещите разкопки ще определят вероятността на една от тези хронологизации, които са относителни. Окончателната абсолютна хронология предстои да бъде уточнена, а сега да бъде изказана само работната хипотеза, че разрушаването на оградната стена и построяването на верижната сграда е станало във втората половина на X век и малко преди падането на Преслав във византийски ръце. Това би доказало идеята за разширяването на Големия преславски дворец в източна посока.

ПРОУЧВАНИЯ НА СКАЛЕН ГРАД ПЕРПЕРИКОН

Николай Овчаров, Даниела Коджаманова

Разкопките през 2005 г. се проведоха в рамките на 2 месеца – август и септември. Работи се с около 120 работници, наети от местните села. Според заявените цели, предмет на изследването бяха изключително ранновизантийските и средновековни обекти в скалния град и по-конкретно секторът в най-високата част на акропола. През 2004 г. там бе разчистена добре запазената крепостна стена на цитаделата от XII-XIV в. и голям представителен комплекс от изток на нея. Сега усилията бяха насочени западно от куртината ѝ.

Първоначално в заложените квадрати се попадна на гарнизонното селище, обитавало цитаделата. Разкрити бяха няколко полуземлянки и наземни жилища, строени от камък на кал. Обикновено техните стени нямат външно, а само вътрешно лице. Градежът е груб, стените са заоблени и не образуват прави ъгли. В някои от жилищата се наблюдават печки в ъгъла. Централно е оформена тясна улица между постройките, водеща през портата на цитаделата. В селището се откриха многобройни находки. Това са различни занаятчийски инструменти, оръжие, керамика. Намерени бяха множество сребърни и бронзови монети, главно от XIV в. Интересен факт е наличието на доста сребърни акчета на Орхан, които по принцип са редки. Те свидетелстват, че след превземането си от турците около 1362 г., Перперикон е продължил известно време да функционира като турско гарнизонно средище.

После част от паянтовите средновековни жилища бяха демонтирани, за да са разкрие раннохристиянската базилика, на чиято апсида бяхме попаднали през 2004 г. Нейните останки бяха плътно покрити с дебел около 6 см хоросанов пласт, излян при създаването на цитаделата в края на XII в. Стената на вътрешното средновековно укрепление също частично застъпва апсидата на храма, който явно е бил разрушен далеч преди неговото построяване. Църквата е еднокорабна с дължина 17 м. Градена е със суха зидария и от добре обработени каменни блокове, аналогични с тези на античните строежи на Перперикон. Първоначално подът е бил покрит с масивни каменни плочи, които после многократно са били кърпени с тухлени. Архитектурният план добре се съпоставя с откритата през миналата година в зида на сградата монета на император Хонорий (395-423). Очевидно църквата е градена около началото на V в.

Изключителен интерес представлява отлично запазеният амвон с релефни изображения на орли и геометрични фигури. От север на базиликата се разкопа четириъгълен баптистерий, свързан конструктивно с нея. Той има писцина, изсечена

направо в скалите, а в ъгъла стоеше на място керамичният съд, служел за поливане на новопокръстените. По-късно от запад е добавен втори притвор, покрит с тухлени плочи. Край църквата се развива голям комплекс, който предстои да бъде проучен.

През 2006 г. се отдели голямо внимание и на фортификацията на акропола на Перперикон, който през средновековието става основната крепост. Разчистена бе копаната от Ив. Балкански Западна порта и бе проследено трасето на западната крепостна стена. Също бе изцяло разкопана Южната порта, която бе открита през 2004 г. Тя е красиво изсечена в скалите и от нея води улица към южното подградие. В двете порти и стените край тях бяха регистрирани многобройни преправки от древността до късното средновековие.

ПРОУЧВАНИЯ НА ЕЗИЧЕСКОТО СВЕТИЛИЩЕ И СРЕДНОВЕКОВНОТО ИМЕНИЕ ПРИ С. ТАТУЛ, МОМЧИЛГРАДСКО

Николай Овчаров, Даниела Коджаманова, Здравко Димитров

Разкопките се проведоха през юни-юли с около 30 работници. Целта бе да се проучи регистрираното през 2004 г. светилище край известната отпреди пресечена скална пирамида и открития тогава надземен античен храм, както и подходите към него. Поради спецификата на многослойния обект бяха включени специалисти от различни епохи: доц. д-р Кр. Лещаков (СУ "Св. Кл. Охридски"), ст.н.с.д-р Милена Тонкова (АИМ), много асистенти и студенти.

Оказа се, че в свещеното пространство на култовото място е запазен над 2,5 м културен пласт. Разцветът на светилището е бил през XIX-XI в. пр. Хр., но предстои още около метър непроучен слой. Общо от средната и късната бронзова епохи бяха изследвани близо 30 култови огнища, обмазани дебело с глина. В и край тях се откриха множество находки – бронзови предмети (скалпели, фибули), кремъчни сечива, прешлени за вретено, богата и разнообразна керамика. Последната е натрошена, но бяха възстановени около десет съда. Много от тях са украсени с врязана украса "фурхенщих", основно със слънчеви символи. Соларни изображения бяха регистрирани и върху изработени от глина колела за макети на колесници и върху навершие за жрически скиптър. Изключително интересен е откритият фрагмент от златна маска, изработена от много тънка ламарина.

Светилището продължава да функционира без прекъсване и през ранножелязната епоха, откогато бяха открити глинени идоли и керамика. Към IV-III в. пр. Хр. се

появява и монументална архитектура. Вероятно първоначално теменосът е бил ограден с масивна стена, градена от масивни обработени каменни блокове. По-късно се появява и разкритият през миналата година храм. Сега бе довършена северната му част. Очакваната пищна фасада не се установи, а бе разкрит сравнително тесен вход, зазидан в по-късно време. Това вероятно е свързано с функцията на сградата като мавзолей, в който са влизали само малцина посветени.

През I-IV в. край този храм се развива цял комплекс, свързан с култовите дейности. Особено добре е запазена една от сградите, в който се откри огромно количество римска червенолакова керамика и фрагменти "тера сигилата". Наблюдават се основно форми на съдове, свързани с угощения – кани и чаши. Екипът предполага, че в това помещение са били извършвани възлиянията, правени преди на открито. Общите изводи са, че става дума за хероон на обожествен още в бронзовата епоха известен владетел. Свещеният комплекс се развива без прекъсване до приемането на християнството в тази част на Родопите в началото на V в.

Животът на хълмчето продължава и през средновековието, но по един твърде необичаен начин. Първоначалната идея, че там е имало някакво църковно средище не се потвърди. По всяка вероятност високо запазеният античен храм е бил превърнат в жилищна сграда. Край него се развиват стопански и обслужващи помещения, много от които също преизползват антични зидове. Откритите монети показват, че светското имение е съществувало до XII в., когато е било изоставено по някакви причини. През 2005 г. се откриха още 7 оловни печати, които се прибавят към намерените през 2004 пет. Половината от тях се оказват на живелия в края на XI – началото на XII в. севаст Георги Палеолог, виден военачалник на император Алексий Комнин. Това ни кара да смятаме, че тогава имение е принадлежало на човека, смятан за един от родоначалниците на известната фамилия на Палеолозите.

ПРОУЧВАНИЯ В М. ПЕТРОВА НИВА, ИАР "СБОРЯНОВО"

Елена Пенчева, Мария Николаева

Археологическите проучвания през 2005 г. се проведоха в периода 10 – 30.08. 2005 г. от екип в състав: ръководител – Елена Пенчева (СУ "Св. Кл. Охридски"), заместник ръководител – Мария Николаева (ИМ – Исперих), геодезист – П. Пенчев (ИМ – Исперих). В разкопките взеха участие студенти от магистърска степен Археометрия при СУ "Св. Кл. Охридски" – Зорница Косева, Ева Ачларска и Виктор Кирев.

Започването на работата беше свързано с полагане на планквадратна мрежа в участъка, където са били заложени сондажите от 1983 г. Беше взето решение да се работи на сектори, като централният участък на укреплението е означен като сектор А.

С цел уточняване стратиграфията на напластяванията, както и установяване характера на архитектурните съоръжения, бяха заложени сондажи именно в тази централна част. Основно се работи в кв. 41/4, 5, 9, 10 и кв. 33/25-34/21-40/5-41/1.

Изборът на място за проучване в първия случай (кв. 41/4, 5, 9, 10) бе предопределен от наличието на очертаващи се архитектурни структури на повърхността, за които впоследствие се установи че принадлежат на съвременен пчелин. При разчистването, на неголяма дълбочина – почти непосредствено под повърхностния чимов пласт се очертаха останките на овално съоръжение, градено от средноголеми камъни. Приблизителните му размери са 5 х 6 м. Наблюденията ни в този участък ни позволяват да заключим, че става дума за вкопано жилище, с овален план. За изграждането му са били употребени местни скални отломъци със средно големи размери. Разликата в нивата на камъните по периферията и във вътрешността на съоръжението ни позволява да заключим, че въпросното е било вкопано поне на около 0, 70 м. Не разполагаме с данни и за входа на жилището, характера на покритието му, както и за отоплителното съоръжение. Инвентарът е сравнително беден, характерен за времето на Първото българско царство. Освен керамика, тук бяха открити и прешлени за вретено, желязно ножче и следи от металургична дейност – значително количество железен шлак. Интерес сред находките предизвикват откритите тук два фрагмента от зелен, дребнозърнест камък, чиято лицева повърхност е много старателно загладена и върху нея са нанесени графити.

При демонтирането на нападалите във вътрешността на овалното жилище камъни, в последния ден от разкопките попаднахме на облицовъчен еднолицев зид. Първоначалните ни впечатления са, че структурата му се отличава от тази на описаното жилище и вероятно представлява част от друго, по-ранно съоръжение. Началото му е на 1,10 м южно от северната линия на кв. 41/10 и на 1,50 м източно от западната линия на квадрата. Граден е от средни по големина плоски камъни. Протежението му е 3,10 м. Посоката на зида е ЮИ-СЗ, като лицето му е обърнато на север. Най-високата кота, до която е запазен е 233,37 м. Разкритият участък показва, че е запазен на дълбочина поне 0,80 м. Дали и как е свързан с овалното жилище предстои да се уточнява при по-нататъшните ни проучвания. Материалът, намерен при разкриването на този участък от него се отнася към същото време.

Кв. 33/25-34/21-40/5-41/1. Тук на повърхността се очертаваха структури, градени от ломени камъни. При разчистването им се проследиха останките на масивен зид с посока ЮЗ-СИ и ширина минимум 2,60 м, вариращa в отделни участъци до около 3 м. Очерта се и източното лице на зида. Страниците са оформени от по-големи грубо оформени камъни, а пълнежът е от дребни камъчета. Няма данни да е използвана спойка. При направения в последния ден от разкопките разрез на зида се проследи ясно структурата му. Градежът стъпва върху сивкав пласт. Синхронният материал може да се отнесе също към времето на Първото българско царство. За съжаление все още не са изяснени функциите на това масивно съоръжение във вътрешността на селището.

Северно от зида попаднахме на структури, за които бихме могли да предположим, че са жилищни. Разкриват се части от еднолицеви зидове и жилищни нива.

ПРОУЧВАНИЯ НА НОС КАЛИАКРА

Бони Петрунова

Археологическите проучвания в сектор “Предградие” на крепостта Калиакра през 2005 г. бяха съсредоточени в сондажи № 1, 2, 4, 5. В последните продължи разкриването на пространството около откритата през 2004 г. гробница. Изцяло уточнен е нейния план, като се установи, че от юг в скалата е бил врязан проход (дромос) с дължина 2,40 м, ширина 0,90 м и дълбочина на места до 1,40 м. Културният пласт в гробницата е изчерпан на дълбочина 1,70 м, като откритите фрагменти керамика и отделни човешки кости показват, че тя е била преизползвана през ранното средновековие.

Югозападно от гробницата започна разкриването на голяма правоъгълна сграда, от която източната стена е разчистена на дължина 10 м, а материалите и начина на градеж я отнасят към периода VIII-XI в.

В сондаж №1 са открити културни напластявания от няколко епохи. В западната част на сондажа частично е разчистено помещение ориентирано с дългата страна север-юг. То се свързва с открития през 2004 г. горял пласт изобилстващ с находки от XIII-XIV в. В южния край на сондажа е регистрирано подово ниво и е открита монета на деспот Добротица (1360-1385).

В северния край на сондажа е разчистен християнски гроб на мъж в адултус (30-35 години) с 18 кремъка поставени като гробен дар около черепа. Непосредствено

северно до него, на дълбочина 1,20 м. от съвременното ниво беше разкрита правоъгълна гробница с конкавно оформена западна стена вкопана в скалата. В нея е било извършено погребение на мъж, жена и три деца на възраст 10, 7 и 5 години, вероятно загинали едновременно в периода IV-VI в.

При зачистването на описаните съоръжения са открити монети от II до XVI в., костени предмети, метални и костени копчета, апликации, фрагменти от ризница, прешлени за вретено и голямо количество фрагменти от късносредновековна сграфито керамика.

ПРОУЧВАНИЯ НА КРЕПОСТТА ЛЮТИЦА ДО ИВАЙЛОВГРАД

Бони Петрунова

През 2005 г. разкопките на средновековния град-крепост бяха съсредоточени в два сектора: комплекса от църкви в най-издигната част на цитаделата и жилищната кула до южната крепостна стена. Продължи разчистването на основите на стените на ранната базилика (църква №2). Успоредно с това продължи разкриването на гробовете от некропола, който се локализира около църква №1. За трите години общият брой на гробовете е 46. Северно от ранната базилика започна проучването на помещение с апсида от изток, чиито характер ще бъде уточнен допълнително.

Разчистени са изцяло основите на жилищната кула, които затварят площ с размери: 6,30 х 3,60 м. Освен четирите вътрешни ъгъла са запазени и стените на кулата, на места на височина до 1,30 м.

При проучването са открити 85 броя монети, между които отново сребърен базиликон, този път на Андроник III, както и бронзова коруба на Иван-Асен II. И в двата участъка се открива огромно количество керамика от късната бронзова и ранната желязна епохи, както и фрагменти от трапезни съдове, произвеждани през периода XIII-XIV в. Впечатляващо е количеството на откритите предмети употребявани в ежедневния бит, като напръстници, огрибки, закопчалки за книги и ковчежета, прешлени за вретено и др.

При направената проверка в м. Манастирчето, която се локализира северозападно под крепостната стена на Лютица, бяха открити доказателства за съществуването на християнски култов комплекс, чието изследване ще даде информация за най-късната история на крепостта Лютица и подградието й.

ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ №20 – СЕЛИЩЕ И НЕКРОПОЛ ПРИ КВАРТАЛ ЗЛАТИ ДОЛ НА СИМЕОНОВГРАД

Бони Петрунова

Разкопките на обект №20 са продължение от 2004 г. и е във връзка с Договор между АИМ и НКЖИ за археологически проучвания по трасето на ЖП линията Пловдив-Свиленград.

Основните цели бяха да се уточни характера и хронологията на паметника, както и хоризонталните му и вертикални параметри, съотнесени към сервитута на бъдещата железопътна линия. В процеса на работата бяха заложени 34 сондажа с различна големина, чрез които стана възможно да се изясни характеристиката и датировката на обекта. В направените изкопи са регистрирани културни напластявания от няколко епохи (праистория, античност, средновековие). Част от профилите са компрометирани при направата на напоителен канал, който прорязва обекта в посока северозапад-югоизток.

От средновековието се регистрират два периода, през които селището е било обитавано: XI-XII и XIII-XIV в. Установено е, че повечето сгради са били малки, правоъгълни с приблизителни размери 2 х 3 м., като дългата страна на сградата е била ориентирана запад-изток. Само в сондаж №10 е разчистено голямо струпване от строителна керамика с дължина запад-изток 8,50 м. и най-голяма регистрирана ширина север-юг 1,30 м. Вероятно се касае за правоъгълна, верижна сграда. Античното и средновековно селище е било разположено в непосредствена близост до старото корито на р. Марица. Сградите са претърпели поне едно опожаряване. Предполагаемият обхват на целия обект е запад-изток около 200 м. (от км 256+800 до км 257+000). Може да се предполага, че некрополът на селището се намира в западната и югозападна част на изследваната територия, а източната му периферия граничи с пространството около голямата могила.

Сервитутът на бъдещата ЖП линия попада в тази част на селището, която е била непосредствено до старото корито на р. Марица. Тази площ е многократно заливана при прииждането на реката, което е нарушило средновековните пластове. На места се откриват преотложени материали от късната бронзова епоха. Това се дължи на факта, че средновековното селище възниква в близост, и отчасти припокрива останките от праисторическото селище при “Чавдарова чешма” и античното поселение около “Голямата могила.”

През 60-те години на XIII в. земите около Симеоновград стават част от Византия, а при Теодор Светослав (1300-1322) отново се връщат в границите на българската държава. Вероятно селищата около река Марица са завладени от турците през 1364 г., когато по заповед на султан Мурад I, неговият пълководец Лала Шахин предприема поход срещу Загра (Стара Загора) и Филибе (Пловдив). Днешният Симеоновград административно е включен първоначално към Одринския санджак, а след XIX в. към Старозагорската и Хасковската каази (Пловдивския санджак). Тъй като селищата на десния бряг на река Марица са били към Узунджаабад (Хасковската кааза), то със сигурност и селището при квартал Злати дол е към нея. То се смята и за най-ранното селище от османския период, предхождащо днешния Симеоновград. Според османските данъчни регистри селото се е казвало Тръново и през 1626 г. е наброявало 40-50 християнски домакинства, задължени да плащат данък джизие (Аладжов, Димов 1933, 81-82). Според местните предания Тръново се намира на същото място, повече от 600 години, но вече под името "Злати дол", квартал на Симеоновград.

ПРОУЧВАНЕ НА ОБЕКТ №13, ПЪТ II-86 "РУДОЗЕМ – КСАНТИ", КМ 132+075 – 132+110

Бони Петрунова

Сондажното археологическо проучване на обект №13 е проведено във връзка със Договор №127 от 30.09.2005 година между ИАП и АИМ. Предметът на договора е чрез сондажи да се провери характера на обект №13 "Изгорелия хан".

По предварителна информация на местни жители в изследваната местност се е намирал най-старият хан на пътя Рудозем-Ксанти. Именно той е описан в ОВОС-а на трасето на път II-86 като обект №13. Уточняването на местоположението на хана беше затруднено поради различията в разказите на местните хора. Това наложи да се започне работа на три сектора, условно обозначени като сектор А, сектор В и сектор С. Общата проучена площ на трите сектора е 647 м^2. В резултат на сондажното проучване са разкрити следните структури:

Сектор А (проучена площ 225 м^2.). Разкрита е сграда с правоъгълен план и размери по 9,70 от изток и запад, от север стената е разрушена и запазените й размери са 1,50 м., от юг е с дължина 4,20 м. Откритите материали са предимно от 50-те години на XX в., което датира крайната фаза на съществуването на сградата. Някои находки, като земеделски сечива, селскостопански инвентар, керамика дават осно-

вание да се мисли за по-ранен период на съществуване на сградата (около средата на XVIII в.), което налага допълнителното й проучване.

Сектор В (проучена площ 400 м^2). Останките от сградата са регистрирани на височина около 4 м от нивото на съвременния горски път. Обектът се локализира северозападно от него и изцяло попада в трасето на новия строеж. При направата на 10 сондажа са разкрити част от южната (1,30 м.) и цялата източна стена (5,70 м.) на сграда, която е от търсения хан. Във вътрешното пространство е регистрирана овална площ с диаметър 5 х 7 м, което свидетелства за силен пожар в сградата. Именно там са открити фрагменти от глинени лули, битова керамика, части от костени предмети и монети, които датират обекта в XVI-XVII в., което е и времето, през което е действал търсеният хан. На съвременния черен път бяха разчистени участъци от стари калдъръм, като начина на изграждане потвърждава горната датировка. Цялата архитектурна структура е компрометирана от съвременни заравнявания на терена, при което са разрушени части от сградата. За цялостно проучване на този сектор е необходимо пълно археологическо проучване.

Сектор С (проучена площ 50 м^2). Проучването на този сектор се наложи поради наличието на останки от градеж и голямо количество хоросан, нарушени при направата на отклонението на пътя със съвременни машини. В резултат бе установено, че на това място вероятно е имало постройка свързана с "изгорелият хан".

В резултат на направеното сондажно проучване е установено, че обект № 13 включва в себе си най-малко две архитектурни структури, като при Сектор В е проучено едно от помещенията на крайпътния хан, а в Сектор А е разкрита постройка свързана с крайпътното строителство и използвана с преустройство до 50-те години на XX в.

КЪСНОАНТИЧНА И СРЕДНОВЕКОВНА КРЕПОСТ "КАСТРИЦИ", РЕЗИДЕНЦИЯ "ЕВКСИНОГРАД" – ВАРНА

Валентин Плетньов, Петко Георгиев, Христо Кузов, Ася Стефанова.

Крепостта е разположена на морския бряг, в североизточната част на парка и градините на резиденция "Евксиноград". Защитавала е северния край на Варненския залив и едно от пристанищата, северно от Одесос-Варна. Спомената е в десетки карти и портулани от XIV в. насетне под името "Кастрици", "Кестриц" и пр. Вероятно това е средновековната крепост "Макрополис" от описанието на похода на Владислав

Ягело през 1444 г. През XIX и XX в. е известна сред местното население като “Ая Яни келеси” или “Чаталташ калеси”.

Запазена е крепостна стена с дължина 200 м, висока на места до 3 м, която напълно преграждa нос “Св. Яни” в посока изток-запад. По куртината са разположени 5 кръгли (3/4) кули с диаметър приблизително 3,5 м. В източния край на фуга са пристроени една правоъгълна (4 х 4,5 м) и една триъгълна кула (дълж. 7 и основа 5,5 м). Близо до източния край на стената, на 25 м от него, вътрешното пространство е преградено от зид, запазен до 2,5 м височина, с дебелина 1,6-1,8 м. Огражда част от укрепеното пространство (цитадела ?). Отбраната й е подсилена с квадратна и триъгълна кули от север, както и западно с една квадратна кула, с размери 2,8 х 3 м. Портата на крепостта е разположена почти в средата на куртината. Широка е 3 м, а прохода 3, 4 и дълбок 3,2 м.

Разкопките започнаха на 11 юли и приключиха на 19 септември, с прекъсване през м. август. Поради особения статут на обекта, изкопните работи се извършиха със студенти от ВСУ “Черноризец Храбър” и предимно археолози от Варненския музей (В. Павлова, Хр. Мирчева, Р. Костадинова, работници от музея), Каварна, Добрич (Б. Тотев) и В. Търново (д-р Х. Вачев и д-р Ив. Чокоев) и Софийски университет. Геодезическото заснемане се изготви от Иван Саров. Работите бяха съсредоточени в квадрат 25 (25 х 25 м).

На 25 м югозападно от портата са разкрити зидовете на четири помещения, част от жилищен квартал, с характерното за средновековието гъсто застрояване. Всички сгради са строени и използвани през сравнително къс период в границите от края на XIII-XIV в. Унищожени са от силен пожар вероятно в началото на XV в. (поне според засега откритите монети). Вероятно по единен план и едновременно са изградени три от помещенията. Стените имат еднаква дебелина (0,7-0,9 м), градеж от дялани камъни и волути, споени с кал и са конструктивно свързани, запазени до височина от 1,7 м. Става дума за голяма триделна сграда ориентирана в посока север-юг, с допълнителни преустройства и добавки, чието северни помещение са дълги повече от 8 м. Още едно жилище, със стени от камъни на кална спойка е разчистено югозападно от сградата. Под средновековното подово ниво се установи разрушен каменен зид в пласт с късноантична керамика и монети. Във всички помещения се достигна до подови нива от трамбована глина на коти 5,36, 5,73, 5,76 и 5,50. Всъщност през този сезон се разчисти средновековния пласт на площ от близо 300 м^2. Материалите, открити в насипите са напълно еднородни – керамика, медни съдове, екзагии и монети, въпреки разликите в дълбочините на които са намерени. Отнасят се към втората половина на XIII-XIV в. Намерени са няколко десетки сравнително добре запазени кера-

мични съдове със сграфито украса, цели гърнета, кани и стомни. Монетите (158 бр.) са разнообразни – антични (36) предимно от IV – началото на VII в. (до емисиите на Ираклии от 611 г.) и средновековни от XIII до началото на XV в. (латински имитации, български – цар Тодор Светослав, Михаил Шишман и Иван Александър; Добруджанско княжество – Добротица и Иванко Тертер; византийски – Андроник II Палеолог, Мануил II Палеолог; Златна орда; Йоан Орсини; Молдова и турски – Баязид I, емир Сюлейман).

При брауването на лозята на Резиденцията, на 150 м северозападно от крепостната стена, машината изрови няколко златни монети, предадени от управителя на резиденцията. При последвалото проучване са открити 47 перпера на император Йоан III Дука Ватаци, с тегло от 2,67 до 4,12 гр., но преобладават тези с тегло 3-3,5 гр. Каратите варират между 14,5 и 18. Повечето монети са много добре запазени без следи от изтриване. Принадлежат към няколко емисии от типа "Богородица коронясва императора/Христос на трон". Вероятно висококаратните монети са сечени по време на Йоан Дука Ватаци (18 карата), но има по-късни – т. нар. латински имитации с ниски карати. При разкопките на терена не се разкри културен пласт и следи от керамика, явно съкровището е било заровено много плитко в торбичка или кесия. При продължителното брауване на терена монетите са разпръснати в полоса от близо 2 на 10 м.

ПРОУЧВАНИЯ НА МАНАСТИР НА ЧЪРГУБИЛЯ МОСТИЧ – ВЕЛИКИ ПРЕСЛАВ

Казимир Попконстантинов, Росина Костова

Екип:Проф. д.и.н. Казимир Попконстантинов (ВТУ) – ръководител
Гл. ас. д-р Росина Костова (ВТУ) – зам. ръководител
Аерофотография – н. с. Петър Димитров

Манастирът представлява изключителен интерес, тъй като тук през 1952-54 г. бяха открити известният надгробен надпис на чъргубиля Мостич; надписи върху керамични фрагменти с имена на светци, чиито мощи са съхранявани в този храм; оловен печат на Георги Синкел Български и др. След близо 30 годишно прекъсване продължих проучването на храма и принадлежащите му сгради. В продължение на 5 години по време на археологическите разкопки се установи, че храмът е построен върху селище. Паралелно с това проучих част от богат некропол около храма; бе открит още един печат на Георги Синкел и други материали с музейна стойност. Поради липса на

средства археологическите разкопки бяха прекъснати и сега след близо 20 години отново се възстановява неговото проучване.

Т. нар. "манастир на Мостич" е единственият архитектурен комплекс идентифициран като манастир, който се намира в най-гъсто застроената част на външния град, ниската източна част наречена "Селище".

На този етап на проучване може да се отбележи, че територията на комплекса е била интензивно обитавана от IX в. до XIII в. като в този период характерът на обитаване се променя динамично (полувкопани жилища от IX в., комплекс от сгради в първата половина на X в.; построяване на църква върху една от тях, изоставяне на комплекса в началото на XI в., цивилен некропол върху техните останки в XII-XIII в.).

Мястото на комплекса в топографията на Преслав, както и динамичните промени в неговата структура, обосновават хипотезата за това, че "манастира на Мостич" е претърпял развитие от светско имение към света обител. Изграждането на архитектурна доминанта на църква-костница върху по-ранни жилища и сграда несъмнено показва планирана и целенасочена инвестиция за оформяне на религиозен център и по-точно, на манастир в рамките на тогавашния светски комплекс.

При подновяване на проучването в източния и южния сектор на манастира проследихме основите на сградите в източна и южна посока.

В храма бе разчистена пръстта, която е покрила част от основите. Целта е да се разкрият основите на сградата предшествала манастирския храм. Още в първите дни успяхме да разчистим основите и на "камерите", в които са били съхранявани мощите на светци, чиито имена са врязани върху т. нар. "керамични етикети" открити през 1952 г. от проучвателя на църквата на чъргубиля Мостич – проф. Ст. Ваклинов. Разчистването на основите е продиктувано и от това, че е изготвен проект за реставрация и консервация на храма и принадлежащите му сгради.

При снемането на пласта на дълбочина 0,40-0,60 м в олтарната част (в презвитерия) бяха открити две кости (лакетна кост), но гроб и други кости от погребания не бяха установени.

Югоизточно от храма разкрихме основите на сграда. Градежът е от сив пясъчник. Едни от тях са грубо обработени, а други са оформени за лицева част на основа. В насипа се откриват фрагменти от керамика от X в.; XI-XIII в. Откриват се части от стени от съдове със зелена глеч и два оловни слитъка.

Източно от храма бе проследена основата на сграда ориентирана изток – запад, която се намира на 5 м. източно от манастирския храм. Установихме, че тя е с дебелина 0,85 м и всъщност тук се касае за две основи долепени една до друга. В югоизточната част от храма бе разчистен пласт от дребни камъни, вероятно от нас-

тилка (калдаръм) в източната част на манастирския двор. Откриват се отделни фрагменти от керамика – предимно от X-XI в.

Продължихме разкриването на основата на сграда, която предхожда манастирския храм. Част от тях са разрушени (особено в южната част) от животни, които дълго време са обитавали тази част в Селище, необезпокоявани от хора и машини.

Бе продължено разкриването на основите на сградата, която се намира югоизточно от манастирския храм. Установихме очертанията на сградата от изток, запад и север. В южната част все още не откриваме основата. Вероятно е унищожена или сградата е с по-големи размери.

Обобщение на резултатите:

Макар и за кратък период от време успяхме да изясним археологическата топография на сектора източно от манастирския храм. Разкрихме основите на неизвестни до сега сгради, които ще проучим през следващата година.

Паралелно с това успяхме да разчистим основите на сградата, която предшества манастирския храм и така изясняваме строителната история на този комплекс.

СРЕДНОВЕКОВЕН КНЯЖЕСКИ МАНАСТИР В М. "КАРААЧ ТЕКЕ" – ВАРНА

Казимир Попконстантинов, Валентин Плетньов, Росина Костова

Проучвателски екип: Проф. д.и.н. Казимир Попконстантинов (ръководител), Катедра "Археология", ВТУ "Св. св. Кирил и Методий"; н. с. д-р Валентин Плетньов (зам. ръководител), РИМ – Варна; гл. ас. д-р Росина Костова (зам. ръководител), Катедра "Археология", ВТУ "Св. св. Кирил и Методий"

Работници: Група от 20 студенти, III курс, специалност "Археология" и 2 докторанти в Катедра "Археология", ВТУ "Св. св. Кирил и Методий", 8 студенти от Папския институт по християнска археология – Рим.

Средновековният манастир в м. Караачтеке се намира на 5 км западно от Варна. Разположен е върху висока тераса отворена към Варненския залив. Обектът се проучва чрез редовни археологически разкопки от настоящия екип от 1996 г.

Усилията на проучвателския екип и студентите през сезон' 2004 бяха съсредоточени в северозападния сектор на средновековния манастир с основна цел изясняването на целия план на "скрипториума" и проследяване на преустройството му.

1. Разчистване на насипите в северозападната част на скрипториума, с изключение на част от помещения № 3 и 4 (северна редица), тъй като в тях има пещи от покъсни жилища.

2. Разчистване на площта южно от скрипториума, за да се изясни дворното пространство южно от скрипториума и западно от манастирския храм.

3. Изясняване на хронологията и преустройството на скрипториума и съотношението между двата етапа на сградата.

Бяха разчистени насипите западно и северно от него и западният му вход. Тук при снемането на пласта на дълбочина 0,20-0,40 м от запазеното ниво попаднахме на частично запазена тухлена подова настилка. В насипа се откриват въглени, фрагментирани тухли и покривни керемиди, части от кухненска керамика от X в., стени и устия от съдове от XI в. В западната част на скрипториума проследяваме същата стратиграфия, както в съседните помещения (на дълбочина 0,20-0,40 м пръстта е с тъмнокафяв цвят, с хоросанови петна, нападали варовикови и бигорови камъни, части от тухли и покривни керемиди; фрагменти от глинени съдове от XII-XIII в. – дъна, стени с характерна врязана украса); животински кости. На дълбочина 0,60-0,80 м пръстта е песъчлива, светлокафява, наситена с хоросанови бучки, дребни камъни и части от тухли и керамични фрагменти с плитко врязани линии, ямки; с излъскани линии, както и фрагменти със златиста ангоба. Заедно с тази керамика открихме и керамични фрагменти от доста груби кухненски съдове (стените са дебели, с едри кварцови примеси), някои фрагменти с украса от плитко врязани успоредни линии. Вероятна датировка X-XI в. След разчистване на западния вход на дълбочина 2,10 м попаднахме на тухления под на помещение, който е запазен в един ред покрай северната и западната стена, южната част и отчасти в си му ъгъл. И в това помещение има следи от горял пласт.

След снемане на пласта от ниво XIV в. попаднахме на добре запазено подово ниво на сградата. И тук, както в останалите помещения от северната редица, северната стена е разрушена по средата и има следи от доизграждане, за спойка е използуван глинен разтвор.

Следващата част от задачата бе разкриването на подовото ниво на новооткритата западна част от "скрипториума". И насипите тук повтарят познатата ни вече стратиграфия в помещенията. За разлика от помещенията тук се откриват повече бигорови камъни, които са от стените на сградата и клиновидно оформени (и т. нар. ключови), явно от сводовото покритие. Също така намираме и покривни керемиди от двата типа. Върху подовото ниво се откриват и фрагменти от керамични съдове, част от амфора и две пластини от меден съд, част от стъклена гривна. В тази част попаднахме на рухнали сводове и арки, почти запазени в своята цялост. Паралелно с

това открихме четирите пиластъра, върху които са стъпвали. Така за първи път в средновековната българска архитектура откриваме in situ сводови конструкции.

При възобновяване на сондажните проверки в коридора на скрипториума установихме следното:

А. Основата на преградната стена (суперструкцията) е с двустъпален отстъп. Първият отстъп е на нивото на новооткритите камъни, а вторият – на едно ниво с тухления под. Това постави пред нас доста въпроси, на които трябва да търсим отговори. Б. В резултат на проверки пред всички преградни стена от южната редица помещения открихме по-ранна основа и 5 стълба (т. е. срещу всяка преградна стена на 6-те южни помещения). В. Откриването на тези стълбове от юг ни даде основание да направим сондажни проверки пред челната част на стените на помещенията от северната редица. При сондажите установихме, че няма следи от стълбове, но всяка стена има по един отстъп, който е на ниво на новооткритото подово ниво, което подсказва, че те са съобразени именно с подовото ниво на новооткритата сграда. Г. При проследяване на тази новооткрита основа с посока "изток-запад", установихме, че тя достига до източната стена на "скрипториума", която всъщност стъпва върху новооткритата основа и продължава в северна посока. Тук установихме фуга, която ни даде основание да предположим, че южните помещения на "скрипториума" са долепени до южната основа на по-ранна сграда, също от средновековната епоха, видно от 2 фрагмента от керамичен съд, намерени в пласта между двете подови нива. В западна посока основата продължава и излиза извън очертанията на досега проучената сграда, което подсказва, че сградата продължава в западна посока и до този момент тя е с дължина 38 м и ширина 10 м (близо 380 м^2 площ). Паралелно с това бе открита още една основа, южно от тази разкрита през 2004 г. Оказа се, че тя е служила като стилобат за напречните стени, оформящи южните огледални на помещенията от северната редица на предходната сграда. Тя е имала 7 помещения, като на разстояние 3,30 м срещу всяка разделителна стена е имало стълб; 3 входа (с шир. 1,40 м) – два от тях са срещуположни – изток-запад, и един югозападен. С това си оформление тя има много близки паралели с плановата схема на двете сгради източно от нея – т. н. игуменарница или трапезария и т. н. "Дълга" сграда. И трите имат от южната си страна стълбова конструкция, с просторни веранди на втория етаж, видно от дебелината на основите. И трите са имали проблеми с нестабилността на терена – свлачищен и до днес.

Паралелно с това проучихме западния вход на сградата и новооткритите два от юг. И трите са с почти едни и същи размери – ширина 1,40 м. Чрез тяхното проучване установихме връзката на "скрипториума" със западната и южната част на манастира.

При проучване на терена южно от югозападния вход попаднахме на рушевини от жилища, които могат да бъдат датирани в хронологическите граници на XII-XIV в.

За следващия сезон остават за доизясняване въпросите:

• Оформлението на западната частна сградата;

• Пространството южно от нея

• Доизясняване на причините за преустройването на новооткритата по-ранна от скрипториума сграда чрез разширяване на юг, което възпроизвежда огледално северното й разпределение.

ПРОУЧВАНИЯ В ДВОРЦОВ КОМПЛЕКС – ПЛИСКА

Рашо Рашев, Янко Димитров, Станислав Иванов

Проучванията се проведоха в два сектора – Дворцов площад и Цитадела.

В северозападния ъгъл на Дворцовия площад бе разчистена неголяма площ, включваща предимно недопроучен терен от по-ранни разкопки. Констатирани са съоръжения и материали предимно от следстоличния период. Установени са следи от по-ранни съоръжения, чието проучване е предстоящо.

В сектор Цитадела с разкопките през 2005 г. бе завършено проучването на ивица с ширина 15 м между нейната северна и южна стена, започнало през 2000 г. Пълното изследване на терена чрез демонтиране на каменната дворна настилка позволи да се установят неизвестни досега паметници и да се обособят седем периода на живот и строителство в тази част на центъра (от късните към ранните): 1. Ями, печки и жилища над (или прорязващи) дворната каменна настилка. 2. Следстолично каменно строителство. 3. Сгради и настилки от столичния период. 4. Столична сграда Б. Съществен нов резултат за този период е откритата кръгла постройка с плитка тухлена основа и диаметър 10 м. 5. Печки за обработка на цветни метали. 6. Траншеи и ями за дървени стълбове с подетап тайни ходници. 7. Дървени постройки.

Към последния период (относително най-ранен) се отнасят останките на кръгла дървена постройка, сегмент от която бе проучен още през 2004 г. През 2005 г. тя бе изцяло проучена. От нейната конструкция сега са запазени 139 ями, в които са били побити кръгли и четвъртити дървени стълбове. Те са разположени в четири концентрични реда, външният от които има диаметър 25,20 м. Двата вътрешни реда стълбове са побити по-дълбоко от останалите и явно са носели основната част на конструкцията. Тя се е развивала около централен стълб с диаметър 0,80 м, забит на 3,20 м от ста-

рата повърхност. От север на постройката се проследява права редица от стълбове, които изглежда са оформяли рампа, отвеждаща към повдигнатото над терена обитаемо ниво. В запълването на ямите за дървени стълбове, както и на нивото, на което постройката е била обитавана, не се откриха никакви материали с изключение на две кръгли стъклени апликации. Това може да се дължи или на факта, че тя е била издигната върху терен, на който още не е бил отложен културен пласт, или на появата ѝ в най-ранния етап от историята на Плиска, който може да се означи условно като "докерамичен". Постройката се отнася към най-ранните стационарни градежи в центъра на Плиска, определя се като представителна и се датира в широките рамки от края на VII в. до края на VIII в. В запълването на някои от нейните ями за дървени стълбове се откриха обгорели от огън късове пръст. Те могат да принадлежат на огнища от леки жилища, които предхождат първите дървени строежи на това място, когато центърът на Плиска е представлявал само бивак. Останките на тези огнища обособяват – засега представен само с косвени следи – още по-ранен, "преддървен" етап на живот.

ПЛИСКА – ЗАПАД

Рашо Рашев, Станислав Станилов, Янко Димитров, Мариела Инкова, Ивайло Кънев, Христина Стоянова, Станислав Иванов

1. Девташлари – Група 32. Разположени са на 2 км южно от с. Златна нива. Групата се намира в непосредствена близост до стария средновековен път, свързващ столицата Плиска с третото по големина землено укрепление при Кабиюк. Проучването е извършено чрез 9 изкопа с размери 15,00 х 1,00 м, два – 10,40 х 1,00 м и един 12,00 х 1,00 м с контролни ребра между тях по 0,25 м. Достигната дълбочина в изкопите е между 0,80-0,90 м. Повечето от камъните имат форма на неправилен правоъгълен паралелепипед или на пресечена пирамида. Ръбовете им са ясно изразени, стените – груби. Размерите им са около 1,40 х 1,00 х 0,70 м. Ориентирани са с широките си страни на североизток. Девташларите са поставени плитко в хумусния слой на дълб. 0,50-0,90 м от съвременния терен. Под основата на повечето, на дълб. 0,65-0,90 м бе разкрита подложка от средни по големина плочести отломъци. При някои от девташларите на нивото на подложката бяха открити фрагменти от дебелостенна амбалажна и от старобългарска керамика. На дълб. 0,15-0,37 м от съвременния терен при девташлари № 1, 3, 5, 6, 7, 10, 12, 14, 15, 16, 18, 20 и 21 бе разчистена площадка от дребни ломени камъни, сред които животински кости и фрагментирана старобългарска керамика. Тя

обгражда камъните и се развива от източната им страна, достигайки до дължина 2,10 м. От откритите фрагменти 60% принадлежат на гладкостенни амфори с червеникав цвят на глината, покрити с бяла ангоба. Останалите 40% са от светлоглинени съдове с примеси на шамот, от сиви съдове и кухненска керамика, датирани в края на VIII - първата половина на IX в. Проучването сочи, че всички девташлари са на автентичното си място, подредени в 5 редици по 5 камъка (липсват 4), ориентирани с 32 градуса отклонение на северозапад. На основание откритата на нивото на ритуалните площадки и подложките керамика, датираме групата в края на VШ – първата половина на IX в. Петрографските изследвания на д-р А. Аладжов сочат произхода на девташларите от група 32 от Каспичанската свита с долнокредна възраст (воланж-хотрив). Две малки петна от нея са разположени непосредствено около гр. Каспичан и при с. Стоян Михайловски, където има разработени съвременни кариери.

2. Обект Велино. Цел на проучванията бе да се открие ранносредновековен езически некропол, селище или производствен център, съществуването на които се предполагаше въз основа на двете сребърни гарнитури от РИМ – Шумен. Направени бяха 11 сондажни изкопа в централната и западна част на съвременното село, общо проучена площ 175 м^2. В двора на читалището (изкопи II и III) и непосредствено от запад на сградата на кметството (изкоп IV), бяха регистрирани и частично проучени две вкопани жилища и 6 ями. В насипа на жилищата бе открита тракийска керамика от I-IV в. Цялостно проучените 4 ями имат кръгла или близка до овал форма с дъно на дълбочина 0,75-1,10 м до 2,10 м от съвременния терен и са разположени в две на места залягащи се стратиграфски нива. В яма от горното ниво бяха открити няколко фрагмента чернолъскава провинциално-римска керамика от IV в., в останалите ями се откриха животински кости. В югозападната част на двора на училището (изкоп I) бяха открити и цялостно проучени жилище-полуземлянка и отстояща на 0,50 м от него питосообразна яма за съхраняване на зърно. Жилището има правоъгълна форма (3,93 м х 4,20 м) и е ориентирано по посоките на света. Отоплителното съоръжение – подковообразна пещ от малки и средно големи ломени камъни, се намира в североизточния ъгъл, с отвор на юг. Покрай стените и във вътрешността са разчистени общо 14 легла от дървени стълбове носещи покрива. В запълването на жилищната яма – битова керамика от характерни за VIII – началото на IX в. типове, костени шила, прешлен за вретено, точила, част от пота за леене на цветен метал. На 400 м западно от това жилище, в частни дворове, намиращи се под местността “Старите лозя”, бяха открити 7 гроба от биритуален езически некропол. Един от гробовете е безурново трупоизгаряне, останалите са трупополагания със северна (4 гроба), източна и западна (по 1 гроб)

ориентация. Според находки от битова керамика в три от гробовете, некрополът е синхронен със селището и също може да се датира в VIII – началото на IX в.

3. Кабиюк – землено укрепление. През 2005 г. започна проучване на ранносредновековното землено укрепление, при днешното с. Коньовец, Шуменско. В екипа взеха участие С. Иванов, А. Аладжов и К. Константинов. Задачата беше да се проучи сектор от укрепителната линия по южния фронт, а след това да се търсят следи от селище. Отначало се заложи изкоп за проучване на южната укрепителна линия. Той попада в западната част на тази линия, непосредствено южно-югоизточно от голямата могила Кабиюк. Траншеен изкоп бе поставен напречно на линията на рова и вала, означен като Сондаж 1. Той обхващаше част от насипа на вала, рова и едно пропадане на терена южно от рова. На дълб. 0,80-0,90 м се попадна на три вкопавания – две при източния профил и едно при западния. В северното вкопаване при източния профил и при вкопаването при западния се попадна на нахвърляни безредно животински кости. Керамика с белези за датировка в първа половина на IX в. беше открита единствено в източните две вкопавания. След разширяване източните вкопавания се очертаха като овални ями – северната с надлъжна ос изток-запад и размери 0,50 х 0,80 м, а южната с ос север-юг и размери в горната част 0,75 х 1,00 м, а на дълб. 1,00 м се свива до 0,75 х 0,55 м. Тази при западния профил, четвъртита по форма, остава в неразкопан терен и е с размери 1,20 х 1,25 м. При разширяването на изкопа се достигна до ново вкопаване с издължена форма и с размери на тази дълбочина 1,80 х 0,50 м, а на дълб. около 1,10 м свива до 0,40 х 0,40 м. Ямите в централната част на изкопа бяха запълнени с хумус, примесен с жълтеникава пръст и със следи от горяло. При изчерпването им, на дълб. 1,15 м, се достига до дъното, което е слабо отухлено, дебелината на отухлената част не надминава 0,05 м. Това вероятно са огнища, които не са използвани продължително време, тъй като отухляването не е плътно, а е рехаво. Еднородността на насипа, в който се откриха, не позволява да се определи дали са вкопани в стария терен или са на неговото ниво. Друга възможност, която може да се допусне, е че принадлежат на конструкция, свързана с вала, която е направена с цел неговото укрепване. Ширината на вала не можа да се установи, а запазената му височина е около 0,80-1,00 м. Възможно е пред вала да е съществувала берма, тъй като там терена рязко започва да се снижава и е много вероятно тази предпазна мярка да е била взета против свличане на насипа от вала. Ровът в горната си част е с ширина около 5,50 м, а при дъното 1,30 м. От съвременния терен дъното му се намира на дълб. 2,10 м, а от нивото на очертаване 1,45 м. Северният му склон е по-стръмен, и обединявайки се с по-стръмната част на склона северно от него, е представлявал сериозна преграда. Южният му склон е по-полегат. Запълнен беше с кафявочерна пръст, която

се е свлякла от терена северно от него. След приключване на проучването на рова и вала започна работа по втората задача. Чрез обхождания в нивата югоизточно и източно от голямата могила бяха набелязани две места за сондажи. Първият, означен като Сондаж 2, е Т-образен и е с размери 15 х 1 м, север-юг и 10 х 1 м, изток-запад. В него не се попадна на вкопано съоръжение. Освен събрания по повърхността, нямаше друг материал. Вторият изкоп в нивата бе югозападно от Сондаж 2. Той се номерира като Сондаж 3 и е с размери 15 х 0,80 м, ориентиран север-юг. Изчерпан бе до дълб. 1,10-1,40 м. Единственото вкопано съоръжение се откри в северния край на изкопа. Насипът в него е от кафява и кафявожълта тъмна пръст. То е с ширина в горния край около 3,60 м, а при дъното около 3,40 м. Дъното му се достигна на дълб. около 1,20 м. Тук е възможно да се е попаднало на вкопано жилище, тъй като от целия насип произлизаха много фрагменти керамика от IX в. Трамбован под не се установи.

РАННОСРЕДНОВЕКОВЕН МОГИЛЕН КОМПЛЕКС ПРИ КАБИЮК, ОБЩИНА ШУМЕН

Рашо Рашев, Георги Атанасов, Станимир Стойчев, Юри Йоргов

На 4 км северно от Шумен, до квартал Чаир дере и на границата на Държавното стопанство и конезавод “Кабиюк”се издигат четири могили с диаметър 25-30 м и височина 4- 4,50 м. Разположението им е нетипично за тракийските надгробни могили. Намират се в най-ниското място на речна долина и са подредени в четириъгълник, ориентиран по посоките на света. Това бе основание да се предприемат разкопки с цел изясняване преди всичко на датировката на могилния комплекс. Бяха проучени две от могилите – № 1 и 4. Разкопките на първата могила бяха финансирани от АИМ – БАН, а на втората – с лични средства на Светослав Спасов – депутат от Шуменски избирателен район и инициатор за предприемане на проучванията, и от РИМ – Шумен. В разкопките взеха участие като сътрудници Станимир Стойчев и Юри Йоргов от РИМ – Шумен.

Могила №1 е поменално съоръжение. В очертанията й не се откриха следи от гробно съоръжение. В ядрото й, съставено от черна и сива пръст, примесена нарядко с въглени, се намериха 398 фрагмента от ранносредновековна керамика и 300 кости от животни.

Могила №4 е надгробна. В нейното ядро също се откриха въглени, фрагменти от ранносредновековна керамика и животински кости, но в значително по-малко количество. На 6 м югозападно от центъра бе открит гроб, ориентиран на север. Мъртве-

цът е бил положен в дървен ковчег. До лявата му ръка е положена желязна сабя. В тазовата област се намериха части от колан – тока, накрайник и апликации, изработени от сребро със значителен примес от мед. В областта на лявото ухо се намери златна обеца, втората обеца от комплекта се откри в ребрената област отдясно. Над главата и вън от ковчега се намериха железни детайли от конска амуниция – чифт стремена, юзда и тока от кожен ремък, както и сребърни украшения на амуницията. До тях е била положена голяма кана от сивочерна глина. До краката е била поставена кожа на кон с крайниците – крака, опашка и глава. Според антропологичното проучване погребаният е мъж на 20-22 години. Богатството и разнообразието на гробния инвентар (51 предмета от желязо, бронз, сребро и злато) и наличието на кон и сабя показват висок социален ранг. При липса на предмети, които могат да бъдат определени като инсигнии, той може да бъде определен като представител на висшата прабългарска аристокрация. Двете малки златни обеци поставят в такъв случай проблем за мъжката аристократична мода. Гробът в могила №4 е първият сигурен пример за погребалната практика на прабългарската аристокрация, потвърждавайки сведението на 100-ния отговор на папа Николай I за погребване в могили.

По форма и украса детайлите от колана могат да се отнесат в предварителен план най-общо към VIII в. Някои от тях имат аналогии в групата Врап-Ерсеке, но са местен опростен и по-евтин вариант на техните колании украси. Дали тези различия са хронологически или се дължат на по-ниската квалификация на майстора от Кабиюк, ще се уточнява тепърва.

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ НА НЕКРОПОЛ В ГР. ШУМЕН, КВАРТАЛ ДИВДЯДОВО

Рашо Рашев, Стела Дончева, Тихомир Тихов

През 2004 г. при прокопаване на траншеи за канализация по ул. “В. Преслав” е открит некропол, съставен от две разновременни части – от ранното средновековие и от късния османски период. Сред гробовете от първата група особен интерес предизвика един гроб със сребърна колания гарнитура. През 2005 г. строителните работиха там продължиха и това бе повод отново да се проведат спасителни разкопки. Открити са нови 17 гроба. Всички са ориентирани на запад, положението на ръцете отговаря на християнския погребален обряд. Липсва погребален инвентар. Гробните ями са врязани в пласт от сива пръст с фрагменти от керамика от XVII-XVIII в. Откритите гробове се отнасят към това време и принадлежат на по-късния от двата некропола.

ПРОУЧВАНИЯ НА ВЕЛИКАТА ЛАВРА "СВ. ЧЕТИРИДЕСЕТ МЪЧЕНИЦИ" – СЕКТОР ЗАПАД, ЮЖЕН УЧАСТЪК

Мирко Робов, Константин Дочев

Проученият участък е разположен непосредствено югозападно от църквата "Св. Четиридесет мъченици", на бреговата ивица на река Янтра. Разкопки тук са провеждани през първата половина на 80-те и началото на 90-те години на XX век. Установени са няколко постройки със стопански характер, датиращи от следстоличния период на Търново, както и данни за железодобив и железообработка.

През настоящия сезон бяха разчистени архитектурните останки от две сгради. По план са едноделни, с входове към реката. Зидовете са фундирани в наносен, а на места пясъчен слой. Градежът е от ломени, полуобработени камъни на калова спойка. Към северната от постройките, непосредствено от запад, по-късно е добавено малко помещение.

Коридор с плочникова настилка е осъществявал връзката с входа в стария (V-VI век) крепостен зид, непосредствено южно от църквата "Св. Четиридесет мъченици".

Преди изграждането на постройките в този участък на бреговата ивица са били разположени отпадъчни ями. Материалите в тях, включително и монети, ги отнасят към първата половина на XIII век (30-те, 40-те години), като очевидно са използувани за нуждите на монашеското братство.

В североизточната част на северната от сградите, са разчистени основите на две ковашки огнища, които хронологически се отнасят към следстоличния период на Търново.

ПРОУЧВАНИЯ НА ВЕЛИКАТА ЛАВРА "СВ. ЧЕТИРИДЕСЕТ МЪЧЕНИЦИ" (СЕВЕРЕН ДВОР НА МАНАСТИРА)

Мирко Робов, Константин Дочев

Археологическите разкопки на манастира Великата лавра през 2005 г. бяха съсредоточени в северозападната част на неговия северен двор, както и в участъка непосредствено северно от криптата-параклис. Целта бе да се допроучи участъка от двора, както и да се разчисти северната порта на ранновизантийската крепостна стена. Проучванията предшестваха консервационно-реставрационните работи в се-

верния двор, както и подходът към манастира и "обновената" църква "Св. Четиридесет мъченици" от северозапад.

В проучения участък архитектурни останки не се установиха. Като цяло, стратиграфските наблюдения потвърдиха резултатите от проучванията в останалата част на северния двор, извършени през последните години, а така също и тези, от първата половина на 80-те години на XX век.

Разчистени са общо четири отпадъчни ями. Двете от тях се отнасят към столичния период на Търново. Установени са в северната половина на сектора. Откритите в тях материали – основно кухненска керамика, кости от птици и риби; дървесна пепел и въглени, ги свързват с кухненския тракт на манастира, подобно и на други отпадъчни ями, разчистени пред източното крило на манастира през предходната година.

Разкрити са общо 21 гроба, 15 от които се отнасят към мюсюлманския, а останалите 6 – към християнския некропол от следстоличния период на Търново. Гробовете са ситуирани в четири нива, съответно по две за всеки от въпросните некрополи.

Особености при трупополагането не са установени, като единствено при гроб № 622 черепът е отделен и поставен с около 0,30 м по-високо от скелета.

Интерес представлява гроб №627 (от второто ниво на християнския некропол), където погребаният индивид е джудже, с обща дължина на скелета 0,90 м.

Резултатите от разкриването на входа в северната част на ранновизантийския крепостен зид (непосредствено северно от криптата-параклис), коригираха известния от разкопките през първата половина на 80-те години план на съоръжението. Установи се наличието на само един осов камък откъм северната страница, което показа, че входът се е затварял с масивна еднокрила врата. В основата на входа непосредствено от запад е положена като праг масивна мраморна колона и плочникова настилка.

С реализирането на проекта за подход към манастирския двор, в основата на разчистеното външно лице на северния зид на криптата, се установиха запазените останки от северния ограден зид на манастира.

СПАСИТЕЛНИ РАЗКОПКИ В ААР "ПАУТАЛИЯ-ВЕЛБЪЖД-КЮСТЕНДИЛ" НА УЛ. "М. ЛЕВИ" №5

Румен Спасов, Дойчин Гроздanов, Веселина Вандова, Галина Дянкова, Росита Стоянова

Провеждането на археологически разкопки на ул. "М. Леви" №5 в гр. Кюстендил бе продиктувано от предстоящо жилищно строителство. Теренът се намира в централната градска част на Кюстендил. По отношение на античната градоустройствена схема се ситуира в североизточната четвърт на укрепената зона на Пауталия. Общата изследвана площ възлиза на 320 м^2.

Културният пласт на обекта има максимална дебелина 3,45 м. Съдържа наслоявания от съвременната, възрожденската, средновековната, късноантичната и античната епохи. В три участъка бяха регистрирани следи от обитаване на терена през финалната фаза на каменно-медната епоха.

1. Останки от сгради и съоръжения (сред които избено помещение, кладенец и септични ями), датиращи от първата половина на XX в., се откриват на дълб. до 1,00 м.

2. От времето на възрожденската епоха датира Сграда № I, която се намира в югозападната четвърт на изследвания терен. Сградата включва две помещения, които са с лоша степен на запазеност.

Помещение №1 (южно) има трапецовиден план и размери 4,10 м. (север-юг) х 3,00 м. До южния зид на помещението е долепено отоплително съоръжение, оформено с тухли и притежаващо размери 0,86 м. (север-юг) х 0,75 м.

Помещение № 2 има правоъгълен план и размери 3,15 м. (ЮЗ-СИ) х 2,95 м.

3. Средновековният пласт е разположен на дълб. 0,90-1,20м. и има променливи параметри в малкото участъци, в които е запазен. При неговото изследване бяха разкрити вкопано жилище (№1) и 9 сметни ями.

Жилище №1 има неправилен геометричен план и размери 4,00 м. (ЮЗ-СИ) х 3,30 м. Ориентирано е по надлъжната ос в посока ЮЗ-СИ. В югоизточната четвърт на жилищната яма е изградена пещ с правоъгълен план и външни размери 1,30 х 0,80 м.

Разкритите 9 сметни ями притежават характерна за този вид съоръжения форма и съдържание. Разликата в размерите им не е голяма.

Намерените в пласта и съоръженията материали датират от втората половина на IX до края на XII в.

4. През античната и късноантичната епохи в рамките на изследвания терен се развива перистилен тип сграда, която във всички посоки преминава извън границите

на обекта. В границите на строителното петно попадат част от вътрешния двор, две помещения развиващи се южно от него и 6 помещения, разположени източно от двора.

Източната линия на вътрешния двор е маркирана с квадрови блокове, плътно наредени един до друг по дължина. Помещенията имат правоъгълни планови схеми и различна големина. Помещение №1 има размери 5,10 (С-Ю) х 6,00 м.; Помещение №2 – 7,40 (С-Ю) х 6,00 м. ; Помещение №3 – 3,05 (С-Ю) х 5,25 м.; Помещение №4 – 4,25 (С-Ю) х 5,30 м.; Помещение №5 - 3,60 (С-Ю) х 4,15 м. Градежът е изпълнен с ломени камъни и хоросан.

В периода от втората половина на V до края на VI в. се регистрират преправки в помещения от комплекса, промени в цялостната му планова схема и задигане на подовите нива. Надстройките на преизползваните зидове, както и новоизградените стени на помещения са изпълнени с ломени и речни камъни, както и фрагменти строителна керамика, споени с кал.

5. В ограничените по площ участъци, в които бе изследван пласт от края на каменно-медната епоха, не бяха разкрити останки от съоръжения.

ПРОУЧВАНИЯ НА ТАЙНИ ХОДНИЦИ В ПЛИСКА, ВЪН ОТ ЦИТАДЕЛАТА

Станислав Станилов, Янко Димитров, Валери Григоров, Мариела Инкова

Проучванията бяха проведени през юли и началото на август 2005 г., с целево финансиране по договор между Областна управа – Шумен и АИМ – БАН. В ръководния екип участвуваха: н. с. I ст. д-р Янко Димитров, АИМ – БАН – научен ръководител; ст. н. с. I ст. д. и. н. Станислав Станилов, АИМ – БАН, научен консултант; н. с. д-р Валери Григоров, АИМ – БАН, н. с. д-р Мариела Инкова, НИМ – София, заместник-ръководители; спец.-археолог Станислав Иванов и аспирант Андрей Аладжов, АИМ – БАН, сътрудници, а също аспирантите Диян Рабовянов от ВТУ и Василена Петрова от Гьоте-Университет във Франкфурт на Майн.

Целта на разкопките бе да се продължи систематичното изследване на мрежата от подземни ходници в Плиска, като се обхванат едновременно няколко трасета на север и на юг от Цитаделата. Заложени бяха 7 нови сондажни изкопа (изкопи № 13-19) и бяха разширени два от изкопите започнати през 2004 г. (изкопи №10 и №12), с което се обхванаха терени с обща площ от близо 300 м^2 в три сектора. С изкоп, който бе заложен извън южната крепостна стена (изкоп №15) бе установено, че преминаващото

през засводения проход в нея трасе на два последователно съществували тайни ходника няма продължение извън чертите на каменната крепост. То очевидно е завършвало непосредствено след засводения излаз, най-вероятно с шахтовиден излаз, който е бил унищожен при консервационно-реставрационните дейности.

Непосредствено на север от тухлената оградна стена на Цитаделата (изкопи № 10, 13, 14, 16-19) бяха фиксирани трасетата на 7 ходника. Установено бе неизвестно досега разклонение на единия от тях, проучен цялостно бе един излаз на ходник и бе локализирано мястото на друг такъв. От съществено значение за проследяване относителната хронология на ходниците, бе откриването на траншея-основа на дървена ограда, която затваря пространство на север от Цитаделата и има два етапа на съществуване, регистрирани с двете последователни нива на подложки в нея. Според откритата в част от трасетата на ходниците и в траншеята керамика, тези съоръжения датират не по-късно от края на IX в., т. е. в столичния период на Плиска. В този сектор бяха открити два неизвестни досега паметника, които заслужават специално изследване – християнски некропол (проучени 8 гроба) от края на X-XI в. и част от кръгла каменна площадка с дървена ограда (диаметър около 17 м) на култово (?) съоръжение.

С разширяването в източна посока на миналогодишния изкоп №12 бяха проучени останки от зидове на ломен камък и кал от X-XI в. – помещение от верижна постройка и оградна стена, ориентирани север-юг, както и отсечки от два по-ранни водопровода. Под тях се откриха двете траншеи и няколко дълбоки до 3,80 м ями с гнезда от вертикални дървени стълбове, оформящи западното крило от северната порта на ранното (от VIII – началото на IX в.) дървено укрепление на ханската резиденция в Плиска. Интерес представляват железните елементи от изгорялата на място дървена врата, затваряла дългият 6,30 м проход на портата.

ПРОУЧВАНИЯ НА ПЛИСКА – "СЕВЕРОИЗТОЧЕН СЕКТОР НА ВЪТРЕШНИЯ ГРАД"

Христина Стоянова

През месец октомври на 2005 г се извършиха спасителни разкопки, северно и източно от сградата на музея в НИАР "Плиска". Работи се с частично финансиране от инвеститора на проекта, по който ще се извършат ремонтни дейности на сградата и с работници по програма "От социални помощи към заетост". Проучванията се проведоха чрез два сондажа (северен – сондаж №1, източен – сондаж №2).

Сондаж №1 е с размери 10 х 8 м. В него разчистихме част от северната крепостна стена, два гроба и отчасти 3 жилища полуземлянки. От крепостната стена са запазени два реда от суперструкцията. На 0,30-0,50 м пред южното й лице, на 0,70 м от съвременното ниво се разчистиха две гробни ями отстоящи една от друга на 0,50 м. Откриха се скелети на възрастни индивиди, положени по гръб с ориентация изток-запад. Единият от гробовете остава в неразкопания терен на запад (скелетът разчистен до таза). Липсва гробен инвентар. На 0,20 м в южно от гробовете се разчисти североизточната част на жилище полуземлянка. Подът му е на 1,30 м от съвременния терен и е измазан с глина. Открити бяха петна опалени до червено от горял открит огън и едно гнездо за дървена греда обмазано с глина. На запад е в неразкопан терен, а на юг, унищожено от второ жилище, чийто под се открива на 0,25 м по-дълбоко. В него разчистихме 4 гнезда за дървени греди и петно от открит огън. Източно от жилище № 2 проучихме северната част на жилище № 3. То има плътно трамбован под. В североизточния ъгъл се разчисти вкопана в здравия терен пещ. Лицето и изградено от средни по размер ломени камъни. В срещуположния ъгъл гнездо от дървен стълб.

Сондаж №2 с размери 13 х 2,50 м. В него се откриха 2 жилища полуземлянки и 2 ями. От жилище №4 открихме източната част, западната попада в неразкопания терен. Стените му са прави, а североизточният ъгъл заоблен. Отоплителното му съоръжение е в североизточната част и представлява открито огнище с подковообразна форма и повдигнат бордюр от глина. Жилище №5 е разположено южно от него и почти изцяло попада в нашия сондаж. Има прави стени и заоблени ъгли. В подът му, който е обмазан с два пласта глина се откриха и разчистиха 13 гнезда от дървени стълбове и обгорени до червено петна от открит огън. Двете ями бяха разчистени частично. Яма № 1 се откри до източния профил на сондажа, а яма №2 до южния.

Откритите материали и основно фрагментите от керамични съдове дават основание проучените съоръжения в сондажи №1 и №2 да бъдат отнесени към втората половина на X – началото на XI век.

ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ “НЕКРОПОЛ В СЕВЕРНАТА ПОЛОВИНА НА МАНАСТИРСКИЯ ДВОР НА ЦЪРКВАТА “СВ. 40 МЪЧЕНИЦИ”

Константин Тотев, Евгени Дерменджиев, Пламен Караилиев

Археологическите разкопки на обект “Некропол в северната половина на манастирския двор на църквата “Св. 40 мъченици” обхванаха 11 квадрата от план-

квадратната мрежа на обекта с обща площ 140 м^2. В тях взеха участие Дияна Косева (РИМ – В. Търново), Светлозар Бояджиев (НИПК – София), Гинка Банчева и Ангелина Пировска – студенти от Катедра "Археология" на ВТУ "Св. Кирил и Методий".

От мюсюлманският некропол, съществувал в рамките на XVIII-XIX в. се проучиха 20 гроба. От периода XVII-XVIII в. се откриха и 2 боклучни ями с разнообразен материал – монети, гвоздеи, керамика, животински кости. Разчистиха се 5 сектора от дворната настилка на манастира, използвана през втората половина на XIV в. Тя е била направена от бял хоросан, смесен с едра речна баластра, положени върху трамбованата пръст. Проучиха се 20 гроба от средновековния некропол, отнесен към втората половина на XIII в. до средата на XIV в. Гробовете следват общата планировка на некропола – редове с посока югозапад – североизток, ориентирани според разположението на църквата. Някои от тях имат погребален инвентар – бронзови копчета, керамични съдчета, фрагменти от тухли с издраскан върху тях кръст с надпис IC XC NHKA.

Откриха се 2 боклучени ями с диаметър 2,10 м. и дълбочина на вкопаване от хоросаново-чакълената настилка на двора над 2,00 м. Материалът в тях се състои от кухненска и сграфито керамика и животински кости. В едната от тях се откри пласт с натрошени стенописи от първото живописване на църквата през 1230 г. Фрагментите имат различни цветове – син, зелен, червен, сив, черен като по някои от тях се забелязват нимбове, растителни и геометрични орнаменти. Откри се 1 варница, вкопана на дълбочина до 0,50 м. в средновековния пласт. Три от средновековните гробове са запечатани от варницата. Проучи се землянка от края на XII – началото на XIII в., чиято пещ беше открита през 2004 г. От същия период са малката боклучна яма, дъно на пещ и очертанията на друга землянка. Разчисти се сектор от ранновизантийската подпорна стена, която се оказа прекопана в двата си края от землянката и боклучната яма от османския период.

Сред откритите находки се открояват: фрагменти от кухненска керамика с графити, фрагменти сграфито керамика с изображения на орли и подглазурни букви М, сребърна чиния с арабски надпис, керамични лули, медни и сребърни монети, бронзов пръстен, фрагменти от стъклени гривни, бронзови копчета, връх на желязна стрела, керамични прешлени за вретено, бронзова закопчалка, железни халки и др.

Стратиграфските наблюдения потвърдиха направените вече изводи по отношение на общата хронология на обекта. Подпорната стена, започваща от потерната, е свързана с терасиране на терена във вътрешността на ранновизантийското укрепление. От края на XII – началото на XIII в. са откритите 2 землянки, пещ и боклучна яма, свързани с работилниците за металодобив и металообработка, разположени в северозападната част на обекта. Столичният некропол около църквата "Св. 40 мъченици"

възниква през втората половина на XIII в. и се развива до средата на XIV в. Манастирът "Св. 40 мъченици" е изграден към средата на XIV в. и съществува до края на същия век. Мюсюлманският некропол край превърнатата в джамия църква се датира в рамките на XVIII-XIX в.

ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ "ЦЪРКВА "СВ. 40 МЪЧЕНИЦИ" – ЗАПАД, СЕВЕРЕН СЕКТОР"

Константин Тотев, Евгени Дерменджиев, Пламен Караилиев

Археологическите разкопки на обект "Църква "Св. 40 мъченици" – Запад. Северен сектор" обхванаха 12 квадрата от план-квадратната мрежа на обекта с обща площ 100 м^2. Обектът е разположен в крайречната ивица, западно от църквата и крепосната стена на ранновизантийското укрепление. В тях взеха участие и Гинка Банчева, Ненко Христов, Радослав Христов и Денислав Денев – студенти от Катедра "Археология" на ВТУ "Св. Кирил и Методий".

Разчисти се кладенец и калдъръмена настилка около него, изградени в началото на XIX в. Под настилката се изчерпа културен пласт с дебелина 1,50 м, съдържащ голямо количество кухненска и сграфито керамика, фрагменти от фаянсови и порцеланови съдове, керамични лули, монети, железни предмети и животински кости от края на XVIII – началото на XIX в. В пласта се откриха 2 гроба, с частично запазени скелети, поради което не може да се установи дали са положени по християнски или мюсюлмански обред. Проучи се сграда със запазени стени от север, изток и юг. Нейните стени са фундирани в средновековен пласт, но насипът във вътрешността й съдържа материали от XVIII-XIX в. От запад сградата е била затворена от подпорна и оградна стена с дължина близо 15 м, продължаваща на юг, в съседния обект. Данните от разкопките ни дават възможност точно да се определи, кога е построена сградата. Тя е функционирала едновременно с подпорната и оградна стена, тъй като е била преизползвана, но несъмнено е съществувала от по-ранно време.

Регистрирани са 5 средновековни пласта с малко керамика и 100 медни монети. Проучи се 1 гроб от средновековния некропол, датиран в края на XIII – средата на XIV в. В гроба се откриха 2 медни копчета, 1 бронзов пръстен и следи от текстил по костите на скелета. Сред откритите находки се открояват: 5 средновековни гърнета, фрагменти от фаянсови, кухненски и сграфито съдове, 30 бр. керамични лули, бронзов пръстен, бронзови копчета, връх на желязна стрела, керамични прешлени за вретено,

бронзови лъжички, железен ключ, бронзова пафта, фрагменти от стъклени гривни, медно синджирче, 100 бр. медни и сребърни монети и др.

ПРОУЧВАНИЯ НА ОБЕКТ "ШИШМАНОВО КАЛЕ", ГР. САМОКОВ

Веселин Хаджиангелов

Обектът "Шишманово кале" се намира на 2 км южно от Самоков. Проучването му започна през 2004 г. със спасителни археологически разкопки. Тогава бе изяснена планировката на крепостта с площ 25 дка. Обектът представлява селище със своя обособена структура – подградие и допълнително укрепена цитадела. Чрез сондажи бяха проучени част от портата на крепостта в т.нар. подградие, стопански сгради с регистрирано керамично и металодобивно производство, както и една раннохристиянска базилика от края на IV в.

На 150 м северозападно от проучвания сектор, на източния склон на съседния хълм, се откри нов обект – църква, с останки от зидове, керемиди, тухли, парчета от мазилка със следи от стенопис, и дребни стъклени фрагменти (сектор №2).

Заради откритата в подножието на обекта средновековна керамика, разликата в градежите спрямо Сектор 1, както и топонима "Петрова църква", в началото датирахме обекта в Средновековието.

През 2005 г. се предвиждаше разкопаване на сектори 1. и 2. Екипът бе в състав: Веселин Хаджиангелов (ГИМ – Самоков) – ръководител, н.с. Бони Петрунова (АИМ – БАН) – научен консултант, сътрудници проучватели и 15 души наемни работници.

В рамките на 4 месеца се предприеха дейности за почистване и стратиграфско археологическо проучване. Заложени бяха 12 квадрата с размери 5 х 5м.

Като план църквата е еднокорабна базилика с размери: 16 х 6,25 м, с долепен на фуга към нея до южната стена вторичен параклис с размери 8,75 х 3,50 м. Ориентирана е изток-запад с 40 градуса отклонение на север.

Дебелината на зидовете е 0,60 м, изградени от средно големи ломени и речни камъни на бял ронлив хоросан. Върху южната стена на църквата се фиксират най-малко два подравнителни пояса от тухли в три реда. Наличието на сантрачни отвори в помещение 3 (западното помещение спрямо наоса), предполагат наличие на дървена стълба и втори етаж, разположен като открита галерия в западната част на храма. Върху подовото ниво на помещение 3 се откриваха и множество фрагменти от мазилка със следи от живопис.

Зидът е запазен до нивото на първия подравнителен ред от тухли.

Декоративен и функционален елемент са четирите контрафорса, разположени радиално по дъгата на абсидата, на равни разстояния помежду им. Във височина те са завършвали с арки и оформено от тухли ветрило, където са били прозорците.

На дълбочина 0,25 м се откри вторично изграден двустъпален синтрон. Той е долепен на фуга и е от едри валуни, на места подравняван с парчета тухли. Синтронът е бил измазан с розов хоросан, каквото е подовото ниво на църквата. В централната част подът бе разрушен от иманярското разкопаване.

Северната стена е с външна дължина 14,25 м и дебелина 0,60-0,65 м. От височина 0,70 м (спрямо външното ходово ниво) от изток, стената се издига в западния край до 2,20 м (спрямо вътрешното подово ниво). Разрушението следва денивелацията на терена. Западната стена е почти изцяло вкопана в терена.

Входът към църквата е на южната стена. Широчината му е 1,50 м. Разположен е срещу входа на покрития нартекс от юг, където широчината е 2,20 м и предполага наличие на двукрила врата.

В западната част на храма се разкри помещение 3 с размери 5 х 2,50 м. Там под керемидено струпване се откриха 2 бронзови монети на Юстиниан I и Юстин II, които ни дават времето на последното разрушаване на църквата. По паралели с подобни раннохристиянски храмове от сирийски тип може да се предположи, че е ползвано за костница.

Нартексът с откритите фрагменти от каменно корито е конструктивно свързан с южната стена на църквата. С размери 7,70 х 3 м той е достатъчно просторен да изпълнява функциите на баптистерий.

В този си вид църквата има пряк паралел с откритата през 1973 г. в м. Кало при с. Поповяне, Самоковско, раннохристиянска базилика с вход и нартекс от юг, както и с първия строителен етап на “Бельова черква” при гр.Самоков, все паметници със сирийски схеми, които имат широко разпространение в европейските части на Византия през V-VI в.

През втория строителен период (VI-VII в.) в пространството между източната стена на нартекса и южната стена на църквата е изграден параклис. Размерите са 5,60 х 2,80 м. Диаметърът на абсидата е 2,25 м. Дали параклисът е от типа **мортуален**, а помещение 3 е костохранилище, не е много ясно. На подобна мисъл навеждат наличието на гробове под подовото ниво на наоса и в предабсидното пространство (до момента открити 5, проучени 4.

В този период е изграден допълнително и синтронът в абсидата, което води до предположението, че комплексът е бил епископско седалище. От този втори период е

изграденият от юг параклис. Доста точен паралел ни дава църквата на манастира в м. Клисе тепе (V-VI в.) при с. Исперихово, Пазарджишко. Там също има двустъпален синтрон и пряк вход към параклиса.

Съдейки по струпванията от керемиди, покривната конструкция е била общ двускатен покрив.

Западната стена на църквата очевидно продължава на юг. Петната от деструкции в крайния профил предполагат наличие на допълнителни помещения или дворно място пред храма.

Може да се предложи, че разкритата ранновизантийска църква е част от манастирски комплекс и епископско седалище, в който в основни линии проличава сирийската схема.

Безспорно църквата в Сектор 2 трябва да се разглежда като неделима част от целия комплекс "Шишманово кале", а средновековните културни пластове следва да търсим в близките околности на обекта.

V. ТЕРЕННИ ОБХОЖДАНИЯ

ТЕРЕННИ ОБХОЖДАНИЯ В РАЙОНИТЕ НА С. ТРИГРАД, МУГЛА, ЯГОДИНА, БЕДЕН, ГРОХОТНО И ТЕШЕЛ, ОБЩИНА ДЕВИН

Андрей Аладжов

При обхожданията бяха регистрирани общо 14 археологически обекта. Според принадлежността им към дадена историческа епоха, те могат да се обособят както следва на: Средновековни – 3 бр.; Антични – 7 бр.; Праисторически – 6 бр. Според вида на археологическия паметник, обектите попадат в следните групи: Селища – 7 бр.; Цистови некрополи – 2 бр.; Могилни некрополи – 3 бр.; Единични гробни съоръжения – 2 бр.

Описание на обектите:

Обект №1: Цистов некропол. Разположен е върху слабо изявено било на рида Мурсалица. Установено е пълното разрушаване от иманяри на седем цистови гроба, изградени от мраморни плочи. Приблизителни размери на разрушените гробове – 2,50 х 1,00 м, ориентирани изток-запад. Не се установява строго определена подредба на гробовете в некропола. Обект №2: Селище. Липсват ясни данни за археологически структури и съоръжения. Открити са редица иманярски изкопи. Вероятно обектът представлява селище, разположено по цялата площ на платото. Обект №3: Могилен некропол. Регистрирани са седем могили с неправилна полусферична форма. При всичките е установена иманярска намеса. Изкопите са разположени в центъра на могилите. Не се забелязват разрушени съоръжения. Могилите са разположени по билото в посока изток-югоизток на около 150 м една от друга. Изградени са от каменно-землен насип, с разлата форма, диаметър 15-20 м и височина 1,50-2,00 м. Обект №4: Могилен некропол. Открити са четири могили със запазена височина 1,00-1,20 м и диаметър 8-10 м. Изградени са от каменно-землен насип. Във всички могили се установяват иманярски изкопи. Три от могилите са разрушени почти изцяло. Следи от гробни съоръжения липсват, но е възможно да са напълно унищожени. Обект №5: Могилен некропол. Състои от три могили. Средна височина на могилите 3 до 4 м и диаметър 15 м. Във всички могили са открити иманярски изкопи. Личат големи необработени камъни, като точните размери и форма на могилите е трудно определима поради нахвърляни върху тях пръст и камъни от изкопите. Откриват се единични фрагменти битова керамика. Има данни за наличие на вторични гробове от римската епоха. Обект

№6: Цистов некропол. Некрополът е напълно унищожен. Обект №7: Пещера "Суходолска 2". Пещерата е разположена над Шутов мост. Входът е в основата на скален венец. Има триъгълен вход с югоизточно изложение, височина 6 м и широчина 3 м. Във входните части се откриват единични фрагменти битова керамика. Регистриран е иманярски изкоп. Максимална площ на разпространение на материалите – около 25 м^2. Няма следи от засегнати съоръжения. Обект №8: Надгробна могила с правилна пресечено-конусовидна форма. Изградена е от каменно землен насип. В центъра на могилата е регистриран стар иманярски изкоп. Обект №9: Надгробна могила с неправилна полусферична форма, издължена в посока изток-запад. Височина 1,50 м и диаметър в най-издължената част 6 м. Могилата е изградена от каменно-землен насип. В западната периферия е регистриран иманярски изкоп. Няма следи от разрушено гробно съоръжение. Обект №10: Пещера "Горни Раж 3". Разположена е на левия склон на река Триградска в основата на скалните венци Ражовете. Входът на пещерата има полуелипсовидна форма с височина 10-12 м и е обърнат на юг. Пещерата е възходяща. Непосредствено след входа се достига до зала с широчина 15-20 м и височина 10 м. В центъра на залата е открит изкоп. В профила му се разкриват само алувиални наносни пластове от чакъл и глина. Керамика се открива във входните части. Обект №11: Пещера "Горни Раж 1". Разполага се в основата на скалния венец Ражовете. Има два входа един над друг и две самостоятелно развиващи се основни галерии. Горният вход на 6-7 м от повърхността е обърнат на изток. След входа възходящо се развива основна галерия на северозапад, която след 8-10 м достига до зала с височина 10 м и максимална широчина 20 м. В центъра на галерията е регистриран иманярски изкоп. В изхвърлената пръст се установява средна концентрация на битова керамика. Изкопът е достигнал до основна скала. В профила не личат структури. Археологически материал се открива в пласт черна глинеста пръст с дебелина около 0,30 м, след който следва основна скала. В западната част на галерията е регистриран нов иманярски изкоп, който е разрушил част от съоръжение. В профила на изкопа личи пласт от сива пепел с дебелина 0,20 м и червена отухлена глина 0,10 м. След този пласт следва чакъл с дебелина 0,30 м и основна скала. Разрушената част на съоръжението е с широчина 0,50 м. Структурата се развива в северна посока към дъното на галерията. Обект №12: Пещера "Горни Раж 2". Намира се на 20 м югоизточно от Горни Раж 1 в основата на същия скален венец. Входът гледа на изток. Разположен е на 8 м над повърхността, височина 6 м и широчина 8 м. Основната галерия се развива низходящо на югозапад. На 10 м от входа, в единствената зала (диаметър 5-6 м), е регистриран иманярски изкоп. Керамични фрагменти се откриват по цялата площ на пещерата. Иманярският изкоп не е нарушил археологически структури или съоръже-

ния. Обект №13: “Триъгълната пещера”. Входовете на пещерата са два, разположени един до друг, гледащи в южна посока. Основната галерия се развива на север, като непосредствено след изкопите се открива профил изток-запад. В него личи културен пласт, състоящ се от няколко слоя. Над и в него археологически материал липсва, тъй като най-вероятно е изчерпан. Прави впечатление, че културния пласт започва от западния вход на пещерата и продължава там, където двата входа се свързват в основната галерия. Обект №14: Пещера “Долна Каранска 1”. По повърхността се откриват керамични фрагменти в средна концентрация.

ТЕРЕННИ ОБХОЖДАНИЯ С ЦЕЛ ИЗДИРВАНЕ НА АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ОБЕКТИ В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА ДРАГОЙНОВО, БУКОВО, ИСКРА, БРЯГОВО И ЕЗЕРОВО, ОБЩИНА ПЪРВОМАЙ

Елена Божинова

Теренните обхождания бяха проведени в периода на археологическите разкопки на връх Драгойна. Поради ограниченото време не беше следван принципът на тотално теренно обхождане.

Регистрирани са три обекта в непосредствена близост до върха. Единият от обектите е надгробна могила в землището на село Драгойново, разположена на било на склон в най-ниската част на С склон на вр. Драгойна, непосредствено до селото. Изградена е от песъклив насип с пластове чакъл. Височината й е 2,50 м, диаметър 24-26 м. В центъра й има иманярски изкоп с диам. 3 м, дълб. 1,50 м. Археологически материали и съоръжения не се откриват. Могилата маркира З край на могилен некропол, разположен по двата бряга на р. Каялийка, достигащ на И до с. Езерово.

В непосредствена близост и З от върха, върху билото на склон е регистрирано мегалитно съоръжение, наподобяващо долмен – еднокамерно, с вис. 1,20 м, дълж. 1,45 м. За страни са използвани естествени игли от вулканичен произход. Покривната плоча е голям, грубо оформен блок от същата скала. Археологически материали не са открити. В близост до долмена, в най-ниската част на малко дере, до извор, е изграден параклис, при който е използван свлякъл се огромен къс местна скала, така, че се образува естествен заслон. Във вътрешността му е издълбана малка ниша. Близостта на тези паметници с обекта на вр. Драгойна позволява да допуснем, че е възможно те да са синхронни.

По време на проучванията на вр. Драгойна бе установена иманярска дейност на самия обект и в околностите му. Това наложи регистрирането като археологически обект на селище от късносредновековната епоха в непосредствена близост до съвременното село Буково. Селището е разположено в ниските Ю склонове на върха. Археологическите материали са малко на брой – нехарактерни керамични фрагменти.

ТЕРЕННИ ОБХОЖДАНИЯ НА ТЕРИТОРИЯТА НА ОБЩИНА БАНИТЕ, СМОЛЯНСКА ОБЛАСТ

Борислав Бориславов

През 2005 година продължи изпълнението на програмата за проучване и опазване на археологическото наследство на територията на община Баните, Смолянска област (землищата на селата Давидково, Дебеляново и Сливка).

Експедицията беше ръководена от д-р Борислав Бориславов. В екипа участват следните специалисти: докторант Радка Златева-Узунова (Праистория, кремъчни и каменни артефакти); докторант Венета Ханджийска (Античност); д-р Боян Думанов (Средновековие), магистрите Милен Камарев, Надежда Иванова, Светла Илиева, Павел Павлов, Андрей Чинкеза и Мирослав Аврамов.

През 2005 година проучванията бяха съсредоточени в един от най-непознатите райони – землището на с. Дебеляново – източно от с. Давидково и бяха покрити някои непроучени участъци в землището на с. Сливка.

Беше приложен методът на тотално теренно обхождане, въпреки трудния и горист терен. Всички регистрирани археологически обекти бяха подробно описани, фотодокументирани и нанесени на карти с мащаб 1:5000.

Бяха регистрирани 2 нови археологически обекта – 1 праисторическо селище (Обект №56) и 1 светилище (Обект №57).

От особено значение е новооткритото селище от късния халколит в района на ВЕЦ "Дебеляново", местн. Ятълък (Обект №56). Това е трето селище в района на община Баните, открито в резултат на проучванията през последните 5 години. Обектът представлява особен интерес, поради малкия брой праисторически обекти, известни от района на Средните Родопи. Това е едва четвъртият обект в този район, който се отнася към времето на късния халколит. Той е разположен по долината на р. Давидковска Малка Арда – ляв приток на р. Арда, върху естествено обособено възвишение, заобиколено от красив меандър на реката. Надморската височина е 722,7 м.

Единственият удобен достъп е от СИ. Върху горната част на ЮИ склон на възвишението са регистрирани два малки иманяpски изкопа. От тях са извадени над 20 хромелни камъка и керамика, характерна за края на късния халколит. В профилите на единия от иманярските изкопи личат поне два строителни хоризонта и перваз на огнище. Открито е краче от антропоморфен съд или фигурка.

Топографията на обекта е идентична на селищата при с. Долна Дрянка и Адата, до с. Паспал.

В района на с. Сливка, югоизточно от Джетовска махала върху добре обособен връх е регистрирано светилище (Обект №57). Местността е известна като Светикиле или Св. Петка. Надморската височина на върха е 1119,04 м. Единственият възможен достъп е от югозапад по краднително тясно било. От всички други страни склоновете са много стръмни, с множество урви. Върху площ от около 100 м^2. се забелязват струпвания от камъни, иманярски дупки и керамика от КБЕ, РЖЕ и КЖЕ. На това светилище е намерен антониан на Филип I (244-249 г.).

Теренните проучвания в района на община Баните ще продължат и през 2006 година, ако бъде осигурено финансиране.

ТЕРЕННИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ОБХОЖДАНИЯ В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА ПОКРОВНИК, МОЩАНЕЦ И СЕЛИЩЕ, ОБЩИНА БЛАГОЕВГРАД

Малгожата Гребска-Кулова, Илия Кулов, Цветана Комитова, Маргарита Андонова

Археологическите обхождания в землищата на селата Покровник, Мощанец и Селище бяха проведени от 04.04 до 25.04.2005 г. Обходена беше площ от около 72 км^2, и бяха регистрирани общо 30 археологически обекта от различни епохи. Землищата на трите села се намират от дясната страна на р. Струма, в източните подножия на Влахина планина с надморска височина от 450 м до 730 м.

В хронологическо и териториално отношение откритите обекти се разпределят по следния начин:

Период/Село	Покровник	Мощанец	Селище
Праистория	3	2	0
Бронзова епоха	6	1	3
Античност	8	4	8
Средновековие	2	0	1

Османски период	0	0	1
Неопределени	2	0	1

Археологическите обхождания в землищата на селата Покровник, Мощанец и Селище дават възможност за следните констатации:

1. Най-много са обектите от античността – 20 на брой. В землището на всяко село има най-малко едно селище с много големи размери, а около него по-малки сателитни селища (махали). Често в близост до селищата или покрай тях се намират и плоски или могилни некрополи.

2. Обектите от бронзовата епоха впечатляват с броя си, като се има предвид, че тази епоха почти не беше позната в региона. Това са главно постройки от типа "Кайменска чука" и по-рядко селища.

3. Регистрирани са 5 обекта от праисторическата епоха. Това са две селища от късния неолит, едно от края на ранния неолит, а по отношение на другите две селища не може да се даде точна датировка. Тези данни потвърждават, че региона на р. Струма е бил доста интензивно заселен в края на VI хил. пр. Хр.

4. Много малко данни има за средновековния период. Регистрирани са 3 обекта. Това са селища основани през античността или още по-рано, в които живота е продължил и през средновековието.

5. Локализацията на регистрираните обекти показва, че долините на малките притоци са били активно използвани като пътища, свързващи долината на р. Струма през Делчевски проход с долината на р. Вардар.

ТЕРЕННИ ОБХОЖДАНИЯ В ЗЕМЛИЩАТА НА ГР. КАРЛОВО, С. ИГАНОВО, С. КУРТОВО, ОБЩИНА КАРЛОВО

Мария Деянова

Теренните археологически обхождания в община Карлово бяха проведени през месеците септември и октомври 2005 г. Цел и задачи на проучванията бе да се допълни и осъвремени наличната информация за регистрираните археологически обекти на територията на общината, както и да бъдат регистрирани нови обекти.

Беше обходена площ от около 10 км^2 в равнинната и високопланинска част от землищата на гр. Карлово, с. Иганово и с. Куртово, община Карлово. Бяха регистрирани 14 археологически паметника от късната античност до османския период.

Около гр. Карлово бяха регистрирани пет крепостни съоръжения и един некропол.

В землището на с. Игаково, Карловска община бяха регистрирани три селища, една крепост, една църква и могилен некропол.

В землището на с. Куртово, Карловска община бяха регистрирани една крепост и могилен некропол.

При всички паметници бяха открити следи от иманярска намеса. Препоръчано бе засипване на разкопаните старини с цел запазването им. Откритите археологически паметници са разположени в южните склонове на Стара планина и в подножието й. При строежа на крепостните съоръжения първостепенен е бил стратегическия фактор. От събраните данни е видно, че този район е бил обитаван и старателно укрепяван през периодите на късната античност и цялото средновековие.

ТЕРЕННО АРХЕОЛОГИЧЕСКО ОБХОЖДАНЕ В ЗЕМЛИЩЕТО НА ГР. РАЗЛОГ

Илия Кулов, Малгожата Кулова, Юлия Божинова, Цветана Комитова, Маргарита Андонова, Емилия Кадурина, Илия Тантилов

Съгласно писмо от 12.03.2005 г. от Председателя на съвета на директорите на "ПИРИН ГОЛФ ХОЛИДЕЙЗ КЛУБ АД", гр. Разлог и подписания на 05.05.2005 г. Договор между посочената фирма и Исторически музей – Благоевград за теренно археологическо обхождане в м. Бетоловото – Църнако, в землището на гр. Разлог, беше извършено следното:

1. Екип от четирима археолози и един нумизмат с ръководител Илия Кулов и директорът на Историческия музей в гр. Разлог, с един уредник, в продължение на четири дни (12-15.05.05) извърши подробно обхождане на терена за голф игрище в м. Бетоловото – Църнако, в землището на гр. Разлог.
2. Беше изготвена подробна научна документация, като на всяка от страните е представен по един екземпляр.
3. Събраният археологически материал беше предаден за съхранение в Историческия музей в гр. Разлог.

По време на обхожданията беше констатирано следното:

1. В района, определен за голф игрище, не бяха регистрирани видими следи на повърхността за наличието на археологически паметници. Изключение прави откритият фрагмент от антична керемида в западната част на терена, на око-

ло 80 м южно от съвременна животновъдна постройка. При строежа на военния полигон в тази част са били откривани стари гробове. Вероятно става въпрос за късноантичен некропол.

2. В района извън терена определен за голф игрище, бяха пререгистрирани няколко интересни археологически обекта: две антични селища и останките от три средновековни църкви в м. Св. Никола и м. Круше.
4. Тези обекти са регистрирани от Цв. Дремсизова-Нелчинова в края на 70-те години на миналия век и обнародвани в каталога "Археологически паметници от Благоевградски окръг", София, 1987.

ТЕРЕННИ ОБХОЖДАНИЯ С ЦЕЛ ИЗДИРВАНЕ НА АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ОБЕКТИ НА ЛЕВИЯ БРЯГ НА РЕКА РОСИЦА И НЕЙНИТЕ ПРИТОЦИ В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА АГАТОВО, ГРАДИЩЕ И КРАМОЛИН

Петър Лещаков

През 2005 г. бяха проведени теренни археологически обхождания в землищата на селата Агатово, Градище и Крамолин, Севлиевска община. В тях взеха участие студентите Г. Самичкова, Т. Дяков, С. Юзефавич и М. Димитрова от специалност "Археология" при ВТУ "Св. св. Кирил и Методий".

Основната цел беше издирване и локализиране на праисторически обекти от неолита и халколита и документирането им според изискванията на АКБ.

Локализирани бяха седем обекта – един в землището на с. Агатово, пет в землището на с. Градище и един в землището на с. Крамолин.

Селищата в местностите Витаница (с. Агатово), Балевец (с. Градище), Гламята (с. Градище) и Табашката долчинка (с. Крамолин) са отнесени към неолита. По повърхността на повечето от тях са открити голямо количество керамика, каменни и кремъчни оръдия, изработени от местен кремък. Беше установено, че неолитните селища са разположени върху слабо наклонени речни тераси с южно или югоизточно изложение. Площта им е около 5-10 дка с изключение на селището в м. Витаница, което надхвърля 70 дка.

През следващия период – халколита, възникват селищата в местностите Букът (с. Градище), Калът (с. Градище) и Локач (с. Градище). Топографията им е подобна на неолитните. Площта им достига до 10 дка. На базата на керамиката беше установено, че тези селища принадлежат на раннохалколитната култура Градешница или попадат

в контактна зона с по-силни влияния от нейна страна. Това ги прави изключително перспективни за бъдещи проучвания.

Проведените през 2005 г. теренни обхождания допринасят за изясняването на селищния модел и културната характеристика на района през праисторическия период.

ТЕРЕННИ ОБХОЖДАНИЯ В РАДЮВА ПЛАНИНА (РОДОПИТЕ)

Митко Маджаров, Дамян Дамянов, Николай Бояджиев

През 2005 г. беше организирана експедиция за проследяване трасето на неизвестен за археологическата наука римски път в района на Радюва планина (Родопите). Обхожданията бяха организирани и финансирани от Археологическия музей в гр. Хисаря и Историческия музей в гр. Смолян. Изследването започна северно от с. Момчиловци – параклиса "Св. Неделя" и завърши при хижа Пашалиица. Обходено и заснето беше цялото разстояние, което, измерено по топографска карта с мащаб 1:5000, е 16,585 км. Това трасе днес е част от туристически маршрут. Открити бяха големи участъци настлани с камъни. Цялото разстояние условно е разделено на 7 сектора. В тези сектори се попадна на добре запазени участъци от пътя. Ширината на пътното платно е от 1,8 м, до 2 м. Настилката се състои от средни и дребни камъни. Двете странични ивици на платното са оформени от обработени средни по големина камъни, а в средата са използвани по-дребни камъни. Пътят е прокаран през терен със сравнително висока надморска височина. Западно от вр. Брашляната неговата н.в. е 1819,3 м, а по ЮИ склон на вр. Студенец – 1834,7 м. След вр. Студенец пътят преминава през единствения равнинен терен, който е с обширно ЮЗ изложение. Ако трябва да се търси пътна станция по трасето на пътя в Радюва планина, то тя би следвало да е разположена именно в тази местност. Наблизо се намира наречената от експедицията местност Морените, която е богат естествен източник на плочести камъни. За направа на пътната настилка в този район са използвани именно такива камъни. Пътното платно в местността Морените е широко 1,9 м. Посоката на пътя е СЗ-ЮИ с 15° отклонение от оста С-Ю (азимут 350°). При голям наклон, какъвто е теренът в сектор №5, са използвани серпентини. В сектор №7 пътят преминава през скален масив. Това е единственото удобно място за прокарване на неговото трасе и в случая се е наложило западната страна на масива да бъде изсечена. Крайният опорен пункт, до който беше проследено трасето на пътя е х. Пашалиица. На около 400 м

южно от хижата има останки от антична сграда. Виждат се няколко профилирани камъка, които явно очертават зид, с дължина 1,5 м. Зидарията е суха. Тук се намира второто широко и равнинно място от проследеното трасе. Може да се допусне, че при х. Пашалиица също е имало пътна станция. Каква е посоката на римския път след х. Пашалиица ще покажат проучванията през 2006 г. От х. Пашалиица проучването продължи на запад към с. Павелско. Близо до трасето на открития римски път се намира могилен некропол, състоящ се от 7 могили.

След направения обстоен анализ на резултатите от проучването и съпоставянето на наличните данни с изследваните други римски пътища в Родопите се стигна до извода, че организираната експедиция е попаднала на неизвестен за археологическата наука римски път. Проученият участък е част от трасето на римския път, който най-общо е излизал от Филипополис в ЮИ посока и вероятно през високия планински масив над гр. Бачково и Бачковския манастир е достигал до х. Пашалиица. От тук пътят се е отправял през високите части на Радюва планина към с. Момчиловци. След това вероятната посока на пътя е ЮИ, към долината на р. Арда.

Това е третият голям римски път, който от Филипополис се е отправял към Родопите. Него можем да го определим като Източен трансродопски път.

Теренното проучване на Източния трансродопски път ще продължи и през 2006 г.

ТЕРЕННИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ОБХОЖДАНИЯ В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. КОЛАРОВО, ОБЩИНА ПЕТРИЧ

Георги Митрев, Сотир Иванов

Теренните обхождания в землището на с. Коларово, общ. Петрич се проведоха през м. септември и декември 2005 г. от екип: гл. ас. д-р Георги Митрев (ПУ), Сотир Иванов (ИМ – Петрич) и Митко Митрев от с. Коларово, със скромни средства от Фонд "Научни изследвания" към ПУ. Бяха обходени и описани 8 археологически обекта, с материали от тракийската, античната, късноантичната и средновековната епохи. От тях 4 вече бяха регистрирани, а други 4 станаха известни след нашите действия.

Първият посетен обект бе в м. Градището. Това е възвишение, на 3-3,5 км северно от с. Коларово. Тук е регистрирана крепост от античната и късноантичната епоха. Крепостната стена затваря източната половина на хълм с площ около 10 дка. От западната страна, която е най-достъпна, се регистрира по-сложно съоръжение. В основата му има землен вал с височина около 2,5 м, а над него – каменен зид с ши-

рина около 2,40 м, който е завършвал с дървена палисада. Възможно е да се допусне и наличието на кули в ъглите. При направения обход се събра и керамика, която се разпределя от тракийската епоха до средновековието, като преобладават груба тракийска керамика и антична.

Теренните обхождания в м. Тумбите допускат наличието на могилен некропол, от който сега е запазена само една могила. Височината на насипа е около 6-7 м, а диаметърът – около 20 м. При обхода не открихме никакви находки по повърхността. Теренните обхождания в м. Иловицата също потвърдиха предварителните данни, че тук има античен некропол, който до момента не е регистриран. В тази местност преди години са открити части от 2 надгробни плочи от римската епоха. Ние също намерихме фрагмент от мраморна надгробна плоча. Запазен е горният ляв ъгъл с част от портретно изображение на жена. Детайли почти не се проследяват.

Разполагахме с предварителна информация и за м. Лазарец, м. Дебелището и м. Гробето. М. Лазарец е слабо изразено възвишение на 2,5 км северно от с. Коларово. По съществуващи данни тук има обект от античната епоха. За съжаление, при обхода не открихме керамика или други находки. Местността е силно обрасла с много храсти и високи треви. Същите проблеми срещнахме и в м. Гробето, която е на ок. 300 м на изток. Известно ни беше, че тук са открити, при селскостопанска дейност през 60-те години на XX в., гробове, изградени с тухли и камъни. В съседната на юг м. Дебелището е регистрирано значимо селище от античната и късноантичната епоха. Може да се допусне дори хипотезата, че е имало градски облик и би могло да се свърже с един от македонските градове-колонии в областта Македонска Парорбелия. Споменатите до тук обекти са в пряка връзка с това поселение.

През средновековната епоха животът в района продължава, но обитаването се е преместило в южна посока към подножието на Беласица и около късноантичната и средновековна крепост Чуката. Тази крепост е разположена върху естествен хълм в първите склонове на планината и непосредствено до югозападния край на с. Коларово. Охранява подстъпа към прохода Демир Капия и единствения в миналото коларски път през Беласица. Обектът е регистриран, но го посетихме с цел актуализиране на информацията. Предварителните данни сочеха, че тук са нанесени значителни щети през 1987 г. и 1989 г. при работата с верижна машина. Теренните обхождания показват, че земекопните дейности са довели до практическото разрушаване на укрепителните съоръжения от изток, север и запад, и на няколко сгради във вътрешността. Около 2/3 от площта на крепостта е силно засегната от тази дейност и пораженията са непоправими. На места се проследяват основи на сгради или отделни участъци от крепостната стена на нивото на терена. В един сектор от източната крепостна стена

се е запазил своеобразен профил след дейността на багера, който показва два строителни етапа. При първия стената е била с дебелина 1,80 м на калова спойка, а при втория – 1,10 м с бял хоросан. Освен това на източния склон на хълма има голям къс от стената. Той е от ломени камъни в спойка с червен хоросан, с дебелина 1,40 м и показва, че първоначалният градеж от V-VI в. е бил с червен хоросан. Впоследствие са правени преправки на калова спойка, може би към началото на XI в., ако следваме идеята, че укреплението е част от укрепителната система на цар Самуил в долината на р. Струмешница, а през XII-XIV в. са правени преправки с бял хоросан и по-малка дебелина. Провеждането на по-задълбочени проучвания тук изглежда наложително.

В рамките на проучванията бяха извършени и обхождания в м. Костенчалъко. Разполагахме с информация, че в тази местност, в една площ от около 50 м^2 са откривани византийски скифати от края на XII – началото на XIII в. Една малка част от тях е в ИМ – Петрич. Обходните ни действия показаха, че на около 10-15 м източно от находището преминава стар път, на места със следи от каменна настилка. Този път продължава на юг към Чуката и прохода Демир Капия на билото на Беласица. В близост до пътя вероятно пред Средновековието е имало някаква сграда, може би митница, но това не би могло да се твърди категорично.

ИЗДИРВАНЕ НА АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ОБЕКТИ НА ТЕРИТОРИЯТА НА ОБЩИНА КИРКОВО

Георги Нехризов

Община Кирково обхваща най-южните гранични части от територията на България в Източните Родопи. Тя е разположена във водосборния район на р. Върбица по средното течение на реката.

През есента на 2005 г. бе проведен последният, пети етап от теренните обхождания за издирване на археологически паметници на територията на общината, който е продължение на осъществените пролетни и есенни експедиции през 2003 г. и 2004 г. Целта на това системно проучване, реализирано по приетата за работата по АКБ методика за проучване на планински райони, бе съставянето на възможно най-пълна археологическа карта на района.

През 2005 г. в изпълнение на поставената цел бяха покрити неизследваните досега територии в североизточните части на общината с обща площ 11 км^2. Проучени

бяха районите около селата Светлен, Старейшино, Самокитка, Метличка, Нане, Крилатица и съставните им махали. Регистрирани бяха общо 10 обекта.

В землището на с. Старейшино, на билото на връх на рид, завършващо с оголени вулкански скали, бяха открити следи от култово място от РЖЕ – фрагменти от работена на ръка керамика, сред които един, украсен с щампован орнамент.

При селата Метличка, Самокитка и махала Биримирка са регистрирани обекти от античността. Последните два са разположени върху надзаливни тераси и вероятно представляват селища, а обектът при с. Метличка заема билото на възвишение със силно ерозирала повърхност. Късносредновековни материали бяха намерени на два обекта при Самокитка и Биримирка и в иманярски изкоп при махала Фетлер.

Двете надгробни могили са регистрирани при селата Бързея и Чичево. Разположени са върху билата на възвишения и са натрупани от камъни и пръст.

В резултат на проведените през петте сезона теренни обходи са регистрирани общо 125 обекта и е актуализирана информацията за още 22 от известните от предишни проучвания 41.

Съгласно проведеното през 1988 г. прогнозно изследване за наситеността на територията на България с археологически обекти, община Кирково попада в зона със слаба концентрация на паметници. Установеният в резултат на приключилите изследвания коефициент от 0,42 обекта на км^2 се доближава до прогнозния 0,5. Това показва, че при обходите са регистрирани почти всички археологически обекти, следи от които са видими на терена. Налага се изводът, че постигнатите резултати представляват добра база за провеждане на научни анализи, за определяне на мерки за опазване на археологическото наследство и за планиране на понататъшни археологически проучвания.

Теренните обхождания в община Кирково са демонстрация на стриктно прилагане на принципите за работа при съставяне на археологическа карта на България. Специфичната методика на провеждането им води до регистрирането на всички видими на терена следи от минала човешка дейност. Издирванията в община Кирково могат да служат за модел за осъществяване на такъв вид проучвания в планински области. След приключването им територията на тази община се нарежда сред най-пълно изследваните райони в Източните Родопи.

ТЕРЕННО ОБХОЖДАНЕ В ЗЕМЛИЩАТА НА СЕЛАТА ОВЧЕПОЛЦИ И РОСЕН, ОБЛАСТ ПАЗАРДЖИК

Стоилка Терзийска-Игнатова

Тереното обхождане беше извършено през 2005 г. от археолозите от РИМ – Пазарджик Стоилка Терзийска-Игнатова – научен ръководител и Л. Тодорова. Обхождането беше във връзка с предстоящо полагане на подземна кабелна линия Н.Н. за присъединяване на комуникационно съоръжение РБС-3108 – Черногорово на "Космо Мобайл България" ЕАД към електроразпределителната мрежа на "Електроразпределение – Пловдив" ЕАД, клон Пазарджик. Фирмата-извършител изискваше становище, дали проектотрасето не минава през археологически обекти.

Проекто-трасето минава през землищата на селата Овчеполци и Росен и е с дължина 1700 м. То започва от края на с. Овчеполци, от ТП "Селски" и движейки се по съществуващи черни пътища, се изкачва по билото на средния и най-висок хълм от т. нар. Овчеполски възвишения. На върха на хълма е построено ретранслационно съоръжение на "Космо Мобайл България" ЕАД, което трябваше да бъде захранено с въпросния кабел. В последните 150 м, в най-горната част на хълма (м. Острото тепе), трасето преминава през паметник на културата с местно значение "Средновековна крепост". Паметникът е обявен в Държавен вестник, бр. 58/1966 г. Обектът е публикуван от Д. Цончев през 1963 г. в книгата му за археологическите паметници по южните склонове на Средна гора. В публикацията има окомерна скица на крепостта. Според автора това е средновековно крепостно съоръжение с площ около 10 дка. По-голямата част от периметъра на крепостната стена съществува втори защитен зид, който отстои на 10-15 м от вътрешната стена. По външния крепостен зид е имало полукръгли кули. Крепостните зидове са с дебелина 2,10-2,30 м, като вътрешният и външният се различават по своя градеж. От обекта произхождат оброчна плоча на Тракийския конник, антични и средновековни монети. В момента на място се наблюдаваше висока концентрация на строителна и битова антична и средновековна керамика, струпвания от камъни с хоросанова спойка – бял хоросан с примес от натрошена керамика. Все още стояха открити нарушените участъци на крепостната стена – на няколко места машините, трасиращи път до върха, за да поставят ретранслационното съоръжение, са засегнали градежи с ширина 2,20-2,30 м и височина до 1,10-1,20 м.

Тъй като за полагането на захранващия кабел беше необходимо да се направи изкоп с ширина 0,40 м и дълбочина 1,00 м, имаше вероятност при изкопните работи в

горния участък от трасето да бъдат засегнати археологически структури. Както се спомена, такива нарушения вече са направени при трасирането на пътя.

По тази причина се наложи своевременно да бъде взето становището на НИПК и АИМ – БАН, относно самия проект за полагане на кабел, както и за необходимите мерки по опазване на нарушените вече крепостни стени и структури. Констатациите от обхождането бяха изпратени до тези институции с искане за междуведомствена комисия.

ТЕРЕННО ИЗДИРВАНЕ НА АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ОБЕКТИ ПО ТРАСЕ НА РАЗПРЕДЕЛИТЕЛЕН ГАЗОПРОВОД В ЗЕМЛИЩЕТО НА С. ГОВЕДАРЕ, ОБЩИНА ПАЗАРДЖИК

Стоилка Терзийска-Игнатова

Във връзка с Решение VII на Общински експертен съвет (протокол №18), за проучване ПУП – Парцеларен план за трасе на разпределителен газопровод Ф 140 с дължина около 2786 м за захранване на обект “Оранжерии” в имот 203017 в м. Горни лозя, землище Говедаре, община Пазарджик, бе поискано съгласуване на проекта с РИМ - Пазарджик по отношение на археологически обекти, които биха могли да бъдат засегнати при прокопаването на бъдещия газопровод.

Направената справка по предоставената скица “ЧАСТ ОТ КВС. ПРОЕКТ ТРАСЕ ЗА ГАЗОПРОВОД” и по регистрационните картони на Археологическа информационна система “Археологическа карта на България” показа, че трасето не минава през вече известни археологически обекти. За да се установи дали изграждането на бъдещия газопровод няма да засегне все още нерегистрирани археологически обекти, беше направено теренно обхождане. При непосредствения оглед не бяха събрани данни за съществуването на неизвестни археологически обекти по трасето. Трябва да се отбележи обаче, че наблюдението беше силно затруднено от наличието на висока растителност и селскостопански култури в някои участъци. Съществува възможност да липсват индикации за археологически структури и находки по повърхността, но такива да бъдат открити в дълбочина при изкопните работи. В тази връзка и в съответствие с чл. 74 (1), т. 4 от ЗУТ, с фирмата-изпълнител беше постигната договореност, при прокопаването на трасето (особено в участъците, минаващи в близост до археологически обекти в м. “Под селото” (“Могилите”) да се работи с повишено внимание и музеят да бъде незабавно уведомен при откриването на археологически материали.